

دانشگاه بین المللی امام رضا علیه السلام

دانشکده هنر و معماری اسلامی

(گروه هنر)

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد مهندسی معماری اسلامی

بررسی تطبیقی مفاهیم انعطاف پذیری، عوامل ایجاد و جایگاه آن در

مسکن معاصر با رویکرد اسلامی

استاد راهنما:

دکتر مهدی حمزه نژاد

نگارنده:

آرزو محتشم

تابستان ۱۳۹۴

سپاس و قدردانی

خداوند را شاکرم که فرصتی عنایت کرد تا از ابتدای نگارش این رساله تا انجام دفاع نهایی و نگارش آن، مسیری را طی نمایم که اگرچه دشوار، اما لذت بخش و آموزنده بود. دستاوردهایی که در انجام این پژوهش علمی برای محقق فراهم گردید، نتیجه یک کار گروهی است که با یک هدف مشترک به نتیجه رسیده است. این مجال فرصتی است تا از کلیه کسانی که در نگارش این رساله نقش داشتند و یاری رسان من بوده اند تشکر نمایم. در ابتدا از تلاش های استاد راهنما، جناب آقای دکتر مهدی حمزه نژاد سپاس گزارم، که هدایت رساله ی بنده را به عهده داشته اند و راهنمایی های ایشان در تشخیص راهکارها و اتخاذ تدابیر صحیح و تقویت علمی رساله بسیار مؤثر بوده است. همچنین بر خود لازم می دانم از راهنمایی های جناب آقای دکتر پدرام حصاری تشکر نمایم که در طول انجام رساله همواره از راهنمایی های ایشان بهره برده ام.

در نهایت از پشتیبانی های پدر و مادر عزیزم و همچنین خواهر ارشدم سپاسگذارم که بدون حمایت آن ها طی این مسیر ممکن نبود، همواره خداوند را شاکرم که از نعمت حضور آن ها من را بهره مند نموده است.

چکیده

انعطاف‌پذیری به عنوان کلیتی ساختاری - مفهومی در طراحی مسکن، در فرهنگ‌ها و زمان‌های مختلف به دلایل پیشرفت‌ها و یا ساختارهای ذهنی افراد متفاوت بوده است. انعطاف‌پذیری در زمان معاصر و در کشور ما، عاریه‌ای از دنیای غرب یا سبک جهانی با کلیتی ساختاری و دور از مفاهیم منطقه‌ای می‌باشد که بدون در نظرگیری پیشینه‌ی وجودی آن و بی‌توجه به ساختارهای مفهومی فرهنگ ما در حال پذیرش است. به نظر می‌رسد فرهنگ مدرن، کلیتی را پیش‌رو می‌گذارد که با جامعه‌ی اسلامی، مردم کشور ما دارای تطابق مفهومی نمی‌باشد، البته بررسی چگونگی این تطابق در زمان حال با تفکر فعلی مردم که ترکیبی از مدرنیته و اسلامی با بررسی‌های کتابخانه‌ای صرف پاسخ داده نمی‌شود، بلکه چگونگی میزان آن در قالب ارزش‌های اسلامی و تطبیق آن بوسیله‌ی انعطاف‌پذیری در مقیاس روابط و خرد فضاها که تفاوت بین غرب و ایران است، با نظر کارشناسان این دوره میسر می‌گردد.

این پژوهش با روش‌های تحلیلی - کاربردی، در فصل مبانی نظری، در دو بخش با استفاده از بررسی تطبیقی نظام راهبردی طراحی مسکن انعطاف‌پذیر با زیرمجموعه‌های مقایسه‌ی پیشینه و خاستگاه وجودی، گونه‌شناسی و عناصر سازنده‌ی فضای معماری مسکونی انعطاف‌پذیر در غرب و ایران، به منظور محدود نمودن حوزه‌ی نفوذ طراحی غربی در مسکن ایرانی معاصر، عنصر مفهومی حریم به عنوان تحدیدکننده‌ی طرح معماری را معرفی می‌نماید؛ در بخش دوم نیز با بررسی مسکن از بعد نمود ارزش‌های اسلامی و تطابق آن با مسکن انعطاف‌پذیر، اولویت رعایت این ارزش‌ها را در وهله‌ی اول حریم معرفی می‌کند؛ در فصل دوم مبانی طراحی، در بخش اول؛ حریم را به عنوان محدودکننده‌ی طرح معماری غربی منتج شده از بررسی‌های پیشین، با استفاده از فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP) به منظور اولویت همجواری فضاهای داخلی مسکن در چهار بعد (دیداری، شنیداری، بویایی و حرکتی) با تعیین قلمروهای موجود، با توجه به نوع و شکل خانواده مورد تحلیل قرار داده و طرحی کلی از الگوهای رعایت حریم را جهت کنترل اجازه تغییرات در آینده، در مسکن انعطاف‌پذیر به صورت کمی ارائه می‌دهد و در بخش دوم؛ انعطاف‌پذیری در مقیاس خرد مسکن به منظور پاسخگویی به احادیث و روایات مربوطه در رابطه با اندازه‌ی مسکن که لازم است، به دور از اسراف و قناعت بیش از حد باشد را با روش مدولاریته و طرح ماتریس افزایشی، به عنوان مبانی طراحی به منظور دریافت حداقل‌ها و حداکثرهای اندازه‌ی فضاها و قابلیت انعطاف‌پذیری هر فضا به صورت مجزا بسط می‌دهد.

کلمات کلیدی: مسکن، انعطاف‌پذیری، معیار، AHP، ارزش‌های اسلامی

فصل اول: کلیات تحقیق

- ۱-۱- مقدمه ۱
- ۱-۲- بیان مسأله ۱
- ۱-۳- اهمیت و ضرورت تحقیق ۲
- ۱-۴- اهداف تحقیق ۲
 - ۱-۴-۱- هدف کلی ۲
 - ۲-۴-۱- اهداف فرعی ۲
- ۱-۵- پرسش‌های تحقیق ۳
 - ۱-۵-۱- سؤال اصلی ۳
 - ۲-۵-۱- سؤالات فرعی ۳
- ۱-۶- فرضیه‌های تحقیق ۳
- ۱-۷- پیشینه‌ی پژوهش ۳
- ۱-۸- روش تحقیق ۴
- ۱-۹- تعریف واژه‌های تخصصی ۱۱
- ۱-۱۰- محدودیت‌های تحقیق ۱۱

فصل دوم: ادبیات و مبانی نظری تحقیق

- ۱-۲- مقدمه ۱۱
- ۱-۱-۲- انعطاف‌پذیری و سازگاری: اشتراکات و تمایزات ۱۲
- ۲-۱-۲- عوامل ایجاد مسکن انعطاف‌پذیر ۱۴
 - ۱-۲-۱-۲- عوامل ایجاد مسکن انعطاف‌پذیر غربی ۱۴
 - ۱-۲-۱-۲- عوامل ایجاد مسکن انعطاف‌پذیر سنتی ۱۸
- ۳-۱-۲- گونه‌شناسی انعطاف‌پذیری ۲۱
 - ۱-۳-۱-۲- گونه‌های انعطاف‌پذیری در دوره معاصر غرب ۲۱
 - ۱-۳-۱-۲- مبللمان متحرک ۲۱
 - ۲-۱-۳-۲-۱- فضای مشترک بین واحدها ۲۲

۲۲.....	۲-۱-۳-۱-۳- دیواره های جداکننده متحرک
۲۶.....	۲-۱-۳-۱-۴- قابلیت تفکیک و تجمع فضاها با هم
۲۷.....	۲-۱-۳-۱-۵- اتاق های عملکرد خنثی (چند ظرفیتی بودن فضاها)
۲۹.....	۲-۱-۳-۱-۶- اضافه نمودن یا کم نمودن به فضاها
۳۱.....	۲-۱-۳-۱-۷- باکس های یکسان
۳۱.....	۲-۱-۳-۱-۸- سیستم ساختمانی گسترده
۳۲.....	۲-۱-۳-۲- گونه های انعطاف پذیری در مسکن سنتی ایران
۳۲.....	۲-۱-۳-۱-۲- تنوع پذیری (فضای چند عملکردی)
۳۶.....	۲-۱-۳-۲-۲- تطبیق پذیری (جابجایی فصلی و روزانه)
۳۷.....	۲-۱-۳-۲-۳- تغییر پذیری (تفکیک و تجمع)
۳۸.....	۲-۱-۴- بررسی عناصر سازنده فضای معماری مسکونی انعطاف پذیر
۳۸.....	۲-۱-۴-۱- بررسی عناصر سازنده فضای معماری مسکونی انعطاف پذیر غربی
۴۱.....	۲-۱-۴-۲- بررسی عناصر سازنده فضای معماری مسکونی انعطاف پذیر ایران
۴۲.....	۵-۱-۲- جمع بندی
۴۲.....	۲-۱-۵-۱-۲- تطبیق عوامل ایجاد مسکن انعطاف پذیر غرب و ایران
۴۳.....	۲-۱-۳-۲- تطبیق گونه شناسی انعطاف پذیری غرب و ایران
۴۴.....	۲-۱-۳-۳- تطبیق بررسی عناصر سازنده فضای معماری مسکونی انعطاف پذیر غرب و ایران

فصل سوم: شناخت

۴۶.....	۳-۱- مقدمه
۴۸.....	۳-۱-۱- تبیین انعطاف پذیری بر اساس نگرش اسمایی
۴۹.....	۳-۱-۱-۱- صفات الهی به عنوان الهام بخش مفاهیم
۵۰.....	۲-۱-۳- اخلاق عامل انعطاف پذیری
۵۱.....	۳-۱-۲-۱- ویژگی های نظام اخلاقی اسلام
۵۲.....	۳-۱-۲-۱-۱- نظام اخلاق نبوی استخراج اخلاق النبى از جامع السعادات مرحوم نراقی
۵۵.....	۳-۱-۳- ارزش های مستتر در مسکن اسلامی
۵۶.....	۳-۱-۳-۱- تکریم

۶۴.....	تأکید بر جمع گرایی	۲-۳-۱-۳-
۶۵.....	زیبایی	۳-۳-۱-۳-
۶۶.....	تذکر	۴-۳-۱-۳-
۷۰.....	حریم	۵-۳-۱-۳-
۷۵.....	نیازهای در حال تغییر، لزوم انعطاف پذیری در اسلام	۴-۱-۳-
۷۵.....	معماری انعطاف پذیر و بسط علت های ساختاری	۵-۱-۳-
۷۸.....	اولویت سنجی معیارهای اخلاقی در مسکن با استفاده از روش سلسله مراتبی (AHP)	۶-۱-۳-
۷۸.....	تعیین هدف و ترسیم نمودار درختی	۱-۶-۱-۳-
۷۹.....	تعیین ضریب اهمیت معیارهای اصلی	۲-۶-۱-۳-
۷۹.....	تعیین ضریب اهمیت زیر معیارهای هر معیار اصلی	۳-۶-۱-۳-
۸۲.....	تعیین وزن نهایی (وزن زیر معیارها در مجموع)	۴-۶-۱-۳-
۸۴.....	جایگاه ارزش های اسلامی در توسعه پایدار مسکن انعطاف پذیر	۷-۱-۳-
۸۵.....	قابلیت اضافه نمودن و یا کم نمودن اتاق	۱-۷-۱-۳-
۸۶.....	تغییرات اندازه و تعداد اتاق	۲-۷-۱-۳-
۸۶.....	در نظر گیری فضاهای بینابینی	۳-۷-۱-۳-
۸۷.....	نوع فضایی	۴-۷-۱-۳-
۸۷.....	محدود نمودن سلسله مراتب، تغییرات و جابجایی فضاها و کارکردها	۵-۷-۱-۳-
۸۷.....	میانہ رو بودن در متراژ فضاها	۶-۷-۱-۳-
۸۸.....	جمع بندی	۸-۱-۳-

فصل چهارم: تحلیل

بخش اول: انعطاف پذیری در مقیاس روابط فضایی داخلی مسکن

۹۰.....	مقدمه	۱-۴-
۹۰.....	عملکرد مسکن (حیثی و همکاران، ۱۳۶۷، ص. ۱۵۳-۱۵۴)	۱-۱-۴-
۹۲.....	دسته بندی اجزای مسکن با رویکرد انعطاف پذیری	۱-۱-۱-۴-
۹۵.....	قلمروهای موجود در فضای داخلی مسکن	۲-۱-۴-

- ۴-۱-۳- حوزه‌بندی حریم فضاهای داخلی مسکن ۹۷
- ۴-۱-۳-۱- اولویت سنجی معیارهای حریم در مسکن با استفاده از روش سلسله مراتبی (AHP) ۱۰۲
- ۴-۱-۳-۱- تعیین هدف و ترسیم نمودار درختی ۱۰۲
- ۴-۱-۳-۲- تعیین ضریب اهمیت معیارهای اصلی حریم ۱۰۳
- ۴-۱-۳-۳- تعیین ضریب اهمیت زیر معیارهای حریم ۱۰۳
- ۴-۱-۴- اولویت‌های همجواری فضاها ۱۰۶
- ۴-۱-۴-۱- اولویت‌های همجواری فضاها از نظر حریم دیداری ۱۰۶
- ۴-۱-۴-۲- اولویت‌های همجواری فضاها از نظر حریم شنیداری ۱۰۷
- ۴-۱-۴-۳- اولویت‌های همجواری فضاها از نظر حریم بویایی ۱۰۷
- ۴-۱-۴-۴- اولویت‌های همجواری فضاها از نظر حریم حرکتی ۱۰۷
- ۴-۱-۵- الگوهای کلی رعایت حریم ۱۰۸
- ۴-۱-۶- جمع‌بندی ۱۰۸
- ۴-۱-۶-۱- مطابقت الگوهای رعایت حریم با حریم‌های چهارگانه ۱۰۸
- ۴-۱-۶-۲- اولویت‌بندی رعایت حریم‌های چهارگانه در مورد فضاهای داخلی ۱۰۹

بخش دوم: انعطاف‌پذیری در مقیاس خرد

- ۴-۲- مقدمه ۱۱۲
- ۴-۲-۱- انعطاف‌پذیری در مقیاس خرد ۱۱۲
- ۴-۲-۱-۱- اندازه‌ی اتاق ۱۱۳
- ۴-۲-۱-۲- شکل اتاق ۱۱۳
- ۴-۲-۱-۳- طراحی جزئیات اتاق ۱۱۳
- ۴-۲-۲- ماتریس افزایشی مدولار؛ روشی به منظور تعیین حدود فضاها ۱۱۳
- ۴-۲-۲-۱- شناخت کارفرما ۱۱۴
- ۴-۲-۲-۲- تعیین مفروضات طراحی ۱۱۵
- ۴-۲-۲-۳- تعیین مدول پایه ۱۱۵
- ۴-۲-۲-۴- حرکت در ماتریس ۱۱۵
- ۴-۲-۲-۵- تعیین محدوده‌ی مناسب ۱۱۶

۱۱۶.....	۳-۲-۴- تعیین حدود فضاهای داخلی مسکن
۱۱۷.....	۱-۳-۲-۴- ماتریس معماری اتاق تک تخته
۱۱۹.....	۲-۳-۲-۴- ماتریس معماری اتاق تخت دویل
۱۲۱.....	۳-۳-۲-۴- ماتریس معماری اتاق دو تخته
۱۲۳.....	۴-۳-۲-۴- ماتریس معماری سرویس بهداشتی
۱۲۵.....	۵-۳-۲-۴- ماتریس معماری حمام
۱۲۷.....	۶-۳-۲-۴- ماتریس معماری آشپزخانه با چیدمان ال (L) شکل
۱۲۹.....	۷-۳-۲-۴- ماتریس معماری آشپزخانه با چیدمان یو (U) شکل
۱۳۱.....	۸-۳-۲-۴- ماتریس معماری آشپزخانه با چیدمان موازی شکل (دو طرفه)
۱۳۳.....	۹-۳-۲-۴- ماتریس معماری آشپزخانه با چیدمان یکطرفه
۱۳۵.....	۱۰-۳-۲-۴- ماتریس معماری آشپزخانه پذیرایی
۱۳۷.....	۱۱-۳-۲-۴- ماتریس معماری ناهارخوری
۱۳۹.....	۱۲-۳-۲-۴- ماتریس معماری اتاق تلویزیون
۱۴۱.....	۱۳-۳-۲-۴- ماتریس معماری اتاق نشیمن
۱۴۳.....	۴-۲-۴- جمع بندی

فصل پنجم: نتیجه گیری، بحث و پیشنهاد

۱۴۵.....	۱-۵- بررسی تطبیقی نظام راهبردی طراحی مسکن انعطاف پذیر غرب و ایران
۱۴۷.....	۲-۵- جایگاه ارزش های اسلامی در مبانی انعطاف پذیری خانه های معاصر
۱۴۹.....	۳-۵- انعطاف پذیری در مقیاس روابط فضاهای داخلی مسکن
۱۵۲.....	۴-۵- انعطاف پذیری در مقیاس خرد

پیوست ها

أ.....	پیوست الف:
د.....	پیوست ب:
و.....	پیوست ج:

فهرست تصاویر

- تصویر ۱-۲: یک مجتمع آپارتمانی در برلین در سال ۱۹۲۵ ۱۵.
- تصویر ۲-۲: ساختمان باز با یارانه دولت گسپلتن هندریک نرد ۱۷.
- تصویر ۳-۲: مبلمان متحرک ۲۱.
- تصویر ۴-۲: فضای مشترک بین واحدها ۲۲.
- تصویر ۵-۲: دیوارهای جداکننده متحرک ۲۳.
- تصویر ۶-۲: قابلیت تفکیک و تجمع فضاهای با هم ۲۷.
- تصویر ۷-۲: قابلیت تفکیک و تجمع فضاهای با هم با استفاده از دیوار نرم ۲۷.
- تصویر ۸-۲: اتاق‌های عملکردخشی (چند ظرفیتی بودن فضاها) ۲۸.
- تصویر ۹-۲: اضافه نمودن در فضای باز ۲۹.
- تصویر ۱۰-۲: اضافه نمودن در فضای پیش طراحی شده ۳۰.
- تصویر ۱۱-۲: فضای راکد دیده شده در نما ۳۰.
- تصویر ۱۲-۲: انعطاف‌پذیری، مدولار، پیش ساختگی با استفاده از باکس‌های یکسان ۳۱.
- تصویر ۱۳-۲: لوکوربوزیه، خانه دم-اینو، اساس هر واحد ۳۱.
- تصویر ۱۴-۲: هشتی به همراه سکوها اطراف ۳۵.
- تصویر ۱۵-۲: اتاق پنج‌دوری با پنجره‌های مشبک و رنگین ۳۵.
- تصویر ۱۶-۲: پلان طبقه همکف خانه بروجردی‌ها، کاشان ۳۷.
- تصویر ۱۷-۲: ثبات فضای خدمات و تغییر کاربری ۴۰.
- تصویر ۱۸-۲: طرح معماری: یک سناریوی از شیوه زندگی در حال تغییر از خانواده ۴۱.
- تصویر ۱۹-۲: پلان طبقه همکف و زیرزمین خانه‌ی مسعودی‌فر ۴۲.
- تصویر ۱-۴: تراس‌ها به عنوان فضاهای بالقوه در انعطاف‌پذیری ۹۳.
- تصویر ۲-۴: حوزه بندی فضاهای داخلی مسکن از نظر رعایت حریم ۹۷.
- تصویر ۳-۴: عدول از تأمین نیازهای خلوت ۹۸.
- تصویر ۱-۵: تقویت تغییرپذیری با استفاده از سیستم مدولار ۱۵۳.
- تصویر ۲-۵: تقویت تغییرپذیری با استفاده از سیستم مدولار ۱۵۴.

فهرست جداول

جدول ۱-۱: مقیاس AHP	۱۰
جدول ۱-۲: دیواره‌های متحرک	۲۶
جدول ۲-۲: تنوع‌پذیری فضاهای داخلی مسکن سنتی ایرانی	۳۶
جدول ۳-۲: تطبیق‌پذیری فضاهای داخلی مسکن سنتی ایرانی	۳۷
جدول ۴-۲: تغییرپذیری فضاهای داخلی مسکن سنتی ایرانی	۳۸
جدول ۵-۲: سازه‌های پایه و سازمان‌های چندظرفیتی و ترکیبی	۴۰
جدول ۶-۲: عناصر سازنده‌ی فضای معماری مسکونی انعطاف‌پذیر ایران	۴۲
جدول ۷-۲: تطبیق گونه‌شناسی انعطاف‌پذیری غرب و ایران	۴۴
جدول ۸-۲: تطبیق عناصر سازنده‌ی فضای معماری مسکونی انعطاف‌پذیر غرب و ایران	۴۴
جدول ۹-۲: ارزش‌گذاری و انعطاف‌پذیری مسکن معاصر ایران با تعاریف پنج گانه	۴۵
جدول ۱-۳: ستون فقرات نظام اخلاقی غزالی	۵۳
جدول ۲-۳: ارزش‌های مستتر در مسکن اسلامی با استناد بر نظام اخلاقی غزالی و نراقی	۵۶
جدول ۳-۳: خلاصه‌ای از معیار تکریم با ذکر اهمیت آنها در زندگی انسانی با اتخاذ از آیات، احادیث و نظر فقها	۶۴
جدول ۴-۳: خلاصه‌ای از معیار تأکید بر جمع‌گرایی با ذکر اهمیت آنها با اتخاذ از آیات، احادیث و نظر فقها	۶۵
جدول ۵-۳: خلاصه‌ای از معیار زیبایی با ذکر اهمیت آنها در زندگی انسانی با اتخاذ از آیات، احادیث و نظر فقها	۶۶
جدول ۶-۳: عدل انسانی در حوزه فردی	۶۷
جدول ۷-۳: خلاصه‌ای از معیار تذکر با ذکر اهمیت آنها در زندگی انسانی با اتخاذ از آیات، احادیث و نظر فقها	۷۰
جدول ۸-۳: خلاصه‌ای از معیار حریم با ذکر اهمیت آنها در زندگی انسانی با اتخاذ از آیات، احادیث و نظر فقها	۷۳
جدول ۹-۳: مقایسات زوجی معیارهای اصلی	۷۹
جدول ۱۰-۳: مقایسات زوجی معیارهای فرعی تأکید بر جمع‌گرایی	۷۹
جدول ۱۱-۳: مقایسات زوجی معیارهای فرعی زیبایی	۸۰
جدول ۱۲-۳: مقایسات زوجی معیارهای فرعی تذکر	۸۰
جدول ۱۳-۳: مقایسات زوجی معیارهای فرعی تکریم	۸۰
جدول ۱۴-۳: مقایسات زوجی معیارهای فرعی حریم	۸۱
جدول ۱۵-۳: کاربرد مؤلفه‌های ارزش‌های اسلامی در مسکن انعطاف‌پذیر	۸۳
جدول ۱۶-۳: طراحی مسکن انعطاف‌پذیر با رویکرد به پایداری	۸۸

جدول ۳-۱۷: روش نظام پیشنهادی ارزشی اسلامی معاصر	۸۹
جدول ۴-۱: نمونه هایی از نوع ترکیب سنی در خانواده و تأثیر آن بر قلمروهای داخلی خواب	۹۶
جدول ۴-۲: نمونه هایی از تغییر شکل خانواده در مسکن و تأثیر آن بر قلمروهای داخلی	۹۶
جدول ۴-۳: حریم های چهارگانه	۹۸
جدول ۴-۴: مقایسات زوجی معیارهای اصلی حریم	۱۰۳
جدول ۴-۵: جدول مقایسات زوجی حریم دیداری	۱۰۳
جدول ۴-۶: جدول مقایسات زوجی حریم شنیداری	۱۰۴
جدول ۴-۷: جدول مقایسات زوجی حریم بویایی	۱۰۵
جدول ۴-۸: جدول مقایسات زوجی حریم حرکتی	۱۰۵
جدول ۴-۹: اولویت های هم جوارى فضاها از نظر حریم دیداری	۱۰۶
جدول ۴-۱۰: اولویت های هم جوارى فضاها از نظر حریم شنیداری	۱۰۷
جدول ۴-۱۱: اولویت های هم جوارى فضاها از نظر حریم بویایی	۱۰۷
جدول ۴-۱۲: اولویت های هم جوارى فضاها از نظر حریم حرکتی	۱۰۷
جدول ۴-۱۳: الگوهای کلی رعایت حریم	۱۰۸
جدول ۴-۱۴: مطابقت الگوهای رعایت حریم با حریم های چهارگانه	۱۰۹
جدول ۴-۱۵: مقایسه ی رعایت حریم های چهارگانه در فضای آشپزخانه با دیگر فضاها	۱۰۹
جدول ۴-۱۶: مقایسه ی رعایت حریم های چهارگانه در فضای اتاق والدین با دیگر فضاها	۱۰۹
جدول ۴-۱۷: مقایسه ی رعایت حریم های چهارگانه در فضای اتاق فرزندان با دیگر فضاها	۱۱۰
جدول ۴-۱۸: مقایسه ی رعایت حریم های چهارگانه در فضای اتاق ورودی با دیگر فضاها	۱۱۰
جدول ۴-۱۹: مقایسه ی رعایت حریم های چهارگانه در فضای اتاق نشیمن با دیگر فضاها	۱۱۰
جدول ۴-۲۰: مقایسه ی رعایت حریم های چهارگانه در فضای پذیرایی با دیگر فضاها	۱۱۰
جدول ۴-۲۱: مقایسه ی رعایت حریم های چهارگانه در فضای توالی با دیگر فضاها	۱۱۰
جدول ۴-۲۲: مقایسه ی رعایت حریم های چهارگانه در فضای حمام با دیگر فضاها	۱۱۱
جدول ۴-۲۳: ماتریس خام افزایشی اندازه ی فضا	۱۱۶
جدول ۴-۲۴: مفروضات پیشنهادی طراح به منظور طراحی اتاق تک تخته	۱۱۷
جدول ۴-۲۵: تغییرات مدولار اتاق تک تخته	۱۱۷
جدول ۴-۲۶: مفروضات پیشنهادی طراح به منظور طراحی اتاق تک تخته	۱۱۹

جدول ۴-۲۷: تغییرات مدولار اتاق تخت دویل	۱۱۹
جدول ۴-۲۸: مفروضات پیشنهادی طراح به منظور طراحی اتاق دو تخته	۱۲۱
جدول ۴-۲۹: تغییرات مدولار اتاق با دو تخت تک نفره	۱۲۱
جدول ۴-۳۰: مفروضات پیشنهادی طراح به منظور طراحی سرویس بهداشتی	۱۲۳
جدول ۴-۳۱: تغییرات مدولار سرویس بهداشتی	۱۲۳
جدول ۴-۳۲: مفروضات پیشنهادی طراح به منظور طراحی حمام	۱۲۵
جدول ۴-۳۳: تغییرات مدولار حمام	۱۲۵
جدول ۴-۳۴: مفروضات پیشنهادی طراح به منظور طراحی آشپزخانه با چیدمان ال شکل	۱۲۷
جدول ۴-۳۵: تغییرات مدولار آشپزخانه با چیدمان ال شکل	۱۲۷
جدول ۴-۳۸: مفروضات پیشنهادی طراح به منظور طراحی آشپزخانه با چیدمان یو شکل	۱۲۹
جدول ۴-۳۶: تغییرات مدولار آشپزخانه یو شکل	۱۲۹
جدول ۴-۳۷: مفروضات پیشنهادی طراح به منظور طراحی آشپزخانه با چیدمان موازی شکل (دوطرفه)	۱۳۱
جدول ۴-۳۸: تغییرات مدولار آشپزخانه موازی شکل (دوطرفه)	۱۳۱
جدول ۴-۳۹: مفروضات پیشنهادی طراح به منظور طراحی آشپزخانه با چیدمان یک طرفه	۱۳۳
جدول ۴-۴۰: تغییرات مدولار آشپزخانه یکطرفه	۱۳۳
جدول ۴-۴۱: مفروضات پیشنهادی طراح به منظور طراحی پذیرایی	۱۳۵
جدول ۴-۴۲: تغییرات مدولار پذیرایی	۱۳۵
جدول ۴-۴۳: مفروضات پیشنهادی طراح به منظور طراحی ناهارخوری	۱۳۷
جدول ۴-۴۴: تغییرات مدولار ناهارخوری	۱۳۷
جدول ۴-۴۵: مفروضات پیشنهادی طراح به منظور طراحی اتاق تلویزیون	۱۳۹
جدول ۴-۴۶: تغییرات مدولار اتاق تلویزیون	۱۳۹
جدول ۴-۴۷: مفروضات پیشنهادی طراح به منظور طراحی اتاق نشیمن	۱۴۱
جدول ۴-۴۸: تغییرات مدولار اتاق نشیمن	۱۴۱
جدول ۴-۴۹: همپوشانی تغییرات مدولار فضاها	۱۴۴
جدول ۵-۱: دلایل نیاز به بررسی حریم در مسکن منعطف	۱۴۹
جدول ۵-۲: اولویت بندی رعایت حریم های چهارگانه با توجه به اوزان نهایی در مورد فضاهای داخلی	۱۵۱
جدول ۵-۳: چهار حالت امتیازی در مسکن بر حسب رعایت حریم	۱۵۲

جدول ۴-۵: تقویت زیر مجموعه های پایداری با رعایت حریم در مسکن ۱۵۲

جدول ج-۱: جهانی شدن و تغییر در ک مکان و

فهرست نمودارها

نمودار ۱-۱: چگونگی انجام پژوهش	۸
نمودار ۲-۱: مراحل تجزیه و تحلیل سلسله مراتبی	۱۱
نمودار ۱-۲: چارچوب تئوری انعطاف پذیری در غرب	۱۲
نمودار ۲-۲: چارچوب مفهومی تجزیه و تحلیل زندگی در غرب به منظور نیاز به انعطاف پذیری	۱۸
نمودار ۳-۲: چارچوب مفهومی تجزیه و تحلیل زندگی در ایران به منظور نیاز به انعطاف پذیری	۲۰
نمودار ۴-۲: دیاگرام فضایی ورودی در خانه‌ی ایرانی	۳۴
نمودار ۵-۲: تطبیق عوامل ایجاد مسکن انعطاف پذیر در غرب و ایران	۴۳
نمودار ۱-۳: رابطه‌ی معماری مبتنی بر ارزش‌های اسلامی با هویت در جامعه	۴۶
نمودار ۲-۳: گام‌های تحلیلی - قیاسی بخش ارزش‌های اسلامی	۴۷
نمودار ۳-۳: اسماء الهی	۴۹
نمودار ۴-۳: چگونگی ارتباط عرفان، اخلاق با هم	۵۶
نمودار ۵-۳: نقش طبیعت در تعلیم انسان	۶۲
نمودار ۶-۳: ویژگی‌های نظری مسکن با تأکید بر ارزش‌های اسلامی	۷۴
نمودار ۷-۳: مراحل انعطاف‌پذیری در معماری	۷۷
نمودار ۸-۳: نمودار درختی ارزش‌های اسلامی در مسکن	۷۸
نمودار ۹-۳: ضریب اهمیت معیارهای اصلی	۷۹
نمودار ۱۰-۳: ضریب اهمیت زیر معیارهای تأکید بر جمع گرایی	۷۹
نمودار ۱۱-۳: ضریب اهمیت زیر معیارهای زیبایی	۸۰
نمودار ۱۲-۳: ضریب اهمیت زیر معیارهای تذکر	۸۰
نمودار ۱۳-۳: ضریب اهمیت زیر معیارهای تکریم	۸۱
نمودار ۱۴-۳: ضریب اهمیت زیر معیارهای حریم	۸۱
نمودار ۱۵-۳: وزن نهایی زیرمعیارها	۸۲
نمودار ۱-۴: دلایل رعایت حریم‌های چهارگانه در مورد فضای آشپزخانه	۹۹
نمودار ۲-۴: دلایل رعایت حریم‌های چهارگانه در مورد فضای اتاق والدین	۹۹
نمودار ۳-۴: دلایل رعایت حریم‌های چهارگانه در مورد فضای اتاق فرزندان	۹۹

نمودار ۴-۴: دلایل رعایت حریم های چهارگانه در مورد فضای ورودی	۱۰۰
نمودار ۴-۵: دلایل رعایت حریم های چهارگانه در مورد فضای نشیمن	۱۰۰
نمودار ۴-۶: دلایل رعایت حریم های چهارگانه در مورد فضای پذیرایی	۱۰۰
نمودار ۴-۷: دلایل رعایت حریم های چهارگانه در مورد فضای توالی	۱۰۱
نمودار ۴-۸: دلایل رعایت حریم های چهارگانه در مورد فضای حمام	۱۰۱
نمودار ۴-۹: نمودار درختی حریم های چهارگانه در فضاهای داخلی مسکن	۱۰۲
نمودار ۴-۱۰: ضریب اهمیت زیر معیارهای حریم	۱۰۳
نمودار ۴-۱۱: ضریب اهمیت هر یک از فضاهای داخلی از لحاظ حریم دیداری	۱۰۴
نمودار ۴-۱۲: ضریب اهمیت هر یک از فضاهای داخلی از لحاظ حریم شنیداری	۱۰۴
نمودار ۴-۱۳: ضریب اهمیت هر یک از فضاهای داخلی از لحاظ حریم بویایی	۱۰۵
نمودار ۴-۱۴: ضریب اهمیت هر یک از فضاهای داخلی از لحاظ حریم حرکتی	۱۰۶
نمودار ۴-۱۵: وزن نهایی هر یک از فضاهای داخلی	۱۱۱
نمودار ۴-۱۶: دلایل پیشنهاد ماتریس افزایشی مدولار در تعیین حدود فضاها در مقیاس خرد انعطاف پذیری	۱۱۴
نمودار ۴-۱۷: تغییرات مدولار اتاق تک تخته	۱۱۸
نمودار ۴-۱۸: تغییرات مدولار اتاق تخت دبل	۱۲۰
نمودار ۴-۱۹: تغییرات مدولار اتاق با دو تخت تک نفره	۱۲۲
نمودار ۴-۲۰: تغییرات مدولار سرویس بهداشتی	۱۲۴
نمودار ۴-۲۱: تغییرات مدولار حمام	۱۲۶
نمودار ۴-۲۲: تغییرات مدولار آشپزخانه با چیدمان ال شکل	۱۲۸
نمودار ۴-۲۳: تغییرات مدولار آشپزخانه یو شکل	۱۳۰
نمودار ۴-۲۴: تغییرات مدولار آشپزخانه موازی شکل (دوطرفه)	۱۳۲
نمودار ۴-۲۵: تغییرات مدولار آشپزخانه یکطرفه	۱۳۴
نمودار ۴-۲۶: تغییرات مدولار پذیرایی	۱۳۶
نمودار ۴-۲۷: تغییرات مدولار ناهارخوری	۱۳۸
نمودار ۴-۲۸: تغییرات مدولار اتاق تلویزیون	۱۴۰
نمودار ۴-۲۹: تغییرات مدولار اتاق نشیمن	۱۴۲

نمودار ۵-۱: برنامه‌ریزی موفق مسکن در طراحی انعطاف‌پذیر.....	۱۴۶
نمودار ۵-۲: چارچوب نظری پیشنهادی معماری معاصر ایران با اضافه شدن به به چارچوب انعطاف‌پذیری غرب	۱۴۷
نمودار ۵-۳: اولویت متدهای مسکن انعطاف‌پذیر با توجه به اولویت بندی ارزش‌های اسلامی	۱۴۸
نمودار ۵-۳: نقش حریم در انعطاف‌پذیری مسکن	۱۵۰
نمودار ۵-۴: مقایسه‌ی مدل طراحی مسکن انعطاف‌پذیر غربی و ایرانی با دخالت حریم.....	۱۵۱
نمودار ۵-۵: دلایل بررسی انعطاف‌پذیری در مقیاس خرد فضاها با استفاده از سیستم مدولار	۱۵۳
نمودار ۵-۵: مراحل انعطاف‌پذیری در مسکن با رویکرد اسلامی	۱۵۴
نمودار ج-۱: دلایل نقد معماری از دیدگاه جهانی سازی	ح
نمودار ج-۲: چهار اصل یک منطقه.....	ط
نمودار ج-۳: نسبت معماری منطقه‌ای با معماری منطقه گرا	ط

فصل اول:

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

مسکن انعطاف‌پذیر اشاره به قابلیت ارائه‌ی حداقل کیفیت اولیه، اما کافی و کارآمد در سطح پایه ساختمان را دارد و از طریق طراحی فضاهای بالقوه، توانایی پاسخ به خواسته‌های متغیر فردی در طول زمان هر کاربر را دارا می‌باشد و با مفاهیمی مانند تطبیق‌پذیری قابل تعریف بوده که در حال حاضر، در جهان با دیدگاهی ثابت در حال اجرا است؛ درحالی‌که دیدگاه‌های اعتقادی و بومی هر فرهنگی مشخصه‌هایی را تعریف می‌کند که طراحی معماری باید بر اساس آن باشد. اسلام نیز نوبه خود با محدودیت‌بخشی، ساختاری مشترک و گاهاً منفک از طراحی رایج غرب را پیشنهاد می‌دهد.

دیدگاه‌های برنامه‌ریزی مسکن با دیدگاه اسلامی با الهام از آموزه‌های اسلامی و همواره بر روند تغییرات اجتماعی و تحولات و دگرگونی‌های جامعه مبتنی است، از تغییرات نهادی و اعتقادی آن جامعه الهام می‌گیرد و همواره توان‌ها، کمبودها و شرایط و امکانات را به صورتی ارزیابی و سنجش می‌کند که با به‌کارگیری تمام امکانات، زمینه اجرای صحیح آن فراهم آید؛ مسکن انعطاف‌پذیر موفقیت برنامه‌ریزی‌ای است که از واقعیت‌ها درکی روشن و دریافتی درست دارد و می‌تواند خود را در تماس دائمی با نیازهای واقعی جامعه بگذارد و به نیازهای واقعی افراد و گروه‌های مختلف اجتماعی و شناخت شرایط متحول جامعه متکی باشد.

انعطاف‌پذیری به عنوان توانمندی محیطی، جهت پاسخگویی به استفاده‌های مختلفی که با اهداف گوناگون مردم سازگار باشد، از جمله رویکردهایی قابل توجه در معماری مسکن دوره معاصر است، این مبحث در معماری سنتی ایران با تدابیری خاص وجود داشته است. در معماری غرب این موضوع پس از جنگ جهانی اول رونقی بیش از پیش گرفته و ساختاری مجزا را تعریف نمود. تأثیرگذاری این موضوع بر مسکن معاصر ایران با جهانی شدن، نیز خارج از انتظار نبوده و نمودهای مختلفی را با توجه به تفاوت سبک زندگی مردم در ایران داشته است.

حال این پژوهش سعی دارد، به بیان دیگر چگونگی درک معماری انعطاف‌پذیر مسکن را از دیدگاه اسلامی مطرح کند، یعنی در نظرگیری ارزش‌های اسلامی که مختص زمان و مکانی خاص نیست و شکل و فرمی خاص نیز آن را تداعی نمی‌کند، بلکه شکلی صحیحی از طراحی برای اعتقادات مسلمانان می‌باشد.

۱-۲- بیان مسأله

با توجه به این که در دوران معاصر انعطاف‌پذیری به منظور تأمین نیازهای خانوار کم درآمد با تعریفی به نام مسکن حداقل شروع به اوج‌گیری نمود و سعی بر پایداری اقتصادی و در وهله‌ی دوم پایداری اجتماعی کرد، اگر این رویه‌ی فکری در ایران که دارای زمینه‌ی اسلامی است، دارای رواج گردد بایستی این موضوع را مدنظر داشت که، انعطاف‌پذیری به عنوان راهی برای پیشبرد اهداف پایدار در طراحی مسکن در بیان معماری اسلامی دارای شرایطی خاص خواهد بود،

مانند حفظ ارزش‌های اسلامی؛ زیرا که هر قسمتی از زندگی هر مسلمان باید آمیخته با شئون اخلاقی برگرفته از آموزه‌های الهی باشد، اسلام با توجه به آیات و احادیث متعدد؛ انعطاف‌پذیری حداکثری در خانه‌های ثروتمندان را زیر سؤال برده و معتقد به ضایع شدن حریم‌ها در خانه‌های اقشار کم درآمد است، این در حالی است که مسکن اسلامی چنین نمی‌گوید. این پژوهش سعی دارد مشخص نماید که انعطاف‌پذیری با تلقی‌های گوناگون از آن، با حفظ چه مراتبی در مسکن اسلامی دارای هویت می‌شود.

در حقیقت کنکاشی در خاستگاه انعطاف‌پذیری مسکن سنتی ایران و مقایسه‌ی آن با نمونه‌های غربی، از دیدگاه جنبه‌های وجودی لازم است تا تفاوت میان سبک‌ها، مورد بازبینی قرار گیرد، در این صورت است که سازگاری و پاسخگویی به نیازها حداکثری شده و قابلیت فراگیری آن میسر می‌گردد؛ زیرا که مسئله‌ی طراحی محیط زمانی بوجود می‌آید که بین ترکیب محیط فعلی و ترکیبی از نیازهای افراد و گروه‌های مردم را برآورده می‌سازد، تفاوت وجود داشته باشد. این بدین معنا نیست که تنها وظیفه‌ی طراحان، برداشتن موانع منفی از مسیر توسعه‌ی انسانی است. {بلکه} ایجاد محیط‌هایی که ادراک انسان را ارتقاء بخشد از اصلی‌ترین اهداف طراحی‌اند (لنگ، ۱۳۹۳، ص. ۲۶).

۱-۳- اهمیت و ضرورت تحقیق

- نیاز به بومی نمودن رویکردهای معماری که از غرب تقلید می‌شود و به منظور ثبات و ماندگاری در طول زمان در میان ساکنین نیاز به شناسایی عوامل زمینه دارند؛
- ارتباط بخشیدن مقوله‌ی انعطاف‌پذیری در معماری با خصیصه‌های اخلاقی مسلمانان؛
- نیاز به کنترل اولویت‌های طراحی انعطاف‌پذیر در مسکن در حوزه‌های خصوصی، نیمه خصوصی و عمومی؛
- تعیین بایدها و نبایدهای اصول معماری مسکن انعطاف‌پذیر از بعد بررسی تک فضاها.

۱-۴- اهداف تحقیق

۱-۴-۱- هدف کلی

تعریف معماری مسکن انعطاف‌پذیر با استفاده از مبانی اسلام و پیشینه‌ی آن در ایران.

۱-۴-۲- اهداف فرعی

- تعیین تحدیدکننده‌ها در مسکن انعطاف‌پذیر غربی؛
- دریافت تفاوت بین طرح معماری انعطاف‌پذیر غرب و ایران؛
- تعیین اثر انعطاف‌پذیری بر قلمروهای داخلی مسکن؛
- ارائه‌ی راهکارهای شاخص‌سنجی کمی و کیفی مورد نیاز در امر بهبود طراحی فضای معماری انعطاف‌پذیر مسکن غربی به منظور قابل عرضه شدن برای دوره‌ی معاصر با رویکرد اسلامی؛

۵-۱- پرسش‌های تحقیق

۱-۵-۱- سؤال اصلی

برای تعیین مدلی کاربردی از مفهوم انعطاف‌پذیری در مسکن معاصر با رویکرد اسلامی چه تغییراتی در اصول انعطاف‌پذیری مسکن به زبان معاصر جهان لازم است؟

۱-۵-۲- سؤالات فرعی

- در بررسی تطبیقی انعطاف‌پذیری مسکن سنتی ایران با نمونه‌های غربی چه عنصری در شاکله و طرح معماری متفاوت می‌باشد؟
- چگونه مبانی انعطاف‌پذیری مسکن می‌تواند ارزش‌ها و آموزه‌های اسلامی را منعکس نماید؟
- آیا برای انعطاف‌پذیری مسکن اسلامی، تعیین حداقل‌ها و حداکثرهای متراژ زیربنا با توجه به توصیه‌هایی در مورد عدم اسراف و پرهیز از قناعت بیش از حد، صحیح است؟ اگر صحیح است این حداقل‌ها و حداکثرها با چه اصولی تعیین می‌شوند؟

۱-۶- فرضیه‌های تحقیق

- به نظر می‌رسد، دین رفتار انسان را بر اساس خواست‌های فطری وی به مانند ارزش‌های اخلاقی تحت تأثیر قرار داده و نمود آن در مسکن او نیز باید هویدا باشد،
- به نظر می‌رسد با لحاظ نمودن ارزش‌های اسلامی در مبانی انعطاف‌پذیری مسکن، حریم اصلی‌ترین محدودیت مفهومی از منظر اسلام می‌باشد؛
- به نظر می‌رسد در صورت بیان حداقل و حداکثر فضاها، نیاز به سیستمی قابل استناد و منطقی است؛

۱-۷- پیشینه‌ی پژوهش

این روش از طراحی، در دوران مدرن و اوایل قرن بیستم میلادی توسط لوکوربوزیه، میس وندرویه با تعریف مدلی از سازه که طراحی باز با تعریفی دلخواه از دیواره‌های داخلی بود و همچنین هابراکن به دلایل فراهم‌آوری نیازهای سازه‌ای و همچنین تغییرات تفکری و انسان‌گرایی محض با تشخیص‌بخشی به خواسته‌های جسمانی و روحانی سطحی، شروع شد، هابراکن در کتاب خود به نام گونه‌گونیا در خانه‌سازی که در سال ۱۳۶۷ برای اولین بار ترجمه شد، اشاره‌ای در این زمینه کرده است و به طور خلاصه، مفهوم انعطاف‌پذیری را به عنوان قابلیت ساختمان برای تغییر فیزیکی و تطابق با توجه به تغییر شرایط تعریف کرده است و انعطاف‌پذیری را "نوع جدیدی از به چالش کشیدن معماری" می‌داند. افرادی مانند

اشنایدر و تایل^۳ در سال های ۲۰۰۵، ۲۰۰۶ و ۲۰۰۷ با کتاب و مقالاتی با عناوین خانه های انعطاف پذیر: محدودیت ها و فرصت ها به تعیین حوزه های عملکردی در خانه ها با قابلیت های تغییر و تعیین مکان های محدود برای تغییر اشاره کرده اند، نیز در این زمینه پیشرو هستند.

بنتلی^۴ و همکاران در کتاب محیط های پاسخده که توسط دکتر عینی فر ترجمه شده (۱۳۹۱)، انعطاف پذیری و سازگاری را در محیط های جمعی (شهری) مورد بررسی قرار داده اند و مقیاس خرد و کلان را در این طراحی به منظور طراحی مجتمع های مسکونی مدنظر داشته اند، همچنین یکی از منابع مهم این پژوهش کتاب آفرینش نظریه ی معماری پروفیسور لنگ با ترجمه ی دکتر عینی فر (۱۳۹۳) می باشد که انعطاف پذیری و تطبیق پذیری هر محیطی را با توجه به رفتارهای انسانی و چگونگی اعمال آن توسط طراحان مطرح می نماید.

البوستان^۵ (۲۰۰۹)، آگیفی^۶ (۲۰۱۳)، دانکو^۷ (۲۰۱۳) از جمله پایان نامه هایی هستند که مباحث انعطاف پذیری و سازگاری را در مسکن های کشورهای دنیا مورد بررسی قرار داده اند و مطالعاتی مروری بر این موضوع را داشته اند، که به ترتیب، بررسی مسکن حداقل در ترکیه، ارتباط میان عملکرد و سازگاری مسکن در غنا، مسکن مناسب به منظور سازگاری، را می توان نام برد. البته در این میان مطالعات دارای خروجی جدیدی نمی باشد.

معماری انعطاف پذیر در بناهای سنتی ایران نیز تا حد زیادی با توجه به محدودیت های اجرایی وجود داشته است که طرح پژوهشی انعطاف پذیری در طرح مسکن سنتی ایران با سرپرستی دکتر عینی فر در دانشگاه تهران با خروجی مقاله ی الگویی برای تحلیل انعطاف پذیری در مسکن سنتی ایران در سال ۱۳۸۲ انجام شده است، به ذکر الگوهای تطبیق پذیر، تنوع پذیر و تغییر پذیر در مسکن سنتی ایران پرداخته است که یکی از منابع مهم این پژوهش محسوب می گردد.

مطالعات تئوری در مورد مسکن انعطاف پذیر در مقاطع تحصیلی بسیار در ایران کار شده است ولیکن الگوسازی اسلامی شامل هیچ یک نمی باشد که یکی از آنها پایان نامه ی کارشناسی ارشد معماری آقای پدram حصاری در دانشگاه امام خمینی (ره) قزوین (۱۳۹۰) می باشد که تحلیل های معاصر جهان مدنظر بوده است.

۸-۱- روش تحقیق

این پژوهش بر آن است تا با طی مراحل زیر جایگاه مسکن انعطاف پذیر با رویکرد اسلامی در زمان معاصر را مورد بررسی قرار دهد؛

- مبانی نظری؛ بخش اول: این بخش سعی دارد با بررسی تطبیقی نظام راهبردی طراحی مسکن انعطاف پذیر در غرب و ایران از طریق مقایسه ی پیشینه و خاستگاه وجودی، گونه شناسی و عناصر سازنده ی فضای معماری مسکونی

^۳ Schneider & Till

^۴ Bentely

^۵ Albostan

^۶ Aggyefi-Mensah

^۷ Danko

انعطاف پذیر در غرب و ایران، تفاوت ها و شباهت های موجود را به منظور دریافت نقاط قوت، ضعف به منظور محدود نمودن حوزه ی نفوذ طراحی غربی در مسکن ایرانی معاصر دنبال کند. این بخش با استفاده از مطالعات کتابخانه ای، روشی تحلیلی- قیاسی را پیش رو دارد، در این بخش مشخص گردید که انعطاف پذیری در غرب و ایران دارای تفاوتی در سطح مفهومی می باشند و در طرح معماری انعطاف پذیر غرب، قلمروهای تعیین شده، با حریم تعریف شده از نظر اسلام دارای مغایرت های اساسی است که باعث محدودیت بخشی به تنوع تغییرات در آینده می شود؛

- مبانی نظری؛ بخش دوم: این بخش؛ با پیش مطالعه ی قوی و جامع از نیازهایی در قالب ارزش های اسلامی، منتج از اسماء الهی و اخلاق اسلامی، صفات سلبی و ثبوتی را به منظور تبیین سازوکارهای نظری این رویکرد شکل داده و در این مسیر سعی دارد، نشان دهد که ارزش های اسلامی چگونه می توانند در مبانی طراحی انعطاف پذیری مسکن منعکس گردند و تعیین کننده پیوندی صحیح با اصول معماری اسلامی باشد،

این مطالعه با روشی توصیفی و فرا تحلیلی با استفاده از مطالعات کتابخانه ای با هدف مطرح نمودن ارزش های اسلامی تأثیر گذار در مسکن (حریم، تکریم، تأکید بر جمع گرایی، زیبایی و تذکر)، چگونگی پیوند این روش را با مبانی طراحی مسکن انعطاف پذیر عنوان نموده و در این مسیر با استفاده از تحلیل سیستمی AHP، با کمک نرم افزار Expert choice و پرسش نامه خبرگان علوم اسلامی^۷ به اولویت بندی این ارزش ها پرداخته و لزوم و ضرورت وجود این ارزش ها را از دیدگاه اسلامی و میزان بروز و نمود آنها را در طراحی مشخص می نماید. در واقع مقادیر کمی معیارها و زیرمعیارها، حساسیت حضور هر ارزش را با زیرمعیارهایش و در مجموع مشخص می کند. در این پژوهش، در مرحله ی اول، ارزش های اسلامی به صورت عام و در مقوله کلی مسکن بررسی گشته و با رویکرد انعطاف پذیری در مرحله بعد همپوشانی داده شده است. در پایان تحلیل ها مشخص شد که حریم دارای بالاترین اهمیت معباری و زیرمعیاری بوده و تعیین سلسله مراتب و هم نشینی فضاها با هدف محدودیت بخشی به تغییرات آینده، باید در درجه ی اول مبانی طراحی انعطاف پذیر قرار گیرد.

- مبانی طراحی؛ بخش اول: این فصل دارای دو زیر مجموعه می باشد که مبانی طراحی- متدهای پیشنهادی هستند، که از قرار زیر است:

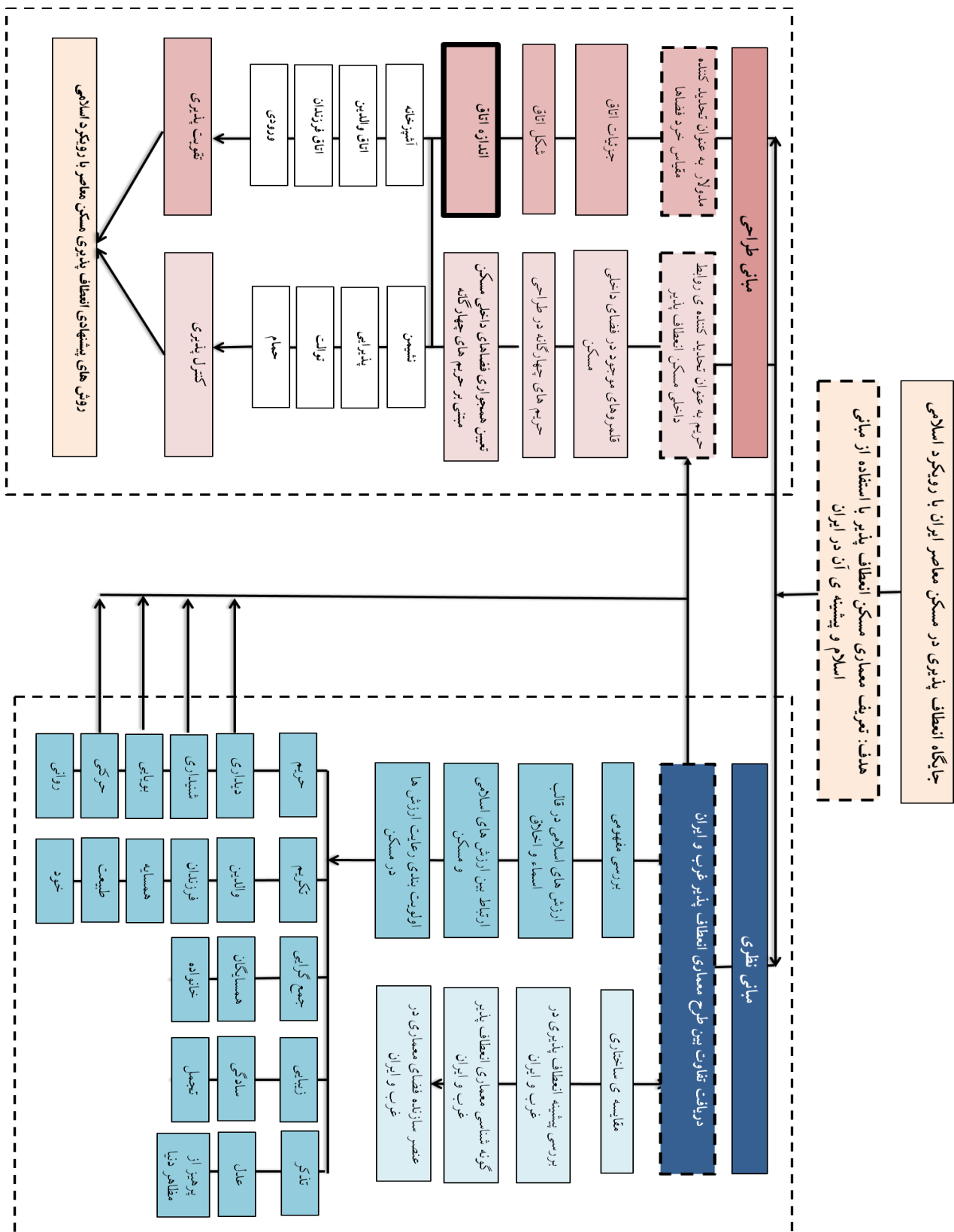
بخش اول: با توجه به بررسی های پیشین، این بخش با بررسی مقوله ی حریم های چهارگانه در طراحی با مقایسه ی هر فضا با فضای دیگر، با استفاده از اولویت سنجی عناصر مربوطه، به تدوین احکام همجواری فضاها می پردازد و با تدابیری الزامات این هم نشینی را با ایجاد موانع، فاصله، مرتبه و حلقه های فضایی در قالب نموداری کلی بیان می نماید. این روش قیاسی- تحلیلی حریم، در صدد این می باشد که الزام رعایت این حلقه ی گمشده ی ارزش های اخلاقی در مسکن امروزی

را که تنها با الگوبرداری از نمونه های غربی در حال رکود است، در مسکن ایرانی - اسلامی متذکر شده، الگو و تفکری بومی از فرهنگ خویش را در راستای کاهش مصرف گرایی شیوه های زندگی از غرب داشته باشد. زیرا حریم به عنوان حائلی حفاظت کننده در پیرامون اشیاء، دارای ویژگی هایی است که تعاریف خاص خود را نیز در حوزه های مختلف زندگی انسان دارد، مسکن با تعیین حوزه های حریم داخلی و خارجی باعث نوعی بوجود آمدن طرحی از زندگی برای افراد داخل خانه و تعامل خانه با فضای پیرامون خود می گردد. اسلام نیز به این مهم توجه ویژه ای داشته و در قرآن نیز اشارات واضح و مبرهنی برای رعایت این ویژگی در افراد قرار داده است.

در واقع حریم داخلی که مدنظر این پژوهش است، از حوزه های کارکردی افراد بهره گرفته و هر فضا را با بررسی ابعاد چهارگانه ی حریم (دیداری، شنیداری، بویایی و حرکتی) در حوزه های خصوصی، نیمه خصوصی و عمومی مسکن با توجه به نوع، شکل خانواده و تعیین قلمروها بررسی می نماید و با استفاده از روش سلسله مراتبی AHP به اولویت سنجی و مقایسه ی زوجی فضاها در این چهار بعد می پردازد. این بخش در حقیقت در مبانی طراحی اولیه و ثانویه انعطاف پذیری نقش اساسی و کنترلی دارد؛ در این بخش نظر کارشناسان معماری اسلامی مدنظر بوده است.

- بخش دوم: با توجه به این که یکی از سؤالات فرعی این پژوهش امکان تعیین حداقل و حداکثر متراژ فضاها می باشد، در این بخش خرد فضاها طراحی می گردند و در این راستا به منظور بالابردن دقت در محاسبات از سیستمی اثبات شده استفاده گردید؛ در واقع با ایجاد نوعی ماتریس با تعریفی از مدولار، مفهوم نیاز کاربر در قالب مشخصی از محور نیاز در ریزفضاهای مسکن با چیدمان های پیش تعریف شده از طرف طراح تعیین می شود؛ در نهایت این بخش، تعیین حداقل و حداکثر اندازه ی هر فضا با در نظر گیری استانداردهای موجود با مبلمان های پیش فرض حداقلی و حداکثری هر فضا از نظر طراح خاص، نوعی برخورد تقابلی را با تعریف مسکن حداقل امروز را سبب می گردد، که در واقع هدف در این بخش ایجاد نوعی تفکر به مفروضات در طراحی است و استفاده ی آن از طرف هر طراح می تواند با دیگری متفاوت باشد و شکل کلی اتاق ها نیز در شکل دهی این تفکر جزء مفروضات است و نیز ثابت گردید که متراژ (مساحت) هر فضا قابل اندازه گیری می باشد، ولیکن متراژ کل یک واحد، به طور مثال که بتوان بیان کرد واحد دو خوابه با متراژ π مترمربع بایستی شروع شود و به m مترمربع ختم شود به دلیل حساسیت حریم ها و ساختار خانواده که این حریم ها را تحت تأثیر قرار می دهد میسر نمی باشد. در واقع شناخت اساسی کاربر مهم است.

به منظور درک بهتر و صریح تری به کلیت پژوهش حاضر، نموداری با طرح بندی دوگانه ی مبانی نظری و طراحی در صفحه ی بعد نمایش داده شده است:

نمودار ۱-۱: چگونگی انجام پژوهش (نگارنده)

معرفی روش سلسله مراتبی AHP

حدود ۱۰۰ روش برای ارزیابی وجود دارد که قابل دسته‌بندی به ۲۱ گروه هستند. از میان ۲۱ گروه ۵ گروه بیشتر کاربرد دارند. در بین ۵ گروه، روش تحلیل سلسله مراتبی یا AHP کاربرد بیشتر دارد. با پیدایش نگرش سیستمی به برنامه‌ریزی و تکامل فرآیند برنامه‌ریزی در اواخر دهه‌ی ۱۹۵۰ و اوایل دهه‌ی ۱۹۶۰، ارزیابی نیز به‌عنوان یکی از ارکان مهم این فرآیند مورد توجه و تأکید قرار گرفت. بنابراین به منظور تجزیه و تحلیل این گزینه‌ها و سنجش مزایا و معایب نسبی هر یک از آن‌ها در قالب یک چارچوب منطقی، روش‌هایی لازم بودند مورد استفاده قرار بگیرند؛ برای پاسخگویی به این نیاز، روش‌های ارزیابی ابداع و مورد استفاده قرار گرفتند.

این روش یکی از معروف‌ترین زیرمجموعه‌های فنون (MADM) است که اولین بار توسط توماس ال. ساعتی، عراقی الاصل در دهه ۱۹۷۰ ابداع شد. فرآیند تحلیل سلسله مراتبی (AHP) در آغاز برای تصمیم‌گیری‌های انفرادی در محیطی متلاطم و فازی عرضه شد و در دهه‌ی هشتاد در تصمیم‌گیری‌های گروهی مورد توجه پژوهشگران قرار گرفت. استفاده از AHP در تصمیم‌گیری‌های گروهی باعث خواهد شد که نه تنها مزایای فنون تصمیم‌گیری گروهی حفظ شود، بلکه معایب آن‌ها (همانند سرعت، هزینه و تک فکری) برطرف شود. این روش در زمانی می‌تواند استفاده شود که فضای تصمیم‌گیری با چند گزینه رقیب و معیار تصمیم‌گیری روبه‌رو است. اساس این روش بر مقایسه‌های زوجی عوامل مؤثر بر هر پدیده استوار است؛ تصمیم‌گیرنده با فراهم آوردن درخت سلسله مراتب تصمیم، عوامل مورد مقایسه و گزینه‌های رقیب در تصمیم را نشان می‌دهد؛ سپس برخی مقایسه‌های زوجی انجام می‌گیرد. این مقایسه‌ها وزن هر یک از شاخص‌ها و معیارها را در راستای گزینه‌های رقیب مشخص می‌سازد. در نهایت منطق AHP ماتریس‌های مقایسات زوجی را با همدیگر تلفیق می‌سازد تا تصمیم بهینه به دست آید. (آذر و رجب زاده، ۱۳۸۸، ص ۶۷)

تعیین ضریب اهمیت معیارها و زیرمعیارها

پس از تعیین عوامل تأثیرگذار، پرسش‌نامه‌ای (پرسش‌نامه‌ی خبرگان) جهت اولویت‌بندی و اهمیت‌دهی به معیارها تدوین می‌گردد و کارشناسان براساس جدول زیر که میزان امتیازها را در روش تحلیل سلسله مراتبی نشان می‌دهد، امتیازدهی می‌نمایند و وزن هر یک از معیارها بر اساس این پرسش‌نامه با استفاده از نرم افزار Expert choice به صورت نمودار به دست می‌آید. برای تعیین ضریب اهمیت معیارها و زیرمعیارها، چند روش وجود دارد که معمول‌ترین آن‌ها، مقایسه دودویی است. در این روش، معیارها دو به دو با یکدیگر مقایسه می‌شوند و درجه‌ی اهمیت هر معیار، نسبت به دیگری مشخص می‌شود (Cimren، ۲۰۰۷).

در این مرحله، ارجحیت هر یک از گزینه‌ها در ارتباط با هر یک از زیرمعیارها و اگر معیاری، زیرمعیار نداشته باشد به طور مستقیم با خود آن معیار، مورد قضاوت و داوری قرار می‌گیرد. فرآیند به دست آوردن وزن گزینه‌ها

نسبت به هر یک از معیارها شیه تعیین ضریب اهمیت معیارها نسبت به هدف است. در هر دو حالت، قضاوت‌ها بر مبنای مقایسه‌ی دودویی معیارها، با گزینه‌ها و بر اساس مقیاس ۹ کمیتی ساعتی صورت می‌پذیرد. (Bowen, ۱۹۹۰)

مقایسه‌ی گزینه‌های مختلف، نسبت به زیرمعیارها و یا معیارها صورت می‌پذیرد؛ در صورتی که مقایسه‌ی معیارها با یکدیگر، نسبت به هدف مطالعه صورت می‌گیرد. زیرمعیارها هم کمی اند و هم کیفی. این مطلب، نشان دهنده مزیت دیگر فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی است که با ترکیبی از معیارهای کمی و کیفی سر و کار دارد. (Ngai, ۲۰۰۳)

اگر نرخ ناسازگاری کوچکتر از کوچکتر یا مساوی ۰/۱۰ باشد، در مقایسات زوجی سازگاری وجود دارد و می‌توان کار را ادامه داد. اگر نه؛ تصمیم‌گیرنده باید در مقایسات زوجی بازنگری کند (مؤمنی و شریفی، ۱۳۹۰، ص. ۴) تعداد مقایسات زوجی نیز از رابطه‌ی روبرو بدست می‌آید:

$$n(n-1) / 2$$

نمره	تعریف	شرح
۱	اهمیت یکسان	دو عنصر اهمیت یکسانی داشته باشند.
۳	برتری متوسط	یک عنصر نسبت به عنصر دیگر، برتری متوسط داشته باشد.
۵	برتری زیاد	یک عنصر نسبت به عنصر دیگر، برتری زیاد داشته باشد.
۷	برتری بسیار زیاد	یک عنصر نسبت به عنصر دیگر، برتری بسیار زیاد داشته باشد.
۹	برتری فوق العاده زیاد	یک عنصر نسبت به عنصر دیگر، برتری فوق العاده زیاد داشته باشد.
۸-۲-۴-۶	ارزش‌های بینابین	موارد بینابین در قضاوت‌ها
هنگامی که عنصر i با j مقایسه می‌شود، یکی از اعداد بالا به آن واگذار می‌شود، همچنین در مقایسه عنصر j با i مقدار معکوس آن واگذار می‌شود.		

جدول ۱-۱: مقیاس AHP (همان، ص. ۵)

محاسبه‌ی وزن نهایی

وزن نهایی از ترکیب وزن‌های نسبی بدست می‌آید. وزن نهایی هر گزینه در یک فرآیند سلسله‌مراتبی از مجموع حاصل ضرب اهمیت معیارها در وزن گزینه‌ها، بدست می‌آید. جمع وزن‌های نهایی گزینه‌ها برابر یک می‌باشد.

نمودار ۱-۲: مراحل تجزیه و تحلیل سلسله مراتبی (نگارنده)

۹-۱- تعریف واژه‌های تخصصی

انعطاف‌پذیری: رویکردی در معماری به منظور سازگاری با نیازهای افراد از طریق فیزیکی و مفهومی. فرآیند تحلیل سلسله مراتبی AHP: مدلی تحلیلی به منظور اولویت‌بندی معیارهای اثرگذار در یک فرآیند. Expert choice: نرم‌افزار تحلیلی مدل AHP. پرسش‌نامه‌ی خبره: پرسش‌نامه‌ای که در مدل AHP از کارشناسان نظرخواهی به عمل می‌آید.

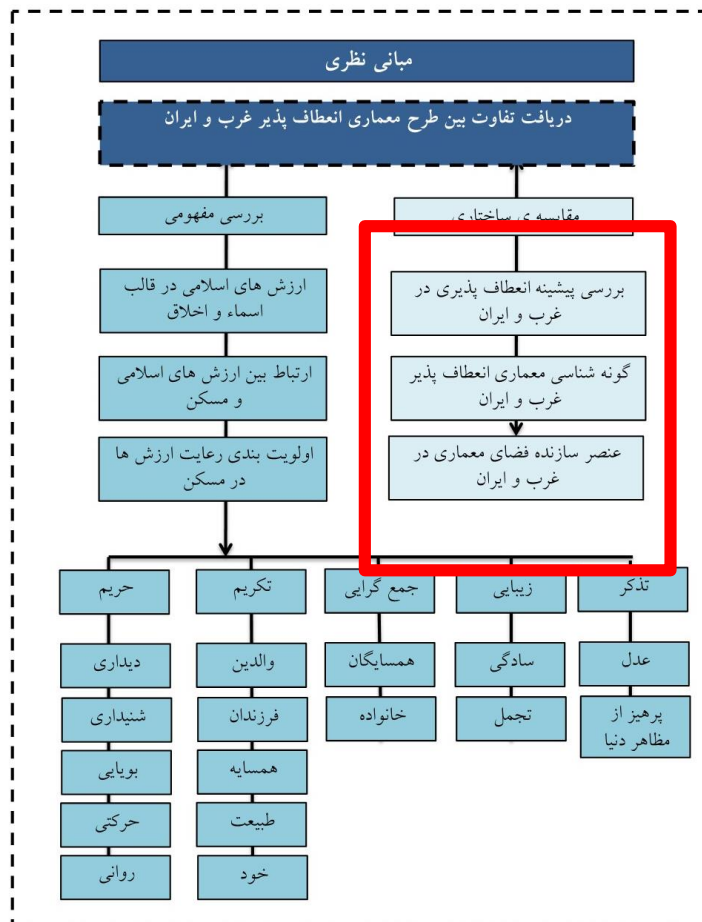
۱۰-۱- محدودیت‌های تحقیق

محدودیت‌های تحقیق در این باره را می‌توان این گونه مطرح نمود که:

- تکنولوژی و ساخت و سازهای نوآورانه نسبت به دنیا در ایران، دارای تأخیر است که این امر بررسی مسکن ایرانی معاصر انعطاف‌پذیر را مشکل می‌سازد،
- انعطاف‌پذیری در ایران بیشتر جنبه‌ی تئوری دارد و همگام‌سازی آن با پیشرفت‌های جهانی، زمان بیشتری را می‌طلبد،
- ساخت و ساز در ایران بیشتر جنبه‌ی اقتصادی پیدا کرده که این امر مانع از پیشرفت این نوع مسکن در ایران می‌گردد.

فصل دوم:

ادبیات و مبانی نظری تحقیق

بررسی نظام‌های راهبردی طراحی در کشورهای گوناگون با الزامات از پیش تعیین شده در گذر زمان معنی پیدا کرده است، در حقیقت دوره‌های زمانی هستند که با پیشرفت و همچنین تغییر نیازهای کاربران خود تعیین‌کننده‌ی دوره‌ی بعدی می‌باشند. ایران با داشتن پیشینه‌ی غنی در امر طراحی مسکن با ورود به دوره‌ی مدرن و جهانی شدن، متأسفانه تحت تأثیرات غرب، در حال تغییر سبک زندگی منحصر به فرد خود شده و این امر باعث نافرجامی‌هایی گشته است.

قرن حاضر در اغلب نقاط دنیا رشد بی‌سابقه‌ای را در معارف بشری، تغییرات اجتماعی و استانداردهای زندگی شاهد بوده است. به جای این که این تحولات، رویه‌ی عملی طراحی محیط را آسان‌تر نماید، آن را مشکل‌تر ساخته است. دلایل آن روشن است؛ در حال حاضر توانایی فنی (و اغلب اشتیاق فنی) برای ساختن بناها، محله‌ها و شهرها از راه‌های مختلف و بدون توجه به درک کارایی این طراحی‌ها برای رفتار انسان وجود دارد. همچنین روشن است که ارزیابی‌های ساده‌انگارانه از تغییراتی که در فضای زندگی انسان مورد نیاز است، منتج به آثار جنبی غیر قابل پیش‌بینی و ناخوشایندی در طراحی شده است (لنگ، ۱۳۹۳، ص. ۱).

با قبول این موضوع که مشخصه‌های الزام‌کننده تغییر رویکردهای طراحی در غرب، شامل حال ما نیز شده و در حال فرافکنی ارزش‌های ما می‌باشد، تنها می‌توان از طریق بررسی تطبیقی این دو عرصه با هم به یک نظام تلفیقی رسید که شالوده‌ی ایرانی دارد، در حقیقت بستر این تأثیرات باید از لحاظ شناختی غنی بوده تا بتواند راه درست طرح‌واره‌های انعطاف‌پذیری را پیدا کند.

در این بخش با بررسی پیشینه‌ی انعطاف‌پذیری در ایران و غرب با مقایسه‌ی گونه‌ها، همچنین نحوه‌ی ساماندهی فضایی، شناخت نقاط و ضعف معماری مدرن معاصر غرب که در حال حاضر در ایران رواج دارد و با تطبیق ارزش و هنجارهای معماری موجود در ایران گزینه‌های اصلاحی مطرح می‌گردد.

هدف این بخش از پژوهش مطابقت اصول طراحی مسکن انعطاف‌پذیر غرب با هنجارهای معماری انعطاف‌پذیر ایرانی به منظور استفاده در دوران معاصر بوده و با سؤالات زیر دنبال می‌گردد:

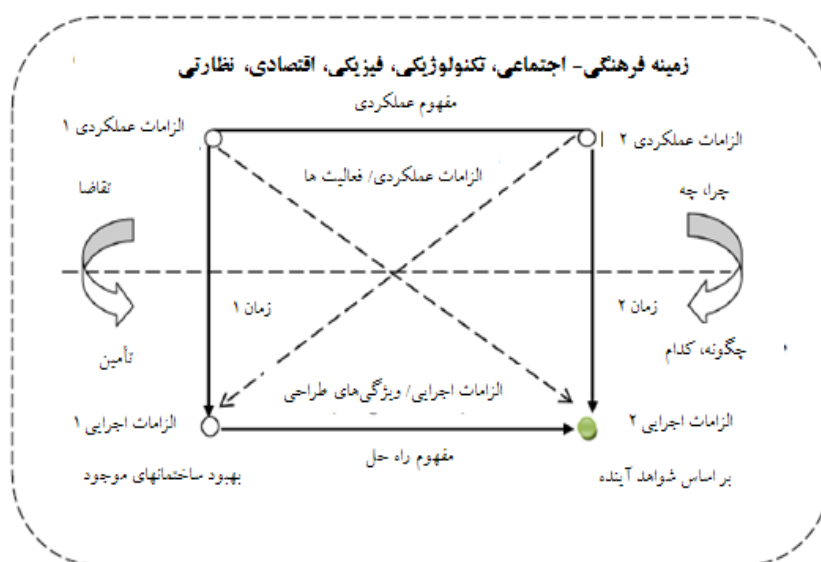
- گونه‌های انعطاف‌پذیر در ایران و غرب چه تفاوتی دارد؟
- آیا گرایش و هدف هر یک از نظام‌های راهبردی طراحی مسکن انعطاف‌پذیر در ایران و غرب یکی است؟
- عناصر سازنده‌ی طراحی معماری انعطاف‌پذیر غرب با ایران چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی دارد؟
- انعطاف‌پذیری مسکونی در دوران معاصر ایران نیازمند چه تغییراتی نسبت به غرب است؟

با توجه به تأثیرات همه گیر پدیده جهانی^۹ و پیامدهای آن که رویکردهای معماری را نیز تحت تأثیر گذاشته است، انعطاف پذیری به عنوان یک جریان در حال فراگیر در جهان، به منظور کاربرد در هر کشور بایستی موشکافانه مورد بررسی قرار گیرد.

در بیان مقوله ای مانند انعطاف پذیری، واژه ی سازگاری با قرابت معنایی زیادی با انعطاف پذیری به کار برده می شود، که البته با اشتراکات و تمایزات زیادی همراه است. به منظور بسط این رویکرد، این موضوع را از دیدگاه صاحب نظران این مبحث دنبال می نمایم.

۲-۱-۱- انعطاف پذیری و سازگاری: اشتراکات و تمایزات

اشنایدر و تایل در مورد این موضوع این چنین مطرح کرده اند که، مسکن سازگار و انعطاف پذیر بطور گسترده در مورد مسکنی که می تواند به نیازهای در حال تغییر و الگوهای اجتماعی و فناوری پاسخ دهد، تعریف شده است. با این حال، مهم این است که توجه داشته باشیم که تفاوت بین مسکن سازگار و انعطاف پذیر وجود دارد، سازگاری قادر به استفاده های مختلف اجتماعی است، در حالی که انعطاف پذیری قادر به ترتیبات جسمی متفاوت می باشد (Schneider & Till, 2007: ۱۵۷)، از نظر اشنایدر و تایل تعریف مسکن انعطاف پذیر به عنوان مسکنی است که می تواند به نیازهای در حال تغییر شخصی، عملی و یا فن آوری و الگوهای (جمعیتی، اقتصادی و زیست محیطی) و یا هر دو بپردازد (Schneider & Till, 2005).

نمودار ۲-۱: چارچوب تئوری انعطاف پذیری در غرب (Agyefi, 2013: ۵۰)

۹- رجوع شود به پیوست ج

flexibility
Adaptability

در واقع دلایل شخصی (گسترش خانواده)، عملی (افزایش سن) و تکنولوژیکی (به روز رسانی خدمات)، اقتصاد (ظهور بازار اجاره) و یا محیط زیست (نیاز به به روز رسانی مسکن برای پاسخ به تغییرات آب و هوا) دلایل مهم نیاز به انعطاف پذیری در غرب است.

البته گروتر درباره‌ی انعطاف‌پذیری نیز از این تغییر فیزیکی به صورت دیگری نام برده و انطباق با شرایط مختلف را به عنوان سازگاری بیان داشته؛ فضای معماری، چیزی کاملاً معین و قطعی است؛ ولی بنا به دلایل مختلف و طبق نیاز، فضا را می‌توان به گونه‌ای طرح‌ریزی کرد که قابل تغییر باشد. در چارچوب یک نظام، چنین امکانی وجود دارد که فضا را تغییر داده و یا آن را با شرایط مختلف منطبق ساخت، بدون آن که کل نظام و یا عناصر اصلی آن دستخوش تغییر گردد. به این ترتیب می‌توان گفت که فضا دارای ویژگی انعطاف‌پذیری است (گروتر، ۱۳۸۹، ص. ۱۰۸). وی معتقد است، انعطاف‌پذیری کامل، امکان پذیر نمی‌باشد و مرزهایی در این میان حاکم است، چرا که کل نظام و ساختار اصلی آن لازم است، حفظ گردد. یکی از پیش شرط‌های انعطاف‌پذیری، عملکرد مجزای عناصر نگهدارنده و جداکننده‌ی بناست و از این رو تاریخچه‌ی انعطاف‌پذیری ارتباط تنگاتنگی با تحولات شکوفایی بناهای اسکلتی در عصر جدید دارد. در ساختمان‌های وسیع ریسندگی انگلیس، دیوارهای بتونی داخلی در قرن هجدهم جایگزین ستون‌های چدنی شد و این آغاز تحولاتی بود که به ساختارهای اسکلتی امروزی منجر شد (همان).

لنگ در تعریف سازگاری از واژه‌ی تطبیق‌پذیری استفاده می‌کند و بیان می‌نماید بعضی از محیط‌ها بدون تغییر و سازماندهی مجدد بسیاری از فعالیت‌ها را تأمین می‌کنند (لنگ، ۱۳۹۳، ص. ۱۳۴). یک طراحی تطبیق‌پذیر طراحی است که بدون نیاز به تغییرات کالبدی، الگوهای جاری رفتار را در زمان‌های مختلف تأمین می‌نماید (همان)؛ به همین صورت بیان می‌کند در طرح‌های انعطاف‌پذیر، سازه برای پاسخ به نیازهای مختلف براحتی تغییر می‌کند. این گونه انعطاف‌پذیری بیش از آن است که تنها توسط فضای نیمه تثبیت شده حاصل شود (همان، ص. ۱۳۵).

فریدمن^۲ نشان می‌دهد که "تسهیل و تناسب نیازهای فضا و محدودیت‌های خانه، قبل یا بعد از سکونت توسط ساکنان (Friedman, ۲۰۰۲)، یک تفسیر سازگاری است. جمله قبل یا بعد از سکونت در تعریف فریدمن شامل خانه‌ی مناسب برای نیازهای اصلی ساکنان، اما مسکنی که قابلیت سازگاری برای نیازهای آینده را دارد، است. مانند فریدمن، اشنایدر و تایل نیز، انعطاف‌پذیری قبل از سکونت در بحث‌شان وجود دارد، اما تمرکزشان در انعطاف‌پذیری پس از سکونت است.

در تعریف سازگاری، اشمیت^۳ و همکارانش به چهار ویژگی اشاره می‌کنند:

– ظرفیت برای ایجاد تغییر،

^۱ Friedman

^۲ Schmidt

- توانایی باقی ماندن،

- به حداکثر رساندن ارزش و زمان (سرعت تغییر از طریق تغییرات در زندگی)، (Schmidt et al, ۲۰۱۰)

تعریف فریدمن و اشمیت و همکارانش از سازگاری در درازمدت، از نقاط توصیف زمان مشابه است.

به عنوان مثال، اشنایدر و تایل بر این باورند که انعطاف پذیری طولانی مدت اجازه می دهد تا ارائه دهندگان مسکن برای سازگاری امکان ترکیبی از انواع واحد، تغییر چیدمان داخلی و ارتقاء خود در اقتصاد داشته باشند. (Schneider&Till, 2007). این استدلال هماهنگی نزدیک تری با تعریف اشمیت و همکاران برای تغییر پذیری در آینده دارد. انعطاف پذیری به عنوان یک نتیجه مسکن بومی در حال تحول است، که به معنای شکلی، در تعادل هستند، به راحتی در دسترس و مناسب برای اقتصاد محلی است، بنابراین به راحتی سازگار با تغییرات استفاده و سکونت می باشد. سازگاری در قالب بومی دقیقاً مانند معماری مدرن معاصر نیست، معماری بومی بسیاری از بینش خود را به راه هایی طبیعی ارائه می دهد، با رعایت تناسب نیازهای ساکنان آن، با به همگامی با فصول مختلف سال و غیره (Danko, ۲۰۱۳).

۲-۱-۲- عوامل ایجاد مسکن انعطاف پذیر

۲-۱-۲-۱- عوامل ایجاد مسکن انعطاف پذیر غربی

مسکن انعطاف پذیر غربی با تعاریف مشابه سازگاری (تطبیق پذیری) در واکنش به برنامه های بسیاری شروع به رشد نمود، درواقع عوامل محرک در این زمینه با هدف پایداری اقتصادی، استراتژی های بسیاری را دنبال نمود که در ادامه این روند توضیح داده می شود:

رشد جمعیت و سیاست برنامه اجتماعی مسکن

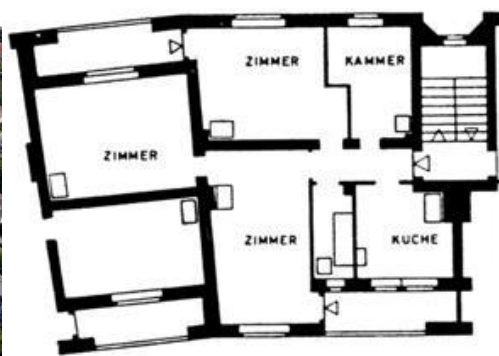
مرحله نخست حدود سال های ۱۹۲۰ (پس از جنگ جهانی اول) در واکنش به اجرای برنامه های مسکن اجتماعی اروپا، برای فراهم نمودن مسکن انبوه برای طبقه ی کارگر بود. به منظور تأمین مسکن بسیاری از مردم، استانداردهای فضای کوچکتر به تصویب رسید. اشنایدر و تایل در این مرحله به "مدرنیته و خانه حداقل"، استدلال می کنند که معماران مدرن اولیه به دنبال ایجاد این خانه ی حداقل به عنوان کارکردی با استفاده از عناصر طراحی سازگار بودند. به عنوان مثال، یک تخت می تواند در طول روز در اتاق نشیمن و یا فضای اداری مورد استفاده قرار گیرد (Schneider&Till, 2007).

توجه به نیازهای افراد

این یافته ها درجه های مختلفی از مسکن سازگار را ارائه می دهد. خانه شرودر، با همکاری نزدیک با مشتری طراحی شده بود، یک سیستم پیچیده از دیوارهای کشویی و سازگار شده تاشویی که با توجه به استفاده ی روزانه ی خانواده در نظر گرفته شده است. روش دیگر، طراحی برونو تائوت^{۱۴} برای یک مجتمع آپارتمانی در برلین در سال ۱۹۲۵، به نام

^{۱۴}Bruno Taut

(کلونی نعل اسب)^{۱۴} (تصویر ۱-۲) می‌باشد، که اتاق‌ها با توسعه‌ی نامحدود هستند. واحدهای مشابه و بدون سلسله مراتب در چیدمان. بنابراین ساکنان می‌توانند عملکردهای سازگار مناسب نیازهای خود را انتخاب کنند (Danko, 2013:14). علاوه بر این، عملکرد طراحی فضاهای نیمه عمومی، مانند باغ اختصاصی، انعطاف‌پذیری در مقیاس گسترده‌ای را ارائه می‌دهد، که به ساکنان اجازه می‌دهد مواد غذایی مورد نیاز خود را پرورش دهند و این باعث تقویت و کاهش هزینه‌های مسکن می‌شود.

تصویر ۱-۲: یک مجتمع آپارتمانی در برلین در سال ۱۹۲۵ (Schneider & Till, 2006) (۱۴: ۲۰۱۳، Danko)

رشد صنعت/کارخانجات

مرحله‌ی دوم در تکامل مسکن سازگار در سال ۱۹۳۰ تا ۱۹۴۰ آغاز شد و به‌طور اساسی این اعتقاد بود که مسکن انعطاف‌پذیر می‌تواند با استفاده از پیش‌ساختگی و دیگر فن‌آوری‌های در حال ظهور در دسترس همه قرار گیرد. این مرحله را می‌توان به دو فرآیند مختلف دسته‌بندی کرد. اول از ایده‌های معماران مانند لوکوربوزیه و والتر گریپوس^{۱۵}، که هر دو از طرفداران مدولار سازی و استاندارد سازی بودند. گریپوس استدلال می‌کرد که اجزای استاندارد و تولید مورد استفاده نه تنها به مشتریان گزینه‌های متعدد در مراحل اولیه طراحی را ارائه می‌دهد، بلکه به تجهیزات در طول زمان اجازه سازگاری را می‌دهند (Schneider & Till, 2007).

مشارکت کاربر به دلیل از رواج افتادگی امکانات گوناگون در مسکن از نظر کاربر

مرحله‌ی سوم در سال ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ آغاز شد، زمانی که حرکت به سوی مشارکت و درگیر کردن کاربر منجر به وسیله‌ای در مسکن سازگار تحت عنوان انتخاب کاربر شد (Ibidem). یکی از راه‌حل‌های درک رابطه‌ی میان نیازهای مورد انتظار و نیازهای متعارف، استفاده از مشارکت مردم و نظر بهره‌برداران در فرآیند برنامه‌ریزی و طراحی است. مشارکت مردم در این فرآیند امکان انطباق مسکن با نیازهای آن‌ها را افزایش می‌دهد و در نتیجه رضایت عمومی از

^{۱۴}Hufeisensiedlung

^{۱۵}Gropius

مسکن را بالا می برد. فراهم آوردن امکان تغییر، قابلیت تطبیق فضاها با نیازها و تغییر فضای زندگی بر اساس سلیقه‌ی شخصی از ویژگی‌های خانه آرمانی است (عینی فر، ۱۳۸۲، ص. ۶۵).

حفاظت از محیط زیست از دیدگاه مشارکت کاربر

هابراکن ایده‌های مرتبط با حفاظت از محیط زیست را در رابطه با سازگاری از دیدگاه مشارکت کاربر ارائه داده است. برای مثال:

- تفکیک سطوح جدا کننده از محیط زیست، مانند حمایت بوسیله‌ی طراحی شهری و معماری؛
- کاربران/ساکنان ممکن است تصمیم‌گیری بهتری در طراحی داشته باشند؛
- به طور کلی، طراحی، یک فرآیند با شرکت کنندگان متعدد، شامل انواع مختلفی از حرفه‌هاست؛
- رابطه‌ی بین سیستم‌های تکنیکی اجازه می‌دهد تا جایگزینی یک سیستم با سیستم دیگر با عملکرد مشابه انجام شود؛
- محیط ساخته شده، در دگرگونی مداوم و تغییر باید شناخته شود و قابل درک باشد؛
- محیط ساخته شده یک محصول جاری است، بدون پایان. روند طراحی در محیط متغیر بصورت بخش به بخش می‌باشد (www.habraken.com).

تأکید هابراکن بر روی طبیعت فعال محیط ساخته شده دارای اهمیت است، زیرا این نشان می‌دهد که سازگاری نیازی به مفهوم انتزاعی ندارد، بلکه بخش اصلی آن زمینه و فرآیند اجتماعی است. (Schneider & Till, 2007). از حمایت‌های، ایده‌های هابراکن برای تجربیات ساختمان‌های باز مسکونی، شروع به سازگاری با استفاده بیشتر و اغلب در فنلاند، ژاپن و هلند است (Kendall, 2011).

یکی از نمونه‌های موفق از ساختمان باز با یارانه دولت گسپلتن هندریک نردآلست که در آمستردام، سال ۱۹۹۶ ساخته شده است (تصویر ۲-۲)، که فرآیند طراحی به دو مرحله تبدیل شد؛ اول، ساکنان آینده‌ی مورد بحث، عملکردهای کلی، چیدمان و اولویت‌های مجتمع مورد بحث قرار می‌گرفت. در مرحله‌ی بعد، معمار و پیمانکار از نزدیک با ساکنان بصورت انفرادی برای طراحی ۲۸ واحد منحصر به فرد در ساختار حمایتی، مشورت می‌گرفتند. چیدمان سازگار و عملکرد واحدها به راحتی اجازه را برای تنوع پلان طبقات و یا استفاده‌ی تکمیلی در بدست آوردن درجه‌ی بالای ارزش ذاتی مجتمع را می‌دهد (Danko, ۲۰۱۳: ۱۶) (Schneider & Till, 2006) (Kendall, 2011).

تصویر ۲-۲: ساختمان باز با یارانه دولت گسپلتن هندریک نرد (۱۶: ۲۰۱۳، Danko) (Schneider & Till, 2006)

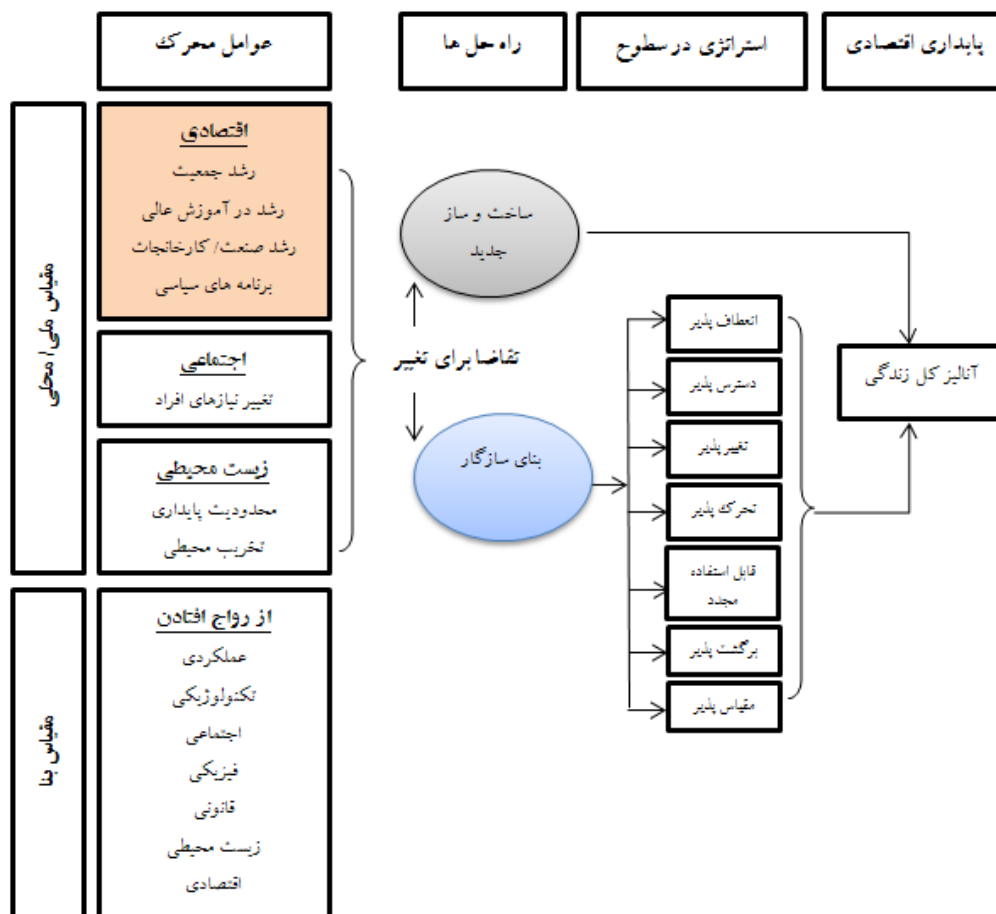
در واقع انعطاف پذیری در مقیاس محلی / ملی با پیشینه‌ی پایدار شکل گرفت و در اوج ساخت‌وسازهای جدید به دنبال راه‌حلی فراگیر در قالب‌های فیزیکی، سعی در سازگاری با محیط و کاربران دارد که البته پایداری اقتصادی نتیجه‌ی اولویت تلاش‌های غرب بوده است، (Manewa et al, 2009) در همین حال، قشر با درآمد پایین‌تر فرصت سرمایه‌گذاری در محیط زیست پایدار را ندارند و مجبور به پرداخت هزینه‌های بالای انرژی و آب مصرفی هستند، که افراد مرفه چنین هزینه‌هایی را پرداخت نمی‌کنند. در نتیجه یک حالت نابرابری اجتماعی بوجود می‌آید که با اهداف ساخت و ساز پایدار در تضاد است (Danko, ۲۰۱۳: ۴).

منوا و همکاران (۲۰۰۹)^{۱۸} چارچوب مفهومی تجزیه و تحلیل زندگی در غرب به منظور نیاز به انعطاف پذیری را دو مقیاس بیان می‌کنند و مقیاس ملی را تأثیرگذار بر این روند می‌دانند و مشارکت کاربر را در تعیین از رواج افتادگی امکانات از عوامل محرک شمرده و راه‌حل این موضوع را تقاضا برای تغییر و در نتیجه ساخت و ساز جدید قلمداد می‌کنند، وی بنای سازگار را یک استراتژی عملی با تأمین شرایط زیر می‌داند:

- انعطاف پذیر؛
- دسترس پذیر؛
- تغییر پذیر؛
- تحرک پذیر؛
- قابل استفاده مجدد؛
- برگشت پذیر؛
- مقیاس پذیر؛

^{۱۸}Manewa

و تمامی این موضوعات را در نهایت رسیدن به پایداری اقتصادی بیان می‌نماید.

نمودار ۲-۲: چارچوب مفهومی تجزیه و تحلیل زندگی در غرب به منظور نیاز به انعطاف پذیری (Manewa et al, 2009)

۲-۲-۱-۲- عوامل ایجاد مسکن انعطاف پذیر سنتی ایران

با توجه به عدم گسترده‌گی فناوری در ایران به نسبت غرب و ورود دیر هنگام تر موضوع، مسکن انعطاف پذیر سنتی در مقیاس بنا با هدف نیازهای اجتماعی، زیست محیطی، اقتصادی به صورت منفرد و به دور از جنبش‌های فراگیر رو به رشد، نمود و مراتب زیر را عامل محرک قرار داد:

مقیاس بنا

۱. نیازهای اجتماعی (فرهنگی، فیزیکی و مذهبی)

نیاز به انعطاف پذیری در مسکن سنتی ایرانی را می‌توان به توجه به موارد زیر برشمرد.

تغییر در نظام خانواده؛ توجه به تنوع عملکردها و رفتارها

فضاهای سکونتی نیازمند تحول می‌شوند. در حال حاضر زندگی در خانواده‌های هسته‌ای و در مسکن جدید تحت تأثیر تغییرات سنی کودکان و بزرگسالان خانواده و تغییر نیازهای آنها در طول زمان است؛ ازدواج و جدایی مکانی

فرزندان از خانواده از یک سو و امکان وابستگی و زندگی مشترک با سالمندان خانواده از سوی دیگر، مسکن را نیازمند انعطاف‌پذیری بیشتری می‌سازد. در خانه‌ی سنتی، این تغییرات در محیط خانواده گسترده که گاه سه نسل متوالی را در خود جای می‌داد بوجود می‌آمد و پاسخگویی به نیازهای حاصل از تغییرات در اندازه‌ی خانوار و ازدواج فرزندان با استفاده از فضاهای مختلف خانه امکان‌پذیر می‌شد (عینی فر، ۱۳۸۲، ص. ۶۶).

در یک خانه که متناسب با فرهنگ باشد، تنوع فضایی بوجود می‌آید؛ مثلاً خانه در فرهنگ ما بستر خانواده است که در آن خانواده رشد، استراحت و کار می‌کند که متناسب با هر عملکردی ما فضایی داریم. زندگی خویشاوندی در این گروه جای می‌گیرد، اعضای مختلف خانواده پس از ازدواج با خانواده‌ی قبلی خود زندگی می‌کردند (مهدوی‌پور، ۱۳۷۷، ص. ۵۷).

تغییر در شیوه‌ی زندگی؛ تنوع در ارتباط فضاهای

در مسکن جدید تغییر در شیوه‌ی زندگی، گاه موجب نیاز به تغییراتی در چیدن و سایل و فضاهای خانه می‌شود. در مسکن سنتی این تغییرات سرعت کمتری داشت و فضاهای نیمه تثبیت شده‌ی خانه با ساختار فضاهای ثابت آن نزدیکی و همسازی بیشتری داشت. استفاده از لایه‌های دیوارهای باربر ساختمان در خانه سنتی، در مسکن جدید به استفاده از وسایل و امکانات زندگی در فضاهای مابین دیوارهای حایل تبدیل شده است (عینی فر، ۱۳۸۲، ص. ۶۶).

هر ساختمانی به دلیل این که از فعالیت‌های متفاوتی تشکیل شده، دارای فضاهای متنوع است. لازم است که این فضاها با هم ارتباط داشته باشند یا سازماندهی شوند. یکی از عوامل تعیین‌کننده این ارتباطات، فرهنگ است، فرهنگ تعیین می‌کند که چه فضاهایی با یکدیگر ارتباط داشته باشند و چه فضاهایی ارتباط نداشته باشند و میزان ارتباط چقدر باشد و ارتباط به چه شکلی باشد؛ بصری، رفتاری، غیره. از آنجا که فرهنگ تعیین‌کننده‌ی میزان ارتباط خانه با بیرون است، لذا باعث بوجود آمدن سلسله مراتب خاص در دسترسی، شکل ورودی خاص در خانه می‌شود (مهدوی‌پور، ۱۳۷۷، ص. ۵۷-۵۸).

۲. نیازهای اقتصادی

تغییرات فعالیت‌های اعضای خانواده؛ تعیین‌کننده شکل عملکرد

گاهی تغییراتی که در فعالیت‌های اعضای خانواده رخ می‌دهد می‌تواند موجب تغییر در استفاده از فضاهای خانه شود. در گذشته این تغییرات بیشتر تابع نوع معیشت مردم بود. بعضی از کارگاه‌های خانگی از قبیل کارگاه قالی بافی با تغییر شیوه‌ی معیشت، به فضاهای مورد استفاده دیگری قابل تبدیل بودند. در زندگی امروزی تمرکز مراکز کار در کارگاه‌ها و کارخانه‌ها و استفاده از شبکه‌های ارتباطی محلی و جهانی شکل این کارکردها را تغییر داده ولی بطور کامل اشتغال خانگی را منتفی نساخته است (عینی فر، ۱۳۸۲، ص. ۶۶). فعالیت اعضای خانواده، عاملی است که شکل و اندازه‌ی فضا را

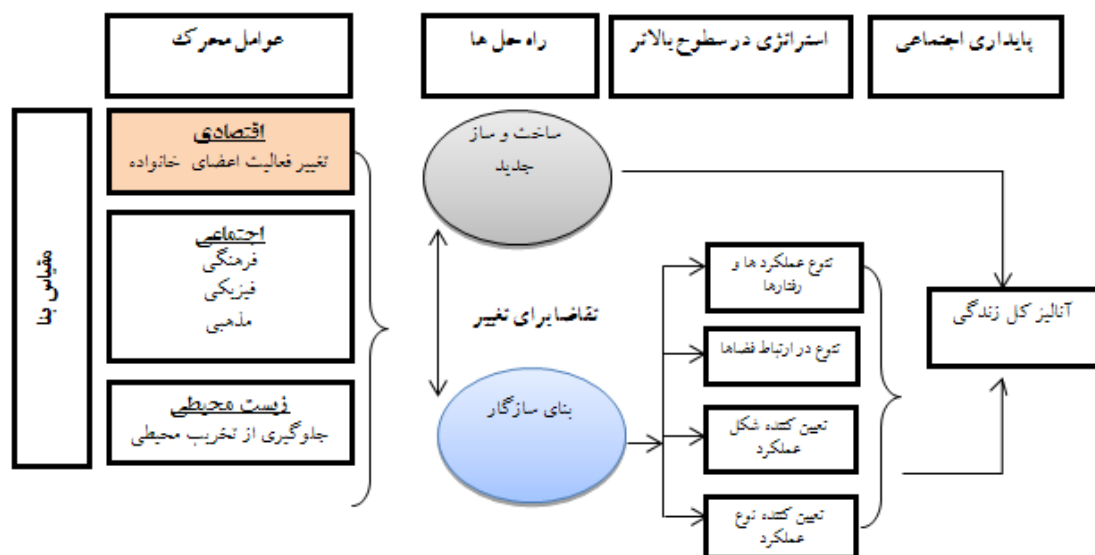
تعیین می‌کند؛ مثلاً شخص در جاهای متفاوت تعریف متفاوتی دارد، مثلاً عمل نشستن و دور هم جمع شدن که در فرهنگ‌های متفاوت با هم فرق دارند (مهدوی‌پور، ۱۳۷۷، ص. ۵۷).

۳. نیازهای زیست محیطی

انطباق با تغییرات فصلی؛ تعیین‌کننده نوع عملکرد

در ایران توجه مردم به طراحی سازگار با طبیعت، زیباسازی محیط، سازگاری با اقلیم و ایجاد آرامش و آسایش جسمی و روانی مد نظر بوده است. در ایران ساخت مسکن از دو وجه، جایگاه بیشتری دارد: اول، مسکن سازگار با طبیعت مرتبط با مکان و اقلیم خاص و دوم، بعد معنوی الهی و روانی (اعتقادات، باورهای دینی، الهی) ساکنین است (بهادری نژاد، ۱۳۸۵، ص. ۶-۷). باد، بارش، درجه حرارت، رطوبت و تابش خورشید از جمله عوامل مهم اقلیمی هستند که چشم‌اندازها را شکل داده و به طور تاریخی باعث سازگاری مردم با اقلیم شده‌اند. آسایش انسان و در بعضی موارد بقای او وابسته به مهارتی بوده که با آن ساختمان‌ها و فضایی منطبق با محیط‌های اقلیمی را بوجود می‌آورده است (دهقان، ۱۳۸۲، ص. ۶۷).

بخشی از نیازهای مسکن سنتی از طریق انطباق زندگی با تغییرات فصلی و روزانه تأمین می‌شد. در خانه‌های با حیاط مرکزی در ساعات روز و در فصل‌های سال از فضاهای مختلفی از خانه استفاده می‌شد (عینی فر، ۱۳۸۲، ص. ۶۶).

نمودار ۲-۳: چارچوب مفهومی تجزیه و تحلیل زندگی در ایران به منظور نیاز به انعطاف‌پذیری (نگارنده)

۲-۱-۳- گونه شناسی انعطاف پذیری

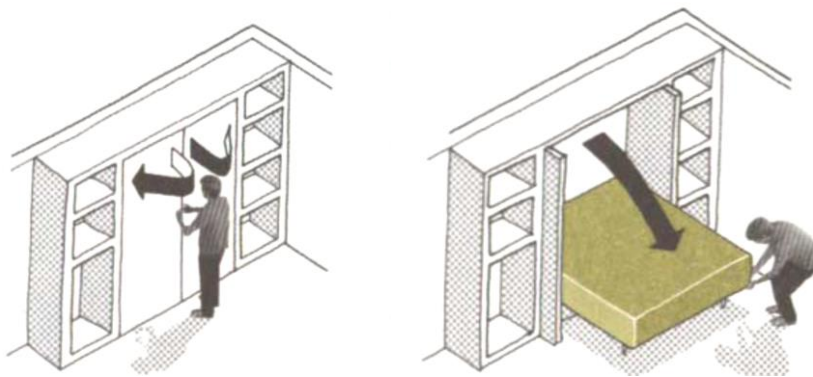
۲-۱-۳-۱- گونه های انعطاف پذیری در دوره معاصر غرب

در تعریف اشنایدر و تایل بیشتر بحث در مورد انواع مختلف مسکن انعطاف پذیر با توجه به استفاده از تاکتیک‌های "نرم" و یا "سخت" می‌باشد. "نرم" در مقابل اصطلاح "سخت" به فناوری‌ها و روش ساخت‌وساز مورد استفاده در مسکن سازگار اطلاق می‌گردد. سخت اصولاً اشاره به عناصری دارد که غیر قابل جابجایی می‌باشند، این هسته‌ها با حوزه‌های باثبات و پر استحکام نباید در جایی قرار بگیرند که برای کارکرد سایر فضاها محدودیت ایجاد نکنند (بتلی و همکاران، ۱۳۹۱، ص. ۱۷۸). این عناصر مانند دیوارهای باربر و داکت‌ها، راه پله و آسانسور می‌باشند. نرم رویکردی عملی در استفاده از پلان‌های باز و بدون محدودیت است.

در مطالب پیش رو تکنیک‌های مختلف و متمرکز فیزیکی مسکن انعطاف پذیر در غرب بیان می‌گردد که می‌تواند به منظور استفاده برای طراحی یک فضای مسکن انعطاف پذیر باشد.

۲-۱-۳-۱-۱- مبلمان متحرک

- این روش اجازه می‌دهد تا ساکنان به تغییر استفاده از یک اتاق به صورت روزانه با حداقل تلاش و زمان برسند،
- تخت رایج‌ترین نوع از مبلمان تاشو است، که اجازه می‌دهد یک اتاق در طول روز یک استفاده داشته باشد و در طول شب اتاق خواب باشد،
- انواع دیگر مبلمان تاشو، شامل درهای کشویی برای پوشش واحد آشپزخانه، تخته اتو و غیره است،

تصویر ۲-۳: مبلمان متحرک (Schneider & Till, 2007:190)

۱۹ - معماری روم باستان، از نوع معماری سخت می‌باشد: دیوارها و تاق‌های قوسی شکل از جنس آجر و نوعی ملات بوده و شکاف‌های میانی بر حسب نیاز، به وجود آمده‌اند. معماری یونان باستان، از نوع معماری اسکلتی می‌باشد، به طوری که ستون‌ها و تیرک‌های آن بیش از هر چیز به چشم می‌خورد و غالب بر سایر اجزا است و فضای میانی آن‌ها باعث ایجاد شکاف می‌گردد. درجه و میزان انسجام، وابستگی شدیدی به نوع و موقعیت شکاف‌ها دارد. (گروتز، ۱۳۸۹، ص. ۱۰۳)

۴ Hard

۶ Foldable furniture

۱-۲-۳-۱-۲- فضای مشترک بین واحدها

- اتاق سوئیچ ایده‌ای است به صورت یک فضا بین دو خانه‌ی مجاور، به موجب آن صاحبان دو خانه می‌توانند با استفاده از مذاکره از فضای مجاور طراحی شده استفاده نمایند؛
- اتاق سوئیچ به عنوان یک اتاق غیر اختصاصی است؛
- اتاق سوئیچ یک رویکرد متواضعانه است و در برخی موارد به عنوان یک فضای بزرگ‌تر، همچنین با ظرفیت حمام کوچک و آشپزخانه به طوری که می‌توان آن را به طور کامل و یا جزئی به طور جداگانه مورد استفاده پیوست به واحد دیگر و به عنوان دفتر کار یا یک استودیو قرار داد، در این موارد دسترسی جداگانه بسیار مهم است؛
- استفاده از اتاق سوئیچ بین دو کاربر نیازمند مذاکره است، وقتی که کاربری دیگر نیاز به فضای اضافی دارد، اتاق سوئیچ به کاربر دیگر واگذار می‌شود؛
- تنها عیب این نوع گونه مسکن انعطاف‌پذیر، مناقشه بین دو کاربر است، زیرا اگر در زمانی واحد، هر دو نیاز به فضای اضافی داشته باشند و یا برعکس، فضای اضافی خالی می‌ماند.

تصویر ۲-۴: فضای مشترک بین واحدها^۲ (Schneider & Till, 2007:189)

۲-۱-۳-۱-۳- دیواره‌های جداکننده متحرک

تئو وان دزبورگ در سال ۱۹۲۴ در مورد تئوری اصل ساختار چنین گفت: «معماری نوین، به طور کامل باز و آزاد است. کل بنا متشکل از یک فضای تقسیم‌بندی شده‌اند. این تقسیم‌بندی فضا، توسط دیوارهایی صورت می‌گیرد که متحرک بوده و قابل جابجایی می‌باشند.» لودویگ میس واندر روهه^۳ در سال ۱۹۲۷، برای مجتمع‌های مسکونی

^۲Switch rooms

^۳Ludwig mies van der rohe

وایسن هوف ۲۴ اشتوتگارت، گامی فراتر نهاد: دیوارهای چوبی این ساختمان که توسط پیچ‌هایی به سقف متصل شده‌اند، برای ساکنین این امکان را میسر ساخته که با جابجایی دیوارها، فضا را به دلخواه خود تغییر دهند. چنین تحولاتی تا به امروز نیز ادامه یافته است. اضافه کردن هر یک از اجزاء به بنا دارای مشکلات خاص خود می‌باشد. که امروزه راه حل‌های مناسبی برای آن یافت شده و نیز عناصر متغیر ساختمانی که امروزه به وفور در بازار یافت می‌شوند، از ویژگی‌های فیزیکی خوبی برخوردار می‌باشند (گروتر، ۱۳۹۱، ص. ۱۰۹).

- دیوار متحرک و کشویی از عناصری است که می‌تواند به سرعت منتقل شود و به پیکربندی مجدد سازمان فضایی در یک فضا کمک کند؛

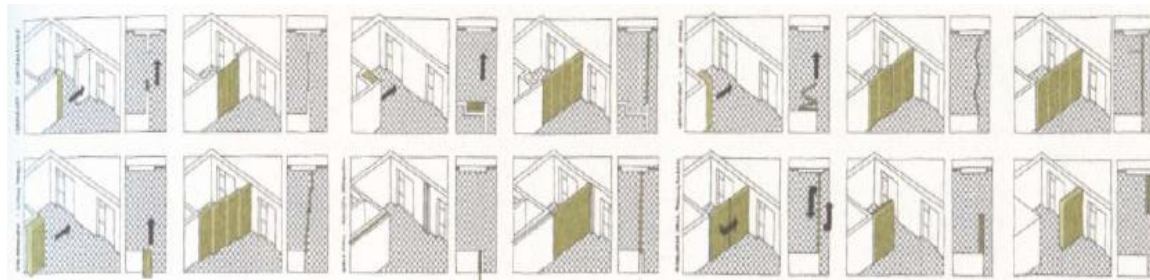
- این عنصر متحرک و کشویی همچنین می‌تواند، مکانی اضافی از انواع عملکردها ارائه دهد؛

- در طراحی این عناصر باید به خوبی فکر شود، به طوری که در عرض چند دقیقه بتوان در فضا به طور کامل تغییر ایجاد نمود و برعکس؛

- انعطاف پذیری این سیستم می‌تواند به عنوان دو گزینه پیش و پس از طراحی برای پیکربندی فضایی در خانه تعریف شود؛

- موضوع عملی از طریق حرکت کشویی پانل‌های دیوار است که باید جای گذاری و محل مبلمان در فضا و یا انتقال مبلمان موجود در پیکربندی فضایی دیده شود؛

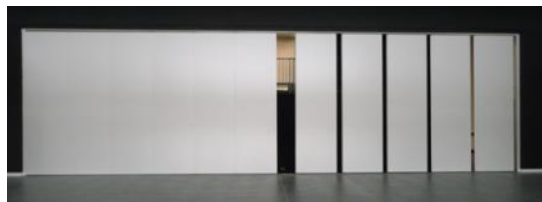
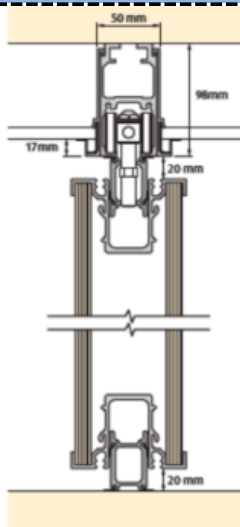
- دیوار متحرک و کشویی امکان طراحی پوسته‌های مختلف به هر دو شکل دائم و نیمه دائم را می‌دهد،

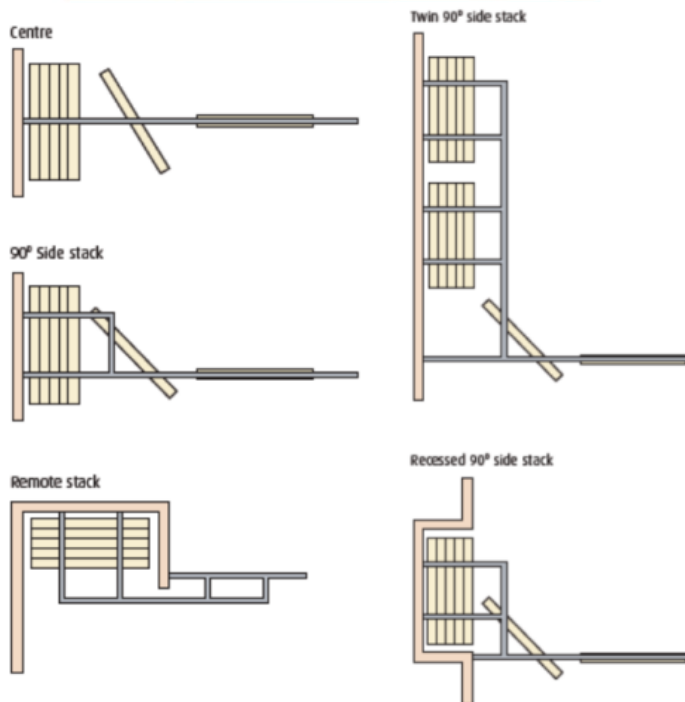
تصویر ۲-۵: دیواره‌های جداکننده متحرک^{۲۵} (Schneider & Till, 2007:191)

^{۲۴}Weisenhof
^{۲۵}Movable and sliding walls

• دیوارهای پانلی

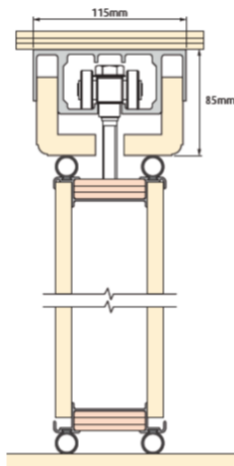

از مزایای این نوع از دیوارها جمع شدن آنها به چند شیوهی متفاوت است. چون پانل ها از یکدیگر مجزا می باشند می توان تعدادی از آنها را جمع نمود و تعداد دیگری را با فاصله از هم و یا با زاویه قرار داد که این حالت زمانی استفاده خواهد شد که می خواهیم بین دو فضای مجاور با حفظ استقلال فضا تداوم بصری ایجاد نماییم. در این حالت دو فضا به طور کامل باهم ترکیب نمی شوند و هر کدام به صورت مجزا و با دید به یکدیگر به کار خود ادامه خواهند داد.

- دیوارهای تاشو

الف: عمودی

Centre Folding

Eccentric Folding

End Folding

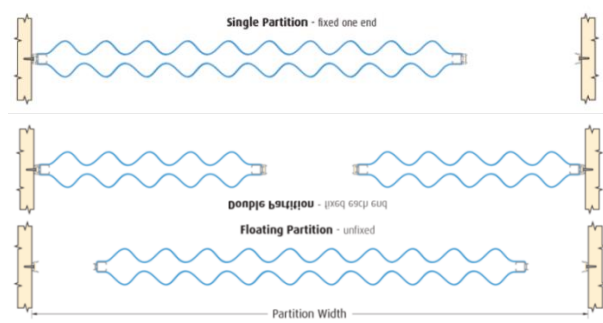
ب: افقی

دیوارهای تاشو

این نوع از دیوارهای متحرک نیز از پانل‌هایی تشکیل شده است که در یک اندازه ساخته می‌شوند، اما در این نوع، پانل‌ها از طول به یکدیگر متصل می‌شوند. این اتصال توسط لولاهاى سرتاسرى ایجاد می‌گردد که این قابلیت را به پانل‌ها می‌دهد که همگی روی یک محور تاشده و روی هم قرار گرفته و در انتها جمع شوند.

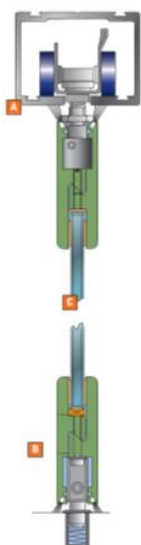
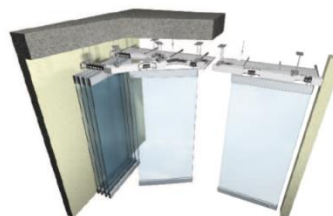
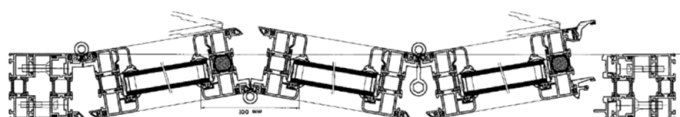
- دیوارهای کرکره‌ای (آکاردئونی)

دیوارهای کرکره‌ای (آکاردئونی)

دیوارهای کرکره‌ای ساده‌ترین و ارزان‌ترین نوع دیوارها برای جدا کردن بخشی از فضا می‌باشند. این دیوارها برخلاف حالت‌های قبلی از پانل‌های جداگانه تشکیل نشده و به صورت یک پانل سرتاسری می‌باشند.

• دیوارهای متحرک شیشه‌ای

دیوارهای پانلی و دیوارهای تاشو می‌توانند از جنس شیشه باشند. دیوارهای شیشه‌ای بیشتر برای جداره‌های خارجی هنگامی که بخواهیم ارتباط داخل و خارج را با برداشتن دیوار برقرار نماییم استفاده می‌شوند.

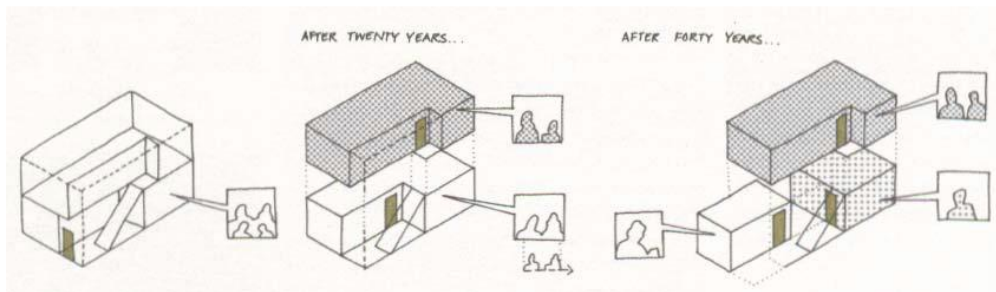
جدول ۱-۲: دیوارهای متحرک (نگارنده)

۲-۱-۳-۱-۴- قابلیت تفکیک و تجميع فضاها با هم

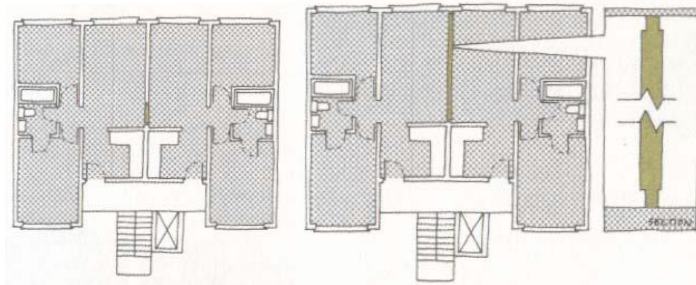
این روش در معماری ژاپنی دارای پیشینه‌ی قوی می‌باشد؛ از آنجایی که اغلب فضاها دارای هیچ‌گونه کاربردی ثابتی نبوده و از آنجایی که در خانه‌ی ژاپنی، مبلمان بسیار اندکی وجود دارد، فضای انعطاف‌پذیری ایجاد شد، به طوری که فضاها برحسب نیاز می‌توانست باز، بسته و یا به یکدیگر متصل شوند (گروتر، ۱۳۸۹، ص. ۱۱۳).

- این روش پیوستن با هم است که اساساً از روش اتصال دو فضای مجاور به شکل یک واحد بزرگتر است؛
- این روش، یک راه‌حل بسیار مقرون‌به‌صرفه‌تر از ارائه‌ی فضای اضافی استفاده نشده که قرار است در آینده پر شود، است؛
- پتانسیل تبدیل به واحدهای بزرگتر، در جواب خواسته‌های برخی خانواده‌های در حال رشد بوده و یک استراتژی بلند مدت است؛
- به اشتراک گذاشتن یک ورودی، از رایج‌ترین روش‌هایی است که اجازه می‌دهد دو واحد به پیوست قرار گیرند، یا به طور جداگانه و به عنوان یکی، مورد استفاده قرار گیرند؛

- پیوستن واحدها باید در مرحله‌ی طراحی در نظر گرفته شده و خدمات از قبیل حمام و آشپزخانه به تعداد واحدهای ناپيوسته باشد؛
- در مقابل، تقسیم کردن یک فضا به دو فضای جداگانه نیز وجود دارد؛
- برای برخی از موارد تقسیم، مسائل مربوط به دسترسی، نیاز به ورودی باید در مرحله‌ی طراحی گنجانده شود؛
- هنگام پیوستن و یا تقسیم در آینده، دهانه‌ی سازه‌ای باید در نظر گرفته شود و برنامه ریزی با از طریق ارائه‌ی دیوار نرم باشد؛
- پتانسیل پیوستن و تقسیم واحد، یک استراتژی بلندمدت است که تا حد زیادی افزایش انعطاف پذیری و فرصت‌ها را فراهم می‌آورد.

تصویر ۲-۶: قابلیت تفکیک و تجمع فضاها با هم (Schneider & Till, 2007:188)

تصویر ۲-۷: قابلیت تفکیک و تجمع فضاها با هم با استفاده از دیوار نرم (Schneider & Till, 2007:187)

۲-۱-۳-۵- اتاق‌های عملکرد خنثی (چند ظرفیتی بودن فضاها)

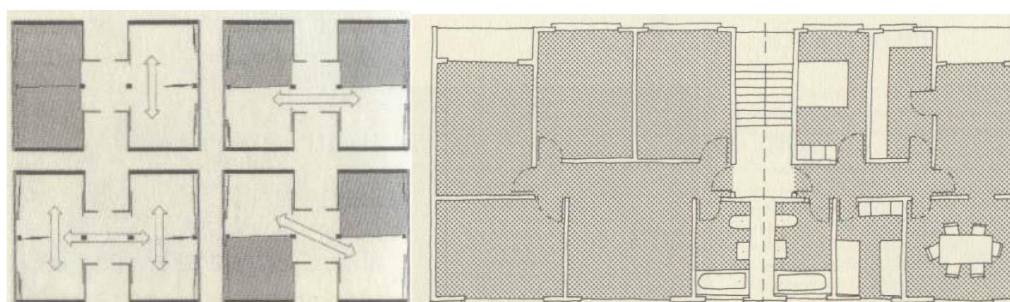
روبرت ونتوری^۷ در تعریف فضای چندظرفیتی می‌گوید: احتمالاً فضای چندظرفیتی و چندکاربردی، پاسخ قاطعی است به تلاش‌های معماری مدرن در جهت ایجاد انعطاف پذیری. این فضاها، دارای اهداف متعدد بوده و تنها برای یک هدف مشخص ایجاد نشده است. به‌طوری‌که با جابجایی اثاثیه و دکوراسیون می‌توان به کاربردهای مختلف آن دست یافت و نیازی به جابجایی دیوارهای میانی نیست. این گونه به انعطاف پذیری فضاها پی می‌بریم، در حالی که این نوع

^۷Joining and dividing

^۸Robert Venturi

انعطاف‌پذیری کاملاً مفید و قابل استفاده است. این نوع فضاهاى چند کاربردى، داراى خاستگاه‌هاى متعددى هستند. هرمان هرتسبرگر یکی از طرفداران مشهور معماری چندظرفیتی است. به عقیده‌ی او، غیرممکن است که برای هر فردی یک فضای مخصوص طراحی کرد، بلکه طراحی فضا باید به گونه‌ای باشد که تعابیر مختلفی از آن استنباط گردد (گروتز، ۱۳۸۹، ص. ۱۱۰-۱۱۱).

- بهترین راه دستیابی به انعطاف‌پذیری این است که اتاق و عملکردش مشخص نگردد، این یعنی مهار انعطاف‌پذیری در طراحی اولیه و متعاقب آن در خانه؛
- از طریق طراحی فضاهاى بدون برجسب، اتاق عملکردخشی، سازگار با تغییر، با توجه به شرایط هر یک از ساکنان تعیین می‌گردد؛
- با حذف سلسله‌مراتب موجود برجسب زدن به هر فضا به عنوان یک نهاد مستقل، می‌تواند با توجه به نیازهای ساکنین در طول زمان تغییر کند؛
- حداقل اندازه‌ی یک اتاق عملکردخشی، مشتق از طرح‌بندی مبلمان‌های مختلف به منظور تطبیق طیف وسیعی از طرح‌بندی مبلمان از اتاق نشیمن، به اتاق خواب، به اتاق نهارخوری، با مدول است؛
- البته باید توجه داشت که ابعاد و اندازه‌ی فضاهاى حرکت در انعطاف‌پذیری خیلی مؤثر هستند. با یک افزایش نسبتاً ناچیز در حداقل مساحت فضاهاى حرکتی (چرخشی)، ضمن حفظ کارکرد اصلی آنها، می‌توان این فضاها را برای گستره وسیع‌تری از فعالیت‌ها آماده‌سازی نمود (بنتلی و همکاران، ۱۳۹۱، ص. ۱۷۹).
- نحوه‌ی طراحی و ساخت این فضا بستگی به امکانات تکنیکی دارد، ولی مهم‌تر از آن، از حالات روحی و روانی سازنده‌ی بنا نشأت می‌گیرد. لویی ال. کان چنین شرح می‌دهد: «در ماهیت فضا، روحی حاکم است و میل و اراده‌ی در جهت هستی‌بخشیدن به آن». روح حاکم بر فضا و نیز نوع هستی‌بخشیدن به آن به طور مداوم در حال تغییر بوده و به فرهنگ بستگی دارد (گروتز، ۱۳۸۹، ص. ۷۶).

تصویر ۲-۸: اتاق‌های عملکردخشی (چند ظرفیتی بودن فضاها) (Schneider & Till, 2007:186)^۲

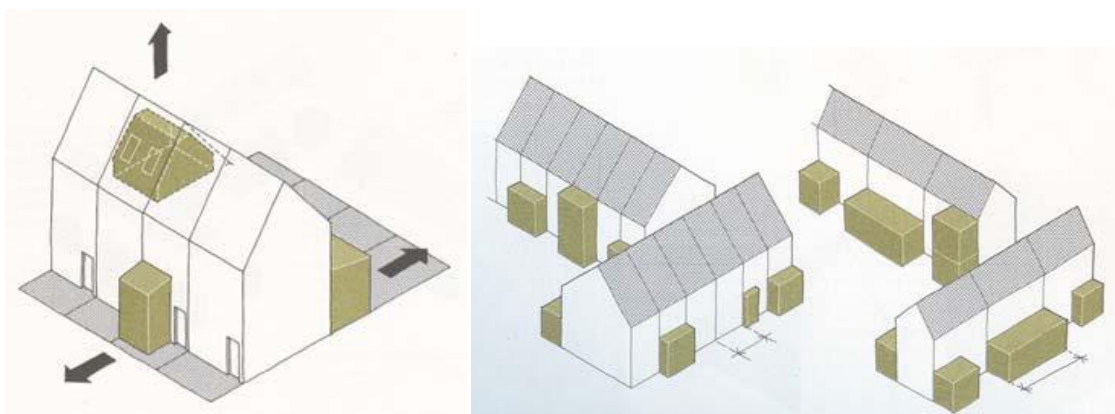
^۲ Herman Herzberger

^۲ Functionally neutral rooms

۲-۱-۳-۱-۶- اضافه نمودن یا کم نمودن به فضاها

الف: در فضای باز

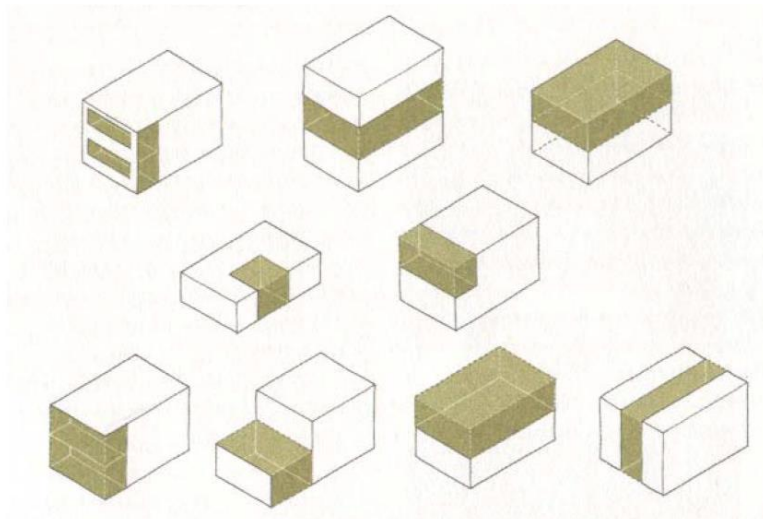
- توانایی اضافه کردن، گسترش و تغییر فضای درون یک خانه توسط اتصال واحدهای اضافی به منظور بسط و گسترش و افزایش حجمی بالقوه؛
 - اضافه کردن ماژول‌های مختلف در نقاط خاص، به منظور افزایش اندازه، دسترسی یا استفاده از فضاهای مختلف در خانه؛
 - برای این نوع از اضافه نمودن‌ها باید در مرحله طراحی، به منظور تعیین این که طرح اولیه می‌تواند پیش‌بینی اضافه نمودن در آینده را به جای محدود کردن آن‌ها را داشته باشد، پتانسیل‌ها در نظر گرفته شود؛
 - این نوع از اضافه نمودن‌ها تنها به محور افقی ختم نمی‌گردد، بلکه از نظر عمودی نیز کاملاً امکان‌پذیر است، افزودن به صورت عمودی در پشت‌بام‌های موجود و یا در بالای خانه‌ی فعلی است؛
 - قاب دهانه باید در آینده برای اضافه نمودن‌ها پیش‌بینی شوند؛
 - در مورد اضافه نمودن‌های عمودی، محل راه‌پله باید در نظر گرفته شود؛
- توانایی گسترش یک خانه به هر دو صورت عمودی و افقی از جنبه‌های کلیدی طراحی مسکن انعطاف‌پذیر مدولار است، که بسیاری از گزینه‌ها و فرصت‌ها را برای ساکنان ارائه می‌دهد.
- گسترش افقی مسکن که در بحث انعطاف‌پذیری اهمیت فراوانی دارد، درباره مساکن تراس‌دار به سخت‌ترین شکل امکان‌پذیر در می‌آید، زیرا افزایش ابعاد کلی فقط در دو جهت جلو و عقب ساختمان قابل اعمال است، وقتی که بر قطعه‌ی باریک و کم باشد (بتلی و همکاران، ۱۳۹۱، ص. ۱۷۶).

تصویر ۲-۹: اضافه نمودن در فضای باز (Schneider & Till, 2007:183-184)

ب: در فضای پیش طراحی شده (فضای راکد)

- فضایی است که توسط طراح در زمانی که اشغال یا استفاده هنوز کاملاً مشخص نیست، در نظر گرفته می شود و برای پاسخ به نیازهای خاص کاربران ارائه شده است؛
- فضایی که زمانی دیگر در آینده مورد استفاده قرار می گیرد، اما مختص به برنامه ریزی و شرح قبلی است؛
- فضای راکد فضایی است که از اشغال بالقوه حکایت دارد، فضاهایی که پیش‌بینی اشغال بالقوه و نیازهای آینده را دارند؛
- فضای راکد می تواند در طاقچه یا آلاچیق باشد یا می تواند در بالکن و جداره قرار گیرد و تبدیل به اتاق‌های اضافی گردد؛
- در همه‌ی این موارد طراح به طور عمد، فضاهایی را فراهم می کند، اما استفاده دقیق و یا پیکربندی فضایی مشخص نیست؛
- فضاهای راکد گاهی اوقات به عنوان فضاهای ناتمام، چارچوب موقتی است که باید پر شود.

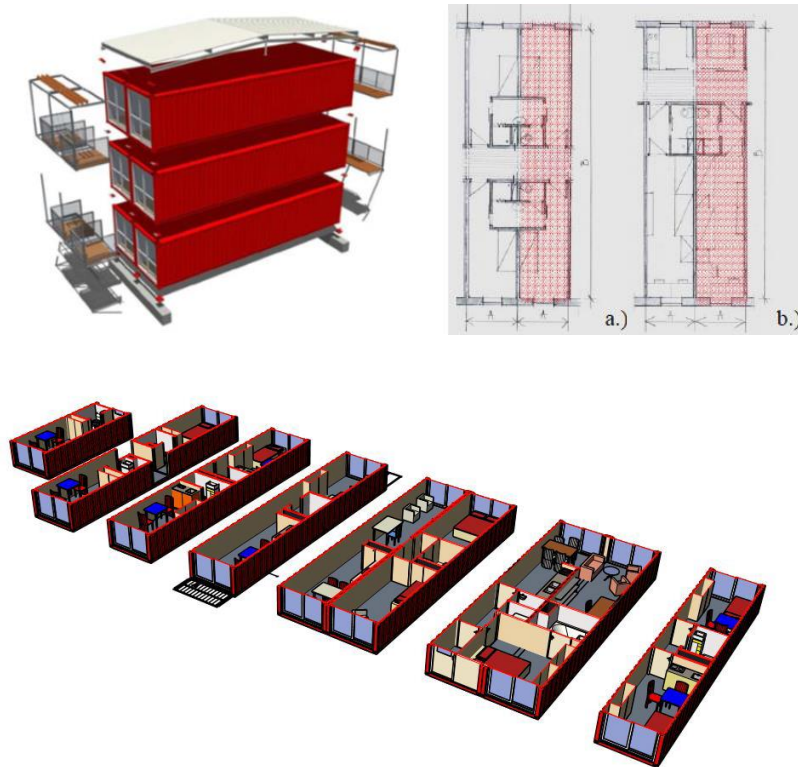
تصویر ۲-۱۰: اضافه نمودن در فضای پیش طراحی شده (Schneider & Till, 2007:185)^۳

تصویر ۲-۱۱: فضای راکد دیده شده در نما (Santo, 2011)

^۳Slake space

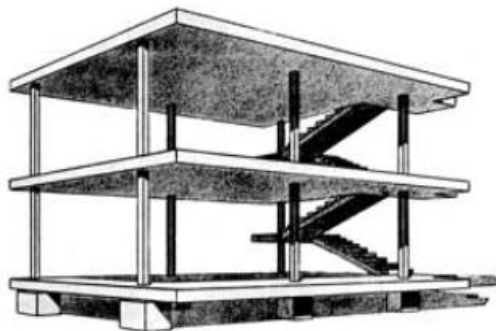
۲-۱-۳-۱-۲- باکس های یکسان

تصویر ۲-۱۲: انعطاف پذیری، مدولار، پیش ساختگی با استفاده از باکس های یکسان^{۲۲} اقبالی و حصاری، ۱۳۹۲، ص. ۶۶)

این پروژه واحدهای انعطاف پذیری را ایجاد می نماید که بر پایه ی پیش ساختگی بنا شده است. این ساختار کاری باعث کم شدن هزینه های راه اندازی در سایت و کاهش زمان بهره برداری شده است. در ترکیب جعبه ی ساختمان به صورتی می باشد که در صورت لزوم با توجه به نیازهای در حال تغییر ساکنین تغییر کند.

۲-۱-۳-۱-۲- سیستم ساختمانی گسترده

تصویر ۲-۱۳: لوکوربوزیه، خانه دم-اینو، اساس هر واحد (مزینی، ۱۳۹۰، ص. ۷۷)

^{۲۲}Identical boxes

- می توان فضا را هم چون محفظه ای در نظر گرفت که دیواره های آن بر حسب نیاز، به بیرون شکاف پیدا می کند و نوع دوم آن که، فضا را به طور کلی باز در نظر گرفت. به طوری که بر حسب نیاز، قسمت های مختلف آن محصور گردد. نوع اول، بنایی منسجم تلقی می شود که در اصل محصور بوده و بعدها، شکاف و درزهایی به آن اضافه شده است. در نوع دوم، یعنی اسکلت (چارچوب بنا)، کاملاً عکس آن است: در اصل، این نوع طرح بندی کاملاً باز بوده و بعدها بر حسب نیاز، محصور می شود (گروتز، ۱۳۸۹، ص. ۱۰۲).
- سیستم سازه ای، به عنوان یکی از قطعات ثابت و دائمی از ساختمان در تعیین این که آیا طرح معماری انعطاف پذیر است یا نه، مهم است. به عنوان مثال، تصمیم گیری درست در انتخاب سازه، استفاده از دیواره های غیر باربر، امکان تغییرات در آینده را ایجاد می کند. در این جا استفاده از دال تخت برای عملکردهای معماری که نیاز به فضای غیر معمول ستون گذاری دارند، توصیه می گردد (اقبالی و حصاری، ۱۳۹۲، ص. ۶۱).
- « پلان لیبر » یا « پلان آزاد » اصطلاحی بود که لوکوربوزیه بر سر زبان ها انداخت و مرادش فضاهای گشوده یک دست و یکپارچه ای بود که فارغ (آزاد) از ملاحظات ساختی، تیر و ستون و جرز، در فضا شکل می گیرند، در معماری میس، همین آزادی پلان را که بعدها از مشخصات اصلی و اساسی معماری او شد (مزینی، ۱۳۹۰، ص. ۸۹).
- دیرک های اسکلت بنای مرکز ژرژ پومپیدو اثر رنزو پیاو^{۳۴} و ریچارد راجرز^{۳۵} در پاریس با فاصله ی بیش از ۵۰ متر نسبت به یکدیگر قرار گرفته اند تا باعث ایجاد حداکثر انعطاف پذیری شوند. در این میان مشخص شد که چنین وسعت و گستردگی، زیاده از حد و افراط آمیز بوده است، چرا که سطوح صاف دیوارها، مستلزم چنین فضای آزادانه ای نمی باشد. هدف از ایجاد بناهای انعطاف پذیر آن است که فضاها بتوانند خود را با هر گونه تغییر کاربردی، تطبیق دهند. این ویژگی انعطاف پذیری مربوط به تطبیق عناصر فضا با شرایط جدید کاربردی است (گروتز، ۱۳۸۹، ص. ۱۱۰).

۲-۳-۱-۲- گونه های انعطاف پذیری در مسکن سنتی ایران

با توجه به ویژگی های خانه ایرانی و بحث های مربوط به تعاریف و مفاهیم، گونه های انعطاف پذیری تحت عنوان تنوع پذیری (فضای چند عملکردی)، تطبیق پذیری (جابجایی فصلی و روزانه) و تغییر پذیری (تفکیک و تجمیع) تعریف شده اند (عینی فر، ۱۳۸۲، ص. ۶۹).

۲-۳-۱-۲- تنوع پذیری (فضای چند عملکردی)

تنوع پذیری قابلیت فراهم آوردن استفاده های مختلف از فضا است. این گونه انعطاف پذیری با دو متغیر فضا و زمان سروکار دارد. فضای واحد مسکونی می تواند برای چند عملکرد به طور همزمان و برای عملکردهای مختلف در زمان های مختلف استفاده شود.

^{۳۳}Centre Georg Pompidou

^{۳۴}Renzo Piano

^{۳۵}Richard Rogers

تنوع‌پذیری می‌تواند از طریق طراحی نقشه با ساختار هندسی منظم، دسترسی آسان و خوانا به تجهیزات مسکن و یا از طریق تنظیم اندازه‌ی اتاق‌ها به دست آید. مهم‌ترین خواص تنوع‌پذیری فضایی عبارتند از:

۱. قابلیت دسترسی آسان و خوانا به اتاق‌ها،
۲. تلفیق کارکردها در یک فضا و تقلیل اتلاف در فضاهای ارتباطی،
۳. استفاده‌ی مفید از فضای دسترسی، به گونه‌ای که تبدیل کارکردها را میسر سازد،
۴. پیروی نماهای ساختمان از الگوی عام شکل‌یابی خانه.

تنوع‌پذیری اساسی‌ترین و مؤثرترین راه دست‌یافتن به انعطاف‌پذیری در طرح مسکن سنتی ایران بوده است. دلیل آن قابلیت تعویض کارکرد فضا در طول زمان است. علاوه بر این، چون این رویکرد به فضای باز وسیع یا روش‌های جدید سازه نیاز نداشت و نظام‌های سنتی ساختمانی به خوبی با آن هماهنگ می‌شد، به آسانی با زندگی روزمره‌ی مردم قابل تطبیق بود(همان).

در استفاده از فضاها، هر فضا ابتدا دارای کارکرد فیزیکی خود بوده و در وهله‌ی دوم دارای کارکردی مفهومی می‌گردد، کارکرد فیزیکی استفاده‌ی اصلی از فضا بوده و کارکرد مفهومی کارکردهای ثانویه فضا می‌باشد. در ادامه برخی از این فضاها بیان می‌شود:

• حیاط:

از حیاط در خانه‌های ایرانی به شکل‌های مختلف استفاده شده است که عبارتند از:

- به عنوان نشانه‌ی حریم تملک؛
- وحدت‌دهنده چند عنصر خانه؛
- ارتباط‌دهنده چند فضا در خانه؛
- برای ایجاد محیطی سرسبز و با نشاط؛
- به عنوان یک هواکش مصنوعی برای گذر جریان بادهای مناسب؛
- عنصری مهم در جهت سازماندهی و تقسیم فضاهای مختلف داخل خانه؛
- به عنوان حریمی امن و آرام برای آسایش خانواده؛
- محلی برای انجام امور عمومی و اجتماعی ساکنین به ویژه در جنوب کشور؛
- حیاط افزون بر ایجاد وحدت بین عناصر، نوعی ارتباط پیمایشی بین آن‌ها ایجاد می‌کند، این ارتباط یا از ورودی ساختمان به مقصد دیگر فضاهای پراکنده مثل انبار، آغل، و ... در حیاط صورت می‌گیرد و یا با استقرار محوطه‌ی اصلی تابستانی و زمستانی در جبهه‌های مختلف، ارتباط‌دهنده بخش‌های اصلی خانه می‌باشد (زندیه و پروردی نژاد، ۱۳۸۹، ص. ۹).

- شناسیل:

این فضا که مختص مناطق جنوبی ایران به خصوص بوشهر است، نوعی بالکن به سمت بیرون خانه و روی معبر عمومی است. که با چوب ساخته شده و پیرامون آن با نرده‌های مشبک پوشیده می‌شود، تا هوا به راحتی در آن جریان یابد و یا ایجاد سایه نماید. اما مشاهده شده است که در برخی از موارد سقف نیز نداشته اند. نمونه‌هایی از این فضا در برخی از خانه‌های کنار ساحل جنوب نیز دیده شده است. دو کارکرد مهم آن به شرح زیر است:

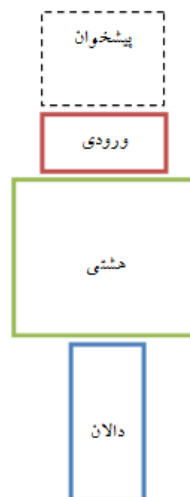
- مکانی برای استفاده از نسیم و بادهای مطبوع و بعضاً استفاده از سایه،
- استفاده از منظره زیبای دریا (معماریان، ۱۳۷۵، ص. ۱۰۰).

- اتاق‌های سهدری و پنج‌دري:

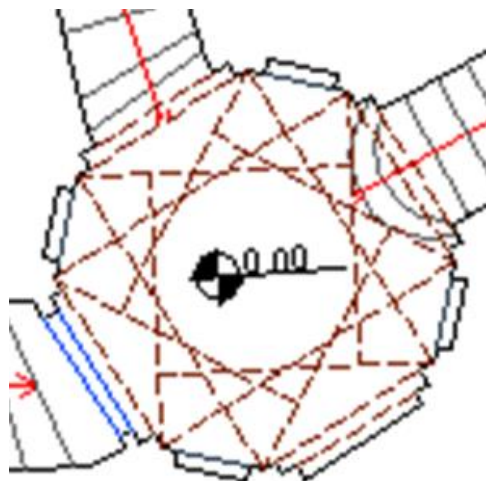
اتاق‌های سهدری و پنج‌دري به عنوان فضاهای اصلی در پذیرایی از مهمانان و همچنین خواب در مسکن ایرانی بوده است که با توجه به شغل و حرفه‌ی افراد داخل منزل، بابت کارهای خانگی مانند قالی‌بافی از آن استفاده می‌شده است.

- هشتی و دالان ورودی:

در طراحی معماری خانه‌ی ایرانی، ایجاد فضایی مانند هشتی در ابتدای ورودی، فضایی را با کارکرد جمع‌کنندگی و پخش‌کنندگی با ورودی‌های فرعی دیگر فراهم می‌آورد و همچنین به منظور جلوگیری از دید مستقیم به داخل خانه تعبیه می‌شده است. از کارکردهای دیگر آن می‌توان فضایی به منظور انتظار و ارتباط بین همسایگان می‌باشد، زیرا معمولاً این هشتی‌ها در اطراف خود دارای سکوهایی بوده که نشستن را میسر می‌نموده است.

نمودار ۲-۴: دیاگرام فضایی ورودی در خانه‌ی ایرانی (نگارنده)

تصویر ۲-۱۴: هشتی به همراه سکوهاى اطراف (نگارنده)

• طاقچه و رف:

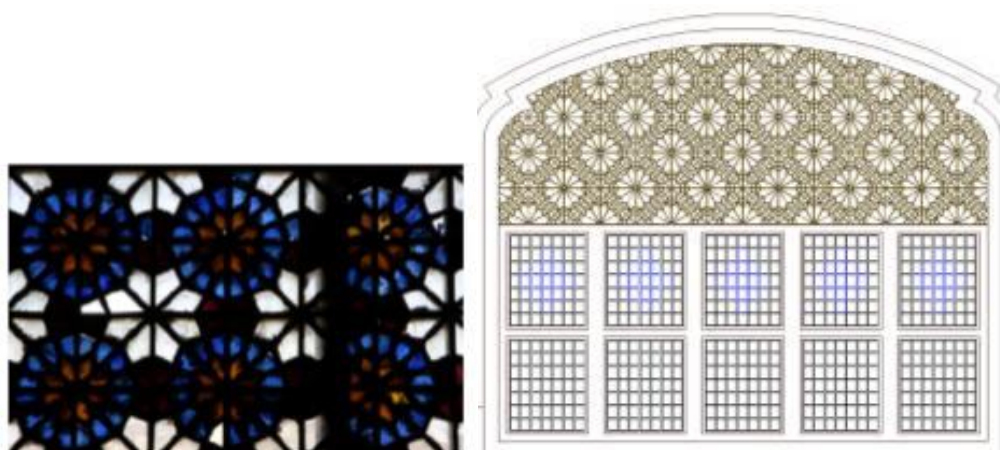
خالی نمودن جداره‌های اتاق‌ها برای ایجاد طاقچه و رف در وهله‌ی اول به منظور قراردادادن و سایل می‌باشد که در حقیقت این امر سبکسازى بوده، زیرا که وزن عامل تخریب در زمان زلزله می‌باشد.

• پنجره‌های رنگی:

پنجره‌های رنگی که در اتاق‌های پنج‌دری معمولاً وجود دارند، گذشته از ایجاد نور و تهویه کارکردهای دیگری نیز دارند:

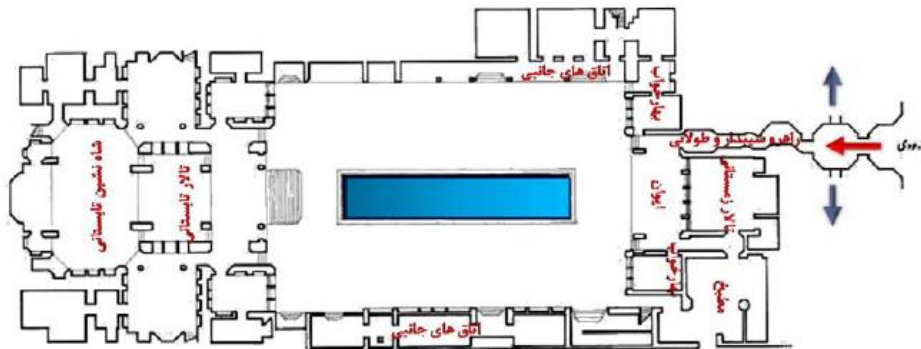
نورهای جذاب و خیره‌کننده،

دور نمودن حشرات موزی از فضای اتاق پنج‌دری.

تصویر ۲-۱۵: اتاق پنج‌دری با پنجره‌های مشبک و رنگین (نگارنده)

اصلی قرار گرفته و برای ورود بیشتر نور خورشید اغلب پنجره‌های آن را از ارسی‌های بزرگ می‌ساخته‌اند (زندیه و پروردی نژاد، ۱۳۸۹، ص. ۷).

تصویر ۲-۱۶: پلان طبقه‌ی همکف خانه بروجردی‌ها، کاشان (همان، ص ۸)

فضا	فیزیکی	مفهومی
حیات	تطبیق دهنده‌ی عناصر فضا با عملکردهای مختلف	حوض و تخت چوبی به عنوان عنصر و نیمه ثابت در تابستان
اتاق‌ها	تابستان نشین و زمستان نشین	جابجایی فصلی در استفاده از آفتاب

جدول ۲-۳: تطبیق‌پذیری فضاهای داخلی مسکن سنتی ایرانی (نگارنده)

۲-۱-۳-۲- تغییر پذیری (تفکیک و تجمیع)

در طراحی مسکن انعطاف‌پذیر، تغییرپذیری به افزایش و کاهش کمی یا تفکیک و تجمیع فضاها و امکان بازگشت به طرح اولیه‌ی واحد مسکونی پس از گسترش یا تقلیل مساحت آن گفته می‌شود. در این مورد انعطاف‌پذیری به معنای قابلیت پاسخ به رشد خانوار در مراحل مختلف زندگی است. به عبارت دیگر این قابلیت، تغییر اندازه‌ی واحد مسکونی را چه در جهت کوچکتر شدن و چه در جهت بزرگتر شدن امکان‌پذیر می‌سازد. مفهوم تغییرپذیری با مطالعه‌ی تغییرات زیربنا، نیازهای فضایی و شکل واحد مسکونی ارتباط پیدا می‌کند. نیاز به این گونه انعطاف‌پذیری ممکن است به دلیل نیازهای بلندمدت و یا کوتاه‌مدت باشد. نوع بلندمدت، با تغییر اندازه‌ی خانوار و نیاز به فضاهای بیشتر برای زندگی بروز می‌نماید و نوع کوتاه‌مدت، تغییر فضا به دلایل دیگر است (عینی فر، ۱۳۸۲، ص. ۷۰). تغییرپذیری { در خانه‌ی سنتی ایرانی} از دو طریق اضافه کردن به زیربنای موجود خانه و یا تفکیک فضاهای آن (بدون تغییر مساحت) قابل دست‌یافتن است (همان).

تعدادی از فضاهای خانه‌های ایرانی که بر این اساس شکل گرفته‌اند به صورت نمونه‌ی زیر است:

• صفحه:

برای رسیدن به صفه یا بهارخواب باید چندین پله از حیاط بالاتر برویم. صفه یا بهارخواب که در برخی از شهرهای ایران بدان سکو نیز می‌گویند، فضای بازی است که معمولاً از سه طرف محصور است و در میان چند اتاق و راهروهای سرپوشیده قرار گرفته است، این فضا در صورت باز شدن دروینجرها با فضای اتاق‌ها ترکیب و بسط فضایی برای اتاق‌ها را فراهم می‌کند. ابعاد این فضا به حدی است که یک خانواده می‌تواند در آن بنشیند و منظر حیاط را تماشا کنند و در شب‌های بهار و تابستان در آن بخوابند و در پناه پوشیدگی بدنه‌های این فضا، تا هنگامی که به خواب بروند آسمان را نظاره کنند (حائر مازندرانی، ۱۳۸۸، ص. ۱۲۴).

• ایوان:

معروف‌ترین فضای سرپوشیده ایوان نام دارد. ایوان فضایی است که با ایجاد سایه و امکان ارتباط مستقیم در خانه‌های ایرانی تا اوایل قرن ۲۰، احداث آن از ملزومات خانه به حساب می‌آمده است. ایوان فضایی سرپوشیده و مستقل است با طاقی رفیع که برای مجموعه‌ای از فعالیت‌های زندگی در نظر گرفته شده است. یک طرف ایوان باز و مشرف به حیاط است و دو طرف دیگر نیمه‌بسته و ضلع چهارم بسته است. ضلع بسته معمولاً به اتاق‌های شاه‌نشین راه دارد که با باز شدن دروینجرهای این اتاق، فضای شاه‌نشین با ایوان ترکیب می‌شود (زندیه و پروردی نژاد، ۱۳۸۹، ص. ۱۶).

فضا	فیزیکی	مفهومی
صفه و ایوان	رابط بین دو اتاق مجاور از سطح حیاط	محل جمعی و استراحت، اضافه نمودن یا کم شدن توسط عناصر محدود کننده (ارسی) بین اتاق و حیاط

جدول ۲-۴: تغییرپذیری فضاهای داخلی مسکن سنتی ایرانی (نگارنده)

۲-۱-۴- بررسی عناصر سازنده فضای معماری مسکونی انعطاف‌پذیر

۲-۱-۴-۱- بررسی عناصر سازنده فضای معماری مسکونی انعطاف‌پذیر غربی

از آنجا که عناصر سازنده‌ی هر فضای معماری تعریف‌کننده کلیت آن هستند، برای دست‌یافتن به فضایی انعطاف‌پذیر، باید عناصر سازنده یا اجزای آن نیز انعطاف‌پذیر باشند. اشنایدر و تایل در مسکن از نظر ساخت‌وسازهای نوآورانه و طراحی چهار موضوع اصلی را مورد بحث قرار می‌دهند: "ساختار سازه"، "فضاهای خدمات"، "طرح معماری" و "تجهیزات انعطاف‌پذیری" (Schneider & Till, 2005).

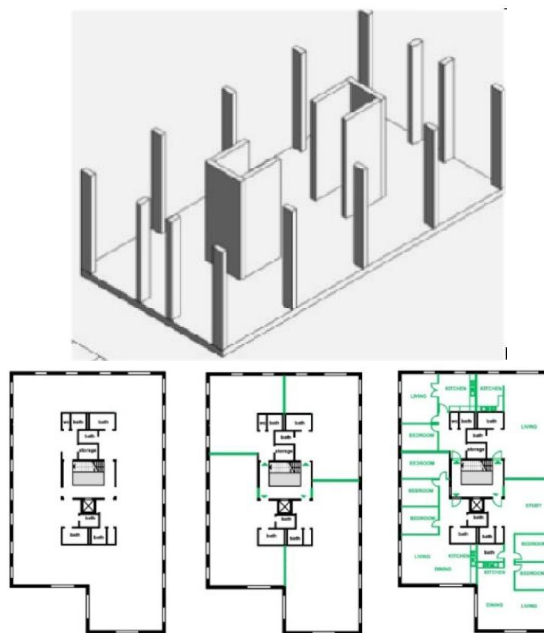
- ساختار سازه: ساختار سازه، به عنوان یکی از قطعات ثابت و دائمی از ساختمان در تعیین انعطاف‌پذیری ساختمان مطرح است. تصمیم‌گیری چگونگی عناصر ساختاری و استفاده از دیوارهای باربر، امکان تغییرات در آینده را می‌دهد. (Albostan, 2009: 28). دو روش سازه‌ای برای رسیدن به انعطاف‌پذیری وجود دارد: "سازه‌های پایه^۳" و "سازه‌های

^۳Base structures

چندظرفیتی^{۳۳}: سازه پایه اشاره به یک سیستم سازه‌ای است که اجازه می‌دهد تا یک طرح به معنای ثابت، تابع تغییرات باشد، که عمدتاً از تیرها و ستون تشکیل شده است، دوم سازه‌ی چندظرفیتی، که طراحی به صورت سلول‌هایی است که مناسب برای هر تابع است (Schneider & Till, 2007)، نوع سومی هم وجود دارد که ترکیبی از این موارد را به وجود می‌آورد.

سازه‌های پایه

این روش از یکی از نخستین آثار لوکوربوزیه طراحی است که خانه‌ی دم-اینو نام دارد و در آن معماری به اساسی‌ترین عوامل سازنده‌ی خود یعنی ستون، سقف و کف و پله تجزیه شده است. تجزیه‌ی معماری به این عناصر اساسی در ساختمان یک خانه نه تنها نشان یک دگرگونی در مفهوم معماری و در شیوه‌ی کار بود، بلکه خود خانه چون واحدی بود که می‌توانست مجموعه بزرگتری را به وجود آورد. نشان از امکاناتی می‌داد که تکنولوژی جدید به دست داده بود. به عبارت دیگر، طرح این خانه پاسخی بود بر موضوع از پیش ساختن که می‌توانست و می‌تواند پاسخی بر مسئله‌ی مسکن باشد و از آغاز عصر جدید از جمله به سبب نیاز روزافزون به مسکن، مورد توجه معماران قرار گرفته است (مزینی، ۱۳۹۰: ۷۶).

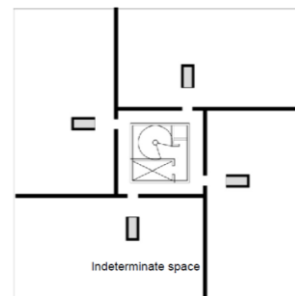

سازه‌های چند ظرفیتی

در اینجا فرم‌های نرم و سخت مورد بحث، توسط اشنایدر و تایل دیده می‌شود و بر پایه‌ی مدول و نقش آن در معماری است. در فرم‌های "نرم"، ساختمان از نظر فرم و استفاده از فضا دارای قابلیت‌های بی‌پایان است. به عبارت دیگر، فضای داخلی هر یک از واحدها ناقص و خالی در نظر گرفته شده است و بعد توسط کاربران با توجه به نیازهای خود تغییر داده می‌شود. سیستم‌های "سخت" را می‌توان به طور عمده در طراحی مسکن با فضای محدود استفاده کرد، در حالی که، سیستم‌های "نرم" زمانی که مقدار زیادی از فضا موجود است، مناسب می‌باشند (حصاری، ۱۳۹۰).

سازه های ترکیبی چند ظرفیتی و پایه

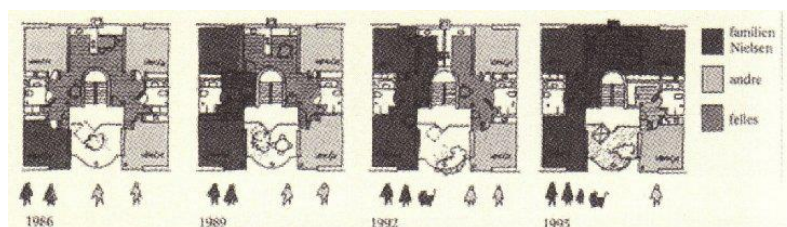
جدول ۲-۵: سازه های پایه و سازمان های چند ظرفیتی و ترکیبی، تصاویر از (Albostan, 2009: 29) (ترسیم کلی: نگارنده)

- فضای خدمات: گلفتی^۸ پتانسیل ترکیب فن آوری های جدید در طول زمان، برای تنظیم تغییرات، حتی استفاده از ساختمان از مسکن به چیز دیگری، توسط سیستم ساختاری و فضاهای خدمات به عنوان اجزای دائمی از ساختمان ها، این که آیا یک پروژه در درازمدت مسکن انعطاف پذیر است یا نه. قابلیت برآورده ساختن خواسته های در حال تغییر کاربران در طول زمان به نام "انعطاف پذیری دائم" مطرح می کند (Galfetti, 2003: 90). در واقع انعطاف پذیری دائم با تعیین ساختار دائم و با برنامه ای از پیش تعیین شده معمار (پیش بینی معمارانه) مقدور خواهد بود.

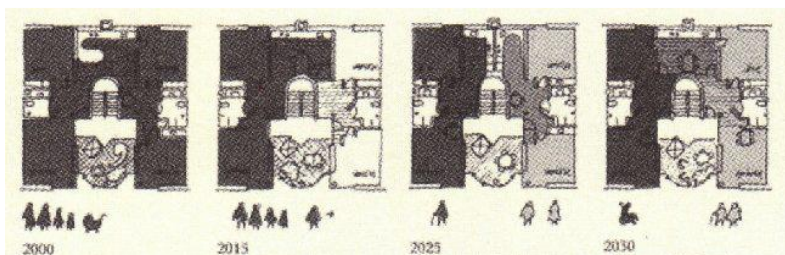

تصویر ۲-۱۷: ثبات فضای خدمات و تغییر کاربری (Albostan, 2009: 21)

- نمونه ی بالا نشان می دهد که فضای خدمات مانند آشپزخانه و سرویس ها با ثابت ماندن، امکان هماهنگی با انواع کاربری را دارد.
- طرح معماری: طرح معماری در حقیقت با تکیه بر نیازهای ساکنین، از جمله تغییر خانواده مطابقت و سازگاری را از طریق گونه های انعطاف پذیری که در قبل توضیح داده شد، فراهم می آورد.

^۸Galfetti

تصویر ۲-۱۸: طرح معماری: یک سناریوی از شیوه‌ی زندگی در حال تغییر از خانواده (Schneider & Till, 2007: 98) در نمونه‌ی بالا تغییر در طرح معماری و ترکیب میان واحدها با استفاده از نیاز مخاطبین با توجه به ساختار خانواده صورت گرفته است.

- تجهیزات انعطاف‌پذیری: تجهیز برای استفاده‌ی انعطاف‌پذیر، به عبارت دیگر، می‌تواند با استفاده از مبلمان به عنوان یک سطح یا به عنوان یک واحد عملکردی به دست آید. این مهم با استفاده از دیوارهای متحرک، مبلمان تاشو، مدول‌های از پیش طراحی‌شده‌ی صنعتی به دست می‌آید که در بخش‌های پیشین به آن‌ها اشاره شد.

۲-۴-۱-۲- بررسی عناصر سازنده‌ی فضای معماری مسکونی انعطاف‌پذیر ایران

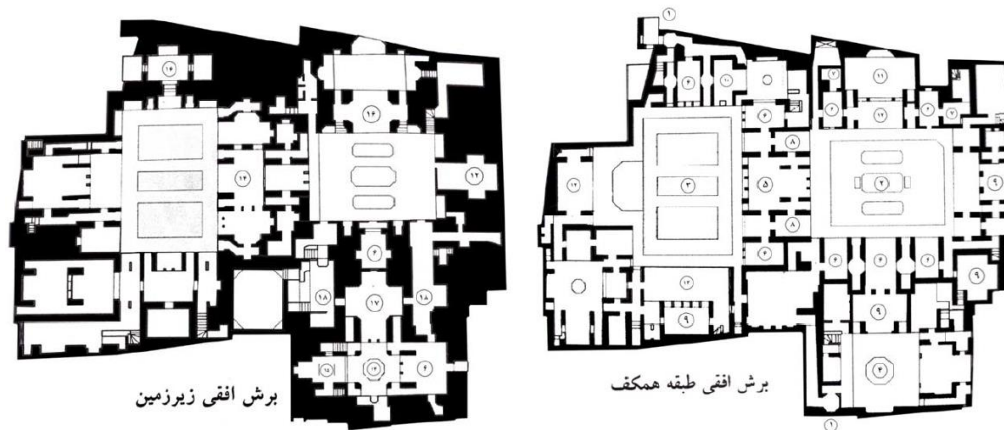
در ایران دکتر عینی فر (۱۳۸۲) در این باره تقسیم‌بندی دیگری را با توجه به تعریف سه‌گونه‌ی سازماندهی فضا توسط ادوارد تی هال^{۳۹} به معماری سنتی ایران تعمیم داد: عموماً در هر فضای انسان ساخت، سه‌گونه سازماندهی قابل تشخیص است. این سه‌گونه عبارتند از فضای ثابت، فضای نیمه‌ثابت و فضای متغیر. بر اساس این تقسیم‌بندی فضای ثابت، از عناصر غیر قابل جابجایی از قبیل دیوارهای باربر، کف‌ها، پنجره‌ها و غیره تشکیل می‌شود (عینی فر، ۱۳۸۲، ص. ۶۷).

فضای ثابت: معمولاً فضای ثابت با سیستم سازه و سنت‌های ساخت در هر دوره ارتباطی تنگاتنگ دارد، فضای نیمه‌ثابت: فضایی است که با تغییر چیدمان مبلمان و وسایل خانه قابل تغییر است، در معماری سنتی ایران بسیاری از فضاهای نیمه‌ثابت به صورتی انعطاف‌پذیر در لایه‌های عمودی جداکننده فضاهای (دیوارها) شکل می‌گیرند. عناصری چون پستو، رف، طاقچه و غیره در سازماندهی و انعطاف‌پذیری فضاهای داخل مسکن چنین نقشی را به عهده دارند. فضای متغیر: این فضا قابل ادراک و مرتبط با عملکرد نهفته آن فضای خاص است. برخلاف معماری مدرن که شفاف بودن فضا، با ارتباط بصری و از طریق گسترش و ایجاد فصل مشترک میان کارکردهای بنا به دست می‌آید، در معماری خانه‌های سنتی این فصل مشترک‌ها بیشتر از طریق فضای چندکارکردی و چندمنظوره و سیال بودن عملکردها بوجود می‌آیند.

در ادامه با تحلیل یک نمونه خانه‌ی سنتی ایرانی (خانه مسعودی فر) به این سه عنصر سازنده می‌پردازیم:

^{۳۹} Edward T. Hall

۴۰ - رجوع شود به کتاب آفرینش نظریه معماری، ص ۱۳۴

تصویر ۲-۱۹: پلان طبقه‌ی همکف و زیرزمین خانه‌ی مسعودی فر (علوی، ۱۳۹۲، ص. ۱۳۰)

	ثابت عناصر ثابت مانند دیواره‌های ضخیم که از پایین به بالا در طبقات کمتر می‌شدند. این عناصر غیر قابل جابجایی بودند و اصلی‌ترین عناصر تحدیدکننده فضایی محسوب است.
	نیمه ثابت همان گونه که بیان شد قابلیت تفکیک و تجمع صفه با فضای پنج‌دری توسط عناصر نیمه ثابت مانند ارسی‌ها میسر می‌گردد.
	متغیر سیالیت فضا با استفاده از سبک‌سازی حجمی و دید درون به بیرون بدون موانع در خانه‌های سنتی بوده است، اما باز هم به پیروی از عناصر ثابت قابلیت‌های جابجایی وجود نداشته است. به طور مثال در خانه مسعودی فر، حوضخانه و فضاهای اطراف دارای سیالیت بوده و همچنین حیاط به عنوان فضای چند کارکردی دارای چنین خصوصیتی است.

جدول ۲-۶: عناصر سازنده‌ی فضای معماری مسکونی انعطاف‌پذیر ایران (ترسیم کلی: نگارنده) (تصاویر: علوی، ۱۳۹۲)

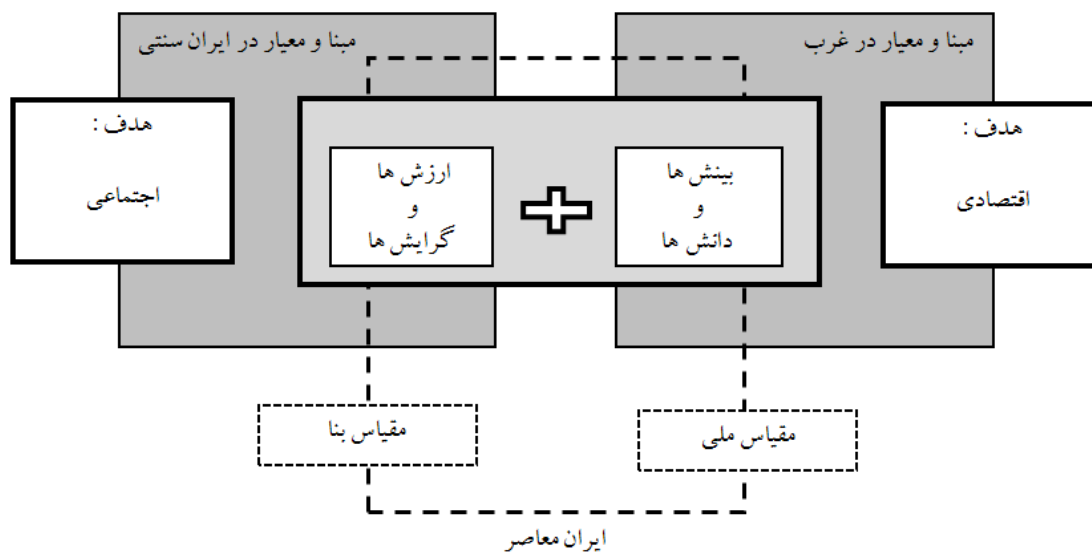
۵-۱-۲-جمع بندی

۲-۱-۵-۱-۲-تطبیق عوامل ایجاد مسکن انعطاف‌پذیر غرب و ایران

در مقایسه‌ی عوامل ایجاد مسکن انعطاف‌پذیر غرب و ایران اصلی‌ترین موضوع متفاوت هدف می‌باشد؛

- در غرب هدف نهایی رسیدن به پایداری اقتصادی است، ولی در ایران به منظور مطابقت با اصول زمانه، مختص با هر بومی این نگرش دارای تفاوت بوده؛ در حقیقت هدف اجتماعی است.

- در وهله‌ی بعد، مقیاس عوامل محرک عامل تفاوت می‌باشد؛ در غرب مقیاس ملی نیز انعطاف‌پذیری را عامل شده است، درحالی‌که در ایران سنتی، مقیاس بنا و افراد، تعیین‌کننده بودند؛ در زمان معاصر ایران با توجه به تأثیرپذیری از غرب این رویکرد دارای مقیاس ملی نیز گشته است و گاهاً سیاست‌های مسکن به منظور همگامی با دنیا در حال جهت‌گیری به سمت هدف اقتصادی می‌باشند؛ که اگر تنها عامل اقتصادی هدف قرار داده شود و ارزش‌ها و گرایش‌های ایرانی به لحاظ اجتماعی در آن لحاظ نگردد، دیگر تفاوتی با غرب نمی‌ماند! در واقع لازم است، بینش‌ها و دانش‌های غربی را در کنار ارزش‌ها و گرایش‌های اصیل‌مان حفظ نماییم.

نمودار ۲-۵: تطبیق عوامل ایجاد مسکن انعطاف‌پذیر در غرب و ایران (نگارنده)

۲-۱-۳-۲-۲-۲ تطبیق گونه‌شناسی انعطاف‌پذیری غرب و ایران

در تطبیق گونه‌های انعطاف‌پذیری معماری مسکن غرب و ایران، اضافه‌نمودن یا کم‌نمودن به فضاها با تغییرات مساحت، عامل تفاوت بین گونه‌شناسی انعطاف‌پذیری در غرب و ایران است. تغییر و افزایش در گونه‌های انعطاف‌پذیری در دوره معاصر به دلیل بروز تکنولوژی می‌باشد و استفاده از حداکثر توان محیطی در راستای سازگاری با نیازهای ساکنین در مسکن سنتی ایران تا حد امکان دیده شده است.

ایران	غرب
تنوع پذیری (فضای چندعملکردی)	اتاق‌های عملکرد خنثی (چندظرفیتی بودن فضاها)
تطبیق پذیری (جابجایی فصلی و روزانه)	سیستم ساختمانی گسترده
	دیوارهای جداکننده متحرک
	مبلمان متحرک
	فضای مشترک بین واحدها
تغییر پذیری (تفکیک و تجمع)	قابلیت تفکیک و تجمع فضاها با هم
	باکس‌های یکسان
تغییر پذیری؛ تکنولوژی محرک بوده که دوره‌ی معاصر عامل آن است.	اضافه نمودن یا کم نمودن به فضاها

جدول ۲-۷: تطبیق گونه‌شناسی انعطاف پذیری غرب و ایران (نگارنده)

لازم به ذکر است که باکس‌های یکسان در معماری غرب همان کارکرد مدول در معماری سنتی را دارد. ارسی در تالار و پنج‌دری به مانند دیوارهای جداکننده، فضای حیاط و تالار را به هم متصل می‌کند، در هر دو مورد فضاها خدماتی شامل سرویس‌ها و آشپزخانه جزء عناصر ثابت بوده و گونه‌های انعطاف‌پذیری ایرانی و غربی در آن‌ها نقشی ندارد.

۳-۱-۲-۳ تطبیق بررسی عناصر سازنده فضای معماری مسکونی انعطاف‌پذیر غرب و ایران

با توجه به شناخت عناصر سازنده‌ی فضای معماری مسکونی انعطاف‌پذیر غرب و ایران، مشترکات و تمایزاتی دیده می‌شود که با تعاریفی که افراد گوناگون در دو عرصه گفته‌اند، می‌توان آن‌ها را تعیین نمود، اما در کل، غرب با تکیه بر به روزرسانی تکنولوژی ساخت این عناصر را ترتیب داده و این عناصر در معماری سنتی بیشتر جنبه‌ی ثابت داشته‌اند. در واقع انعطاف‌پذیری در مسکن سنتی معیار متغیر را سیالیت‌های حرکتی و دیداری با شکل ثابت سازه مد نظر می‌داند. معیار متغیر در زمان معاصر تنها عامل تفاوت بین این دو عرصه است.

ایران	غرب
فضای ثابت	ساختار سازه
	فضاهای خدمات
فضای نیمه ثابت	فضای متغیر
فضای نیمه ثابت	طرح معماری
	تجهیزات مورد استفاده به منظور انعطاف‌پذیری

جدول ۲-۸: تطبیق عناصر سازنده فضای معماری مسکونی انعطاف‌پذیر غرب و ایران (نگارنده)

در ارزش‌گذاری نهایی و طبقه‌بندی پایانی انعطاف‌پذیری، به منظور استفاده در زمان معاصر ایران می‌توان زیر مجموعه‌ی زیر را به عنوان نتیجه لحاظ نمود:

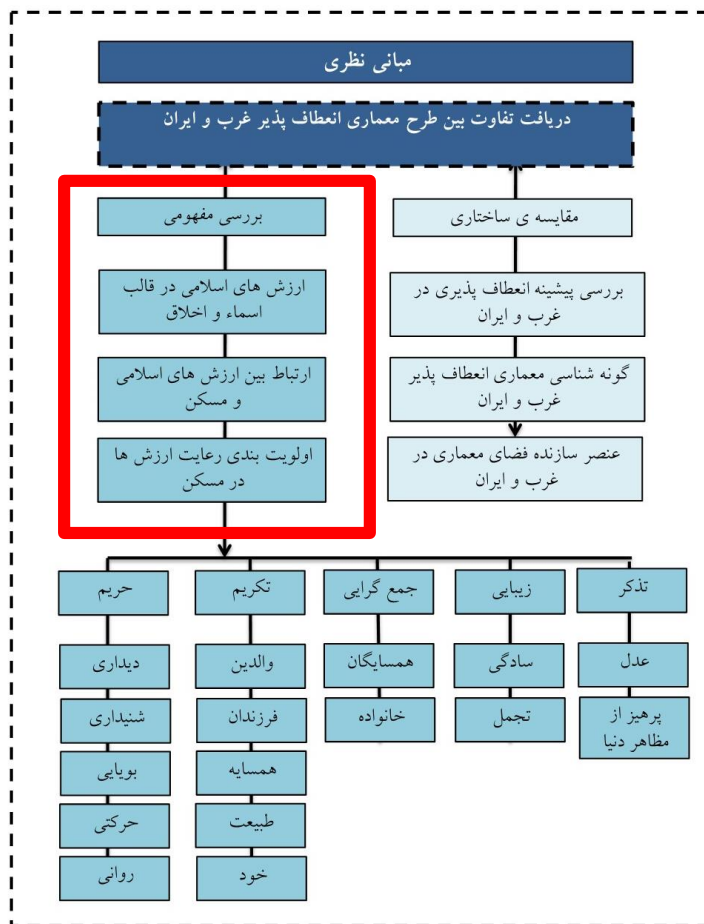
مهمترین فرضیه به منظور ادامه‌ی تحقیق	نمود	اولویت نمونه برداری از	
مفاهیم و ارزش‌های اخلاقی اسلامی در مبانی انعطاف‌پذیری مسکن	کارکرد فیزیکی در کنار کارکرد مفهومی هر فضا	ایرانی	کارکرد
	تکنیک‌ها، دانش‌ها و تکنولوژی	غرب	سازه
حریم به عنوان ارزشمندترین ارزش در بین ارزش‌های اخلاقی مؤثر و لازم در مسکن	ارزش‌گذاری اخلاقی اسلامی و ایرانی در طرح معماری انعطاف‌پذیر	ایرانی	مباحث فرهنگی
	استفاده از تجربیات غربی در صرفه جویی مصرف انرژی و هزینه‌های آتی پروژه	غرب	مباحث اقتصادی
	توجه به توصیه‌های اسلام در مورد حفظ زمین و همچنین نگاه ابرانیان به طبیعت در کنار تجربیات غرب در باره‌ی ساختمان‌های سبز	غرب و ایرانی	مباحث زیست محیطی

جدول ۲-۹: ارزش‌گذاری و انعطاف‌پذیری مسکن معاصر ایران با تعاریف پنج‌گانه (نگارنده)

با توجه به جدول بالا و استنتاج لزوم وجود ارزش‌های اسلامی در مبانی طراحی مسکن انعطاف‌پذیر، لازم است در ادامه این موضوع مورد بررسی قرار گیرد. بخش دوم، جایگاه ارزش‌های اسلامی در مبانی انعطاف‌پذیری خانه‌های معاصر را پوشش داده و با همگامی با فصل حاضر، مبانی طراحی نهایی را شکل می‌دهد.

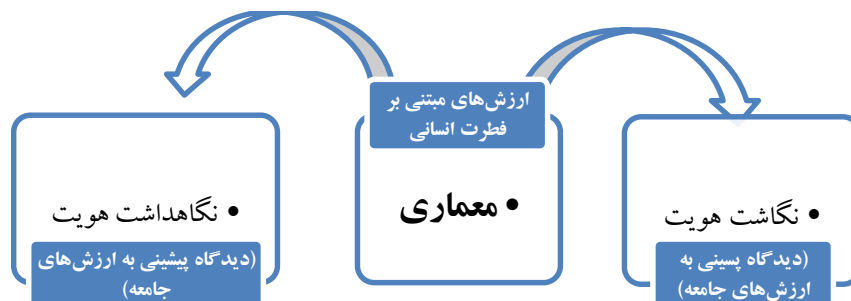
فصل سوم:

شناخت

معماری به عنوان جلوه‌دهنده‌ی ارزش‌های فردی و اجتماعی در پیش‌مطالعات طراحی و نیز تأثیرگذار بر ارزش‌های اخلاقی در بعد فردی و جامعه در مرحله بهره‌برداری، دارای دو نمود تأثیرگذاری و تأثیرپذیری می‌باشد، در واقع نگاشت و نگاهداشت بخش زیادی از ارزش‌های مفید و غیر مفید در جامعه توسط این هنر در حال بروز است که هویت هر اجتماعی را شکل می‌دهد. مسکن یکی از مهم‌ترین فضاهای معماری است که رابطه‌ی مستقیم با خود انسان برقرار می‌نماید. لذا صورت زمینی مسکن به عملکردهای موردنیاز انسان و ابعاد انسانی جوابگو می‌باشد و سیرت معنوی آن در صدد پاسخگویی به اعتقادات و باورهای ساکنین آن است. این وجه از مسکن باید سازگار با وجه الهی ساکنین آن باشد که بر اساس خدامحوری شکل گرفته است. انسان دینی فطرتاً دارای خواست‌های انسانی است که او را به کمال الهی می‌رساند (مسائلی، ۱۳۸۸، ص. ۲۷).

هویت‌سازی مفید و سازش با هویت‌های مفید در قالب ارزش‌های ماندگار جامعه اسلامی با اقتباس از ارزش‌های الهی مبتنی بر صفات الهی و با الهام از آن‌ها می‌تواند به معماری اعتباری دو چندان دهد؛ زیرا که ارزش‌هایی که منشأ آنها وحی و فطرت است (ارزش‌های الهی)، در جوامعی که اعتقاد به دین دارند، یا از فطرت انسانی خود منحرف نشده‌اند، تعالیم دین و فطرت، منشأ بسیاری از ارزش‌های اجتماعی آن‌ها را تشکیل می‌دهد. در چنین جوامعی، اعتبار این ارزش‌ها را به پذیرش یا عدم پذیرش عموم مردم وابسته نمی‌دانند و در هر حال معتبر شناخته می‌شوند و ارزش‌هایی که منشأ آن‌ها مادی است (ارزش‌های مادی) جنبه خدایی و الهی قضیه کنار می‌رود و منشأ این ارزش‌ها وحی نمی‌باشد، بلکه در طول زمان و به تدریج در جامعه شکل می‌گیرند، بدیهی است این نوع ارزش‌ها، به تناسب نیازها و شرایط اجتماعی، دستخوش تغییرات هستند. در واقع این جامعه است که تعیین‌کننده ارزش‌ها محسوب می‌شود و فرد الگوی رفتاری خود را از جامعه می‌گیرد و خداوند نقشی در تعیین الگوهای رفتاری ندارد، در واقع ثبات و ماندگاری در گذر زمان لحظه‌ای بوده و دیگر نمی‌توان آن را با هویت یک منطقه خاص و یک دین مشخص قلمداد نمود؛ زیرا صیانتی نگاشتی دارند و به نگاهداشت ارزش‌های فطری (دائم) بی‌توجه هستند.

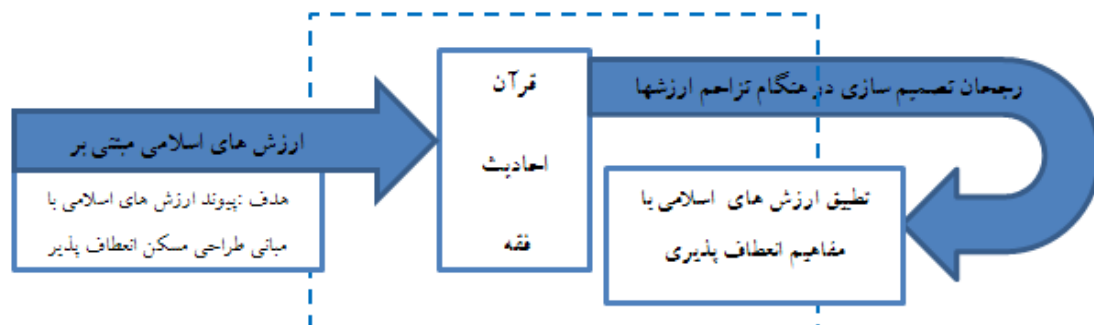

نمودار ۳-۱: رابطه‌ی معماری مبتنی بر ارزش‌های اسلامی با هویت در جامعه (نگارنده)

در واقع ارزش‌های معتبر (الهی) در سطح جوامع اسلامی دارای ویژگی‌های زیر می‌باشند:

- ۱- ارزش‌ها میان مردم مشترک و وفاق دینی و انسانی تعیین‌کننده‌اند،
 - ۲- ارزش‌ها با عواطف (انسانی) همراه بوده و به قضاوت شخصی افراد بستگی ندارند،
 - ۳- چون ارزش‌ها با اقتباس از فطرت انسان هاست، در نتیجه به وفاق میان اشخاص کثیری رسیده که می‌توان آن‌ها را مفهوم‌سازی کرد. یعنی از اشیای گوناگون ارزیابی شده انتزاع کرد.
- این بخش با رویکرد اسلامی مسکن در مقوله انعطاف‌پذیری در صدد انطباق این ارزش‌ها با مبانی ساماندهی نیازها می‌باشد، معماری انعطاف‌پذیر با توجه به نیازهای در حال تغییر کاربران در گذر زمان معنا پیدا کرده و سامان بخشی‌های اجتماعی-اقتصادی و زیست محیطی را پوشش می‌دهد. قبول چنین سیستمی در مسکن با رویکرد اسلامی دارای شرایط خاصی است، زیرا که مبنا بر ارزش‌های اسلامی بوده و محدودیت‌های تعیین شده‌ای را طلب می‌کند.
- در این بخش فرض بر این است که دین رفتار انسان را بر اساس خواست‌های فطری وی به مانند ارزش‌های اخلاقی تحت تأثیر قرار داده و نمود آن در مسکن او نیز باید هویدا باشد.

این بخش با مطالعات کتابخانه‌ای و پرسش‌نامه‌ی خبرگان و با استفاده از سیستم تحلیل داده‌ای Expert choice با کمک روش AHP، ابتدا با استناد بر منابع عرفانی و اخلاقی تعدادی ارزش را در مسکن پیشنهاد می‌دهد و مفاهیم ارزش‌های ماندگار را با استناد از صفات ثبوتی و سلبی الهی در قالب ارزش‌های ثبوتی و سلبی، با استناددهی بر روایات، احادیث، آیات و نظر فقها مطرح می‌سازد و با نظر خبرگان علوم اسلامی، به اولویت‌بندی این ارزش‌ها پرداخته و مصادیق حفظ این ارزش‌ها را در مبانی کلی طراحی مسکن مطرح می‌نماید و در انتها سلسله مراتب محدوده‌شونده‌ای را با توجه به اولویت‌بندی گفته شده بر این اساس، در خانه‌های منعطف دارای طیف می‌سازد، به‌طوری‌که برای هر یک از زیرمعیارهای بیان شده راهکاری طراحی در زمینه انعطاف‌پذیری عنوان می‌گردد و رعایت اولویت را در مبانی طراحی مطرح می‌سازد، به صورتی که رعایت اولویت دوم در طراحی منوط بر رعایت اولویت اول است و عکس آن صحیح نمی‌باشد.

نمودار ۲-۳: گام‌های تحلیلی-قیاسی بخش ارزش‌های اسلامی (نگارنده)

این بخش؛ یک بخش کاربردی است که روش تحقیق آن پنج مرحله‌ی اصلی دارد:

۱- مطالعات کتابخانه‌ای: این مطالعات با بررسی مقالات، کتاب‌ها، پایان‌نامه‌ها و ... ارزش‌های اسلامی را شناسایی می‌کند،

۲- تجزیه و تحلیل اولیه: در این مرحله داده‌های جمع‌آوری شده در مرحله‌ی کتابخانه‌ای به کمک قابلیت‌های تحلیل نرم افزارهای مربوطه بررسی و تحلیل می‌گردند و معیارها و زیرمعیارها تعریف می‌گردند،

۳- مطالعات میدانی: با توجه به ماهیت پژوهش، مطالعات میدانی یکی از مراحل روش تحقیق است که با مصاحبه با کارشناسان علوم اسلامی و پرکردن پرس‌شنامه همراه است،

۴- تجزیه و تحلیل داده‌ها: در این مرحله هر یک از پهنه‌های اولیه شناسایی شده در مرحله مطالعات، بر اساس اطلاعات به دست آمده از مرحله پرسش‌نامه، مورد سنجش و ارزیابی قرار می‌گیرد. در واقع در این مرحله با استفاده از نرم افزار Expert choice و روش AHP معلوم می‌گردد که کدام یک از عوامل بیشتر اثر گذار بوده‌اند و تأثیرات امتیازدهی می‌گردد.

۵- تلفیق داده‌های کمی و کیفی: پیوند مبانی طراحی مسکن معاصر انعطاف‌پذیر با رعایت ارزش‌های اسلامی در مسکن تعیین می‌گردد.

در ادامه می‌توان برای نشان‌دادن کلیت این بخش پاسخ به سؤالات زیر را دربرگیرنده مفهوم دانست:

- ارزش‌های اسلامی چگونه ارزش‌هایی بوده و مفهوم خود را از چه به مفاهیمی دریافت کرده‌اند؟
- مقایسه‌ی ارزش‌های اسلامی در مسکن با چه معیارهایی مطرح می‌گردند؟
- اولویت ارزش‌های اسلامی در مقوله‌ی کلی مسکن چگونه با مفاهیم انعطاف‌پذیری ارتباط برقرار می‌کنند؟

۳-۱-۱- تبیین انعطاف‌پذیری بر اساس نگرش اسمایی

از دیدگاه سید حیدر آملی در عالم وجود جز خدای تعالی، اسماء، صفات و افعال او نمی‌باشد و جمیع موجودات مظهر اسمای الهیه است، اسماء الله نامتناهی است، اما در یک تقسیم منحصر می‌شود، در اسمای ذات، اسمای صفات و اسمای افعال. انسان مظهر جمیع اسمای جلالیه و جمالیه است، عقل مظهر اسمای لطیفه‌ی او است و نفس مظهر اسمای قهریه او و همچنین هر عضوی از اعضای آدمی مظهر اسمی از اسماء الله و یا قوتی از قوای اوست (سبزواری، ۱۳۶۳، ص. ۱۳۸-۱۳۳). قیصری در شرح فصوص الحکم با توجه به دیدگاه ابن عربی در کتاب انشاءالدوائر اسماء الله را به چهار دسته ذیل تقسیم کرده است:

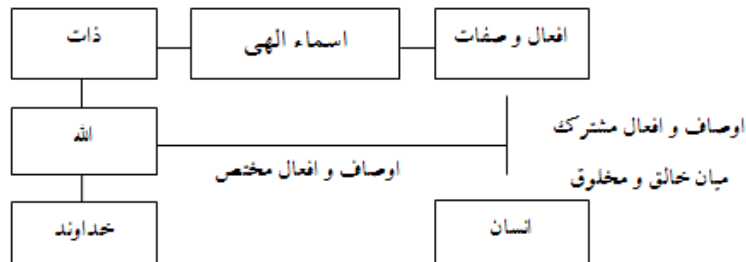
اسماء ذات، مانند: الله، الرب، الملك، القدوس، السلام، المؤمن، المهيمن، العزيز، الجبار، المتكبر، العلي، العظيم، الظاهر، الباطن و....

اسماء الصفات ، مانند: الحی، الشکور، القهار، القاهر، المقتدر، القوی، القادر، الکریم ، الغفار و....

اسماء الأفعال ، مانند: المبدی، المعید، الوکیل، الباعث، المجیب، الواسع، الحسیب، الحافظ، و....

اسماء الامهات، مانند: الحیات، الکلام، القدرة، اراده، العلم، السمع والبصر و....

قیصری پس از ذکر کلام ابن عربی، قسم چهارم را به عنوان یک بخش مستقل پذیرفته، می گوید: این بخش یا به اسماء ذات برمی گردد یا به اسماء صفات (آشتیانی، ۱۳۷۵، ص. ۲۵۸).

نمودار ۳-۳: اسماء الهی (نگارنده)

لغت انعطاف پذیری از صفاتی است که به مانند همه‌ی صفات موجود در عالم از صفات الهی سرچشمه گرفته شده‌است، که الهام بخش مفاهیمی است که اخلاق را می‌سازد.

۳-۱-۱-۱- صفات الهی به عنوان الهام بخش مفاهیم

صفات الهی در یک تقسیم‌بندی کلی به دو دسته ثبوتی و سلبی تقسیم می‌شود:

صفات ثبوتی به او صافی گفته می‌شود که به خدا نسبت داده می‌شود و کمالی را برای او اثبات می‌کند؛ مثل: علم، قدرت، حیات، سمع، بصر و.... این صفات، آن‌گاه که به غیر خدا نسبت داده می‌شود، هم محدود است و هم با عیب و نقص همراه است (جوادی آملی، ۱۳۸۸ الف، ص. ۱۶۰).^{۴۱}

در اصطلاح، به دسته‌ی اول «صفات جمال» گفته می‌شود؛ زیرا این صفات بیانگر زیبایی‌ها و کمال‌های ذات اقدس اوست. اما دسته‌ی دوم به «صفات جلال» موسوم است، از آن جهت که خدای ذوالجلال اجلّ از آن است که به آن‌ها متصف شود (جوادی آملی، ۱۳۸۴، ص. ۱۲۴).

۴۱ - خدای سبحان در قرآن کریم، هم محبوبان خود را به صورت صفات ثبوتی مشخص کرده؛ مانند: (إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ) (بقره/۲۲۲)؛ (يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ) (بقره/۱۹۵)؛ و هم به صورت صفات سلبی، از دو ست نداشتن گروهی دیگر سخن گفته است؛ مانند: (إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ) (آل عمران/۳۲)؛ (لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ) (نحل/۲۳)؛ (لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ) (مائده/۸۷)؛ (لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ) (انفال/۵۸) و (لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ) (انعام/۱۴۱) (اعراف/۳۱)؛ لیکن در آیه مورد بحث به قول مطلق (و بدون ذکر وصفی خاص از اوصاف آنان) فرمود: (يُحِبُّهُمْ وَيُجِبُّهُمْ)؛ یعنی این گروه تمامی فضایی را که موجب جلب محبت الهی است، دارند و از همه رذایلی که مانع حب خداست، مصون‌اند. (جوادی آملی، بی تا، ص. ۹۱)

صفات سلبی به اوصافی گفته می‌شود که امور منفی و نقایص را از خدا نفی می‌کند؛ مانند سُبُوح و قُدُّوس که به طور اجمال، هر گونه عیب و نقصی را از خدا نفی و او را از داشتن چنین صفاتی تنزیه می‌کند (طباطبائی، ۱۳۸۶/ج ۸)، ص. ۳۵۲) به نقل از (جوادی آملی، ۱۳۸۸ الف، ص. ۱۶۱).^{۴۲}

در نظام ارزشی اسلام همه اعمال نیک پایدار است ولی برخی از کارها به عنوان اعمال جاودانه و ماندنی مطرح شده‌اند:

۱. ارزش‌ها دو گونه‌اند: ارزش‌های اعتباری، مانند ریاست، عضویت در فلان مؤسسه و... که با نصب اعتباری یافت می‌شود و با عزل اعتباری زایل می‌گردد و فقط در دنیا وجود دارد، زیرا نشئه آخرت، جهان حقیقت است نه منطقه اعتبار.

۲. ارزش‌های حقیقی (وجودی) که کمالات هستی چیزی را نشان می‌دهد، که نه با نصب اعتباری پدید می‌آید و نه با عزل اعتباری از بین می‌رود.

اگر انسان را موجودی جاودانه بدانیم در هر نشئه‌ای باید ارزشمند باشد، یعنی باید ارزش‌های فوق اعتباری را تحصیل کند تا در نشئه‌ای که مصون از اعتباریات است، ارزشمند باشد؛ منظور حضرت علی (علیه السلام) در تشویق‌های مأثور از وی، ارزش‌های وجودی است که از راه صحیح و صدق حاصل می‌گردد نه اعتباری و قراردادی، که قابل نصب و غصب بوده و گاه با فریب و خدعه به دست می‌آید (جوادی آملی، ۱۳۸۵، ص. ۱۲۹).

در واقع می‌توان گفت که ارزش از بنیادی‌ترین عوامل در تبیین اندیشه، عمل یا اعمال فرد می‌باشد که برای توجیه در راستای صحیح خود و در اصطلاح صراط مستقیم باید از صفات الهی منتج شده و همچنین برای شکل‌گیری حیات اجتماعی و فرهنگ کلی و جامعه معنا را بسازد؛ صفاتی که ارزش‌های ثبوتی را تأکید کرده و در مدار دوری از ارزش‌های سلبی می‌چرخد.

۳-۱-۲ - اخلاق عامل انعطاف‌پذیری

«اخلاق» جمع «خلق» یا «خلق» به معنای سرشت (ابن منظور، بیتا)

۴۲ - خدای سبحان برای اهل رشد پنج صفت بیان فرموده که دو صفت آن ثبوتی و سه صفت دیگر آن سلبی است؛ صفات ثبوتی رشد عبارت است از:

۱. محبت و مهر ورزیدن به دین و ایمان، به طوری که آن را تشریف‌بداند؛ نه تکلیف،

۲. دین را زینت خود دانستن و اذعان به اینکه قلب او با دین مزین است.

اوصاف سلبی عبارت است از: الف: انزجار از کفر، ب: تنفر از فسق، ج: بیزاری از معصیت: (...لكنَ اللهَ حَبَّ إِلَيْكُم الْإِيمَانُ وَزَيْنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَهُ إِلَيْكُم الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ). (حجرات ۷/ جوادی آملی، ۱۳۸۸، ص. ۱۱۹)

علم اخلاق، علمی است که از ملکات انسانی که مربوط به قوای نباتی و حیوانی و انسانی اوست صحبت می‌کند و او را به فضایل و رذایل اخلاقی آشنا می‌سازد تا بتواند صفات فاضله را کسب کرده و از رذایل پرهیز نماید. و یا اینکه علم اخلاق، علمی است که از انواع صفات خوب و بد، صفاتی که ارتباط با افعال اختیاری انسان دارد و از کیفیت اکتساب این صفات و یا دور کردن صفات رذیله بحث می‌کند (مصباح، ۱۳۷۳، ص. ۱۰).

علم اخلاق سابقه دیرینه‌ای دارد که تا زمان ارسطو و بلکه پیش‌تر از آن، به عقب برمی‌گردد. حکما و علمای مسلمان، با قبول نظام اصلی این علم، آثار متعددی درباره‌ی آن نگاشتند و اولین نفر از فلاسفه مسلمان که به تنظیم و تدوین یک نظام اخلاقی استوار، همت گماشته ابو علی احمد بن محمد بن مسکویه است که اثر خود را در اخلاق «تهدیب الاخلاق و تطهیر الأعراق» نام گذاشته است. پس از او می‌توان از غزالی نام برد که آثار متعددی در اخلاق، تألیف نمود، که برجسته‌ترین آن‌ها، به نام احیاء علوم الدین می‌باشد. اثر مهم دیگر پس از کتاب غزالی، از آن خواجه نصیرالدین طوسی با عنوان «اخلاق ناصری» می‌باشد و بعد از آن «جامع السادات، ملا مهدی نراقی و «معراج السعادة» ملا احمد نراقی از جمله آثار متأخر در این باب می‌باشند (باقری، ۱۳۷۷، ص. ۲۰).

علم اخلاق از نظر اسلام، یکی از مهم‌ترین و شریف‌ترین علوم است، چرا که از هدف‌های اصلی بعثت انبیاء و مخصوصاً پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم تهذیب اخلاق و تزکیه نفوس بوده است «پیامبری که آنها را تزکیه می‌کند و به آنها کتاب و حکمت می‌آموزد»،^{۴۳} و در روایت از پیامبر خدا (ص) نقل شده که فرموده‌اند: «من از طرف خداوند برانگیخته شدم که مکارم اخلاق را تکمیل کنم»^{۴۴} (ارفع، ۱۳۶۸، ص. ۲۰)، از همین روی ما برای ما باوریم که نظام اخلاقی اسلام دارای خصوصیات و ویژگی‌هایی است که موجب برتری آن بر سایر نظام‌ها و مکاتب اخلاقی است؛ بر این اساس لازم است، در تمامی رویکردهای زندگی انسان اعم از طراحی فضای زندگی وی خودنمایی نموده و مسکن را حامل تذکراتی برای ساکنین نماید.

۳-۱-۲-۱- ویژگی‌های نظام اخلاقی اسلام

۱- فراگیری و شمول: بدین معنی که انواع مختلف افعال انسان، مانند افعال خاص هر فرد، در ارتباط با خانواده و جوامع مختلف انسانی و افعال فرد در ارتباط با خدای متعال ارزش‌گذاری می‌شوند، یعنی انسان در انواع فعالیت‌ها و ارتباط‌های خود قادر به کسب ارزش‌های اخلاقی است.

۴۳ - یزکیم و یعلمهم الكتاب و الحکمه (جمعه ۲/)

۴۴ - بعثت لاتمم مکارم الاخلاق

۲- هماهنگی و انسجام درونی: در نظام اخلاقی اسلام با در نظر گرفتن مراتب وجودی انسان و کمالات و لذایذ و خرامت‌های هر مرتبه، مصداق کمال و لذت مطلوب نهایی انسان تعیین شده و همه اعمالی که در این جهت واحد هستند، هماهنگ گردیده براساس آن، ارزیابی شده‌اند.

۳- قابلیت تبیین عقلانی: در این نظام، قوانین اخلاقی صرفاً مبتنی بر احساسات، عواطف و احکام صادره از سوی فرد و اجتماع نبوده، انشائی محض نیستند، بلکه با اتکاء به جهان‌بینی اسلامی منبع و پشتوانه‌ی واقعی دارند و لذا قابل تبیین و استدلال می‌باشند.

۴- توجه به تمام نیازها و ابعاد انسان: نظام اخلاقی اسلام با محور قراردادن خدا، بین همه ابعاد و نیازهای اصیل انسانی جمع نموده، دست‌یابی به همه آنها را با هم ممکن ساخته است.

۵- توجه به حسن فاعلی و فعلی: در نظام اخلاق، علاوه بر خود عمل و نتایج آن، به نیت که نقش جهت‌دهنده به عمل را دارد، توجه شده‌است به گونه‌ای که نیت، روح و منشأ اساسی ارزش اخلاقی عمل به حساب می‌آید.

۶- مراتب داشتن ارزش‌ها: در این نظام، ارزش‌ها دارای مراتب و درجات مختلفی‌اند که نسبت به میزان خلوص نیت و آثار آن متفاوت است و بدین جهت دسترسی به بعضی از مراحل آن برای عموم انسان‌ها به آسانی میسر است (مصباح، ۱۳۸۱، ص. ۱۶۱-۱۶۷).

۳-۱-۲-۱- نظام اخلاق نبوی استخراج اخلاق النبى از جامع السعادات مرحوم نراقی

یکی از مبانی اخلاقی، شناخت فضایل و رذایل است. انسان قبل از هر چیز لازم است صفاتی را که باید به آنها متصف شود بشناسد، اما پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرموده نفس متصف به اخلاق نکوهیده و اخلاق مذموم از شناسایی حقایق ناتوان است، زیرا رذایل اخلاقی چون پرده‌ای روی نفس افتاده و مانع از شناخت می‌گردد. حضرت رسول (ص) می‌فرماید: اگر شیاطین قلب‌های فرزندان آدم را احاطه نکرده بودند، می‌توانستند باطن آسمان‌ها و زمین را مشاهده کنند (نراقی، ۱۳۷۵، ص. ۱۱). تا قلب تزکیه و پاکسازی نشود، معرفت به فضایل برای آن حاصل نمی‌شود. همان طور که نماز که عبادت ظاهر است، جز با پاک‌سازی تن از نجاست باطنی که همان اخلاق ناپسند است صحیح نیست، در این جا هم پس از تطهیر باطن و نفس از خبائث، می‌توان به دانش و علم رسید. به همین دلیل، رسول خدا (ص) فرموده است: «ملائکه به خانه‌ای که سگی در آن هست وارد نمی‌شوند.» نیز حضرت می‌فرماید: «دین بر نظافت استوار شده است.»^{۴۶} این حدیث بر هر دو نجاست دلالت دارد و متدین و مسلمان باید باطن و ظاهر خود را از کثافات پاک کند (همان، ص. ۱۳-۱۴).

۴۵- لولا ان الشیاطین یحومون علی قلوب بنی آدم لنظروا الی ملکوت السموات والارض

۴۶- لا تدخل الملائکه بیتاً فیه کلب

۴۷- بُنی الدین علی النظافه

۴۸- الطهور نصف الايمان

غزالی در کیمیای سعادت هر کدام از ربع‌های مهلکات و منجیات را به ده اصل تقسیم می‌کند، بنابراین ستون فقرات نظام اخلاقی غزالی بیست شاخه دارد. هر کس با عمل به ده شاخه‌ی منجیات و اجتناب از ده شاخه‌ی مهلکات به سعادت می‌رسد.

مهلکات	ریاضت نفس
	شهوت شکم و فرج
	شره سخن و آفت‌های زبان
	خشم و حقد و حسد
	دوستی دنیا
	دوستی مال و آفت بخل
	دوستی جاه و حشمت
	ریا و نفاق در عبادت
	کبر و عجب
	غرور و فریفتگی

منجیات	توبه
	صبر و شکر
	خوف و رجاء
	فقر و زهد
	صدق و اخلاق
	محاسبه و مراقبه
	تفکر و ندامت
	توکل و توحید
	محبت و شوق
	مرگ و احوال آخرت

جدول ۳-۱: ستون فقرات نظام اخلاقی غزالی (نگارنده)

او تلاش نموده، همه‌ی فضایل و رذایل اخلاقی را ذیل بیست عنوانی بیاورد که هم از نظر لفظ و هم از نظر محتوا مبتنی بر روایات و آیات باشد.

مرحوم نراقی، قبل از ورود به فضایل و رذایل، یک بخش از کتابش را به «بیان اقسام اخلاق» اختصاص داده است. وی به چهار فضیلت اصلی معتقد است و در بین این‌ها، عدالت را مهم‌تر یافته و بنیان اخلاق را بر عدالت استوار کرده است (نراقی، ۱۳۷۵ (ج ۱)، ص. ۴۹). عدالت را اشرف فضایل می‌داند، زیرا یا جامع دیگر فضایل و یا ملازم و همراه بعضی فضایل است (همان، ص. ۷۶). در مقابل، ظلم را مبدأ و منشأ رذایل و همه بدبختی‌ها برشمرده است.

نراقی در فصل مربوط به عدالت، ایشان عدالت را گاه وصف فرد و فضیلتی برای نفس انسانی می‌شمارد و می‌گوید: با وجود عدالت، نفس انسان به سامان و دارای دیگر فضایل هم هست. اما وقتی جور و ظلم بر نفس سیطره یافت، دیگر رذایل هم به تبع ظلم می‌آید. همچنین می‌گوید: عدالت می‌تواند وصف جامعه باشد و به عنوان فضیلت اجتماعی مبدأ و منشأ ظهور دیگر فضایل اجتماعی است. ایشان عدالت اجتماعی را به سه دسته تقسیم می‌کند: عدالت بین خدا و انسان، عدالت بین انسان‌های زنده، عدالت بین انسان زنده و انسان‌های مرده و هر کدام را به تفصیل توضیح می‌دهد (همان، ص. ۸۲-۷۷).

در این جا تمامی فضایل و رذایل سه قوه از نگاه رسول اکرم صلی الله علیه و آله با تقریر مرحوم نراقی بیان می‌گردد.

فضایل و رذایل عاقله

حکمت به معنای علم به حقایق اشیاء و جهل به معنای نادانی و فقدان دانش، دو فضیلت و رذیلت وابسته به عقل‌اند.

- شرک و توحید،
- خواطر نفسانی.

فضایل و رذایل قوه‌ی غضب

- شجاعت و جبن و تهوّر،
- خوف،
- خوف و اطمینان قلبی،
- خودکم‌بینی و خودبزرگ‌شماری،
- بی‌غیرتی و بی‌حمیتی،
- عجله (شتابکاری) و وقار،
- سوء ظن و حسن ظن،
- غضب (خشم)،
- انتقام و عفو،
- عنف و رفق،
- سوء خلق و حسن خلق،
- کینه و خیرخواهی،
- خودبینی و خودشکنی،
- کبر و تواضع،

- فخر فروشی و حقیر شمردن،
- بغی و انقیاد،
- خودستایی و اقرار به عیوب،
- عصیت و حمیت،
- کتمان حق و ایستادن بر حق،
- قساوت و رقت قلب.

فضایل و رذایل قوه شهوت

- آزمندی و خمود و عفت،
- دنیادوستی و آزادگی،
- حب المال،
- زهد،
- فقر و غنا،
- حرص و قناعت،
- طمع و استغنا،
- بخل و سخاوت،
- حرام خواری و حلال خواری،
- غدر و خیانت،
- فجور،
- خوض در باطل،
- سخن بیهوده و پرگویی و خاموشی.

۳-۱-۳ ارزش‌های مستتر در مسکن اسلامی

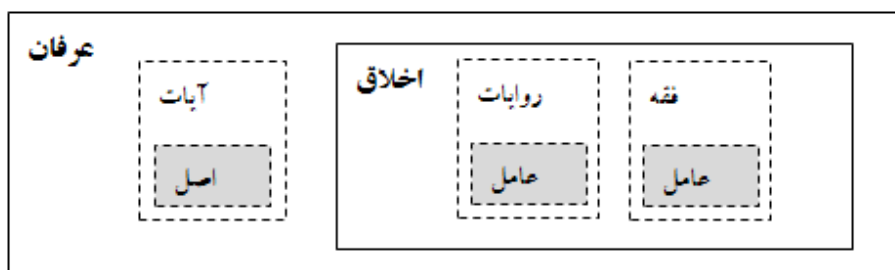
تقسیم ویژگی‌های مسکن به دو دسته ثبوتی و سلبی ما را به رسیدن به مسکن مطلوب اسلامی کمک خواهد کرد، مراد از ویژگی‌های ثبوتی، ویژگی‌هایی است که رعایت و بکارگیری آنها توصیه می‌شود و وجود آنها در مسکن باید تقویت شود و مراد از ویژگی‌های سلبی، ویژگی‌هایی است که مسکن باید از آنها منزّه باشد و اگر چه در آنها وجود داشت آنها را تضعیف کرد، که این دو در راستای هم هستند، به طور مثال رعایت عدل به عنوان یک ویژگی ثبوتی در راستای دوری از اسراف که خود یک امر سلبی است، می‌باشد. با توجه به فضائل و رذائل گفته شده در بالا از نظام اخلاقی غزالی و

نراقی پنج صفت تکریم، تأکید بر جمع گرایی، زیبایی، تذکر و حریم به عنوان ارزش های مستتر در مسکن به صورت مفاهیم ذهنی برداشت شد:

نظام اخلاقی نراقی	نظام اخلاقی غزالی	ارزش های مستتر در مسکن اسلامی
سوء خلق و حسن خلق عنف و رفق بخل و سخاوت	صدق و اخلاق محبت و شوق	تکریم
سوء خلق و حسن خلق	تفکر و ندامت	تأکید بر جمع گرایی
دنیادوستی و آزادگی	غرور و فریفتگی	زیبایی
فخر فروشی و حقیر شمردن طمع و استغنا کبر و تواضع	دوستی دنیا دوستی مال و آفت بخل دوستی جاه و حشمت کبر و عجب	تذکر
بی غیرتی و بی حمیتی خوض در باطل فجور	شهوت شکم و فرج شره سخن و آفت های زبان محاسبه و مراقبه	حریم

جدول ۳-۲: ارزش های مستتر در مسکن اسلامی با استناد بر نظام اخلاقی غزالی و نراقی (نگارنده)

با بررسی عرفان و همچنین اخلاق در سیر مباحث حاضر، با توجه به اصل بودن عرفان و همچنین عامل بودن اخلاق در موضوعی مانند انعطاف پذیری با کمک احادیث، روایات و فقه اهمیت ارزش های زیر مطرح می گردد، در حقیقت احادیث در راستای عرفان بوده و روایات و فقه با نقش تذکر مجدد در حیطه ی اخلاقی گام بر می دارند.

نمودار ۳-۴: چگونگی ارتباط عرفان، اخلاق با هم (نگارنده)

در ادامه می توان تعدادی از ارزش های زیر را با استناد از موارد ذکر شده در قبل به صورت زیر بیان نمود:

۱-۳-۱- تکریم

تکریم به عنوان ارزشی کرامت ذاتی و فطری انسان را در رابطه با دیگر افراد، اعم از خانواده، فامیل و همسایه نشان می دهد با ارائه توصیه هایی این احترامات خاص را یادآوری می نماید و در ارتباط با همه ی موقعیت ها شرایطی خاص را مطرح می کند که می تواند در طراحی های معماری دارای تأثیری به سزا باشند.

تکریم: گرامی داشتن، گرامی کردن، بزرگوار شمردن، تکریمان (معین، ۱۳۷۱، ص. ۱۱۳۶).

تکریم: گرامی داشتن، نیک گرامی کردن، کریم گفتن کسی را (دهخدا، ۱۳۷۷ (ج ۵)، ص. ۶۹۰۶).

تکریم: گرامی داشتن، عزیز و ارجمند شمردن (عمید، ۱۳۶۱، ص. ۴۰۷).

احترام به معنای بزرگداشت و گرامی داشتن چیزی می باشد.

تکریم والدین

توصیه های آیات و احادیث و فقها در این رابطه به شرح زیر می باشند:

آیات

• قرآن کریم درباره پدر و مادر می فرماید: ما توصیه کردیم تا انسان حرمت پدر و مادر را رعایت کند و نسبت به احترام مادر تأکید بیشتری می کند و برای نشان دادن اهمیت حرمت پدر و مادر نخست نام مبارک خدا و بعد از آن نام پدر و مادر را ذکر می کند تا وحدت سیاق، اهتمام به مطلب را برساند؛ زیرا والدین مجرای فیض خالقند و عقوبت آنها از مصادیق بارز قطع و از گناهان کبیره است (جوادی آملی، ۱۳۸۹ الف، ص. ۵۵۹).

راز قرار گرفتن دستور احسان به والدین در کنار فرمان توحید عبادی و نام مقدس خدا، افزون بر بیان اهمیت ویژه ای این فریضه الهی، آن است که اولاً، آنها از مجاری طولی فیض خالقیت و ربوبیت خدایند. ثانیاً، احسان آنان در حق فرزند همچون انعام و احسان خداوند، بی طمع پاداش و ثنا و ثواب و به نفع فرزند و برای رشد اوست. ثالثاً، آنان همچون خداوند بخلی در رساندن خیر به فرزند نداشته، همان گونه که لطف خدا درباره بنده اش متوقف بر حسن طاعت او نیست، والدین نیز کرم خود را از فرزند طالح دریغ نمی کنند^{۴۹} (همان، ص. ۳۵۳).

اولویت احسان به والدین، در مقایسه با خویشاوندان نیز در قرآن مورد تأکید است و اولویت احسان به مادر در مقایسه با پدر، به دلیل تحمل سی ماه رنج و تلاش برای تربیت فرزند را نیز مطرح نموده است.^{۵۱}

احادیث

۴۹ - راز سفارش به احسان به والدین و نیامدن تصریحی این گونه درباره همسر و فرزندان آن است که با تشکیل خانواده، ارتباط عاطفی فرزند با پدر و مادر کاهش می یابد و از این رو در معرض فراموشی هستند، اما گرایش به همسر و فرزند غالباً از حد نصاب لازم نیز می گذرد و از این رو نیازمند سفارش نیست. در خور ذکر است، احسانی که ترک آن با عقوبت قطع رحم و ایدای والدین همراه باشد، واجب است (جوادی آملی، ۱۳۸۹ ب، ص. ۳۵۳).

۵۰ - واذا اخذنا ميثق بني اسرائيل لا تعبدون الا الله وبالولدين احسانا وذی القربى.... (از تقدیم «والدین» بر «ذی القربى»، چنین برمی آید.) (بقره / ۸۳) کتب علیکم اذا حضر احدکم الموت ان ترک خیرا الوصیه للولدين والاقربین... (بقره / ۱۸۰)

واعبدوا الله ولا تشركوا به شیئا وبالولدين احسانا وذی القربى... (نساء / ۳۶)

۵۱ - وصینا الانسن بولدیه احسانا حملته امه کرها ووضعته کرها وحمله وفصله ثلثون شهرا.... (احقاف / ۱۵)

- امام صادق (ع) می فرماید: گناهی که مانع استجابت دعا می شود و زندگی را تیره و تاریک می کند، نافرمانی از پدر و مادر است. ^۲ در جایی دیگر نیز آن حضرت می فرماید: به پدر و مادر خود نیکی کنید تا فرزندان شما نیکی کنند ^۳ (کلینی، ۱۳۸۸ق/ (ج ۵)، ص. ۵۵۴).
- در احادیث مصادیق گوناگونی از حقوق مادی و معنوی والدین ذکر گردیده و در این میان بر حفظ حیات ایشان تأکید شده است، چنان که فرزندان از آسیب رساندن به پدر و مادر نهی شده‌اند و کشتن آنان بزرگ‌ترین کفر و ناسپاسی تلقی شده است (همان/ ج ۲، ص. ۳۴۸).
- همچنین به فرزندان توصیه شده است در انفاق مال، پدر و مادر را بر دیگران مقدم دارند (همان، ج ۴، ص. ۱۳) و در رفع نیازهای مادی آنان، حتی اگر مستغنی باشند، اهتمام ورزند (همان، ج ۲، ص. ۱۵۷).

فقها

- اگر پدر و مادر ملحد یا اهل کتاب نیز نباشند، احترام آنها و رفع نیازهایشان بر فرزند واجب است ^۴ (جوادی آملی، ۱۳۸۹ الف، ص. ۵۶۰).
- احسان به پدر و مادر؛ احسان به والدین و پرهیز از حقوق آنان از احکام عمومی و بین‌المللی اسلام است. این احسان که دعای در حق آنان و طلب آموزش برای آنها را نیز شامل می‌شود، به سبب تربیت، تهذیب، تغذیه و پرورش روحی و جسمی فرزند است. البته از آن رو که احسان، خدمت بی سابقه است، خدمت فرزند به والدین در حقیقت عدل، یعنی جزای احسان و تربیت و ادای دین است، نه احسان (همان، ص. ۳۵۳).

تکریم فرزند

آیات

- خدای سبحان، نسبت به فرزندان به رعایت مسائل مالی آنان سفارش کرده اند ^۵:

۵۲- الذُّنُوبُ الَّتِي تُغَيِّرُ النِّعَمَ الْبَغْيُ وَالذُّنُوبُ الَّتِي تَوْرِثُ النَّدَمَ الْقَتْلُ وَالَّتِي تُنْزِلُ النَّعَمَ الظُّلْمُ وَالَّتِي تَهْتِكُ السُّتُورَ شَرْبُ الْخَمْرِ وَالَّتِي تُحْسِرُ الرِّزْقَ الزُّنَا وَالَّتِي تُعَجِّلُ النَّفَاةَ قَطِيعَةُ الرَّحِمِ وَالَّتِي تَرُدُّ الدُّعَاءَ وَتُظْلِمُ الْهَوَاءَ عُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ؛

گناهی که نعمت‌ها را تغییر می‌دهد، تجاوز به حقوق دیگران است. گناهی که پشیمانی می‌آورد، قتل است. گناهی که گرفتاری ایجاد می‌کند، ظلم است. گناهی که آبرو می‌برد، شرابخواری است. گناهی که جلوی روزی را می‌گیرد، زناست. گناهی که مرگ را شتاب می‌بخشد، قطع رابطه با خویشان است، گناهی که مانع استجابت دعا می‌شود و زندگی را تیره و تاریک می‌کند، نافرمانی از پدر و مادر است.

۵۳- بَرُّوا آبَاءَكُمْ يَبْرِكْكُمْ بَنَّاؤُكُمْ وَعَفُّوا عَن نِّسَاءِ النَّاسِ تَعَفَّ نِسَاؤُكُمْ؛

به پدر و مادر خود نیکی کنید تا فرزندان شما نیکی کنند و به زنان مردم عفت ورزید تا زنان عفت ورزند.

۵۴- وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا

۵۵- يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ الْإُنثَى (نساء / ۱۱)

- بلکه فتنه بودن و ناپایدار بودن آنان را گوشزد می‌کند؛^{۵۶}
- در قرآن به نحو کلی به تربیت فرزندان اشاره می‌کند و می‌فرماید؛^{۵۷}
- و بعضی از نکات تربیتی را به والدین گوشزد می‌کند.^{۵۸}

احادیث

در آموزه‌های اخلاقی به تکریم اولاد سفارش شده است؛

- رسول اکرم (ص): کودکان را دوست بدارید و به آنان مهربانی کنید و هرگاه به آنها وعده دادید وفا کنید، زیرا آنها شما را روزی دهنده خود می‌دانند (کلینی، ۱۳۸۸ ق / (ج ۶)، ص. ۴۹).
- امام علی (ع): حقّ فرزند بر پدر، آن است که نام خوب بر او بگذارد و او را خوب تربیت کند و قرآن به او بیاموزد (صالح، ۱۳۷۰، ص. ۵۴۶).
- رسول اکرم (ص) در مورد حق فرزند بر والدین این گونه بیان می‌کنند: اسم خوب برایش انتخاب کنی، به خوبی او را تربیت نمایی و به کاری مناسب و پسندیده بگماری (خر عاملی، ۱۳۸۷ / (ج ۲۱)، ص. ۳۹۰).
- پیامبر (ص): ای علی، خداوند رحمت کند پدر و مادری را که فرزند خویش را بر نیکی کردن به خودشان یاری کنند^{۵۹} (ابن بابویه، ۱۳۸۷ / (ج ۴)، ص. ۳۷۲).
- پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم والدین را از سخت گیری و درشتی با فرزندانشان که در نهایت موجب ارتکاب ایشان به گناهان، عقوق والدین و قطع رحم (کلینی، ۱۳۸۸ ق / (ج ۶)) می‌شود نهی می‌کردند. در مقابل، والدین به دوست داشتن فرزندان و مهربانی و اکرام ایشان توصیه شده‌اند (همان، ص. ۴۹).

تکریم همسایه

آیات

۵۶- آنما أموالکم وأولادکم فتنه (انفال ۲۸) و (المال والبنون زينة الحياة الدنيا والباقيات الصالحات...) (كهف ۴۶)

۵۷- وقل ربّ ارحمهما کما ربيّانی صغيراً (اسراء / ۲۴)

۵۸- (يا أيها الذين امنوا ليستأذنکم الذين ملکت ايمانکم والذين لم يبلغوا الحلم منکم ثلاث مرّات من قبل صلاة الفجر...) (نور ۵۸)

۵۹- أحبوا الصّبيانَ و ارحمهم و إذا وعدتموهم شيئاً ففوا لهم فأنهم لا يدرون إلا أنکم ترزقونهم

۶۰- وَحَقُّ الْوَلَدِ عَلَى الْوَالِدِ أَنْ يُحَسِّنَ اسْمَهُ وَ يُحَسِّنَ آدَبَهُ، وَ يُعَلِّمَهُ الْقُرْآنَ

۶۱- قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! مَا حَقُّ ابْنِي هَذَا؟ قَالَ: تُحَسِّنُ اسْمَهُ وَ آدَبَهُ وَ تَضَعُهُ مَوْضِعًا حَسَنًا؛

مردی به رسول خدا صلی الله علیه و آله عرض کرد: حق این فرزند بر من چیست؟ پیامبر فرمودند: اسم خوب برایش انتخاب کنی، به خوبی او را تربیت نمایی و به کاری مناسب و پسندیده بگماری.

۶۲- يا علی: رَحِمَ اللهَ وَالِدَیْنِ حَمَلًا وَلَدَهُمَا عَلَی بَرٍّمَا

- ارتباط با همسایه نیز تا شعاع چهل خانه موجب پیدایش حق همسایگی است و خدای سبحان رعایت حقوق همسایگان را واجب کرده و کسی که این حقوق را رعایت نکند در حدّ خودش مشمول آست.

احادیث

- امام علی (ع): تا چهل خانه از چهار طرف همسایه به شمار می آیند (ابن بابویه، ۱۳۷۷/ (ج ۲)، ص. ۵۴۴).
- پیامبر اکرم (ص) در مورد حقوق همسایه این چنین می فرماید: درباره حقوق همسایه فرمودند: اگر از تو کمک خواست کمکش کنی، اگر از تو قرض خواست به او قرض دهی، اگر نیازمند شد نیازش را برطرف سازی، اگر مصیبتی دید او را دلداری دهی، اگر خیری به او رسید به وی تبریک گویی، اگر بیمار شد به عیادتش روی، وقتی مرد در تشییع جنازه اش شرکت کنی، خانهات را بلندتر از خانه او نسازی تا جلوی جریان هوا را بر او بگیری مگر آن که خودش اجازه دهد... (شهید ثانی، ۱۳۸۰، ص. ۱۱۴).
- پیامبر (ص): صله رحم، خوش اخلاقی و خوش همسایگی، شهرها را آباد و عمرها را زیاد می کند (پاینده، ۱۳۸۲، ص. ۵۵۴).
- پیامبر اکرم (ص): رعایت حرمت همسایه همانند احترام مادر لازم است (گلینی ۱۳۸۸ق/ (ج ۲)، ص. ۶۶۶).
- امام علی (ع) در توصیف شیعیان خود حقوق همسایگی را بر می شمرد: شیعیان ما کسانی اند که برای همسایگانشان مایه برکت اند و نسبت به هم نشینان خود در صلح و آرامش اند (همان/ ج ۲، ص. ۲۳۶).
- امام علیه السلام می فرماید: برای هر چیزی زکات است و زکات خانه اتاق پذیرایی از مهمان است؛ یعنی مهمان نوازی وظیفه زکوی کسی است که خداوند به او نعمت داشتن خانه داده است (امام علی (ع) به نقل از: جوادی آملی، ۱۳۸۹د، ص. ۱۱۹).

۶۳ - وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ (بقره/ ۲۷)

۶۴ - وَالْجَوَارُ أَرْبَعُونَ دَارًا مِنْ أَرْبَعَةِ جَوَانِبِهَا

۶۵ - فِي حُقُوقِ الْجَارِ : إِنْ اسْتَعَاثَكَ أَغْنَتْهُ وَإِنْ اسْتَقْرَضَكَ أَقْرَضَتْهُ وَإِنْ أَقْفَرَ عُدَّتْ عَلَيْهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ مُصِيبَةٌ عَزَّيْتَهُ وَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ هَنَأَتْهُ وَإِنْ مَرِضَ عُدَّتْهُ وَإِنْ مَاتَ تَبِعَتْ جَنَازَتَهُ وَلَا تَسْتَطِيلُ عَلَيْهِ بِالْبِنَاءِ فَتَحْجِبَ الرِّيحُ عَنْهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ ...

الجار: «جار» کسی است که منزلش به شما نزدیک باشد (همسایه) (جوادی آملی، ۱۳۸۹ج، ص. ۶۰۴)

۶۶ - صَلَوةُ الرَّحْمِ وَ حَسَنُ الْخُلُقِ وَ حَسَنُ الْجَوَارِ يَعْمُرَانِ الدَّيَّارَ وَ يَزِدْنَ فِي الْأَعْمَارِ.

۶۷ - حُرْمَةُ الْجَارِ عَلَى الْجَارِ كَحُرْمَةِ أُمِّهِ.

۶۸ - شِيعَتُنَا الْمُتَبَاذِلُونَ فِي وَلَايَتِنَا، الْمُتَحَابُّونَ فِي مَوَدَّتِنَا الْمُتَرَاوِرُونَ فِي إِحْيَاءِ أَمْرِنَا الَّذِينَ إِنْ غَضِبُوا لَمْ يَظْلِمُوا وَإِنْ رَضُوا لَمْ يُسْرِفُوا، بَرَكَتُهُ عَلَى مَنْ جَاوَرُوا سَلَامٌ لِمَنْ خَالَطُوا؛ شیعیان ما کسانی اند که در راه ولایت ما بذل و بخشش می کنند، در راه دوستی ما به یکدیگر محبت می نمایند، در راه زنده نگه داشتن امر و مکتب ما به دیدار هم می روند. چون خشمیگین شوند، ظلم نمی کنند و چون راضی شوند، زیاده روی نمی کنند، برای همسایگانشان مایه برکت اند و نسبت به هم نشینان خود در صلح و آرامش اند.

۶۹ - لِكُلِّ شَيْءٍ زَكَاةٌ وَ زَكَاةُ الدَّارِ بَيْتُ الضِّيَافَةِ

فقها

- شعاع چهل خانه اختصاصی به مجاورت افقی و حدود چهارگانه معهود ندارد، بلکه جوار عمودی برج نشینان را شامل می شود؛ یعنی، جهت بالا و پایین نیز بر جهات چهارگانه معروف افزوده می شود (جوادى آملی، ۱۳۸۹ الف، ص. ۵۶۱) و (جوادى آملی، ۱۳۸۸ ج، ص. ۲۹۶).
- پس از سفارش به والدین، احسان و نیکی کردن به ارحام و ایام و مساکین ذکر شده است. «ذی القربی» همان ارحام اند؛ خواه همسایه باشند یا نه. به هر روی، با اینکه قبلاً در آیه نسبت به ارحام سفارش شده، برای اهمیت مسئله دوباره ذکر شده است که به همسایه ارحام باید کاملاً احسان کرد، بنابراین، همسایه ای که از نظر مکانی نزدیک است و مسلمان و نیز از ارحام است، سه حق دارد: حق همسایگی (حق الجوار)؛ حقی که مسلمان بر مسلمان دیگر دارد (حق الاسلام)؛ حق خویشاوندی (حق الرحمه) (جوادى آملی، ۱۳۸۹ ج، ص. ۶۰۱).

تکریم خود (انسان)

آیات

- خداوند در قرآن نیز بلافاصله پس از خداوند از انسان یاد می کند و بعد از آن از علم و دانش یاد می کند. ذر دیدگاه قرآن عقل موهبتی از جانب پروردگار است که آدمی را بسوی حق هدایت می کند.
- قرآن در بیانی واضح انسان را برخوردار از کرامت، شرافت و شأن ذاتی دانسته است.^{۷۱}
- در آیه ۲۹ سوره مبارکه ی بقره همه ی نعمت های زمین را برای انسان دانسته است.^{۷۲}

احادیث

۷۰ - قالوا لو كنا نسمع او نعقل ما كنا في اصحاب السعير» (ملک/ ۶۷)

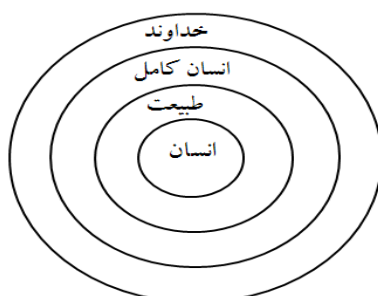
۷۱ - وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا: (۱ سراء / ۷۰) خدای سبحان به انسان کرامت تکوینی بخشیده و این کرامت اصلی و آبروی تکوینی را با شکوفا کردن آن در بخش های علمی و خصلت های اخلاقی می توان مشاهده نمود.

۷۲ - هو الذی خلق لکم ما فی الارض جمیعاً ثم الستوی الی السماء فسوین سبع سموات و هو بکل شی علیم: او خدائی است که خلق کرد همه موجودات زمین را برای شما، پس از آن نظر گماشت به خلقت آسمان و هفت آسمان را بر فراز یکدیگر برافراشت و او به هر چیز دانا است. (بقره / ۲۹)

- حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: خویش‌شناسی سودمندترین دانش‌هاست (آمدی، ۱۳۶۶، ص. ۱۴۸) و نهایت معرفت آن است که شخص خود را بشناسد (همان، ص. ۱۲۳)، هر کس خود را شناخت به پایان هر شناخت و آگاهی رسیده است (همان، ص. ۴۰۵).

تکریم طبیعت

اگر قرآن کریم، یا امامان معصوم (علیهم السلام) که انسان کامل و همسان با قرآن هستند، فرمانی جهت اصلاح زندگی بشر و سلامت محیط زیست بیان کردند ولی جامعه به آن توجه نکند، موجب دوری از رحمت الهی خواهد بود. طرح معارف اسلامی در مبحث محیط زیست برای آن است که سلامت محیط زندگی در گرو سلامت جامعه‌ای است که در آن به سر می‌برد و سلامت جامعه مرهون سلامت فرهنگ، آداب، سنن و قانون رایج آن است و سلامت همه این امور رهن باور کردن کرامت انسان است و کرامت انسان مدیون خلافت او از خداست. طبیعت به عنوان اولین و ملموس‌ترین مدرک درک شده توسط حواس انسان حاوی پیامی است، پیام معنوی طبیعت بر علم مقدس مبتنی است و به واقعیت هستی‌شناختی طبیعی نظر دارد. چیزی که انسان جدید به علت نوع تربیت، قادر به دریافت آن نیست (نصر، ۱۳۷۹، ص. ۲۰۲). تربیت حقیقی در حقیقت همان تعلیم بوسیله عقل است. انسان به عنوان جزئی از طبیعت با ادراک واقعی به انسانی واقعی تبدیل می‌گردد که البته تمامی این مراحل با تعلیم الهی میسر است.

نمودار ۳-۳: نقش طبیعت در تعلیم انسان (نگارنده)

آیات

- پیام قرآن کریم درباره ناسپاسان زیست محیطی و فاقدان فرهنگ صیانت محیط زیست، این است: آنچه از دستور سپهری و فرمان آسمانی برمی‌آید، این است که تابلوی زیبای آفرینش، امانت الهی به دست بشر است.^{۷۴}
- در مقابل اگر کسی تفکر الهی داشت فلسفه علم او نیز الهی شده و در نتیجه علم زیست محیطی او همانند سایر علوم تجربی دیگر نیز الهی می‌شود، از این جهت به جهان آفرینش به عنوان طبیعت نمی‌نگرد، بلکه آن را خلقت الهی

۷۳- معرفة النفس انفع المعارف

۷۴- غایت المعرفة ان يعرف المرء نفسه

۷۵- من عرف نفسه فقد انتهى الى غايه كل معرفة و علم

۷۶- ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ (روم/۴۱)

می بیند آن گاه به رابطه‌ی خلقت با انسان به خوبی پی می برد که خداوند جهان را برای انسان آفرید و از طرف دیگر انسان را مسئول حفظ محیط زیست کرد و فرمود بین اعمال انسان و رخدادهای جهان ارتباط وجود دارد.^{۷۷}

- در واقع در مورد وجوب حفظ توازن در طبیعت در برخی از آیات یادآوری شده است:
خدا برای هر چیزی اندازه‌ای قرار داده است.^{۷۸} و زمین را گستریدیم و در آن کوه‌های ثابتی افکندیم و از هر گیاه موزون، در آن رویاندیم و برای شما انواع وسایل زندگی در آن قرار دادیم، همچنین برای کسانی که شما نمی‌توانید به آنها روزی دهید! و خزائن همه چیز، تنها نزد ماست ولی ما جز به اندازه معین آن را نازل نمی‌کنیم.^{۷۹}
در قرآن کریم، همان‌طور که حق بهره‌برداری از محیط‌زیست و طبیعت برای انسان ذکر شده، مسئولیت و تکلیف عمران و آبادانی زمین نیز بر عهده او گذاشته شده است.^{۸۰}

احادیث

- امام جعفر صادق (علیه السلام) فرمود: خداوند دو ست دارد نعمتی که به بنده خود داده، اثر آن را در او ببیند. پر سیده شد: چگونه؟ فرمود: هر فردی جامه خود را نظیف، خود را خوشبو، خانه خود را نیکو و پیشگاه منزل خود را رفیع و رو کند (لجودی آملی، ۱۳۸۸ ج، ص. ۸۵).
- انسان موجود جدای از جهان آفرینش نیست؛ هم‌چنان که رخدادهای طبیعی در اعمال و اندیشه انسان مؤثر است، اعمال، اخلاق، اعتقادات و اندیشه انسان نیز در محیط زیست مؤثر خواهد بود؛ چنان‌که امام صادق (علیه السلام) می‌فرماید: هر قطره بارانی که می‌بارد فرشته‌ای آن را راهنمایی می‌کند که در کجا بیارد (همان، ص. ۱۰۸).
- پیامبر اکرم (ص) در مورد قطع درختان فرمودند: درختان میوه را قطع نکنید؛ زیرا خداوند بر شما عذاب می‌فرستد.^{۸۱}
- حضرت علی (ع) نیز در نامه‌ای به مالک اشتر، فرماندار مصر در مورد همت به آبادی در طبیعت می‌نویسد:
ای مالک اهتمام تو به آباد کردن زمین بیش از همت گماردن تو به جمع‌آوری درآمد باشد؛ چون درآمد بدون آبادانی حاصل نمی‌شود.^{۸۲}

۷۷ - وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَى آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ (اعراف/ ۹۶)

۷۸ - قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا (طلاق/ ۳)

۷۹ - وَالْأَرْضُ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعِيشَ وَمَنْ لَكُمْ لَهُ بَرَاقِينُ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنْزِلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ (حجر/ ۱۹-۲۱)

۸۰ - هُوَ أَتَشَاكُمُ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا؛ (هود/ ۶۱) اوست که شما را از زمین آفرید و آبادی آن را به شما واگذاشت.

۸۱ - إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ إِذَا أَنْعَمَ عَلَى عَبْدٍ نِعْمَةً أَحَبَّ أَنْ يَرَى عَلَيْهِ أَثَرَهَا، قِيلَ: وَكَيْفَ ذَلِكَ قَالَ: يَنْظِفُ ثَوْبَهُ وَيَطَيِّبُ رِيحَهُ وَيَحْسَنُ دَارَهُ وَيَكُنْسُ أَفْنِيَتَهُ...

۸۲ - ما من قطره تنزل من السماء الا و معها

۸۳ - لَا تَقْطَعُوا الثَّمَارَ فَيَصَبَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ الْعَذَابَ صَبًّا؛ (حرعاملی، ۱۳۸۷/ (ج ۱۳)، ص. ۱۹۸)

۸۴ - وَلَيْكِنْ نَظَرُكَ فِي عِمَارَةِ الْأَرْضِ أَلْبَغَ مِنْ نَظَرِكَ فِي اسْتِجْلَابِ الْخَرَجِ لِأَنَّ ذَلِكَ لَا يُدْرِكُ إِلَّا بِالْعِمَارَةِ...؛ (نهج البلاغه، نامه ۵۳)

- اسلام انسان‌ها را در برابر زیستگاه خود مسئول شناخته است. در عبارتی از سخنان امام علی (ع) آمده است: بترسید از خدا در مورد بندگان او و سرزمین‌هایشان، شما در مورد زمین‌ها و چهارپایان نیز مسئول هستید^{۸۵}.

فقها

- سلامت محیط زیست ارتباط تنگاتنگ با حیات سالم جامعه دارد، همان‌گونه که بهداشت و پیشگیری مقدم بر درمان و معالجه است، تأمین فضای سالم و محیط زیست مناسب نیز مقدم بر جبران خسارتهای ناشی از محیط زیست آلوده است. سالم نگاه‌داشتن محیط زیست؛ یعنی رعایت حق (جوادی آملی، ۱۳۸۸ج، ص. ۳۸) و این رعایت حق یعنی عدل.

جوادی آملی مباحث زیست‌محیطی از نظر فرهنگ وحی را به سه دسته تقسیم می‌کند:

الف: مباحث زیست‌محیطی مربوط به جسم،

ب: مباحث زیست‌محیطی مربوط به تلفیقی از جسم و روح،

ج: مباحث زیست‌محیطی مربوط به روح (همان، ص ۸۷).

معیار اصلی	زیرمعیار	اهمیت
تکریم	تکریم والدین	رعایت حرمت (بعد خداوند)، احسان به والدین در پیری، دعا در حق والدین، اطاعت فرمان والدین، نیکی به والدین، رفع نیازهای آنان، خدمت به والدین
	تکریم فرزندان	تکریم فرزندان در سطوح سنی متفاوت، تأمین مسائل مالی، احترام به فرزندان با آداب پسندیده، مهربانی با آنها، وفای به عهد با آنها، نام نیکو، آموزش قرآن، گماردن به کار نیکو، یاری فرزند به نیکی به خودشان
	تکریم همسایه	تأکید اسلام بر تکریم همسایه مبتنی بر احترام و رعایت حق همسایه (حق جوار، حق الاسلام، حق الرحامه) در دنیا و آخرت، قرض به وی، دلداری، عیادت، تبریک، صلح و آرامش، پذیرایی از وی
	تکریم خود	تأکید اسلام بر شناخت نیازهای معنوی و جسمانی انسان، خویش‌شناسی و در نظرگیری شأن انسانی
	تکریم طبیعت	فرهنگ صیانت محیط زیست، برقراری ارتباط بین اعمال انسان و رخدادهای جهان ارتباط، درک تأثیر مستقیم اعمال، اخلاق، اعتقادات و اندیشه انسان نیز در محیط زیست؛ رعایت حق با سالم نگاه‌داشتن محیط زیست

جدول ۳-۳: خلاصه ای از معیار تکریم با ذکر اهمیت آنها در زندگی انسانی با اتخاذ از آیات، احادیث و نظر فقها (نگارنده)

۳-۱-۲- تأکید بر جمع‌گرایی

در اسلام تأکیدات ویژه‌ای در رابطه با اجتماع‌پذیری و جمع‌گرایی در مباحث مختلف شده است از نماز جماعت و نمازهای جمعه تا صلّه رحم و میهمان‌نوازی، همگی این شاخصه را روشن می‌نمایند.

۸۵ - اتَّقُوا اللَّهَ فِي عِبَادَةِ وَبِلَادِهِ فَإِنَّكُمْ مَسْئُولُونَ حَتَّىٰ عَنِ الْبَقَاعِ وَالْبَهَائِمِ؛ (نهج البلاغه، ص. ۵۴۶)

آیات

- خدا مطرح می‌سازد؛ چنان‌که سفارش به صله ارحام را به سفارش به تقوای الهی پیوند می‌زند.^{۸۶} با آن‌که در صدر آیه تقوا را گوشزد کرده بود.^{۸۷}

احادیث

- امام علی (ع): زکاتِ رفاه، نیکی با همسایگان و صله رحم است.^{۸۸} (ج ۴، ص ۱۰۶).

معیار اصلی	زیرمعیار	اهمیت
تأکید بر جمع‌گرایی	خانواده	داشتن ارتباطی مؤثر با اعضای خانواده
	همسایگان	صله رحم (زکات رفاه)، صله رحم پیوند به تقوا، سلامت محیط زیست در گرو رفتار جمعی سالم

جدول ۳-۴: خلاصه‌ای از معیار تأکید بر جمع‌گرایی با ذکر اهمیت آنها با اتخاذ از آیات، احادیث و نظر فقها (نگارنده)

۳-۱-۳-۳- زیبایی

به طور معمول بحث از چیستی زیبایی و خاستگاه آن ذیل مباحث مربوط به صفات کمالیه و جمالیه حق تعالی مطرح می‌شود (هاشم نژاد، ۱۳۸۵، ص ۳۱۹). به عقیده حکمای اسلامی زیبایی‌های موجود در این عالم جلوه‌های ناقص و مقیدی از زیبایی مطلق یعنی حق تعالی هستند.

زیبایی از همان حیث که نیکویی است، حقیقتی است متعالی و در ساحت معنوی، و آنچه از آن در ساحت دنیوی و حسی و مجازی می‌نماید جز ظهور حق و نیکویی، سرشته از او نیست (خاتمی، ۱۳۹۰، ص ۲۶).^{۸۹}

الف: تجمل (حسن و جمال)

در اینجا تجمل به معنای به رخ کشیدن ظواهر و استفاده نا به جا نمی‌باشد؛ بلکه آنچه از این موضوع بر می‌آید، این است که این کلمه از جمال برآمده است که به معنای مثبت و نیکوی آن از حسن و جمال به میان می‌آید. حسن همیشه یک امر وجودی است و قبح و بری یک امر عدمی. قبح یا بری عبارت از آن است که شی، فاقد صفت موافقت و سازگاری باشد. حسن و قبح دو صفت اضافی اند که در پاره‌ای از موارد ثابت و لازم و در موارد دیگری، تغییر پذیرند، مثل بذل مال که در مورد مستحق خوب و در مورد غیر مستحق بد است (تاج‌دینی، ۱۳۶۹، ص ۱۵۲).

۸۶- واتقوا الله الذی تسألون به والأرحام (نساء/۱)

۸۷- یا ایها الناس اتقوا ربکم الذی خلقکم من نفس واحدة... (نساء/۱)

۸۸- زکوۃ الیسار بر الجیران و صله الارحام

۸۹- زیبایی در غرب و شرق دارای نموده‌های گوناگون و همچنین برداشت‌های متنوع به احاط هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی می‌باشد.

احادیث

- رسول اکرم (ص): خداوند زیباست و زیبایی را دوست دارد، بخشنده است و بخشش را دوست دارد، پاکیزه است و پاکیزگی را دوست دارد (پاینده، ۱۳۸۲، ص. ۲۹۳). در اینجا پیامبر در مورد صفات جمالی خداوند صحبت می‌کنند و به آن سفارش می‌کنند.^{۹۱}
- امام علی (ع): خودت را به کارهای زیبا عادت بده که اگر به آنها عادت کنی، برای لذت بخش می‌شوند.^{۹۲}

فقها

- به نظر علامه طباطبائی «حسن عبارت از آن است که شی با غرض و هدفی که از او مطلوب و مقصود است، موافق و سازگار باشد و اجزاء کاملاً با یکدیگر سازگاری و موافقت دارند (طباطبائی، ۱۳۸۶/ج ۵، ص. ۱۷).

ب: سادگی

در اسلام به سادگی در زندگی و اجتناب از ریا و فخرفروشی بسیار سخن گفته شده است که این مسئله با توجه به پیوند بسیاری که با معیار تذکر است در تذکر به طور مفصل توضیح داده خواهد شد.

معیار اصلی	زیرمعیار	اهمیت
زیبایی	تجمل (حسن و جمال)	مطلوبیت، سازگاری اجزای عالم با هم
	سادگی	میانه روی در امور، پرهیز از مظاهر دنیا

جدول ۳-۵: خلاصه ای از معیار زیبایی با ذکر اهمیت آنها در زندگی انسانی با اتخاذ از آیات، احادیث و نظر فقها (نگارنده)

۳-۱-۳-۴- تذکر

قرآن به عنوان کتابی که همواره در صدد یادآوری بوده و است، انسان را به نمود تذکر در تمامی ابعاد زندگیش بشارت می‌دهد.

الف: عدل (تعادل و مساوات)

۹۰- إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ، سَخِيٌّ يُحِبُّ السَّخَاءَ، نَظِيفٌ يُحِبُّ النَّظَافَةَ

۹۱- زیرا هر کس به دنبال جمال محدود باشد، توان محدود خواهد داشت. چنانکه زنان سرشناس مصر با دیدن جمال ظاهر یوسف، دست های خود را بریدند

که: (فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ) (یوسف / ۳۱) اما هر کس که زیباترین جمال حق را بخواهد و نجوای او با جمیل مطلق، این باشد که: «اللَّهُمَّ إِنِّي

أَسْأَلُكَ مِنْ جَمَالِكَ بِأَجْمَلِهِ وَكُلِّ جَمَالِكَ جَمِيلٍ» (مفاتیح الجنان، دعای سحر ماه مبارک رمضان)

۹۲- عَوَّدُ نَفْسِكَ الْجَمِيلَ قِبَاعْتِيادِكَ إِيَّاهُ يَعُودُ لَدَيْدَا (نهج البلاغه، ح ۹۲)

عدل قرار گرفتن هر چیزی در جایگاه متناسب خود است. آن چنان که حضرت علی(ع) می فرماید: عدل، امور را بر جایگاه‌های مناسبشان قرار می دهد.^{۹۳}

عدل در فرهنگ اسلامی، به عدل الهی و عدل انسانی قابل تقسیم است. عدل الهی در سه زمینه ی تکوین، تشریع و جزاء مطرح می گردد. چنان که عدل انسانی نیز در دو حوزه فردی (شامل عدالت عقیدتی، عدالت اخلاقی و عدالت فقهی) و اجتماعی (رعایت استحقاق انسانها در دو بخش عدالت توزیعی و قضایی)^{۹۴} قابل بحث است.

عدالت اعتقادی	عدالت اخلاقی	عدالت فقهی
ایمان آوری به حق ادراک وجود	رعایت حد وسط میان افراط و تفریط در به کارگیری قوای نفسانی	سبب رعایت تقوا و انجام وظایف شرعی اجتناب از گناهان کبیره و عدم اصرار بر صغیره

جدول ۳-۶: عدل انسانی در حوزه فردی (احمدی، ۱۳۹۲)

مراد از رعایت حد وسط میان افراط و تفریط، حق گرایی و عدم تراحم تکالیف نسبت به یکدیگر است، نه صرف زیادی یا کمی یک عمل (احمدی، ۱۳۹۲، ص. ۴۴).

احادیث

- امام علی(ع): به راستی که در عدالت گشایش است و هر کس عدالت بر او تنگ آید، بی عدالتی بر وی تنگ تر خواهد بود^{۹۵} (اصالح، ۱۳۷۰، ص. ۵۷).
- امام باقر(ع) به فرزندش امام صادق(ع) فرمودند: تو را سفارش می کنم به انجام کار خیر وسط دو کار بد تا آن دو را محو کند، امام صادق علیه السلام سؤال کردند چگونه چنین چیزی ممکن است؟ امام فرمودند: همانطور که قرآن می گوید مؤمنین کسانی هستند که وقتی خرج می کنند اسراف و یا سخت گیری نمی کنند (کحویزی، ۱۳۸۳ق/ (ج ۴)، ص. ۲۷).
- پیامبر اکرم(ص): اسراف را رها کن و میانه روی در پیش گیر و امروز به یاد فردا باش و از مال به اندازه ضرورت نگه دار و اضافی آن را برای روز نیازمندیت (قیامت) پیش فرست (اصالح، ۱۳۷۰، ص. ۳۷۷).

۹۳ - العَدْلُ يَضَعُ الْأُمُورَ مَوَاضِعَهَا (نهج البلاغه، حکمت ۴۲۷)

۹۴ - تمامی افراد بشر در رعایت شدن حقوق واجبهان، یکسان هستند و حقوق همه افراد هرچه باشد محترم است. اگرچه خود آن حقوق به نسبت

اختلاف و ارزش اجتماعی افراد مختلف باشد (طباطبائی/ (ج ۶)، ۱۳۸۶، ص. ۵۱۱)

۹۵ - إِنْ فِي الْعَدْلِ سَعَةٌ وَمَنْ ضَاقَ عَلَيْهِ الْعَدْلُ فَالْجَوْرُ عَلَيْهِ أَضِيقُ

۹۶ - يَا بُنَيَّ عَلَيْكَ بِالْحَسَنَةِ بَيْنَ السَّيِّئَتَيْنِ تَمْحُوهُمَا قَالَ: وَكَيْفَ ذَلِكَ يَا أَبَتِي؟ قَالَ: مِثْلُ قَوْلِهِ، «وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا

۹۷ - فَدَعَ الْإِسْرَافَ مُقْتَصِدًا وَادَّكَّرَ فِي الْيَوْمِ عَدَا وَامْسِكْ مِنَ الْمَالِ بِقَدَرِ ضَرُورَتِكَ وَاقْدِمِ الْفَضْلَ لِيَوْمٍ حَاجَتِكَ

• پیامبر اکرم (ص): هر کس میانه روی کند، خداوند بی نیازش سازد و هر کس ریخت و پاش نماید، خداوند نادرش کند، هر کس فروتنی پیشه کند، خداوند بلندش نماید و هر کس بزرگی کند، خداوند خردش نماید.^{۹۸} پابنده، ۱۳۸۲، ص. ۷۵۵

• در حقیقت عدالت برای انسان ها به منظور قرارداد هر چیزی در جای خود است.^{۹۹}

• علامه طباطبایی در تفسیر آیات کریمه ۱۴۰-۱۲۳ سُوره شریفه شعرا در توصیف قوم هود و توبیخ آنان به خاطر اسراف در شهوت (ساختن بناهای کاخ مانند برای تفاخر و تفریح) می فرماید: گویا مردم هود در بالای کوه ها و نقاط بلند ساختمان ها می ساختند آن هم به بلندی کوه تا برای گردش و تفریح بدان جا شوند، بدون این که غرض دیگری در کار داشته باشند، بلکه صرفاً به منظور پُر دادن به دیگران و پیروی هوی و هوس که در این آیه ایشان را به این کارشان توبیخ می کند (طباطبائی، ۱۳۸۶ (ج ۳۰)، ص. ۱۷۴).

معنی تعادل و مساوات خانه، ساختن ابنیه بزرگ و تفاخر آمیزی که خارج از حد نیاز است نمی باشد. ولی برعکس، خانه کوچک و ویران نیز مذموم شمرده شده است. ^{۱۰۰}خانه ای در حد رفع نیاز که جای کافی داشته باشد و البته چیزی در آن به زاید احداث نشده باشد و سالم و پاکیزه باشد.^{۱۰۱}

فقها

۹۸ - مَنْ اقْتَصَدَ اغْنَاهُ اللَّهُ وَمَنْ بَذَرَ أَفْقَرَهُ اللَّهُ وَمَنْ تَوَاضَعَ رَفَعَهُ اللَّهُ وَمَنْ تَجَبَّرَ قَصَمَهُ اللَّهُ

۹۹ - در نهج البلاغه کسی از امام علی (ع) در مورد عاقل پرسید:

و قيل له (ع): صف لنا العاقل فقال (ع): هو الذي يضع الشيء موضعه (فقيل: فصف لنا الجاهل) فقال قد فعلت. يعني ان الجاهل هو الذي لا يضع الشيء موضعه فكان ترك صفته صفه له اذ كان بخلاف وصف العاقل:

و او را گفتند خردمند را برای وصف فرما. فرمود خردمند آن بود که هر چیزی را به جای خود نهد. پس او را گفتند نادان را برای ما وصف کن؛ گفت: وصف کردم معنی آن این است که نادان آن بود که هر چیز را بدانجا که باید نهد پس گویی ترک وصف، او را وصف کردن است چه رفتارش مخالف خردمند بودن است (نهج البلاغه، حکمت ۲۳۵).

۱۰۰ - أَتَبْنُونَ بَكْلًا رِيعَ آيَةٍ تَعْبَثُونَ: آیا بر هر تپه ای بنایی می سازید که [در آن] دست به بیهوده کاری زنید. (شعراء / ۱۲۸)

۱۰۱ - از سختی زندگی تنگی منزل است. (ری شهری، ۱۳۸۱، ح ۸۸۷)

۱۰۲ - از خوشبختی مرد مسلمان داشتن مسکن فراخ است (ری شهری، ۱۳۸۱، ح ۸۸۷).

امام علی (ع): إِنَّ لِلدَّارِ شَرَفًا وَ شَرَفَهَا السَّاحَةُ الواسِعَةُ وَ الْخُلَطَاءُ الصَّالِحُونَ وَ إِنَّ لَهَا بَرَكَهً وَ بَرَكَتُهَا جُودَةٌ مَوْضِعُهَا وَسَعَةُ سَاحَتِهَا وَ حُسْنُ جَوَارِ جِيرَانِهَا؛ خانه را شرافتی است. شرافت خانه به وسعت حیاط (قسمت جلوی خانه) و هم نشینان خوب است و خانه را برکتی خانه را شرافتی است. شرافت خانه به وسعت حیاط (قسمت جلوی خانه) و هم نشینان خوب است. و خانه را برکتی است، برکت خانه جایگاه خوب آن، وسعت محوطه آن و همسایگان خوب آن است. (طبرسی، ۱۳۸۲، ص. ۱۲۵ - ۱۲۶).

رسول اکرم (ص): مِنْ سَعَادَةِ الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ الزَّوْجَةُ الصَّالِحَةُ وَالْمَسْكَنُ الْوَاسِعُ وَالْمَرْكَبُ الْبَهِيُّ وَالْوَلَدُ الصَّالِحُ؛ از خوشبختی مرد مسلمان، داشتن همسری شایسته، خانه ای بزرگ، وسیله ای راحت برای سواری و فرزندی خوب است (مجلسی، ج ۳، ۱۴۰۳ ق، ص. ۱۵۵).

- مساوات میان امور آن است که به هر امری آنچه سزاوار است، بدهی تا هر یک در جای واقعی‌اش که مستحق آن است، قرار گیرد (طباطبائی، ۱۳۸۶/ج ۱۲)، ص. ۴۷۷.
- افراط یعنی خروج از حد، نادیده گرفتن حق و انحراف از صراط مستقیم عدالت (احمدی، ۱۳۹۲، ص. ۴۴) در حقیقت خداوند برای امت اسلام دینی قرار داد که متدین به آن دین را به سوی راه وسط و میانه، هدایت می‌کند؛ راهی که در آن افراط و تفریط نیست (طباطبائی، ۱۳۸۶/ج ۱)، ص. ۴۸۱.

ب: پرهیز از مظاهر دنیا

احادیث

- گفته اند که رسول خدا (ص) چشمش به خانه ای گنبدی بلندی افتاد. درباره صاحب آن پرسید، عرض شد: از فلان مرد انصاری است، آن مرد آمد و به پیامبر (ص) سلام کرد، اما رسول خدا (ص) از وی روی گرداند. آن مرد نزد اصحاب پیامبر از این برخورد گله کرد، اصحاب گفتند: رسول خدا بیرون آمد و چشمش به خانه گنبدی تو افتاد پس از آن مرد انصاری خانه را ویران و با خاک یکسان کرد و این خبر به پیامبر (ص) رسید: بدانید که هر ساختمانی و بال صاحب آن است، مگر آنچه چاره ای از آن نباشد (ری شهری، ۱۳۸۱، ح ۸۸۷۲). این حدیث را امام صادق (ع) نیز بیان نموده اند (همان، ح ۸۸۷۸). این احادیث اشاره به ممانعت از فخر فروشی و شهرت است.
- امام صادق (ع): هیچ کس نیست که تکبر ورزد، مگر بر اثر خواری و حقارتی است که در خود می بیند^{۱۰۳} (کلینی، ۱۳۸۸ق / ج ۲)، ص. ۳۱۲.
- امام صادق (ع): هیچ مردی نیست که تکبر بورزد یا خود را بزرگ بشمارد مگر بخاطر ذلتی که در نفس خود می یابد (آخر عاملی، ۱۳۸۷/ج ۱۵)، ص. ۳۸۰.
- امام صادق (ع): تکبر، این است که مردم را تحقیر کنی و حق را خوار شماری (کلینی، ۱۳۸۸ق / ج ۲)، ص. ۳۱۰.
- پیامبر خدا (ص) فرمودند: کسی که برای شهرت ساختمانی بسازد در روز قیامت آن را بر پشت خود تا هفت زمین حمل می‌کند و سپس به صورت طوقی از آتش فروزان، در گردن او در می‌آید و آنگاه در آتش پرت می‌شود. عرض کردیم چگونه برای خودنمایی و شهرت می‌سازد؟ فرمود: اضافه بر نیاز و کفایتش یا برای فخر فروشی می‌سازد (ری شهری، ۱۳۸۱، ح ۸۸۷۳). حمل زمین توسط این انسان را امام صادق (ع) نیز گفته‌اند (همان، ح ۸۸۷۹).

۱۰۳ - ما مِنْ أَحَدٍ يَتِيه إِلَّا مِنْ ذَلَّةٍ يَجِدُهَا فِي نَفْسِهِ

۱۰۴ - ما مِنْ رَجُلٍ تَكَبَّرَ أَوْ تَجَبَّرَ إِلَّا لَذَلَّةٍ يَجِدُهَا فِي نَفْسِهِ

۱۰۵ - الْكِبَرُ أَنْ تَغْمِصَ النَّاسَ وَتُسَفَّهُ الْحَقَّ

معیار اصلی	زیرمعیار	اهمیت
تذکر	عدل	رعایت حد وسط میان افراط و تفریط (حق گرایی و عدم تراحم تکالیف نسبت به یکدیگر)، تعادل و مساوات، جلوگیری از اسراف و سخت گیری، قرار دادن هر چیز در جای خود
	پرهیز از مظاهر دنیا	دوری از فخر فروشی و شهرت، دوری از تکبر

جدول ۳-۷: خلاصه ای از معیار تذکر با ذکر اهمیت آنها در زندگی انسانی با اتخاذ از آیات، احادیث و نظر فقها (نگارنده)

۳-۱-۳-۵- حریم

معنای لغوی حریم: (حرمت)، (تحريم)، (حرام)، (احرام) و (حریم) از یک ریشه‌اند و با هم قرابت معنایی دارند و همگی از ماده (ح ر م) مشتق شده‌اند. با این حال، در لغت، چندین معنی برای واژه حریم برشمرده‌اند: حریم از (حرمت) به معنای (منع)، جوهری گوید: ابن منظور نیز این معنی را تأکید می‌کند و می‌نویسد: حریم را به این دلیل حریم نامیده‌اند که منع صاحبش از تصرف در آن یا تصرف دیگران در آن (بی اجازه مالک) حرام است (ابن منظور، بی‌تا/ (ج ۱۲)، ص. ۱۲۵). طریحی هم معتقد است: (اصل معنای تحريم منع است. ۲) (طریحی؛ بی‌تا/ (ج ۶)، ص. ۳۹)، از مجموع کلمات اهل لغت چنین بدست می‌آید که حریم، در دو معنا و مفهوم نزدیک به هم به کار می‌رود:

۱. «حریم به معنای آنچه نباید هتک شود»؛

۲. «حریم به معنای آنچه مورد حمایت است»؛

حریم را می‌توان با تقسیم بندی دیداری، شنوایی، بویایی، حرکتی و روانی تعریف نمود و در قالب توصیه‌هایی از روایات، احادیث و فقها مطرح کرد:

الف: حریم دیداری

آیات

اسلام برای تنظیم روابط اجتماعی به نحو صحیح و پیشگیری از نقض حریم‌ها و تبعات ناشی از آن به‌ویژه از لحاظ تربیتی در محیط خانه مقرراتی را وضع نموده است و از اهل یک خانه نیز خواسته شده است که برای ورود به اتاق پدر و مادر در ساعت‌های خاصی اجازه بگیرند.

- خداوند متعال می‌فرماید: ای کسانی که ایمان آوردید! باید کسانی (از بردگان) که مالک شده‌اید و کسانی (از کودکان) که به بلوغ نرسیده‌اند، در سه مرتبه از شما رخصت بگیرند: پیش از نماز صبح و هنگام نیمروز که لباس‌های (رسمی) خود را فرو می‌نهد، و بعد از نماز عشاء، [اینها] سه (وقت مخصوص) امور جنسی شماست که بعد از آن (زمان) ها

هیچ گناهی بر شما و بر آنان نیست (که بدون رخصت وارد شوند، چرا که) برخی از شما بر (گرد) برخی (دیگر) از شما می‌چرخید، این گونه خدا آیات را برای شما روشن بیان می‌کند و خدا دانایی فرزانه است و هنگامی که کودکان شما به بلوغ می‌رسند پس باید (در همه اوقات برای ورود به اتاق خصوصی پدر و مادر) رخصت بگیرند، همان گونه که کسانی (از بزرگسالان) که پیش از آنان بودند رخصت می‌گرفتند اینگونه خدا آیاتش را برای شما روشن بیان می‌کند و خدا دانایی فرزانه است.^{۱۰۷}

خداوند متعال در این آیات دستور می‌دهد که غلامان و کودکان نابالغ شما در شبانه روز، در اوقات معینی باید با اجازه‌ی قبلی به اتاق شما وارد شوند.

فقها

• طبرسی در مجمع البیان در تفسیر آیه فوق می‌نویسد: اذن گرفتن در همه حال واجب است مگر برای غلامان و کودکان که فقط در سه وقت واجب است. فرمان خدا این است که در این سه وقت که موقع خلوت و استراحت است، کودکان و غلامان اجازه بگیرند. پس از تفصیل این سه وقت، اکنون در باره آن بطور اجمال می‌فرماید: ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَّكُمْ: این سه وقت برای شما عورتند. علت اینکه وقت را عورت نامیده، این است که انسان در این اوقات لباس را از تن بیرون می‌کند و عورتش ظاهر می‌شود.

ب: حریم شنیداری

در حریم شنیداری رعایت مسائلی مانند زیر را می‌توان نام برد:

- جلوگیری از استراق سمع،
- جلوگیری از مزاحمت برای دیگر افراد در خانه و همسایگان.

ج: بویایی

محرمیت بویایی در موارد زیر دارای اهمیت است و باید مسکن با راهکارهایی این نیازها را تأمین نماید:

- جلوگیری از انزجار افراد خانواده و یا همسایگان برای همشینی‌ها،
- جلوگیری از اذیت رهگذران با بوهای ایجاد شده در داخل می‌تواند دارای اهمیت باشد.

د: حرکتی

آیات

۱۰۷- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يُلَئِنُوا أَلْهَمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهْرِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ*
وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمْ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (نور/۵۸-۵۹)

۱۰۸- (نور/۵۸-۵۹)

در قرآن کریم به ضرورت رعایت حریم خانه غیر، تصریح و حتی به شیوه ورود آن نیز اشاره شده است. خداوند متعال خطاب به اهل ایمان می‌فرماید: ای کسانی که ایمان آوردید! در خانه‌هایی غیر از خانه‌هایتان، وارد نشوید تا اینکه به درستی رخصت طلبید و بر اهل آن سلام کنید این برای شما بهتر است باشد که شما متذکر شوید. و اگر هیچ کس را در آن نیافتید، پس در آن وارد نشوید تا اینکه به شما رخصت داده شود و اگر به شما گفته شود: باز گردید! پس باز گردید این برای شما [پاک کننده‌تر و] رشد آورتر است و خدا به آنچه انجام می‌دهید داناست. هیچ گناهی بر شما نیست که وارد خانه‌های غیر مسکونی شوید که در آن‌ها کالا برای شماست و خدا آنچه را آشکار می‌نماید و آنچه را پنهان می‌دارد، می‌داند. ۱۰۹

احادیث

- در اهمیت اذن و رعایت حریم خلوت اعضا دیگر خانواده حدیثی از پیامبر اکرم (ص) نقل شده است که حضرت می‌فرماید: «مردی از رسول خدا پرسید آیا ورود به مادرم نیاز به اذن دارد؟ حضرت فرمود: بلی، عرض کرد: مادرم خادمی جز من ندارد، آیا برای هر ورود براو نیاز به اذن است؟ فرمود: آیا میل داری او را لخت و برهنه بینی؟ اظهارداشت: خیر؛ حضرت فرمود: پس برای ورود به حریم او اذن بخواه» (فیض کاشانی، ۱۴۰۶ق/ (ج ۵)، ص ۴۹۲).

۵: حریم روانی

هر انسانی در زندگی خود دارای خلوتی است که آرامش فکری وی را پشتیبانی می‌نماید. این خلوت می‌تواند فضایی با تعریف اندازه‌ای و یا حس و حال ایجاد کننده آن فضا که باز است یا بسته باشد.

هر یک از اعضای خانواده برای تنظیم احساسات و آرامش فکری و روحی نیاز به مکان و حریم خلوت دارد. اتاق خصوصی زن و شوهر حریم مکانی آن‌هاست. اتاق اختصاصی هر یک از فرزندان خانواده حریم خصوصی آن‌ها به شمار می‌آید. پیش‌بینی اتاق اختصاصی به معنای محدود ساختن دسترسی دیگر اعضای خانواده به آن اتاق است که از شناسایی حق خلوت در مناسبات خانوادگی حکایت دارد. حق خلوت تنها به اتاق اختصاصی محقق نمی‌شود؛ بلکه اختصاص بخشی از یک فضای مشترک که معمولاً امور شخصی عضو در آن بخش به انجام می‌رسد، می‌تواند حریم خلوت تلقی گردد.

معیار اصلی	زیرمعیار	اهمیت
------------	----------	-------

۱۰۹ - يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتَسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ * فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَى لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ * لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ (نور/ ۲۷- ۲۹)

۱۱۰ - «أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِلنَّبِيِّ (ص) اسْتَأْذِنُ عَلَى امِّی؟ فَقَالَ: نَعَمْ. قَالَ: أَتَهَا لَيْسَ لَهَا خَادِمٌ غَيْرِی؟ أَفَاسْتَأْذِنُ عَلَيْهَا كَلِمَا دَخَلْتُ؟ قَالَ: أَتَحِبُّ أَنْ تَرَاهَا عَرِيَانَةً؟ قَالَ الرَّجُلُ: لَا. قَالَ: فَاسْتَأْذِنْ عَلَيْهَا»

حریم	حریم دیداری	رخصت در ورود به فضایی به منظور جلوگیری از دیدن نامحرم و ...
	حریم شنیداری	جلوگیری از استراق سمع، جلوگیری از مزاحمت برای دیگر افراد در خانه و همسایگان
	حریم بویایی	جلوگیری از انزجار افراد خانواده و یا همسایگان برای همنشینی ها، جلوگیری از اذیت رهگذران با بوهای ایجاد شده در داخل
	حریم حرکتی	توجه به شیوه های ورود به هر فضایی با آداب خاص خود
	حریم روانی	توجه به روحیات انسانی

جدول ۳-۸: خلاصه ای از معیار حریم با ذکر اهمیت آنها در زندگی انسانی با اتخاذ از آیات، احادیث و نظر فقها (نگارنده)

به طور خلاصه می توان فضیلت های اخلاقی مطرح شده را در نمودار زیر این گونه دسته بندی نمود:

تکریم

تکریم والدین: رعایت حرمت (بعد خداوند)، احسان به والدین در پیری، دعا در حق والدین، اطاعت فرمان والدین، نیکی به والدین، رفع نیازهای آنان، خدمت به والدین

تکریم فرزندان: تکریم فرزندان در سطوح سنی متفاوت، تامین مسائل مالی، احترام به فرزندان با آداب پسندیده، مهربانی با آنها، وفای به عهد با آنها، نام نیکو، آموزش قرآن، گماردن به کار نیکو، یاری فرزند به نیکی به خودشان

تکریم همسایه: تأکید اسلام بر تکریم همسایه مبتنی بر احترام و رعایت حق همسایه (حق جوار، حق الاسلام، حق الرحامه) در دنیا و آخرت، قرض به وی، دلداری، عیادت، تبریک، صلح و آرامش، پذیرایی از وی

تکریم خود: تأکید اسلام بر شناخت نیازهای معنوی و جسمانی انسان، خویش‌شناسی و تکامل بر مبنای وجود

تکریم طبیعت: فرهنگ صیانت محیط زیست، برقراری ارتباط بین اعمال انسان و رخدادهای جهان ارتباط، درک تأثیر مستقیم اعمال، اخلاق، اعتقادات و اندیشه انسان نیز در محیط زیست؛ رعایت حق با سالم نگه داشتن محیط زیست

خانواده: داشتن ارتباطی مؤثر با اعضای خانواده

جمع گرایی

همسایگان: صله رحم (زکات رفاه)، صله رحم پیوند به تقوا، سلامت محیط زیست در گرو رفتار جمعی سالم

زیبایی

تجمل (حسن و جمال): مطلوبیت، سازگاری اجزای عالم با هم

سادگی: میانه روی در امور، پرهیز از مظاهر دنیا

تذکر

عدل: رعایت حد وسط میان افراط و تفریط (حق گرایی و عدم تراحم تکالیف نسبت به یکدیگر)، تعادل و مساوات، جلوگیری از اسراف و سخت گیری، قرار دادن هر چیز در جای خود

پرهیز از مظاهر دنیا: دوری از فخر فروشی و شهرت، دوری از تکبر

حریم

حریم دیداری: رخصت در ورود به فضایی به منظور جلوگیری از دیدن نامحرم و ...

حرم شنیداری: جلوگیری از استراق سمع، جلوگیری از مزاحمت برای دیگر افراد در خانه و همسایگان

حریم بویایی: جلوگیری از انزجار افراد خانواده و یا همسایگان برای همنشینی ها، جلوگیری از اذیت رهگذران با بوهای ایجاد شده در داخل

حریم حرکتی: توجه به شیوه های ورود به هر فضایی با آداب خاص خود

حریم روانی: توجه به روحیات و شان انسانی

نمودار ۳-۵: ویژگی های نظری مسکن با تأکید بر ارزش های اسلامی (نگارنده)

۳-۱-۴ - نیازهای در حال تغییر، لزوم انعطاف‌پذیری در اسلام

شناخت خود و دریافت کمالات وجودی و عرفان به استعدادها و توانایی‌های دانش بنیان کمال جو، خود همان و حرکت به سوی فعلیت و شکفتن و ثمر دادن همان؛ عاقل وقتی قدر و هندسه وجودی خویش را یافت راه به سمت وصال حق را بر صراط مستقیم الهی آغاز می‌کند و به همین برهان است که قرآن کریم می‌فرماید: «یا ایها الذین آمنوا علیکم انفسکم» که حداقل نکات زیر در این آیه اند:

- ۱- مؤمن کسی است که خود را بشناسد و خود را بیابد،
 - ۲- اصل در نظام وجود، حرکت و تلاش به سوی کمال است نه سکون،
 - ۳- بستر حرکت و شدن تکاملی انسان از درون خود انسان است.
 - ۴- غایت حرکت از خود، رسیدن به الله است و این حرکت جز با فقر شناسی وجودی میسر نیست. انسان زمانی که درمی‌یابد که فقر ذاتی و وجودی دارد و هیچ کمال سکون‌پذیری برای وی قائل نیست، با شهود نیاز ذاتی، به رازگویی به پیشگاه کمال مطلق (الله) شروع به حرکت می‌کند، همان گونه که خداوند در سوره‌ی فاطر^{۱۱۱} چند مسئله را بیان می‌نماید:
 - ۱- انسان عین فقر و نیاز است.
 - ۲- خداوند عین غنی و بی‌نیازی صرف است.
 - ۳- انسان عین نیاز باید به خدای عین بی‌نیاز و کمال، مرتبط باشد تا بتواند راه کمال را پیدا کند.
 - ۴- راه توحید از همین فقر ذاتی انسان، راه به کمال و سعادت می‌برد.
- برای این منظور که همه چیز در هر لحظه متفاوت با لحظه دیگر است. در نتیجه دین نیز باید پاسخگوی نیازهای در حال شکل‌گیری باشد، هر دینی به واسطه تجلی روز به روز خود در ادوار تاریخی دارای جذابیت است، یعنی این که بتواند در گذار زمان نیازهای افراد با تمایلات گوناگون با شرایط اقتصادی و اجتماعی و ... را شامل گردد، در این صورت است که ضمانت بقا و پایداری خواهد داشت. البته لازم به ذکر است که قواعد کلی در طی زمان ثابت است و در جزئیات دارای تغییرات متناسب با فرآیند کمال محور هستی می‌تواند باشد.

۳-۱-۵ - معماری انعطاف‌پذیر و بسط علت‌های ساختاری

نگرش به معماری با بسط ادراک بر هستی امکان‌پذیر است، نظام هستی آن چنان با هم درارتباط قوی و دانش‌مداری قرار دارند که زوال یکی باعث رشد دیگری است و اتمام یکی باعث شروع امری دیگری است. در معماری نیز این مسیر بایستی وجود داشته باشد به این گونه که تا نیازی، افراد را در برگرفت بنا باید بطور سریع آن نیاز را که در حال تبدیل به

۱۱۱ - یا ایها الناس انتم الفقراء الى الله و الله هو الغنی الحمید (فاطر / ۱۵)

تنگنا است برطرف کند تا آسایشی فراگیر در طی زمان پدید آید. نفس طراحی آن چیزی است که طراح با عقلی سازماندهی شده و اکتسابی از امور، دانشی را استوار می‌کند. علم دانش مدار بایستی نفس طراحی را پشتیبانی کند. این پشتیبانی در طراحی با عنوانی به مانند انعطاف‌پذیری می‌تواند خود را نشان دهد. انعطاف‌پذیری نیازهای ناخوانده‌ی افراد را در طول زمان بر آورد می‌کند.

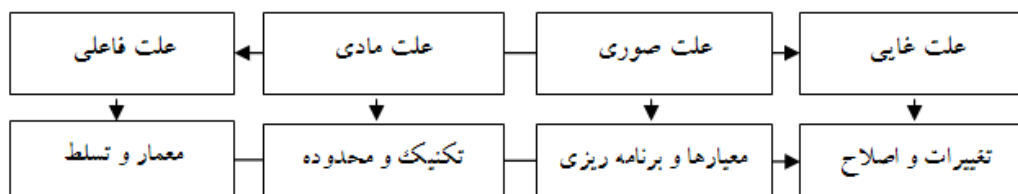
- علت فاعلی: آنچه که به معمار و کاربر وابسته است، در اینجا نیازهای کاربر به عنوان مثال در معماری مسکونی تغییر شکل خانواده، تغییر سطح اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی خانواده، نامشخص بودن مخاطبان خانه‌های مسکونی، روحیه تنوع طلبی انسان، انطباق با تکنولوژی‌های جدید، ضرورت‌های اقلیمی (اقبالی و حصاری، ۱۳۹۲، ص ۵۸-۵۹) است که وظیفه معمار است که با علم و دانش قبلی محدود کننده‌هایی برای اهداف طراحی مدنظر گیرد، منظور از حدود مرزها شناخت تعادل و توازن و در نتیجه اسلامی و پایدار بودن طرح با استفاده از توان‌های ارزش‌های اسلامی است. طراحی امری است که در آن تسلط بر طرح مطرح است، در معماری انعطاف‌پذیر امکان و ایجاد فرصت در آینده در زمان طراحی مطرح می‌گردد و این به عنوان فرصتی به منظور ایجاد فضاهایی با دید به آینده است. انعطاف‌پذیری با توجه به خواسته‌های افراد در حال تغییر بودن را الزام می‌کند.

- علت مادی: در این بعد تکنولوژی‌های مرتبط در معماری برای رسیدن به هدف غایی مدنظر است.

- علت صوری: به شکل فضا و میزان تناسب با دریافت‌های ارزشی - اسلامی می‌پردازد، در مبحث انعطاف‌پذیری این دیده‌نشدن حالات مختلف چیدمان‌ها با تدبیر پیشین می‌تواند برترین نوع از ساختار را پدید آورد که در وهله‌ی اول نادیدنی است، اما در مواقع بروز نیازها بدون هیچ مداخله‌ای و تنش خود را نشان می‌دهد. در حقیقت این علت با سازگاری مطرح می‌گردد، "سازگاری" عنوان مناسب برای تنظیمات و تغییرات در واحد مسکونی مربوط به پیکربندی فضای داخلی است (همان، ۵۷).

- علت غایی: در حقیقت علت غایی، هدف می‌باشد، انعطاف‌پذیری یک بینش و نگرش قبلی نسبت به پیش‌بینی‌های آینده به موضوع‌هایی مانند نیازهای انسانی به منظور برقراری پایداری اقتصادی و... است، که به مرور زمان با این نیازها شروع به تبدیل پتانسیل بالقوه می‌کند، هر چه این تبدیل در راستای صحیح‌تری باشد خواهش‌ها و نیاز به تغییرهای انسانی کمتر خواهد بود؛ زیرا که این تغییرها در مرور زمان خود به خود مسیر خود را پیدا می‌کنند. در حقیقت علت غایی معماری، کاربری و استفاده‌ی آن است و چگونگی تغییرات کاربری خود در طی زمان فراهم می‌نماید. در واقع کارکردها در این برهه دارای معنا می‌گردند.

در نظریه‌ی کارکردهای جایگزین با عنوان علت غایی، در زمانی که تغییرات ابعادی (منظور از ابعادی، جسمانی نیست بلکه تغییرات نو به نو) رخ می‌دهد و بتوان آنها را در صورت از دست دادن کارایی، جایگزین قبلی نمود. (اصلاح و جبران پذیری)

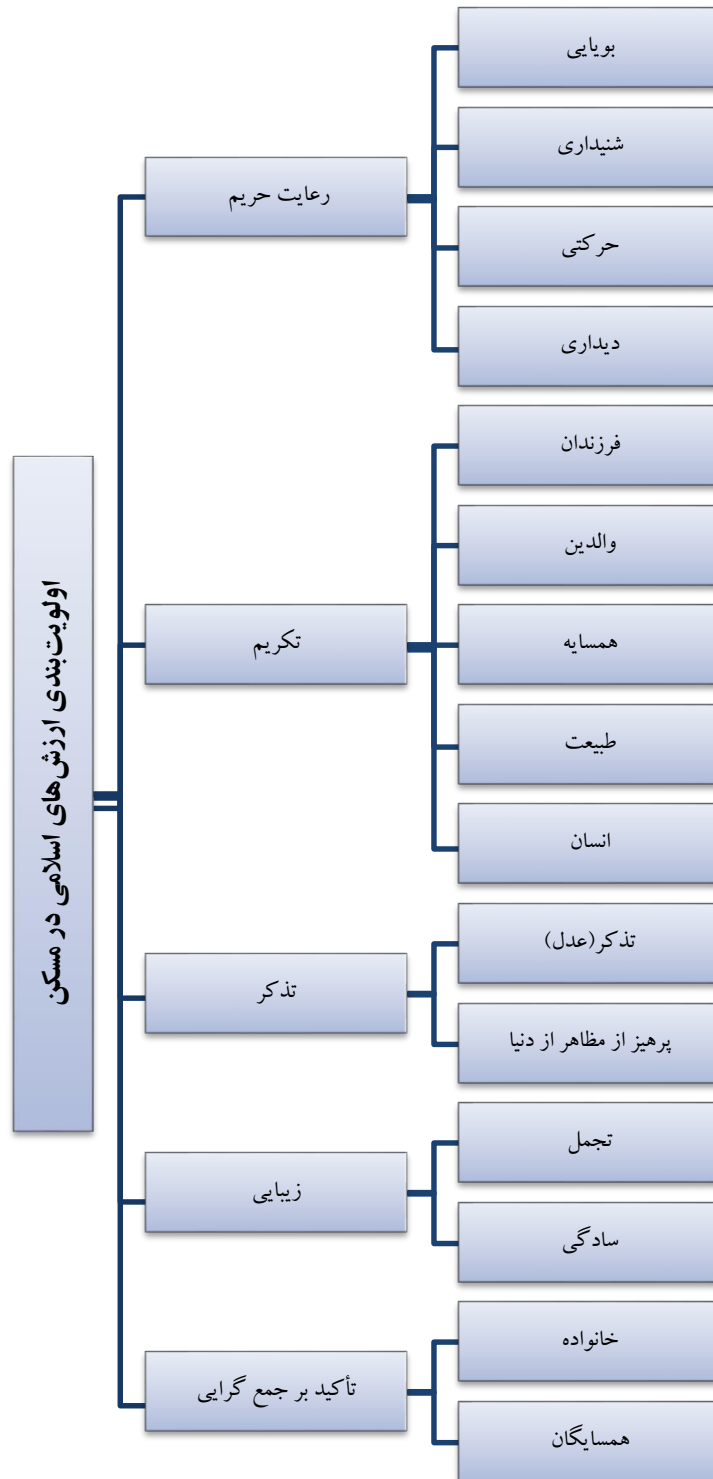
نمودار ۳-۶: مراحل انعطاف‌پذیری در معماری (نگارنده)

تسلط بر امر موضوع طراحی، در حقیقت علت‌های فاعلی (نقش معمار) مطرح می‌گردد، (تسلط)، تعیین محدوده‌های عمل در طرح با علت مادی که همان تکنیک‌های (سازه و ...) به کار رفته در معماری است. (محدودیت بخشیدن)، برنامه ریزی همه جانبه و مدون با عنوان علت صوری با هدف همگونی با معیارهای انسانی اعم از اجتماعی - جسمانی و ... (برنامه ریزی)، در نظریه‌ی کارکردهای جایگزین با عنوان علت غایی، در زمانی که تغییرات ابعادی (منظور از ابعادی، جسمانی نیست بلکه تغییرات نو به نو) رخ می‌دهد و بتوان آنها را در صورت از دست دادن کارایی، جایگزین قبلی نمود. (اصلاح و جبران پذیری)، معماری انعطاف‌پذیر با در نظر گیری نیازهای انسانی زمینه‌ای را برای رشد و تجلی تفکرات بلند مدت مهیا می‌نماید که معماری از جنس انسان برای انسان انجام می‌دهد.

بستن چارچوب بخش، در قالب اسلامی و قابل پیگیری در زمان معاصر برای زندگی ایرانی - اسلامی با تابعیت از ارزش‌های اسلامی در قالب اولویت‌ها و پندارهای قابل تبدیل ارزش‌های تعریف شده در قبل میسر است.

۳-۱-۶- اولویت سنجی معیارهای اخلاقی در مسکن با استفاده از روش سلسله مراتبی (AHP)

۳-۱-۶-۱- تعیین هدف و ترسیم نمودار درختی

نمودار ۳-۷: نمودار درختی ارزش‌های اسلامی در مسکن (نگارنده)

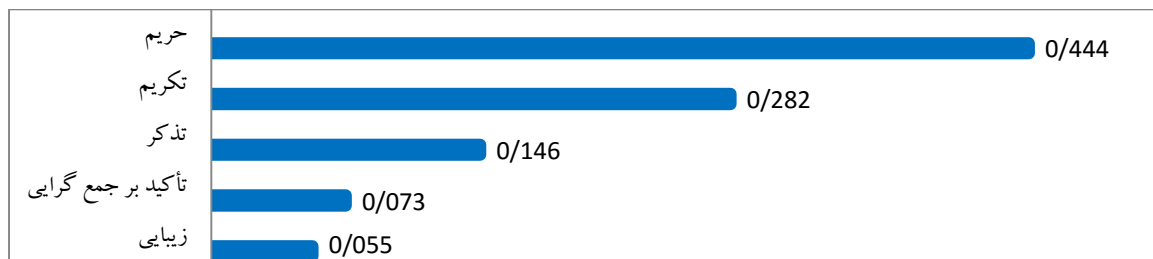
۳-۱-۶-۲- تعیین ضریب اهمیت معیارهای اصلی

در تعیین ضریب اهمیت معیارها و زیر معیارها ناسازگاری باید کوچکتر یا مساوی ۰/۱۰ باشد در غیر این صورت باید نظرات کارشناسان به صورت مجدد گرفته شده و بررسی گردد.

حريم	تكریم	تذکر	زیبایی	تأکید بر جمع گرایی	
۶,۱۲۶۹۸	۳,۵۵۶۹۱	۱,۷۰۳۷۲	۱,۰۷۵۷	تأکید بر جمع گرایی	
۶,۷۴۹۱۳	۶,۰۵۹۹۹	۳,۵۱۳۹		زیبایی	
۳,۹۱۸۰۹	۱,۷۴۳۶۴			تذکر	
۱,۴۷۲۳۶				تكریم	
				حريم	ضریب ناسازگاری = ۰,۰۱

جدول ۳-۹: مقایسات زوجی معیارهای اصلی (نگارنده)

در مقایسات زوجی بالا اعداد نمایش داده شده نارنجی بدین معناست که اولویت انتخاب به سمت متغیر است، به طور مثال تذکر (متغیر ردیف اول جدول) نسبت به تأکید بر جمع گرایی (ثابت ردیف اول جدول) دارای اولویت انتخابی ۱/۷۰۳ از نظر کارشناسان علوم اسلامی (خبرگان) می باشد.

نمودار ۳-۸: ضریب اهمیت معیارهای اصلی (نگارنده)

اولویت بندی ارزش های اسلامی در فضاهای داخلی مسکن از بالا به پایین کاهش می یابد، بدین معنا که ردیف اول دارای ارزش بالاتری نسبت به بقیه است. اگر هدف تعیین اهمیت معیارهای اصلی بود در این مرحله کار پایان می پذیرفت، ولی با توجه به این که زیر معیارها در ساختار فضایی مسکن در این پژوهش مطرح است، مراحل را با زیرمجموعه خود ادامه می دهیم.

۳-۱-۶-۳- تعیین ضریب اهمیت زیر معیارهای هر معیار اصلی

همسایگان	خانواده	
۱,۴۲۰۴۳		خانواده
		همسایگان

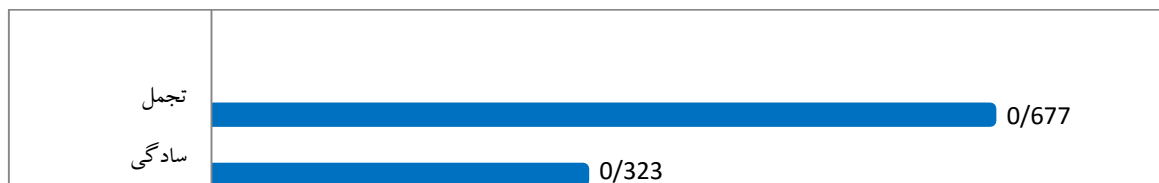
جدول ۳-۱۰: مقایسات زوجی معیارهای فرعی تأکید بر جمع گرایی (نگارنده)

نمودار ۳-۹: ضریب اهمیت زیر معیارهای تأکید بر جمع گرایی (نگارنده)

سادگی	تجمل	
۲,۰۹۱۳۹	تجمل	
	سادگی	

جدول ۳-۱۱: مقایسات زوجی معیارهای فرعی زیبایی (نگارنده)

نمودار ۳-۱۰: ضریب اهمیت زیر معیارهای زیبایی (نگارنده)

پرهیز از مظاهر دنیا	عدل و مساوات	
۱,۴۳۶۱۴	عدل و مساوات	
	پرهیز از مظاهر دنیا	

جدول ۳-۱۲: مقایسات زوجی معیارهای فرعی تذکر (نگارنده)

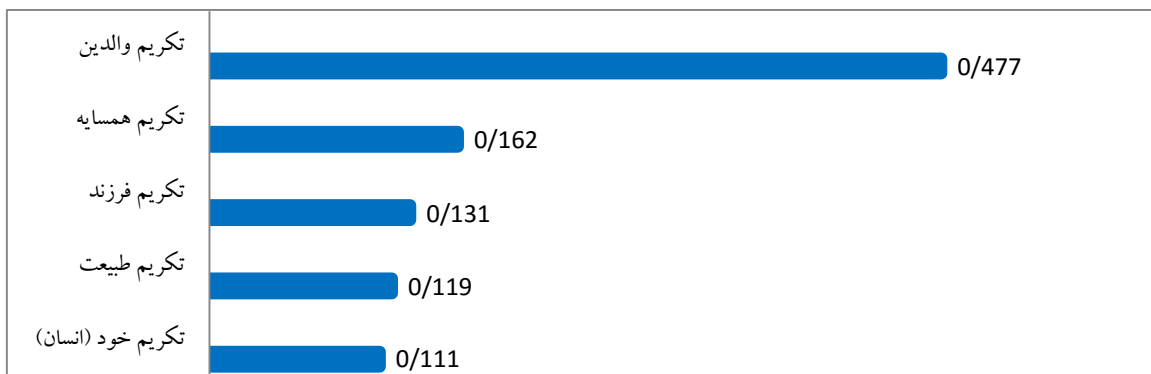
نمودار ۳-۱۱: ضریب اهمیت زیر معیارهای تذکر (نگارنده)

تکریم همسایه	تکریم طبیعت	تکریم خود	تکریم والدین	تکریم فرزند	
۱,۳۸۷۴	۱,۲۵۸۵	۱,۴۰۳۲۶	۴,۲۶۱۳	تکریم فرزند	
۳,۹۶۶۰۵	۳,۵۴۸۷۱	۲,۹۰۹۲۸		تکریم والدین	
۱,۷۶۸۰۱	۱,۱۵۷۱۴			تکریم خود (انسان)	
۱,۳۸۹۵				تکریم طبیعت	
				تکریم همسایه	ضریب ناسازگاری = ۰,۰۲

جدول ۳-۱۳: مقایسات زوجی معیارهای فرعی تکریم (نگارنده)

در مقایسات زوجی بالا اعداد نمایش داده شده نارنجی بدین معناست که اولویت انتخاب به سمت متغیر است، به طور مثال تکریم والدین (متغیر ردیف اول

جدول) نسبت به تکریم فرزند (ثابت ردیف اول جدول) دارای اولویت انتخابی ۴/۲۶۱ از نظر کارشناسان علوم اسلامی (خبرگان) می باشد.

نمودار ۳-۱۲: ضريب اهميت زير معيارهاي تکريم (نگارنده)

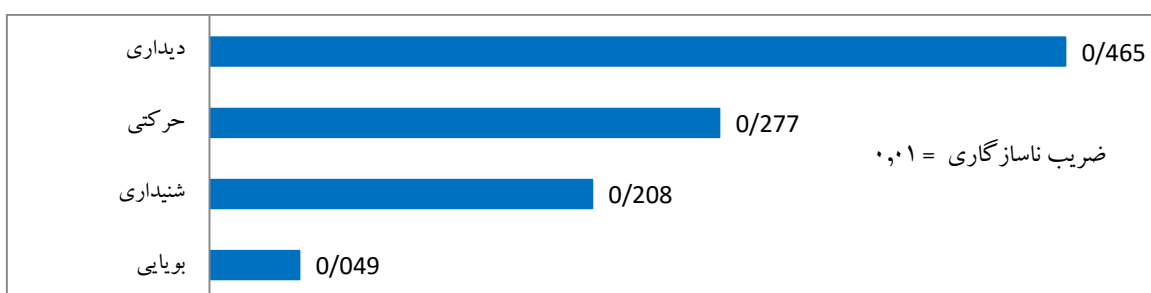
اولويت بندي ارزش اسلامي (تکريم) در فضاهاي داخلي مسکن از بالا به پايين کاهش مي يابد، بدین معنا که ردیف اول دارای ارزش بالاتری نسبت به بقیه است.

در مقوله ی حریم، حریم روانی به دلیل قرار گرفتن در کلیت همه ی زیرمجموعه های حریم در پرسشنامه قابل پرسش قرار نگرفت.

بويايي	حرکتی	شنیداری	دیداری	
۷,۳۴۰۳۳	۱,۸۵۲۹۶	۲,۵۹۵۶۴		دیداری
۵,۱۷۳۷۲	۱,۳۸۳۸۷			شنیداری
۶,۲۰۵۵۵				حرکتی
			ضريب ناسازگاري = ۰,۰۱	بويايي

جدول ۳-۱۴: مقایسات زوجی معیارهای فرعی حریم (نگارنده)

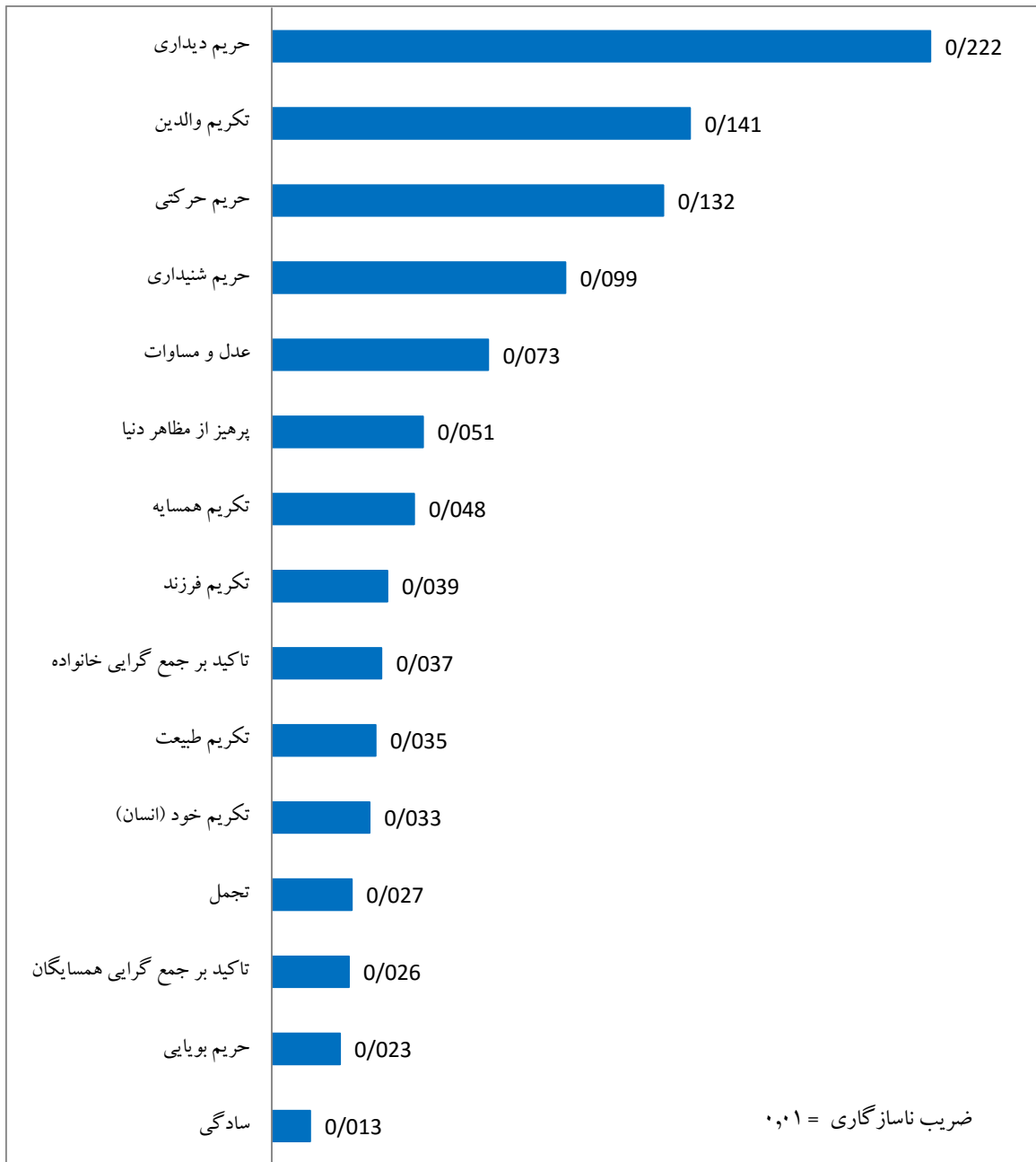
در مقایسات زوجی بالا اعداد نمایش داده شده نارنجی بدین معناست که اولویت انتخاب به سمت متغیر است، به طور مثال حریم حرکتی (متغیر ردیف دوم جدول) نسبت به حریم شنیداری (ثابت ردیف دوم جدول) دارای اولویت انتخابی ۱/۳۸۳ از نظر کارشناسان علوم اسلامی (خبرگان) می باشد.

نمودار ۳-۱۳: ضريب اهميت زير معيارهاي حریم (نگارنده)

اولويت بندي رعایت حریم در مسکن از بالا به پايين کاهش مي يابد، بدین معنا که ردیف اول دارای ارزش رعایت حریم بالاتری نسبت به بقیه است.

۳-۱-۶-۴- تعیین وزن نهایی (وزن زیر معیارها در مجموع)

نمودار ۳-۱۴: وزن نهایی زیر معیارها (نگارنده)

معیار اصلی	زیرمعیار	نمود در طراحی مسکن انعطاف پذیر
تکریم	والدین	قابلیت اضافه نمودن و یا کم نمودن اتاق و یا فضاهای آرامش والدین در مسکن از قبیل ایجاد تراس های امن و محبوب به منظور تکریم والدین در سالمندی
	فرزندان	تغییرات اندازه و تعداد اتاق با توجه به تعداد فرزندان
	همسایه	در نظر گیری فضاهای بینابینی به منظور ملاقات همسایگان در مجتمع های مسکونی با قابلیت کم یا اضافه شدن زیربنا به مسکن
	طبیعت	کاهش و یا افزایش متراژ فضاهای داخلی خانه با توجه به نیاز به منظور کاهش مصرف سوخت های فسیلی و ایجاد آلودگی های هوا (حفظ محیط زیست)
	انسان	توجه به روح تنوع طلب انسان و تنوع فضایی به دور از کسالت، سازمان فضایی مطابق با حالات جسمانی متفاوت (معلول، نابینا و ...)، توجه به تناسبات انسانی
حریم	بویایی	محدود نمودن سلسله مراتب، تغییرات و جابجایی فضاها و کارکردها، در نظر گیری همنشینی فضاهای سازگار با هم از نظر گردش بو و صوت در صورت هر تغییر فضایی
	حرکتی	
	شنیداری	
	دیداری	
تذکر	عدل (تعادل و مساوات)	میان رو بودن و عدم استفاده از متراژ های بالا و دوری از فضاهایی با متراژ پایین (محدودیت)
	پرهیز از مظاهر از دنیا	توجه به ارتفاع و متراژ خانه که نباید خارج از حد نیاز ساکنین باشد
زیبایی	تجمل	توجه به روحیه زیبایی پسند افراد در قالب زیبایی های وجودی
	سادگی	توجه به دوری از اسراف در زیور خانه
جمع گرایی	خانواده	قرار گیری فضای نشیمن و تراس های خصوصی در میانه فضاهای خصوصی و نیمه عمومی
	همسایگان	در نظر گیری فضاهای بینابینی به منظور ملاقات همسایگان در مجتمع های مسکونی با قابلیت کم یا اضافه شدن زیربنا به مسکن

جدول ۳-۱۵: کاربرد مؤلفه های ارزش های اسلامی در مسکن انعطاف پذیر (نگارنده)

معماری انعطاف پذیر به عنوان راهکاری سیستماتیک در راستای برقراری منسجم و پایدار این روند در تلاش است به منظور توسعه ای پایدار در زمینه مسکن ابعاد اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی ساکنین را سامان داده و تدابیری را به منظور این برقراری ثبات به عمل آورد.

۳-۱-۷- جایگاه ارزش های اسلامی در توسعه پایدار مسکن انعطاف پذیر

در حوزه‌ی معماری و برنامه‌ریزی شهری در مغرب زمین، توسعه‌ی پایدار به عنوان یک ایده‌ی مربوط به مکان خاص، جمعیت و یا گونه‌شناسی ساختمان شناخته شده است. بسیاری از استانداردهای ساخت‌وساز و توسعه در حال تغییر هستند. این امر، سازگاری با محیط زیست و یا به لحاظ اقتصادی را امکان پذیر می‌سازد.

توسعه‌ی پایدار توسعه‌ای است که نیازهای کنونی انسان را با توجه به توانایی نسل آینده در دریافت نیازهای مدنظر دارد، متوجه کیفیات زندگی است و هدف از آن بالا بردن سطح کیفیت زندگی برای آیندگان می‌باشد. توسعه‌ی پایدار که از دهه ۷۰ در جوامع علمی دنیا مطرح گردیده است را می‌توان نتیجه رشد منطقی آگاهی نسبت به، مسائل جهانی محیط زیست و توسعه دانست و در سه حیطه دارای مضامین عمیقی است که عبارتند از:

۱- پایداری محیطی،

۲- پایداری اقتصادی،

۳- پایداری اجتماعی (حصاری، ۱۳۹۰، ص ۵۱).

درحالی‌که پایداری زیست محیطی و اقتصادی عوامل مؤثری برای رسیدن به یک محیط ساخته شده است، اهمیت پایداری اجتماعی کمتر در طول سال‌های پیش از این به آن پرداخته شده است. به طور معمول، تنها قشر مرفه جامعه دسترسی به راه‌حل‌های ساخت و ساز سازگار با محیط زیست پایدار دارند، که به نوبه خود شرایط مناسبی را برای پایداری اقتصادی فراهم می‌کند. در این حالت مقرون به صرفه بودن مدنظر بوده است، مقرون به صرفه به عنوان توصیف هر چیزی که قادر به تحمل هزینه، بدون ضرر جدی باشد، به طور کامل ذهنی است. آنچه مقرون به صرفه برای یک نفر است، ممکن است برای دیگری مقرون به صرفه نباشد. با توجه به این ذهنیت یک تعریف روشن از مسکن مناسب دشوار است. تلاش برای داشتن یک رویکرد عینی به این موضوع، معیارهای گوناگونی را برای ارزیابی توانایی‌های موجود می‌طلبد.

هدف از پایداری، ماندگاری و تداوم در بستر زمان می‌باشد. مسکن برای مفید واقع شدن و پایایی باید بتواند در مقابل شرایط مختلف کارا و پویا عمل کند. طراحی پایدار، طراحی است که بتواند در درازمدت با بهره‌گیری از قدرت انعطاف و سازگاری، مفید واقع شود و با کاربری‌های مختلف بتواند همساز گردد. برای ایجاد سکونتگاه‌های پایدار، فرهنگ و توجه به ابعاد ارزشی در کنار پایداری مباحث انرژی، محیط زیست، اکولوژی، تکنولوژی بومی، کاهش آلودگی‌ها، ضایعات و مواد زاید، بازیافت مواد و مشارکت مردم، در معنایی وسیع‌تر، بستر تعالی انسان و زمینه‌ساز برای تعالی روحی انسان می‌گردد. لذا، از این زاویه نگرش، با توجه به تعامل کالبد با رفتارهای انسانی، ایجاد پایداری اجتماعی مضاعف محقق می‌شود.

با توجه به آنچه در قبل گفته شد اولویت‌بندی ارزشی با گرایش مذهبی خود مراتبی از توسعه‌ی پایدار در زمینه‌ی مسکن را فراهم می‌آورد که در مقایسه با پدیده‌های مؤثر در شکل‌گیری مسکن ایرانی دارای حد اشتراکات بالایی بوده و دلایل ثبات خود را تضمین می‌نماید در ادامه این فرآیند به صورت زیر به بیان می‌گردد:

۳-۱-۷-۱- قابلیت اضافه نمودن و یا کم نمودن اتاق

قابلیت اضافه نمودن و یا کم نمودن اتاق و یا فضاهای آرامش والدین در مسکن از قبیل ایجاد تراس‌های امن و محبوب

به منظور تکریم والدین در سالمندی:

اجتماعی: انسان همواره میان این دو فضای خصوصی و عمومی در حرکت است. حریم خصوصی، شامل فضای محدود خانه‌ها و سکونتگاه‌ها می‌شود. فضای عمومی، محدوده‌ای متمرکز است که انسان در آن پیش می‌رود. خانه‌های مسکونی به عنوان حریم خصوصی انسان‌ها به حساب می‌آید یعنی مکانی که انسان از آن به بیرون راه می‌یابد و دوباره به آن باز می‌گردد. خانه‌های مسکونی، فراتر از استراحت‌گاه هستند. در واقع سکونت به معنای در خانه بودن، است. به نظر می‌رسد که امروزه جابجایی‌ها و تغییرات محل مسکونی به طور مداوم صورت می‌گیرد. در حالی که در ابتدا، محل تولد یک فرد، با محل زندگی و محل مرگ او یکسان بود و درواقع از ابتدا تا انتها، در یک خانه مشخص سر می‌کرد. حتی در میان بسیاری از اقوام مرسوم بود که خانه ای کوچک و مشابه زندگی شخص در گذشته را می‌ساختند و همراه با او در قبر جای می‌دادند تا به این ترتیب تداوم آن را حفظ کنند. امروزه نیز اجرای این گورستان‌های ایتالیایی، مقبره‌ها به شکل خانه، ساخته می‌شوند (گروتر، ۱۳۸۹، ص. ۹۱).

فضای خانه در برگیرنده‌ی حوزه‌های مختلف؛ اگر بتواند خاطرات افراد را حفظ کند و در پیشگاه سن حرکت کند، دیگر نیاز به ترک آن همه خاطره نیست، گاه جدایی از مکان زندگی قبلی سالمندان حکم مرگ را پیدا می‌کند. خانه‌ها می‌توانند به عنوان آسایشگاهی امن برای افراد در سال‌های کهنسالی‌شان باشند. خانه باید استانداردهای سخت‌گیرانه را کنار گذاشته و بتواند همگام با سن افراد حرکت کند، طوری نباشد که دیوارهای غیر قابل جابه‌جایی، امکان استفاده افراد را در دوران کهنسالی نادیده بگیرد، در این زمان افراد بیشتر به فضاهای باز و گشاده نیاز دارند تا به اتاق‌های دلگیر و در بسته. بایستی پیشبرد زندگی در جهتی باشد که برای کمک و مراقبت‌های پرستاری از سالمندان در محل، نیازی به نقل مکان به مکانی برای نگهداری از سالمندان نباشد و زندگی مستقل، فعالیت‌های اجتماعی در محل فراهم گردد.

اقتصادی: پرستاری و مراقبت و خدمات به راحتی در دسترس همه در یک مکان امکان پذیر است و می توان مراقبت های بلندمدت را در همان خانه انجام داد؛^{۱۱۲} با این راهکار هزینه های فرد و دولت به اندازه ی زیادی کاهش پیدا خواهد کرد (هزینه های مربوط به مراقبت های بهداشتی، حمل و نقل، آسایشگاه،...).

۳-۱-۲- تغییرات اندازه و تعداد اتاق

تغییرات اندازه و تعداد اتاق با توجه به تعداد افراد خانواده و گروه های سنی:

اجتماعی: در این مورد انعطاف پذیری به معنای قابلیت پاسخ به رشد خانوار در مراحل مختلف زندگی است. به عبارت دیگر این قابلیت، تغییر اندازه ی واحد مسکونی را چه در جهت کوچکتر شدن و چه در جهت بزرگتر شدن امکان پذیر می سازد.

اقتصادی: توجه به تغییر شکل خانواده و نیازهای جایجایی به منظور تأمین سرپناه متناسب با تعداد افراد هزینه های جایجایی و همچنین استهلاک، فرسودگی و سائل زندگی و از بین رفتن زمان را می توان در این زمینه بیان نمود.

زیست محیطی: طبیعتاً جایجایی ها در شهر بار آلودگی هوا را در بر خواهد داشت و این آلودگی هوا با مصرف سوخت های فسیلی وسایل نقلیه خواهد بود. در این بحث می توان نقش کاهش یا افزایش متراژ مسکن را در رابطه با تناسب با نیازهای ساکنین را در گرم و سرد نمودن منازل را عنوان نمود، زیرا که موضوع استفاده از سوخت های فسیلی تولیدی برق یا گاز را کاهش داده و آلودگی کمتری را سبب می گردند.

۳-۱-۲-۳ در نظر گیری فضاهای بینابینی

در نظر گیری فضاهای بینابینی به منظور ملاقات همسایگان در مجتمع های مسکونی با قابلیت کم یا اضافه شدن زیر بنا به مسکن:

اجتماعی: اصل مهمانوازی برای همسایگان در فضایی به دور از فضای داخلی منزل به مانند خانه های سنتی که فضای اندرونی و بیرونی با تشخیص به میزان آشنایی مهمان ها پذیرای آن ها بود. این امر باعث افزایش تعاملات اجتماعی میان ساکنین یک مجتمع می شود.

اقتصادی: کاهش و یا افزایش متراژ فضاهای داخلی خانه با توجه به نیاز، به منظور کاهش مصرف سوخت های فسیلی.

۱۱۲ - مهمترین جنبه های جامعه شناختی که در مورد سالمندان بایستی مورد توجه قرار گیرد، بازنشستگی، مرگ همسر، محدودیت های اقتصادی، روابط اجتماعی و مانند آن هستند که به طور مستقیم بر بهداشت روانی سالمند تأثیر می گذارند. بنابر این توجه به نیازهای روان شناختی، بهداشتی، اجتماعی و رفاهی سالمندان و فراهم آوردن بستری مناسب برای ارضای این نیازها، می تواند در بهبود کیفیت و امید به زندگی سالمندان مؤثر باشد. (همان، ص. ۱۱۲)

زیست محیطی: این فضای بینایی می‌تواند فضایی حیاط مانند و سبز باشد، این امر خود باعث افزایش فضای باز در مجتمع‌ها یا منازل مسکونی شده و همچنین در جلوگیری آلودگی هوا به صورت مستقیم و غیر مستقیم تأثیر می‌گذارند.

۳-۱-۷-۴- تنوع فضایی

توجه به روح تنوع طلب انسان و تنوع فضایی به دور از کسالت سازمان فضایی مطابق با حالات جسمانی متفاوت (معلول، نابینا و...) و توجه به روحیه زیبایی پسند افراد در قالب زیبایی‌های وجودی، توجه به دوری از اسراف در زیور خانه:

اجتماعی: در واقع سازگاری با هر روحیه و حالات جسمانی‌ای با ایجاد امتیاز انتخاب‌های تغییر در داخل فضا خود نوعی احترام به حقوق ساکنین است. هر چه جابجایی‌ها کمتر گردد پایداری و ثبات اجتماعی و فرهنگی محلات افزایش می‌یابد. (اقبال و حصار، ۱۳۹۲)

اقتصادی: تنوع باعث دوری از کسالت شده و این امر باعث شده افراد کمتر خواستار تغییر محل سکونت گردند و هزینه‌های پیش رو را نخواهند داشت. همچنین با در نظر گیری تغییرات احتمالی توسط طراح تغییرات داخلی نیز با هزینه‌های کمتری نسبت به حالات غیر منعطف منازل صورت می‌پذیرد.

۳-۱-۷-۵- محدود نمودن سلسله مراتب، تغییرات و جابجایی فضاها و کارکردها

محدود نمودن سلسله مراتب، تغییرات و جابجایی فضاها و کارکردها، در نظر گیری هم نشینی فضاها سازگار با هم از نظر گردش بو و صوت در صورت هر تغییر فضایی:

اجتماعی: احترام به عابرین پیاده در هنگام عبور از کنار منازل در صورت جانمایی صحیح فضاها به منظور جلوگیری از استشمام بوهای نامطبوع سرویس‌ها، پاسخگویی به نیازهای مذهبی افراد در رابطه با دید با ورود به منازل و تعیین عملکردهای مطابق با نیازهای به روز مردم ایران، در واقع در این بخش محدود نمودن سلسله مراتب نوعی پایداری اجتماعی در قبال فرهنگ اصیل و تشخیص طراحی به منظور طرحی برای زندگی همراه با آرامش و آسایش است، تقویت حس مکان و روحیه‌ی هویت نگاشتی و هویت سازی در افراد ساکن (مسئله حریم) و حتی مهمانان این خانه‌ها به صورت مستقیم و غیر مستقیم.

۳-۱-۷-۶- میانه رو بودن در متراژ فضاها

میانه‌رو بودن و عدم استفاده از متراژهای بالا و دوری از فضاهایی با متراژ پایین (محدودیت)، توجه به ارتفاع و متراژ خانه که نباید خارج از حد نیاز ساکنین باشد:

اجتماعی: برقراری و ارتباط صحیح فضا با انسان با درک متقابل نیازها به صورتی که در صورت وجود متراژهای زیاد بلااستفاده ماندن متراژهای مابقی حس جمعی و انسان دوستی فضا را کاهش داده و ماندن در فضا را ملال‌آور می‌نماید.

مترازهای پائین محدوده های شخصی افراد را با تعرض دیداری، شنیداری، حرکتی روبرو می کند و به نوع خود باعث دلزدگی افراد می گردد.

اقتصادی: کاهش و یا افزایش متراز فضاهای داخلی خانه بدون توجه به نیاز، مصرف سوخت های فسیلی را افزایش می دهد و هزینه های مازاد را بر خانواده و دولت تحمیل می نماید.

زیست محیطی: متراز نا متناسب با نیاز برابر است با هدر رفت انرژی و آلودگی هوا.

اجتماعی	اقتصادی	زیست محیطی	نمود در طراحی مسکن انعطاف پذیر
*	*		قابلیت اضافه نمودن و یا کم نمودن اتاق و یا فضاهای آرامش والدین در مسکن از قبیل ایجاد تراس های امن و محبوب به منظور تکریم والدین در سالمندی
*	*	*	تغییرات اندازه و تعداد اتاق با توجه به تعداد فرزندان
*	*	*	در نظرگیری فضاهای بینابینی به منظور ملاقات همسایگان در مجتمع های مسکونی با قابلیت کم یا اضافه شدن زیربنا به مسکن
*	*	*	کاهش و یا افزایش متراز فضاهای داخلی خانه با توجه به نیاز به منظور کاهش مصرف سوخت های فسیلی و ایجاد آلودگی های هوا (حفظ محیط زیست)
*	*		توجه به روح تنوع طلب انسان و تنوع فضایی به دور از کسالت سازمان فضایی مطابق با حالات جسمانی متفاوت (معلول، نابینا و ...)
*			توجه به روحیه زیبایی پسند افراد در قالب زیبایی های وجودی، توجه به دوری از اسراف در زیور خانه
*			محدود نمودن سلسله مراتب، تغییرات و جابجایی فضاها و کارکردها، در نظرگیری همنشینی فضاهای سازگار با هم از نظر گردش بو و صوت در صورت هر تغییر فضایی
*	*	*	میانہ رو بودن و عدم استفاده از متراز های بالا و دوری از فضاهایی با متراز پایین (محدودیت) - توجه به ارتفاع و متراز خانه که نباید خارج از حد نیاز ساکنین باشد

جدول ۳-۱۶: طراحی مسکن انعطاف پذیر با رویکرد به پایداری (نگارنده)

۳-۱-۸- جمع بندی

یک نظام پیشنهادی ارزشی اسلامی در راستای برقراری انسجام در کلیت طرح های معماری مسکن انعطاف پذیر از وجود عامل های اخلاقی منتج می گردد، که این عوامل نیز خود از عامل اصلی تعالیم در قالب اسماء الهی به استناد بر آیات برداشت می شوند. ارزش های اسلامی با بیانی مستند، وجود اخلاق اسلامی را در راستای توضیح آیات و تفسیر آن متوجه احادیث و نظر فقها می کند؛ در این راستا ارزش های اسلامی دارای اعتباری افزون می گردند که وجود خود را در مبانی طراحی معماری نیز می توانند با تلفیق مبانی طراحی بروز دهند. خانه های معاصر نیازمند چنین سیستمی از آگاهی دهنده ها و تحدید کننده ها می باشد تا بتواند از نقطه نظر فرهنگی خود را در بطن و نهاد بشری (مسلمانان) قرار دهد و تغییرات سبک زندگی را در محور اخلاق پنداری سوق دهد.

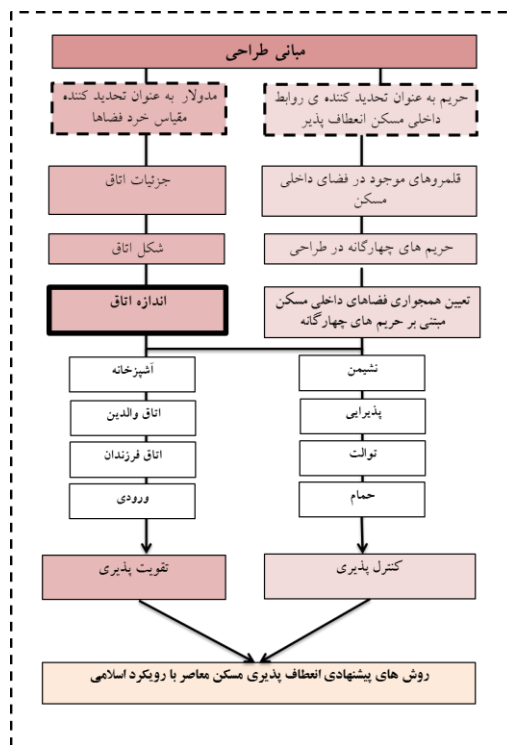
نظام پیشنهادی ارزشی اسلامی	اصل			
	اسماء الهی	مستندات		
		آیات	عامل	
			اخلاق اسلامی	مستندات
				احادیث
				فقه

جدول ۳-۱۷: روش نظام پیشنهادی ارزشی اسلامی به منظور بررسی ارزش‌های اسلامی در مبانی انعطاف‌پذیری خانه‌های معاصر (نگارنده)

همانطور که در بالا گفته شد ارزش‌های اسلامی منبعث از صفات ثبوتی و سلبی خداوند، باید و نبایدهایی را برای زندگی بشر فراهم می‌آورد که خود این ارزش‌ها که فضیلت‌های اخلاقی یک انسان است در آیات و روایات و نظرات فقها دارای ارجحیتی متفاوت هستند، که شاید در میان همه انسان‌ها به دور از هر دین و مسلکی پسندیده باشند، دارای اولویتی متفاوت هستند. اولویت‌بندی این ارزش‌ها با نظر کارشناسان علوم اسلامی مقوله حریم را در میان مقایسه‌ی پنج‌گانه‌ی (تکریم، حریم، تذکر، زیبایی و جمع‌گرایی) در مرحله‌ی اول شناسایی نمود و در مرحله‌ی بعد با شناسایی اصول شکل‌گیری مسکن در ایران از دیروز تا به امروز عوامل و پدیده‌های شناخته شده را در سه زیرگروه (اجتماعی- اقتصادی و زیست محیطی) جمع‌بندی می‌نماید که با برگشت به ارزش‌های اسلامی در مسکن انعطاف‌پذیر، نوعی انطباق مشاهده می‌گردد، این انطباق حکایت از این دارد که مبانی اسلام با در نظرگیری تمامی ابعاد زندگی بشر بنیان نهاده شده است، حتی ارزش‌های اسلامی نظری نیز دارای درون مایه‌ای انسانی در راستای زندگی وی در حیطه‌های مسکن می‌باشد. در ادامه با در نظرگیری حریم به عنوان عنصر متفاوت در شاکله‌ی طرح معماری غربی و ایرانی که خود چگونگی روابط فضایی را تعریف می‌کند، بخش یک فصل مبانی طراحی شکل می‌گیرد...

فصل چهارم:

تحلیل

بخش اول:

انعطاف پذیری در مقیاس روابط فضایی داخلی مسکن

با ارائه‌ی مبانی نظری مطرح شده در فصل پیشین، حریم به عنوان نکته‌ای مشترک در ارزیابی تطبیقی مفهوم انعطاف‌پذیری و جایگاه آن در مسکن معاصر با رویکرد اسلامی در ایران و همچنین نمود ارزش‌های اسلامی در مسکن حائز اهمیت بودن این موضوع را نشان می‌دهد. حریم در مسکن انعطاف‌پذیر، اجازه تغییرات در فضاهای داخلی را محدود می‌نماید، در واقع با اعمال حریم، گزینه‌های انتخابی با رویکرد اسلامی به تعداد گزینه‌های انتخابی نمونه‌های غربی نخواهد بود، در ادامه این بخش به منظور ارائه‌ی یک مبانی طراحی، رعایت حریم فضاها در گستره‌ای از نظرات کارشناسان بررسی شده و با تأکید بر تغییر فیزیکی بدون لطمه بر مفاهیم سازگار با فرهنگ و مذهب در پلان مسکن متدهایی را در قالب اولویت‌های همجواری فضاها در چهاربعد حریم دیداری، شنیداری، بویایی و حرکتی را پیشنهاد می‌دهد و حریم را به عنوان یک اصل در طراحی اولیه انعطاف‌پذیری و همچنین کنترل در مرحله‌ی انعطاف‌پذیری ثانویه معرفی می‌نماید.

در واقع حریم داخلی که مدنظر این بخش است، که از حوزه‌های کارکردی افراد و قلمروهای مورد نیاز هر خانواده بهره‌گرفته و هر فضا را با بررسی ابعاد چهارگانه حریم (دیداری، شنیداری، بویایی، حرکتی) بررسی می‌نماید و با استفاده از روش سلسله‌مراتبی AHP به اولویت‌سنجی و مقایسه‌ی دودویی فضاها در این چهار بعد می‌پردازد.

۴-۱-۱- عملکرد مسکن (حیبی و همکاران، ۱۳۶۷، ص. ۱۵۳-۱۵۴)

عملکردهایی که فضاهای مسکن دارند مبتنی بر نیازهای ساکنین آن است و مسکن باید بتواند این نیازها را به طریقی مطلوب برآورده سازد. در انجام دادن مؤثر این عملکردها، نه تنها مساحت فضاها و نوع تجهیزات، بلکه نحوه‌ی قرارگیری فضاهای تشکیل‌دهنده‌ی مسکن و شرایط پیرامون آن نیز نقش مهمی دارند.

باید توجه کرد که نحوه قرارگیری، نوع و ابعاد سطوح فضاهای مسکونی باید برحسب نوع عملکردی باشد که این فضاها در قالب مسکن دارند و نمی‌توان بخاطر ملاحظات مالی از تأمین نیازهای اولیه در فضای مسکن صرف‌نظر نمود.

قسمت‌های تشکیل‌دهنده‌ی مسکن خانوار ایرانی با توجه به مطالعات انجام شده در نیازها و رفتارهای سکونتی شامل

اجزای زیر است:

- ۱- عرصه مشترک،
- ۲- عرصه والدین،
- ۳- عرصه فرزندان،
- ۴- عرصه خویشاوند- فرد یا افراد همراه خانوار،
- ۵- عرصه مهمان،

۶- فضاهای خدماتی و نگاهداری وسایل و تجهیزات خانواده،

۷- فضاهای ورود به خانه و خروج از آن.

۱- عرصه مشترک

عملکرد: خانواده باید فضای لازم برای ادامه‌ی زندگی جمعی خود را داشته باشد.

۲- عرصه والدین

عملکرد: زن و شوهر باید عرصه‌ای خصوصی برای خواب خود داشته باشد. جز آن، در طول روز نیز باید ترتیب و تعداد فضاهای خانه طوری سامان داده شود که امکان صحبت خصوصی آن‌ها را فراهم سازد.

۳- عرصه فرزندان

عملکرد: عرصه خواب فرزندان باید برحسب سن و جنسیت جدا گردد. یعنی کودکان بیش از چهار سال باید جدا از والدین خود باشند و دختران و پسران بیش از ۷ سال باید جدا از هم بخوابند. پسر بزرگ خانه (یا دختر بزرگ اگر در خانه مانده باشد) باید عرصه‌ی خواب و استراحت فردی را در صورت فراهم بودن امکانات بیابد.

۴- عرصه خویشاوند- فرد یا افراد همراه خانوار

خانوارهای ایرانی بویژه خانوارها کم‌درآمد در موارد متعددی نیمه‌گسترده است. فرد همراه خانوار در بسیاری موارد مسن و یا شخص جوانی است که کار می‌کند. وی باید بتواند عرصه‌ی خصوصی برای خواب و استراحت خود داشته باشد. اگر افراد همراه خانوار چند نفر باشند باید عرصه‌ی خاص خود را مجزا از خانواده داشته باشند.

۵- عرصه میهمان

عملکرد: پذیرایی از میهمان سنتی دیرینه است که ریشه در فرهنگ و عادات مردم دارد. عرصه میهمان تا حد امکان باید از حریم زندگی خصوصی خانواده جدا بماند. سهل الوصول و در دسترس باشد.

۶- فضاهای خدماتی و نگاهداری وسایل و تجهیزات خانواده

الف: آشپزخانه

عملکرد: طبخ و آماده کردن و نگاهداری غذا؛ شستن ظروف و وسایل غذا و مواد غذایی، دفع زباله.

ب: فضاهای بهداشتی (فضاهای خیس)

عملکرد: حفظ بهداشت و مراقبت از جسم شامل شستشوی بدن، شستشوی دست و صورت، مستراح رفتن، نگاهداری از وسایل مربوطه. فضای نگهداری وسایل (حوله و ملحفه و مانند آن، دارو و وسایل کمک‌های اولیه، وسایل و لوازم دستشویی و مستراح، لباس و ملحفه کثیف.

ج: حفظ و نگهداری البسه و پوششها (لباس، ملحفه و...)

عملکرد: هوا دادن، پاک کردن، شستن، خشک کردن، اتو کردن، در گنجی گذاشتن و چیدن و مرتب کردن.

د: نگهداری وسایل اضافی

خانواده‌ی ایرانی، هر چند کم درآمد، همیشه به قدری و سیله دارد که نگهداری آنها احتیاج به فضای مشخصی پیدا می‌کند.

۷- فضاهای ورودی و خروجی (حجاب، هشتی، حلقه واسط و ورودی و ...)

عملکرد: فضای ورودی خانه، فضای مکث و توقفی است که شخص را برای ورود به آن یا خروج از آن آماده کند. در ضمن فضای واسطه‌ای بین عرصه‌ی عمومی بیرون و عرصه‌ی خصوصی درون خانه است. از این رو باید حریمی برای فضاهای داخلی خانه ایجاد کند و آنها را از معرض دید افراد بیگانه خارج سازد. {البته به نظر می‌رسد، تراس‌ها را نیز باید به این جمع بندی اضافه نمود، در واقع تراس‌ها می‌توانند جزء عرصه‌های مشترک باشند، اگر ارتباط مستقیم با آن فضاها باشند و همین‌طور می‌توانند در عرصه‌های خصوصی نیز مطرح گردند.}

۴-۱-۱-۱- دسته بندی اجزای مسکن با رویکرد انعطاف پذیری

با توجه به مجموعه عوامل فوق و تعاریف مرتبط با عناصر سازنده فضای انعطاف پذیر^{۱۱۳} می‌توان اجزای مسکن را به دو گروه تقسیم کرد:

الف) فضاهایی که عملکرد مشخصی ندارند (فضاهای چندمنظوره)؛

ب) فضاهایی که عملکرد مشخص دارند؛

فضاهای زندگی جمعی، فضاهای ارتباط‌دهنده‌ی داخلی، زندگی والدین و فرزندان را در برمی‌گیرد جزء گروه اول؛ فضاهای آشپزی، ورودی، بهداشتی و فضاهای نگاهداری وسایل جزء گروه دوم قرار می‌گیرند.

۱- فضاهایی که عملکرد مشخص ندارند:

الف: نشیمن اصلی (فضای چندمنظوره)

بیشتر ساعات زندگی خانواده دور هم و در فضای نشیمن سپری می‌شود. تماشای تلویزیون نیز که جزء تجهیزات ضروری خانه شده در همین فضا انجام می‌شود. باید و سعتی مناسب با ابعاد خانوار داشته باشد. البته در خانه‌ها فضاهای پذیرایی، نشیمن خصوصی و اتاق تلویزیون می‌تواند وجود داشته باشد که به صورت ترکیب یا مجزا با هم قابل تعریف می‌باشند.

ب: عرصه‌های مجزای خواب

اعضای خانواده باید برای خواب خود عرصه‌ی خصوصی داشته باشند. تعداد و ترکیب اجزای مسکن باید به نحوی باشد که جداسازی فضای خواب افراد خانواده را مقدور سازد.

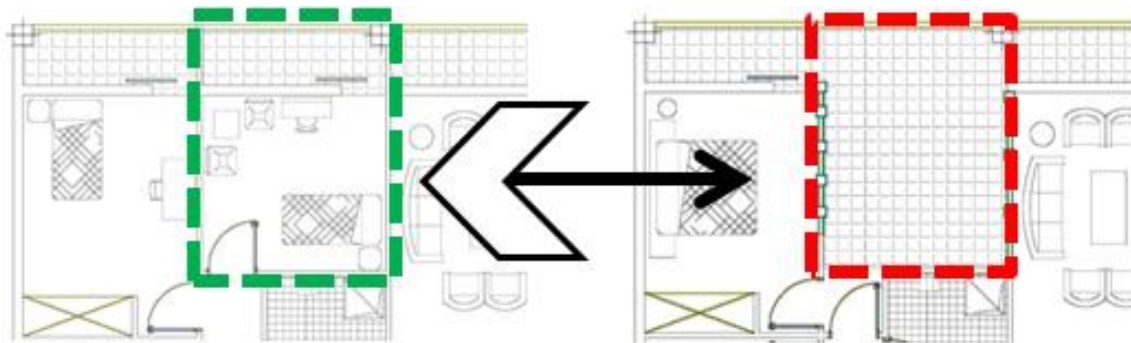
- پدر و مادر جدا از فرزندان (به ویژه فرزندان بزرگتر از ۴ سال)،
- فرزندان دختر و پسر بزرگتر از ۷ سال جدا،
- فرزند پسر یا دختر بزرگ در صورت امکان جدا از بقیه فرزندان،
- خویشاوند همراه خانوار (اگر یک نفر باشد در صورت امکان جدا)،

ج: فضاهای عبور و مرور در داخل مسکن

فضاهای عبور و مرور در داخل مسکن یا ارتباط دهنده های داخلی، در صورت تغییر فضاها، قاعدتاً دچار تغییر در اندازه و مکان می شوند.

د: تراس ها

در انعطاف پذیری قابلیت اضافه و یا کم نمودن به فضاها با استفاده از تراس های خصوصی و یا عمومی در مسکن صورت می پذیرد، این تراس ها با تعریف کف و سقف در سازه با تغییر در دیوارها قابلیت های متفاوتی به خود می گیرند.

تصویر ۴-۱: تراس ها به عنوان فضاهای بالقوه در انعطاف پذیری (نگارنده)

۲- فضاهایی که عملکرد مشخص دارند

این فضاها با داشتن پشتیبانی و تجهیزات خاص جزء فضاهای ثابت بوده و تغییرات در آینده در حول این فضاها می باشد، طراحی و جانمایی این فضاها در مسکن می تواند قابلیت تغییر دیگر فضاها را تعیین نماید.

الف: فضاهای مربوط به انجام وظایف خانه داری و فضاهای مراقبت های بهداشتی

۱- آشپزخانه

طبخ و آماده کردن غذا، تمیز کردن و نگهداری وسایل پخت غذا و مواد غذایی نیاز به تجهیزات خاص و فضای ویژه ای دارد که انجام راحت امور آشپزی را میسر سازد. زمانی که وسایل آشپزی هر یک در گوشه ای از خانه باشد و فضای مشخصی همه آنها را در برنگیرد برای انجام یک کار ساده آشپزی باید نیروی زیادی را صرف تردد در خانه کرد. ضمن آن که بوی غذا و دود در عرصه های مربوط به زندگی پراکنده می شود و آسایش ساکنین را مختل می سازد. آشپزخانه در

خانه می تواند کوچک، بزرگ شده، ولیکن قابلیت جابجایی در منزل را در بعد ابتدای طراحی باید کنار گذاشت و از فضاهای کاملاً ثابت در نظر گرفت.

۲- فضاهای مراقبت های بهداشتی

فضای شستشوی بدن (فضای دوش) باید در مجاورت خود فضایی برای درآوردن و پوشیدن لباس و نگهداری لباس های کثیف داشته باشد.

ب: فضاهای مربوط به دیگر وظایف خانه داری

۱- فضای شستشوی لباس

خشک کردن لباس ها در صورت وجود حیاط، در حیاط و در غیر این صورت در فضای پیش بینی شده (در بالکن، در پشت بام و...) با تمهیداتی انجام می گیرد.

۲- فضای نگهداری از وسایل

نگهداری از وسایل و تجهیزات خانه بسته به مورد می تواند در داخل یا خارج واحد مسکونی پیش بینی شود. کفش و لباس های رو و وسایلی که در داخل خانه مورد استفاده نیست و هنگام خروج از منزل به آنها نیاز هست، در فضای خاصی مجاور ورودی پیش بینی می شود. وسایلی که استفاده از آنها کم و یا فصلی است و نیز مواد غذایی که استفاده سالیانه دارند در انبار نگهداری می شود.

ج: فضاهای ارتباطی و ورود به خانه و خروج از آن

فضاهای ارتباطی داخل فضای مسکونی بسته به قلمروهای داخلی و تعداد آنها متفاوت خواهد بود. فضای ورودی علاوه بر قسمت در ورودی، فضایی هم برای توقف دارد که در ضمن قسمت های داخل خانه را از معرض دید خارج می سازد.

د: سرویس های بهداشتی

توال و حمام ها در مسکن، جزء فضاهایی هستند که به عنوان هسته های طراحی انعطاف پذیر محسوب شده و قابلیت ترکیب و جداسازی را بدون اضافه و یا کم نمودن به آنها می توان در نظر گرفت و جابجایی آنها را جزء فعالیت های پرهزینه در زمان تغییر دانست، چه بسا بهتر است که این فضاها قابلیت های تغییر را در دیگر فضاها با جانمایی صحیح ایجاد نمایند.

با توجه به این که ساختار و شکل خانواده با شکل دهی روابط فضایی داخلی مسکن ارتباطی مستقیم دارد، با تأثیر و شکل دهی قلمروهای داخلی اجزای مسکن را سامان می دهد که در ادامه بیان خواهد شد:

۴-۱-۲- قلمروهای موجود در فضای داخلی مسکن

با توجه به تأثیر فرهنگ در شکل‌گیری قلمروهای موجود در خانه، بر اساس تعریف راپاپورت^{۱۴} از پنج جنبه‌ی اصلی فرهنگ را که در شکل‌گیری فضای داخلی خانه‌ها مؤثر بوده جمع‌بندی صورت می‌پذیرد:

۱. نحوه‌ی انجام فعالیت‌های اصلی؛
۲. ساختار خانواده؛
۳. نقش جنسیت‌ها؛
۴. نگرش به خلوت؛
۵. فرآیند روابط اجتماعی (لنگ، ۱۳۹۳، ص. ۱۳۷).

نحوه‌ی انجام فعالیت‌های اصلی؛

بین دوران مختلف زندگی مختلف فرد، قابلیت‌های فیزیولوژیک و نظام‌های فعالیت او همبستگی نزدیک وجود دارد، از سوی دیگر، شاخص هر مرحله‌ی زندگی فردی فعالیت خاصی چون رشد کردن، مستقل شدن، تربیت فرزند و غیره است.

ساختار خانواده و نقش جنسیت‌ها؛

در مسکن با توجه به تعداد نفرات و شکل خانواده، از نوع ترکیب سنی و جنسی؛ حریم‌های شخصی وجود دارد، در حقیقت بررسی نوع خانواده می‌تواند در شکل‌دهی مبانی حریم تأثیر مستقیم داشته باشد. در ادامه مثال‌هایی از تغییر شکل خانواده^{۱۵} و نحوه‌ی دخالت حریم در شکل‌گیری فضاهای داخلی مسکن با توجه به حوزه‌های خواب بررسی می‌گردد. این جدول (جدول ۴-۱) نمونه‌ای از تغییر شکل خانواده است که می‌تواند به اشکال متنوع تری باشد، اما در حقیقت موضوعی که مطرح می‌گردد، تعداد قلمروهای مجزا هستند، این قلمروها می‌تواند تنوع الگوهای رعایت حریم را افزایش دهند. این قلمروهای خواب به ترتیب اهمیت بیشتر به کمتر از قرار زیر است:

والدین،

پدر بزرگ و مادر بزرگ،

فرزند دختر بزرگ (تک نفره)،

^{۱۴} Rapaport

۱۱۵ - در تعاریف خانواده‌های هسته‌ای و گسترده به سه دسته تقسیم شده‌اند: گسترده‌ی افقی، گسترده‌ی عمودی و هر دو. در خانواده‌های گسترده‌ی افقی خویشاوندان از یک نسل زندگی می‌کنند و فضاهای کالبدی خانه باید با اجتماع افراد خانواده در مناسبت‌های مختلف قابل تطبیق باشند. در خانواده‌های گسترده‌ی عمودی سه نسل در کنار یکدیگر زندگی می‌کنند و فضاهای خواب خانه اهمیت بیشتری دارند. وقتی خانواده به طور افقی و عمودی گسترده شود، نیازهای فضایی باز هم بیشتر می‌شود. در خانواده‌های هسته‌ای، رابطه‌ی متقابل بین زن و شوهر و فرزندان است. ارتباط با دوستان بیشتر از رابطه با خانواده است. (لنگ، ۱۳۹۳، ص. ۱۳۹-۱۴۰)

فرزند پسر بزرگ (تک نفره)،

فرزند دختر ۷+ (دختران ۷+ سال با هم در یک اتاق)،

فرزند پسر ۷+ (پسران ۷+ سال با هم در یک اتاق)،

فرزند ۴-۷ سال (پسران و دختران در این سن می‌توانند با هم باشند)،

فرزند ۴- سال (این فرزندان می‌توانند در اتاق خواب والدین با حفظ مراتبی باشند).

قلمرو	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
	۱							
شکل خانواده	والدین	فرزند ۴- سال	فرزندان ۴- سال ۷	فرزند دختر ۷+ سال	فرزند پسر ۷+ سال	فرزند پسر بزرگ	فرزند دختر بزرگ	پدر بزرگ و مادر بزرگ

جدول ۴-۱: نمونه‌هایی از نوع ترکیب سنی در خانواده و تأثیر آن بر قلمروهای داخلی خواب (نگارنده)

فضای داخلی مسکن با قلمروهای خواب در بالا مورد بررسی قرار گرفت؛ قاعدتاً با ترکیب فضای نیمه خصوصی و عمومی مانند فضای نشیمن و پذیرایی در مسکن با این قلمروها، قابلیت‌های تغییر در آینده نیز دچار محدودیت بیشتری می‌گردد و خاصیت انعطاف‌پذیری با رویکرد اسلامی در مسکن دارای اهمیت بیشتری می‌شود. جدول زیر تغییر شکل خانواده را به صورت نمونه‌هایی مطرح می‌نماید که در کنار قلمروهای عمومی و نیمه خصوصی خاصیت انعطاف‌پذیری را بسط می‌دهد.

پدر بزرگ و مادر بزرگ	فرزند دختر بزرگ	فرزند پسر بزرگ	فرزند پسر ۷+ سال	فرزند دختر ۷+ سال	فرزندان ۴-۷ سال	فرزند ۴- سال	والدین	شکل خانواده	پذیرایی	نشیمن
-	-	-	-	-	-	-	۱	۱ نفره	*	
-	-	-	-	-	-	-	۲	۲ نفره	*	
-	-	-	-	-	-	۱	۲	۳ نفره	*	
-	-	-	-	-	۱	-	۲	۳ نفره	*	
-	-	-	-	-	۱	۱	۲	۳ نفره	*	
-	-	-	-	-	-	۱	۲	۴ نفره	*	
-	-	-	-	-	۲	-	۲	۴ نفره	*	
-	-	-	-	-	۱	۱	۲	۴ نفره	*	
-	-	-	۱	۱	۱	-	۲	۴ نفره	*	*
-	-	-	-	-	۲	-	۲	۴ نفره	*	*
-	-	۱	۱	-	-	-	۲	۴ نفره	*	*
-	-	-	-	-	۲	۱	۲	۵ نفره	*	*
۲	۱	-	-	-	-	-	۲	۵ نفره	*	*
۲	-	۱	۱	-	-	-	۲	۶ نفره	*	*

جدول ۴-۲: نمونه‌هایی از تغییر شکل خانواده در مسکن و تأثیر آن بر قلمروهای داخلی (نگارنده)

نگرش به خلوت و روابط اجتماعی؛

در نگرش به خلوت و روابط اجتماعی باز فرهنگ نقشی به سزا است، زیرا که در ایران با توجه به تأکیدات اسلامی در رابطه با تکریم مهمان و تعاملات اجتماعی در قالب صله رحم، روابط اجتماعی مسکن را دارای کارکردهای مفهومی بیشتری نموده و در نتیجه این قلمروهای بوجود آمده در کنار قلمروهای خواب، نیاز فضایی را بیشتر می‌نماید.

۴-۱-۳- حوزه‌بندی حریم فضاهای داخلی مسکن

هر فضایی در مسکن دارای ویژگی‌های درونی منحصر به فرد و طلب‌کننده‌ی خاصیتی می‌باشد، فضاهای داخلی مسکن با سه ویژگی کلی، در مورد حریم به منظور چینش فضاها حوزه‌بندی می‌گردد:

- ۱- فضاهایی هستند که تولید بو و صدا می‌کنند و بایستی دیگر فضاها را از این بابت مصونیت بخشید. در این جا، حریم از داخل یک فضا تعریف می‌شود.
- ۲- فضاهایی هستند که از نظر بصری و حرکتی باید مراتبی خاص برای آن‌ها قائل شد. در واقع این فضاها ارزش رعایت حریم را از فضاهای دیگر به داخل آن تعریف می‌کنند.
- ۳- فضاهایی هستند که خصوصیات دو مبحث بالا را دارا می‌باشند؛ که در بعضی، حالت اول قویتر است و بعضی حالت دوم ارجح‌تر می‌باشد. در واقع هر فضا در مسکن دارای یک بازدارندگی (رنگ قرمز) برای دیگر فضاها بوده و همچنین نیازمند یک حریم از طرف دیگر فضاها (رنگ سبز) می‌باشد.

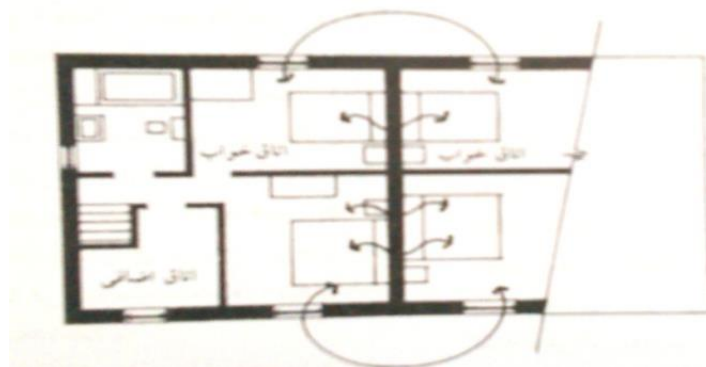

تصویر ۳-۲: حوزه بندی فضاهای داخلی مسکن از نظر رعایت حریم (نگارنده)

در حقیقت بررسی این گونه‌ی فضاها در مسکن از نظر انسان سنجی نمی‌باشد، شاید فضایی از نظر انسان سنجی خوب طراحی شده باشد، ولی برای استفاده کنندگان ناراحت به نظر برسد؛ زیرا که بیان نیازها و نحوه‌ی دست‌یافتن به آن‌ها، در جوامع مختلف متفاوت است.

بعضی ساختمان‌هایی که توسط معماران تحسین شده‌اند، نیاز به خلوت و قلمروپایی را بخوبی برآورده نمی‌سازند. دلیل این مسئله ساده است. در اغلب موارد این رفتارها به طور ناخودآگاه بروز می‌کنند. بدون شناخت یک رفتار نمی‌توان آن را در طراحی در نظر گرفت. یکی از وظایف رفتارشناسان جلب توجه طراحان به این گونه رفتارها و چگونگی آن‌ها در طراحی است. یکی از این اهداف نظریه‌ی طراحی محیط، توصیف و تبیین چگونگی پاسخگویی ترکیب کالبدی محیط به این رفتارها و اهمیت طراحی محیط‌هایی است که تأمین‌کننده و حمایت‌کننده آن‌ها می‌باشند (لنگ، ۱۳۹۳، ص. ۱۶۵).

در اسلام، کارشناسان مذهبی، فقها و ... به عنوان رفتارشناسان نظری در زندگی افراد به طور غیر مستقیم این مبحث را تذکر می‌دهند. در غرب در تعاریف مربوط به خلوت یک ویژگی مشترک وجود دارد. نکته‌ی اصلی این تعاریف توانایی کنترل افراد یا گروه‌ها بر تعامل دیداری، شنیداری و بویایی با دیگران است (همان، ص. ۱۶۵). خانه نیز به عنوان یک گروه اجتماعی کوچک نیازمند این گونه نگرش است که البته با تعاریف اسلامی که حریم است مطابقت زیادی دارد.

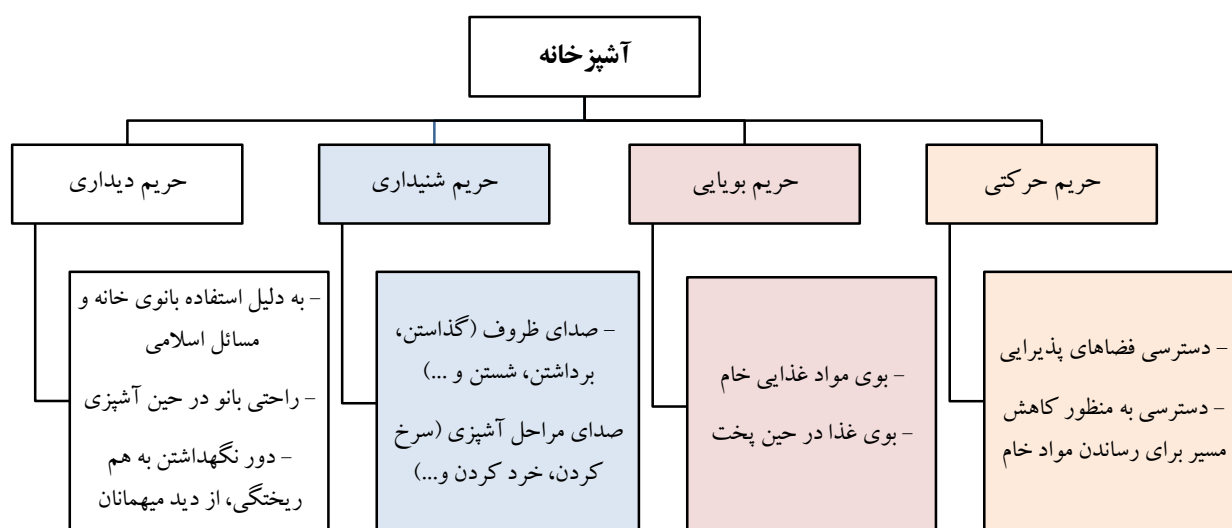

تصویر ۳-۴: عدول از تأمین نیازهای خلوت (لنگ، ۱۳۹۳، ص. ۱۶۶)

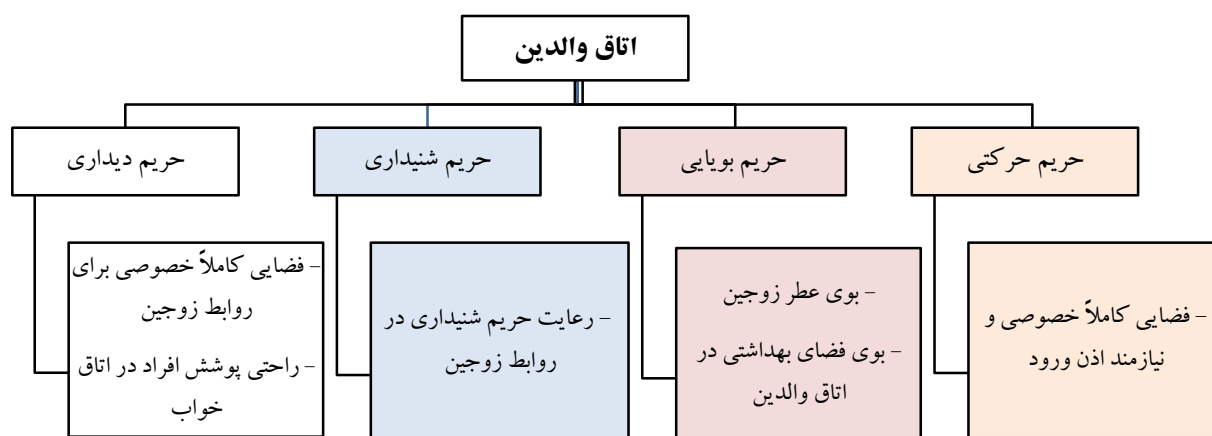
در اینجا حریم‌های چهارگانه‌ای مطرح می‌گردد که رعایت هر کدام، باعث تقویت حریم روانی افراد در خانه می‌گردند.

حریم دیداری	فضایی که جانمایی آن در مسکن از نظر رعایت حریم دیداری از طرف دیگر فضاها دارای ارزش باشد، این فضاها <u>شاید</u> قابل دسترسی از نظر حرکتی نباشند.
حریم شنیداری	فضایی که جانمایی آن در مسکن از نظر رعایت حریم شنیداری (تولید کننده صدا) دارای ارزش باشد، این فضاها <u>شاید</u> قابل دسترسی از نظر حرکتی و دیداری نباشند.
حریم بویایی	فضایی که جانمایی آن در مسکن از نظر رعایت حریم بویایی (تولید کننده بو) دارای ارزش باشد، این فضاها <u>شاید</u> قابل دسترسی از نظر حرکتی و دیداری نباشند.
حریم حرکتی	فضایی که جانمایی آن در مسکن از نظر رعایت حریم حرکتی از طرف دیگر فضاها (دسترسی) دارای ارزش باشد.

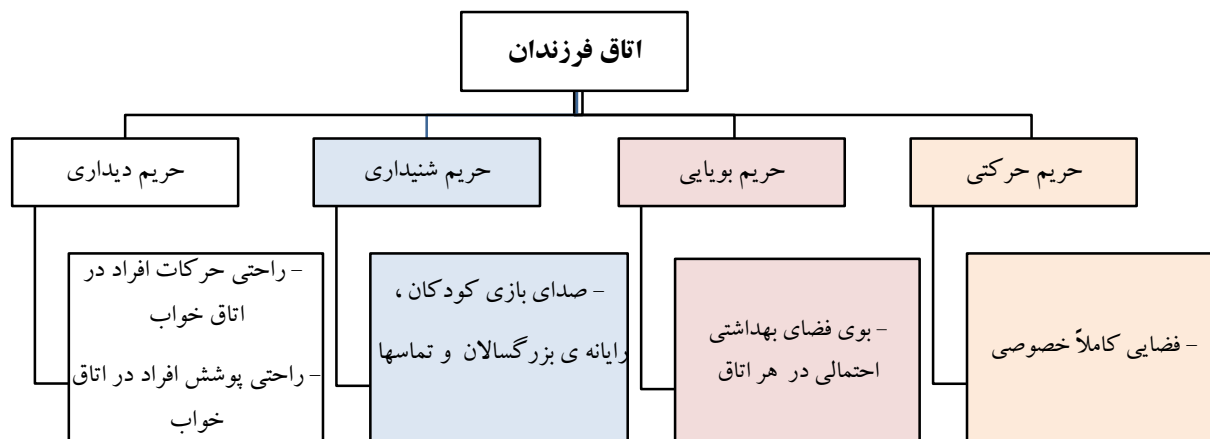
جدول ۳-۴: حریم‌های چهارگانه (نگارنده)

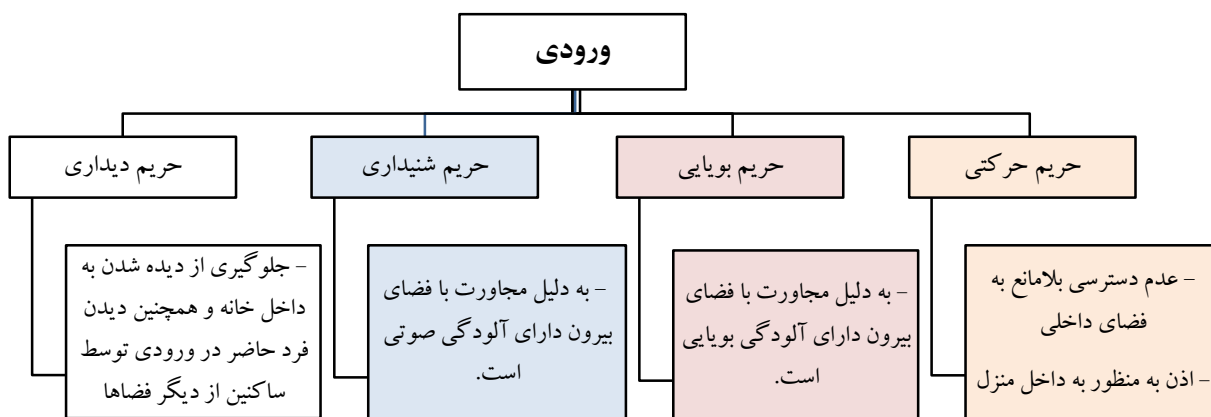
نمودار ۴-۱: دلایل رعایت حریم های چهارگانه در مورد فضای آشپزخانه (نگارنده)

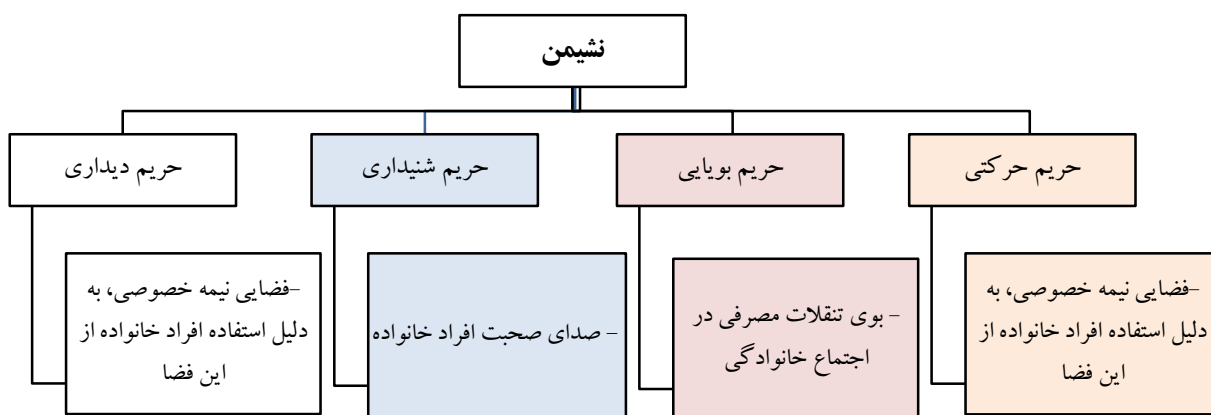
نمودار ۴-۲: دلایل رعایت حریم های چهارگانه در مورد فضای اتاق والدین (نگارنده)

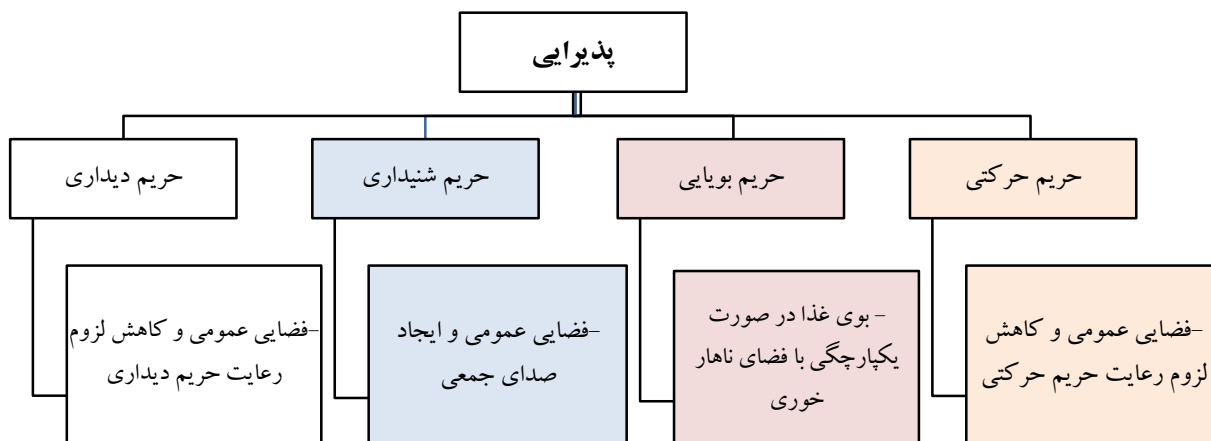
نمودار ۴-۳: دلایل رعایت حریم های چهارگانه در مورد فضای اتاق فرزندان (نگارنده)

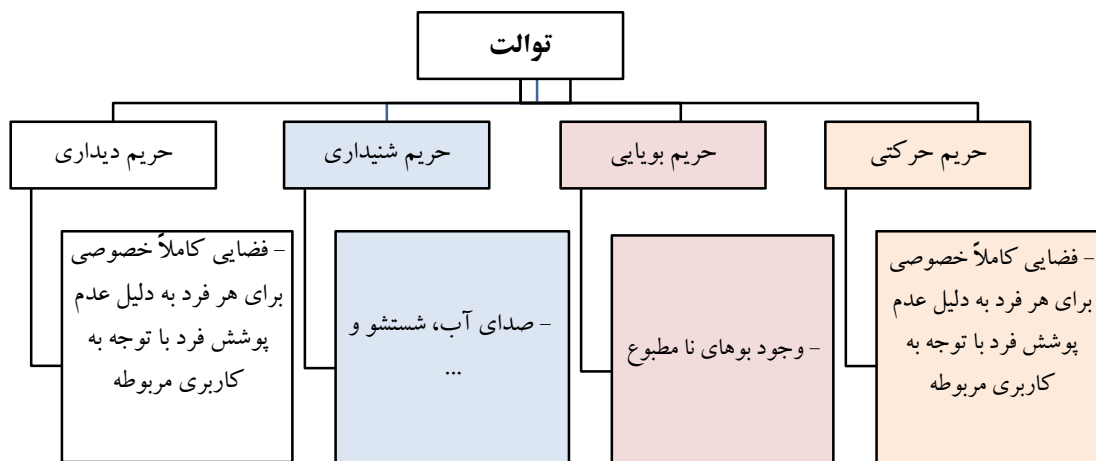
نمودار ۴-۴: دلایل رعایت حریم های چهارگانه در مورد فضای ورودی (نگارنده)

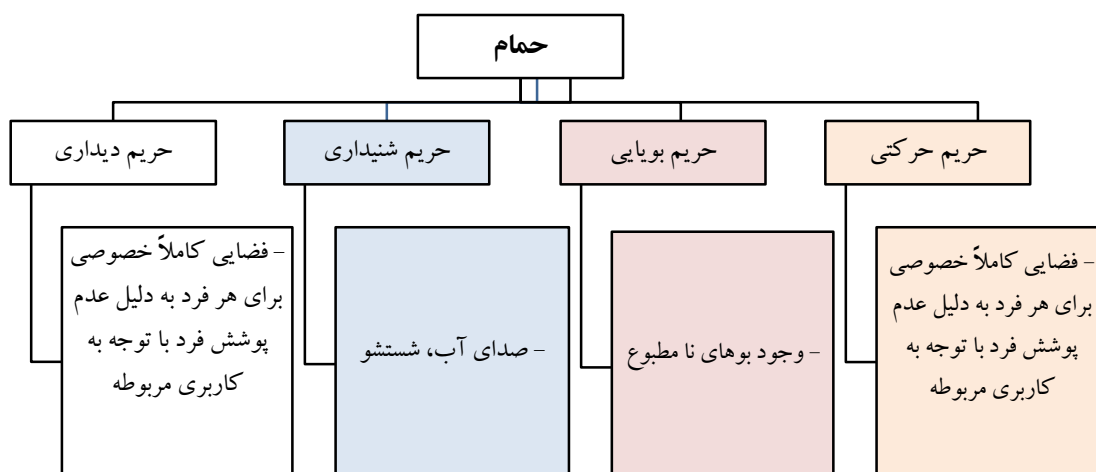
نمودار ۴-۵: دلایل رعایت حریم های چهارگانه در مورد فضای نشیمن (نگارنده)

نمودار ۴-۶: دلایل رعایت حریم های چهارگانه در مورد فضای پذیرایی (نگارنده)

نمودار ۴-۷: دلایل رعایت حریم های چهارگانه در مورد فضای توالت (نگارنده)

نمودار ۴-۸: دلایل رعایت حریم های چهارگانه در مورد فضای حمام (نگارنده)

۴-۱-۳-۱- اولویت سنجی معیارهای حریم در مسکن با استفاده از روش سلسله مراتبی (AHP)

۴-۱-۳-۱-۱- تعیین هدف و ترسیم نمودار درختی

نمودار ۴-۹: نمودار درختی حریم های چهارگانه در فضاهای داخلی مسکن (نگارنده)

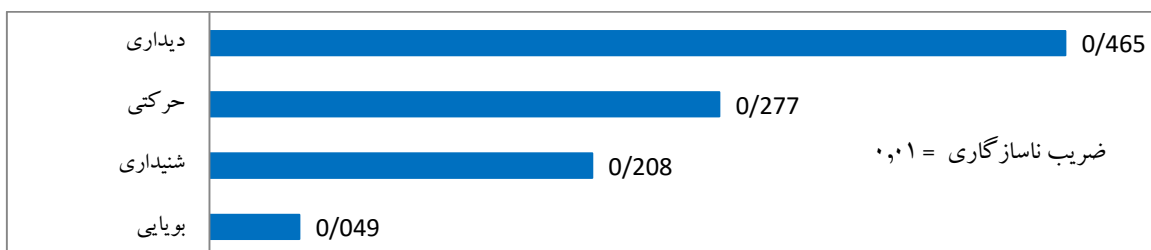
۴-۱-۳-۱-۲- تعیین ضریب اهمیت معیارهای اصلی حریم

این بخش از نظرسنجی‌ها (معیارهای اصلی) در قالب پرسش‌نامه‌ی خبرگان توسط کارشناسان علوم اسلامی تکمیل شده است و زیر معیارها که مبنای پرسش، اهمیت فضاها در روابط معماری بوده است از کارشناسان معماری نظرسنجی شده است.

بویایی	حرکتی	شنیداری	دیداری	
۷,۳۴۰۳۳	۱,۸۵۲۹۶	۲,۵۹۵۶۴		دیداری
۵,۱۷۳۷۲	۱,۳۸۳۸۷			شنیداری
۶,۲۰۵۵۵				حرکتی
			ضریب ناسازگاری = ۰,۰۱	بویایی

جدول ۴-۴: مقایسات زوجی معیارهای اصلی حریم (نگارنده)

در مقایسات زوجی بالا اعداد نمایش داده شده نارنجی بدین معناست که اولویت انتخاب به سمت متغیر است، به طور مثال حریم حرکتی (متغیر ردیف دوم جدول) نسبت به حریم شنیداری (ثابت ردیف دوم جدول) دارای اولویت انتخابی ۱/۳۸۳ از نظر کارشناسان علوم اسلامی (خبرگان) می‌باشد.

نمودار ۴-۱۰: ضریب اهمیت زیر معیارهای حریم (نگارنده)

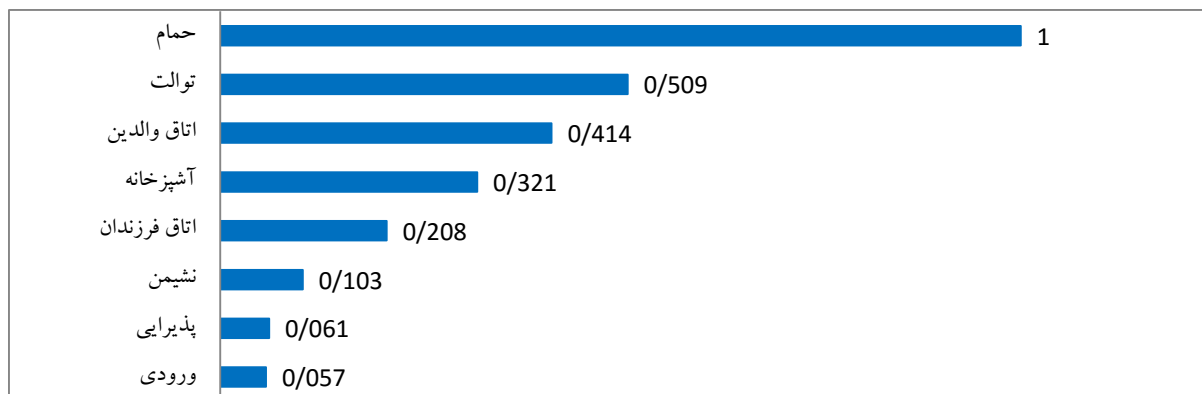
اولویت بندی رعایت حریم در فضاهای داخلی مسکن از بالا به پایین کاهش می‌یابد، بدین معنا که ردیف اول دارای ارزش رعایت حریم بالاتری نسبت به بقیه است.

۴-۱-۳-۱-۳- تعیین ضریب اهمیت زیر معیارهای حریم

حمام	توالت	پذیرایی	نشیمن	ورودی	اتاق فرزندان	اتاق والدین	آشپزخانه	
۳	۱/۰۶۴	۶/۷۰۸	۳/۸۷۲	۴/۴۸۶	۱/۳۱۶	۱/۳۱۶		آشپزخانه
۲/۲۷۹	۱/۰۶۴	۷/۹۳۷	۶/۷۰۸	۵/۹۶۷	۱/۹۸۹			اتاق والدین
۷/۹۳۷	۶/۴۳۵	۳/۷۰۷	۴/۵۸۲	۴/۹۸۷				اتاق فرزندان
۷/۹۳۷	۷	۲/۱۴۰	۲/۸۱۷					ورودی
۸/۴۵۱	۷/۹۳۷	۴/۵۸۲						نشیمن
۸/۴۵۱	۸/۴۵۱							پذیرایی
۴/۸۷۹								توالت
						ناسازگاری	۰/۰۹	حمام

جدول ۴-۵: جدول مقایسات زوجی حریم دیداری (نگارنده)

در مقایسات زوجی بالا اعداد نمایش داده شده نارنجی بدین معناست که اولویت انتخاب به سمت متغیر است، به طور مثال حمام (متغیر ردیف اول جدول) نسبت به آشپزخانه (ثابت ردیف اول جدول) دارای اولویت رعایت حریم دیداری ۳ از نظر کارشناسان (خبرگان) می‌باشد.

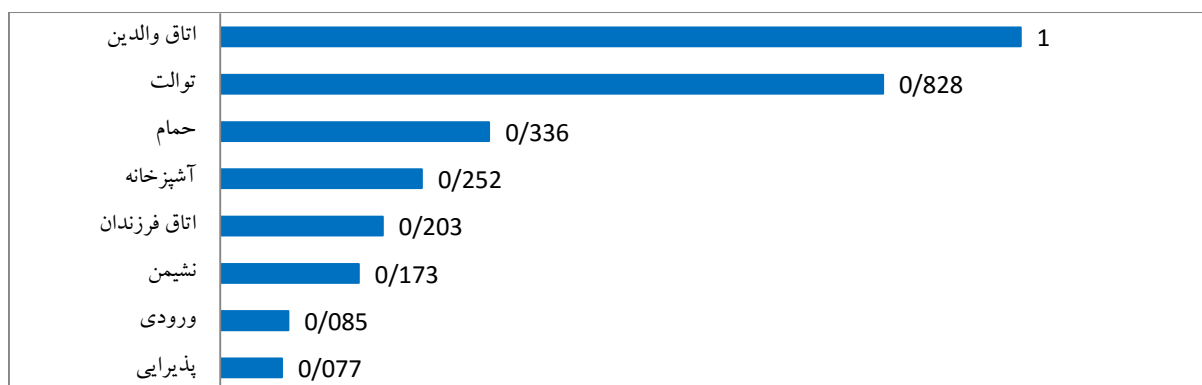
نمودار ۴-۱۱: ضریب اهمیت هر یک از فضاهای داخلی از لحاظ حریم دیداری (نگارنده)

اولویت بندی رعایت حریم در فضاهای داخلی مسکن از بالا به پایین کاهش می یابد، بدین معنا که ردیف اول دارای ارزش رعایت حریم دیداری بالاتری نسبت به بقیه است.

حمام	توال	پذیرایی	نشیمن	ورودی	اتاق فرزندان	اتاق والدین	آشپزخانه	
۱	۵/۷۹۱	۶/۰۳۱	۱/۹۶۷	۲/۲۷۹	۱/۸۸۴	۷/۴۵۳	آشپزخانه	
۲/۲۳۶	۱/۹۶۷	۷/۲۹۶	۶/۴۳۵	۶/۸۵۲	۶/۸۵۲		اتاق والدین	
۲/۱۴۰	۴/۵۸۲	۲/۹۴۲	۳/۴۰۸	۱/۹۶۷			اتاق فرزندان	
۳/۸۷۲	۵/۴۳۸	۱/۹۶۷	۴/۷۸۶				ورودی	
۲/۷۶۳	۴/۷۸۶	۴/۲۱۲					نشیمن	
۷/۲۹۶	۷/۹۳۷						پذیرایی	
۵/۲۰۶							توال	
						ناسازگاری	۰/۰۹	حمام

جدول ۴-۶: جدول مقایسات زوجی حریم شنیداری (نگارنده)

در مقایسات زوجی بالا اعداد نمایش داده شده نارنجی بدین معناست که اولویت انتخاب به سمت متغیر است، به طور مثال اتاق والدین (متغیر ردیف اول جدول) نسبت به آشپزخانه (ثابت ردیف اول جدول) دارای اولویت رعایت حریم شنیداری ۷/۴۵۳ از نظر کارشناسان (خبرگان) می باشد.

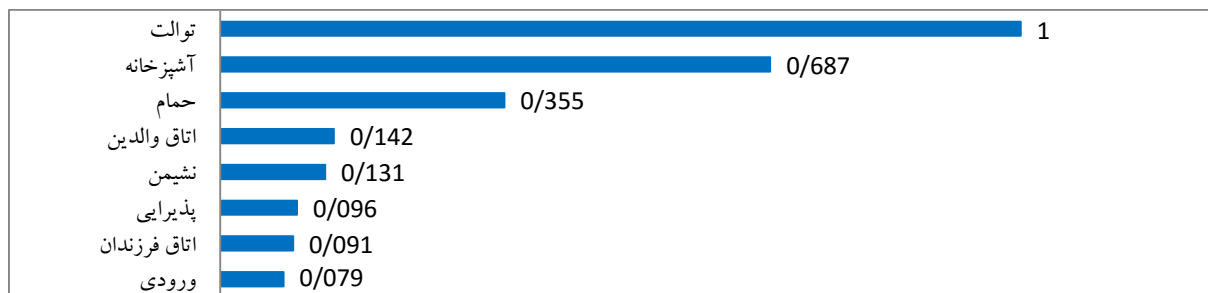
نمودار ۴-۱۲: ضریب اهمیت هر یک از فضاهای داخلی از لحاظ حریم شنیداری (نگارنده)

اولویت بندی رعایت حریم در فضاهای داخلی مسکن از بالا به پایین کاهش می یابد، بدین معنا که ردیف اول دارای ارزش رعایت حریم شنیداری بالاتری نسبت به بقیه است.

حمام	توالث	پذیرایی	نشیمن	ورودی	اتاق فرزندان	اتاق والدین	آشپزخانه	
۲/۵۹۰	۱/۹۶۷	۷/۲۹۶	۶/۸۵۲	۷/۲۹۶	۷/۴۵۳	۶/۸۵۲		آشپزخانه
۲/۱۴۰	۷/۹۳۷	۱/۷۳۲	۱/۸۴۸	۱/۱۵۸	۲/۴۳۲			اتاق والدین
۳/۲۰۱	۶/۸۳۸	۱/۳۱۶	۱/۳۱۶	۱/۴۹۵				اتاق فرزندان
۶/۰۳۱	۷/۷۷۰	۲/۹۴۲	۱/۹۶۷					ورودی
۳/۹۵۶	۶/۴۲۲	۳/۲۰۱						نشیمن
۷/۲۹۶	۸/۴۵۱							پذیرایی
۶/۴۳۵								توالث
						ناسازگاری	۰/۰۷	حمام

جدول ۴-۷: جدول مقایسات زوجی حریم بویایی (نگارنده)

در مقایسات زوجی بالا اعداد نمایش داده شده نارنجی بدین معناست که اولویت انتخاب به سمت متغیر است، به طور مثال توالث (متغیر ردیف اول جدول) نسبت به آشپزخانه (ثابت ردیف اول جدول) دارای اولویت رعایت حریم بویایی ۱/۹۶۷ از نظر کارشناسان (خبرگان) می باشد.

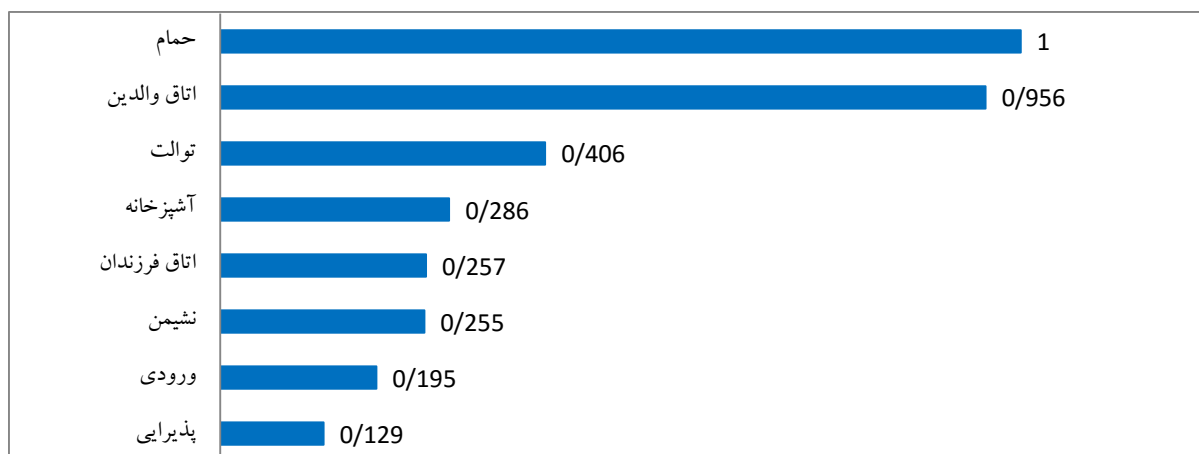
نمودار ۴-۱۳: ضریب اهمیت هر یک از فضاهاى داخلی از لحاظ حریم بویایی (نگارنده)

اولویت بندی رعایت حریم در فضاهاى داخلی مسکن از بالا به پایین کاهش می یابد، بدین معنا که ردیف اول دارای ارزش رعایت حریم بویایی بالاتری نسبت به بقیه است.

حمام	توالث	پذیرایی	نشیمن	ورودی	اتاق فرزندان	اتاق والدین	آشپزخانه	
۳	۳	۴	۳	۱/۷۳۲	۱/۵۹۲	۳/۴۷۴		آشپزخانه
۱/۹۶۷	۱/۶۲۶	۸/۴۵۱	۵/۶۶۳	۷/۲۹۶	۶/۰۳۱			اتاق والدین
۵/۶۶۳	۲/۷۶۳	۲/۲۳۶	۱/۴۰۴	۳/۳۴۳				اتاق فرزندان
۷	۱/۰۴۴	۱/۴۰۴	۲/۲۳۶					ورودی
۲/۸۷۷	۱/۱۳۶	۲/۱۴۰						نشیمن
۳/۲۶۳	۲/۴۳۲							پذیرایی
۳/۲۰۱								توالث
						ناسازگاری	۰/۱۰	حمام

جدول ۴-۸: جدول مقایسات زوجی حریم حرکتی (نگارنده)

در مقایسات زوجی بالا اعداد نمایش داده شده نارنجی بدین معناست که اولویت انتخاب به سمت متغیر است، به طور مثال اتاق والدین (متغیر ردیف اول جدول) نسبت به آشپزخانه (ثابت ردیف اول جدول) دارای اولویت رعایت حریم حرکتی ۳/۴۷۴۷ از نظر کارشناسان (خبرگان) می باشد.

نمودار ۴-۱۴: ضرب اهمیت هر یک از فضاهای داخلی از لحاظ حریم حرکتی (نگارنده)

اولویت بندی رعایت حریم در فضاهای داخلی مسکن از بالا به پایین کاهش می یابد، بدین معنا که ردیف اول دارای ارزش رعایت حریم حرکتی بالاتری نسبت به بقیه است.

۴-۱-۴- اولویت های همجواری فضاها

در این قسمت با استفاده از داده های کمی و مقایسات زیرمعیارها و معیارها به منظور تأمین پاسخگویی ترکیب کالبدی محیط به رفتارها و اهمیت طراحی محیط های تأمین کننده و حمایت کننده ی حریم، اولویت یابی تمامی فضاها در همجواری با دیگر فضاها بررسی می گردد.

۴-۱-۴-۱- اولویت های همجواری فضاها از نظر حریم دیداری

در جداول ذیل، اعداد منتج از ضرایب اهمیت هر یک از فضاهای داخلی از هر یک از لحاظ حریم های چهارگانه می باشد، ضرب اهمیت هر فضا به عنوان متغیر ثابت بر هر یک از فضاهای دیگر تقسیم می گردد. در این حالت مقایسه ی فضاها با هم و اولویت بندی در ردیف های افقی صحیح است.

	حمام	توالت	پذیرایی	نشیمن	ورودی	اتاق فرزندان	اتاق والدین	آشپزخانه
آشپزخانه	۰/۳۲۱	۰/۶۳۰	۵/۲۶۲	۳/۱۱۶	۵/۶۳۱	۱/۵۴۳	۰/۷۷۵	
اتاق والدین	۰/۴۱۴	۰/۸۱۳	۶/۷۸۶	۴/۰۱۹	۷/۲۶۳	۱/۹۹۰		۱/۲۸۹
اتاق فرزندان	۰/۲۰۸	۰/۴۰۸	۳/۴۰۹	۲/۰۱۹	۳/۶۴۹		۰/۵۰۲	۰/۶۴۷
ورودی	۰/۰۵۷	۰/۱۱۱	۰/۹۳۴	۰/۵۵۳		۰/۲۷۴	۰/۱۳۷	۰/۱۷۷
نشیمن	۰/۱۰۳	۰/۲۰۲	۱/۶۸۸		۱/۸۰۷	۰/۴۹۵	۰/۲۴۸	۰/۳۲۰
پذیرایی	۰/۰۶۱	۰/۱۱۹		۰/۵۹۲	۱/۰۷۰	۰/۲۹۳	۰/۱۴۷	۰/۱۹۰
توالت	۰/۰۰۹		۸/۳۴۴	۴/۹۴۱	۸/۹۲۹	۲/۴۴۷	۱/۲۲۹	۱/۵۸۵
حمام		۱/۹۶۴	۱۶/۳۹۳	۹/۷۰۸	۱۷/۵۴۳	۴/۸۰۷	۲/۴۱۵	۳/۱۱۵

جدول ۴-۹: اولویت های هم جواری فضاها از نظر حریم دیداری (نگارنده)

در جدول ذیل، اعداد منتج از ضرایب اهمیت هر یک از فضاهای داخلی از لحاظ حریم دیداری می باشد، به عنوان مثال ضرب اهمیت آشپزخانه به عنوان متغیر ثابت بر هر یک از متغیرهای ردیف تقسیم می گردد. در این حالت مقایسه ی فضاها با هم و اولویت بندی در ردیف های افقی صحیح است.

۴-۱-۲- اولویت‌های همجواری فضاها از نظر حریم شنیداری

	حمام	توالت	پذیرایی	نشیم	ورودی	اتاق فرزندان	اتاق والدین	آشپزخانه
آشپزخانه	۰/۷۵۰	۰/۳۰۴	۳/۲۷۲	۱/۴۵۶	۲/۹۶۴	۱/۲۴۱	۰/۲۵۲	
اتاق والدین	۲/۹۷۶	۱/۲۰۷	۱۲/۹۸۷	۵/۷۸۰	۱۱/۷۶۴	۴/۹۲۶		۳/۹۶۸
اتاق فرزندان	۰/۶۰۴	۰/۲۴۵	۲/۶۳۶	۱/۱۷۳	۲/۳۸۸		۰/۴۰۳	۰/۸۰۵
ورودی	۰/۲۵۲	۰/۱۰۲	۱/۱۰۳	۰/۴۹۱		۰/۴۱۸	۰/۰۸۵	۰/۳۳۷
نشیم	۰/۵۱۴	۰/۲۰۸	۲/۲۴۶		۲/۰۳۵	۰/۸۵۲	۰/۱۷۳	۰/۶۸۶
پذیرایی	۰/۲۲۹	۰/۰۹۲		۰/۴۴۵	۰/۹۰۵	۰/۳۷۹	۰/۰۷۷	۰/۳۰۵
توالت	۲/۴۶۴		۱۰/۷۵۳	۴/۷۸۶	۹/۷۴۱	۴/۰۷۸	۰/۸۲۸	۳/۲۸۵
حمام		۰/۴۰۵	۴/۳۶۳	۱/۹۴۲	۳/۹۵۲	۱/۶۵۵	۰/۳۳۶	۱/۳۳۳

جدول ۴-۱۰: اولویت‌های هم‌جواری فضاها از نظر حریم شنیداری (نگارنده)

اعداد منتج از ضرایب اهمیت هر یک از فضاهای داخلی از لحاظ حریم شنیداری می‌باشد. به عنوان مثال ضریب اهمیت آشپزخانه به عنوان متغیر ثابت بر هر یک از متغیرهای ردیف تقسیم می‌گردد. در این حالت مقایسه‌ی فضاها با هم و اولویت‌بندی در ردیف‌های افقی صحیح است.

۴-۱-۳- اولویت‌های همجواری فضاها از نظر حریم بویایی

	حمام	توالت	پذیرایی	نشیم	ورودی	اتاق فرزندان	اتاق والدین	آشپزخانه
آشپزخانه	۱/۹۳۵	۰/۶۸۷	۷/۱۵۶	۵/۲۴۴	۸/۶۹۶	۷/۵۴۹	۴/۸۳۸	
اتاق والدین	۰/۴۰۰	۰/۱۴۲	۱/۴۷۹	۱/۰۸۳	۱/۷۹۷	۱/۵۶۰		۰/۲۰۶
اتاق فرزندان	۰/۲۵۶	۰/۰۹۱	۰/۹۴۷	۰/۶۹۴	۱/۱۵۱		۰/۶۴۰	۰/۱۳۲
ورودی	۰/۲۲۲	۰/۰۷۹	۰/۸۲۲	۰/۶۰۳		۰/۸۶۸	۰/۵۵۶	۰/۱۱۴
نشیم	۰/۳۶۹	۰/۱۳۱	۱/۳۶۴		۱/۶۵۸	۱/۴۳۹	۰/۹۲۲	۰/۱۶۴
پذیرایی	۰/۲۷۰	۰/۰۹۶		۰/۷۳۲	۱/۲۱۵	۱/۰۵۴	۰/۶۷۶	۰/۱۳۹
توالت	۲/۸۱۶		۱۰/۴۱۶	۷/۶۳۳	۱۲/۶۵۸	۱۰/۹۸۹	۷/۰۴۲	۱/۴۵۵
حمام		۰/۳۵۵	۳/۶۹۷	۲/۷۰۹	۴/۴۹۳	۳/۹۰۱	۲/۵۰۰	۰/۵۱۶

جدول ۴-۱۱: اولویت‌های هم‌جواری فضاها از نظر حریم بویایی (نگارنده)

در جدول بالا، اعداد منتج از ضرایب اهمیت هر یک از فضاهای داخلی از لحاظ حریم بویایی می‌باشد. به عنوان مثال ضریب اهمیت آشپزخانه به عنوان متغیر ثابت بر هر یک از متغیرهای ردیف تقسیم می‌گردد. در این حالت مقایسه‌ی فضاها با هم و اولویت‌بندی در ردیف‌های افقی صحیح است.

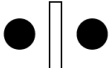
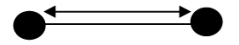
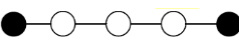
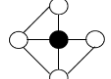
۴-۱-۴- اولویت‌های همجواری فضاها از نظر حریم حرکتی

	حمام	توالت	پذیرایی	نشیم	ورودی	اتاق فرزندان	اتاق والدین	آشپزخانه
آشپزخانه	۰/۲۸۶	۰/۷۰۴	۲/۲۱۷	۱/۱۲۱	۱/۴۶۶	۱/۱۱۲	۰/۲۹۹	
اتاق والدین	۰/۹۵۶	۲/۳۵۴	۷/۴۱۰	۳/۷۴۹	۴/۹۰۲	۳/۷۱۹		۳/۳۴۲
اتاق فرزندان	۰/۲۵۷	۰/۷۰۶	۱/۹۹۲	۱/۰۰۷	۱/۳۱۷		۰/۲۶۸	۰/۸۹۸
ورودی	۰/۱۹۵	۰/۴۸۰	۱/۵۱۱	۰/۷۶۴		۰/۷۵۸	۰/۲۰۳	۰/۶۸۱
نشیم	۰/۲۵۵	۰/۶۲۸	۱/۹۷۶		۱/۳۰۷	۰/۹۹۲	۰/۲۶۶	۰/۸۹۱
پذیرایی	۰/۱۲۹	۰/۳۱۷		۰/۵۰۵	۰/۶۶۱	۰/۵۰۱	۰/۱۳۴	۰/۴۵۱
توالت	۰/۴۰۶		۳/۱۴۷	۱/۵۹۲	۲/۰۸۲	۱/۵۷۹	۰/۴۲۴	۱/۴۱۹
حمام		۲/۴۶۳	۷/۷۵۱	۳/۹۲۱	۵/۱۲۸	۳/۸۹۱	۱/۰۴۶	۳/۴۹۶

جدول ۴-۱۲: اولویت‌های هم‌جواری فضاها از نظر حریم حرکتی (نگارنده)

۴-۱-۵- الگوهای کلی رعایت حریم

در صورت خردنمودن یک فضای کامل خصوصیتی بروز می‌نماید که بر حالات مختلف مجاورت‌های دو فضا دلالت خواهد نمود. گاه در بین آن دو فضا مانعی قرار می‌گیرد، گاه یکی از آن دو به نقطه‌ای دیگر منتقل شده و بین آن دو فاصله بوجود می‌آید، گاه آن‌قدر فضاها خرد خواهند گشت که برای رسیدن به فضای آخری می‌بایست از میان چندین فضای دیگر عبور نمود و در نهایت یک فضا با قرارگیری بین فضاهای دیگر شرایطی خواهد یافت که می‌توان آن را حلقه‌ی اتصال دیگر فضاها دانست (اخوت، ۱۳۹۲، ص. ۹۹)، تعاریف زیر حالاتی هستند که از خرد نمودن یک فضای یکپارچه و کلی با مجاورت‌های فضایی به وجود خواهند آمد و به عنوان حریم ابعاد فضایی محسوب می‌گردند:

نماد	مصادیق	الگو
	جلوگیری از نفوذ توسط مرزهای آن فضا؛ صلب (دیوار، در)، نیمه صلب (نیم دیوار، دالان، پارتیشن)، روانشناسانه (جزئیات کف سازی، پله)	مانع
	عمق یک فضا از فضاهای دیگر	فاصله
	تعداد مراحل (فضاها) رسیدن به یک فضا	مرتبۀ رسیدن
	فضای توزیع شده میان فضاهای دیگر	حلقه

جدول ۴-۱۳: الگوهای کلی رعایت حریم (همان، ۱۳۹۲)

۴-۱-۶- جمع بندی

۴-۱-۶-۱- مطابقت الگوهای رعایت حریم با حریم های چهارگانه

حرکتی	بویایی	شنیداری	دیداری	مانع
- دیوار - در - نیم دیوار: اگر نفوذی نداشته باشد. - پارتیشن - پله، دالان، جزئیات کف سازی: با تغییر در نوع حرکت، نوعی تغییر ارزش فضایی احساس می‌گردد.	- دیوار - در	- دیوار - در	- دیوار - در - نیم دیوار: در صورت بودن در یک تراز برابر، ارتفاعی بیشتر از خط دید افراد با قد نرمال داشته باشد. - پارتیشن - پله: اگر فضای خواهان مصونیت دیداری در تراز ارتفاع بالایی باشد.	- دیوار - در - نیم دیوار: در صورت بودن در یک تراز برابر، ارتفاعی بیشتر از خط دید افراد با قد نرمال داشته باشد. - پارتیشن - پله: اگر فضای خواهان مصونیت دیداری در تراز ارتفاع بالایی باشد.

حرکتی	بویایی	شنیداری	دیداری	
در صورتی قابل قبول است که در این فاصله، تغییر درجه‌ی دید به فضا ایجاد شده باشد و یا این که همراه با موانع سه گانه باشد، به تنهایی قابل استناد قطعی نیست.	هر چه فاصله بیشتر باشد مصونیت ایجاد شده بالاتر رفته و با موانع صلب تر بیشتر خواهد شد.	هر چه فاصله بیشتر مصونیت ایجاد شده بالاتر رفته و با موانع صلب تر بیشتر خواهد شد.	در صورتی قابل قبول است که در این فاصله، تغییر درجه‌ی دید به فضا ایجاد شده باشد و یا این که همراه با موانع صلب و نیمه صلب باشد، به تنهایی قابل استناد قطعی نیست.	فاصله
هر چه مراحل رسیدن به فضا بیشتر باشد از نظر دیداری مصون تر است.	هر چه مراحل رسیدن به فضا بیشتر باشد از نظر بویایی مصون بیشتری ایجاد می کند.	هر چه مراحل رسیدن به فضا بیشتر باشد شنیداری مصون بیشتری ایجاد می کند.	هر چه مراحل رسیدن به فضا بیشتر باشد از نظر دیداری مصون تر است.	مرتبّه
یک فضا اگر حلقه باشد نمی تواند از نظر حرکتی مصون باشد.	یک فضا اگر حلقه باشد نمی تواند از نظر بویایی مصونیت ایجاد کند. در صورت حلقه بودن موانع صلب لازم است.	یک فضا اگر حلقه باشد نمی تواند از نظر شنیداری مصونیت ایجاد کند. در صورت حلقه بودن موانع صلب لازم است.	یک فضا اگر حلقه باشد نمی تواند از نظر دیداری مصون باشد.	حلقه

جدول ۴-۱۴: مطابقت الگوهای رعایت حریم با حریم های چهار گانه (نگارنده)

۴-۱-۲- اولویت بندی رعایت حریم های چهار گانه در مورد فضاهای داخلی

در مقایسه‌ی حریم های چهار گانه در فضاهای داخلی مسکن مقادیر عددی ذیل، اعداد هر چه کوچکتر باشند، بدین معناست که دو فضا از نظر حریم مربوطه با یکدیگر قرابت بیشتری دارند و در اولویت همجواری بیشتری است.

حمام	توالی	پذیرایی	نشیم	ورودی	اتاق فرزندان	اتاق والدین	آشپزخانه	
۰/۳۲۱	۰/۶۳۰	۵/۲۶۲	۳/۱۱۶	۵/۶۳۱	۱/۵۴۳	۰/۷۷۵		دیداری
۰/۷۵۰	۰/۳۰۴	۳/۲۷۲	۱/۴۵۶	۲/۹۶۴	۱/۲۴۱	۰/۲۵۲		شنیداری
۱/۹۳۵	۰/۶۸۷	۷/۱۵۶	۵/۲۴۴	۸/۶۹۶	۷/۵۴۹	۴/۸۳۸		بویایی
۰/۲۸۶	۰/۷۰۴	۲/۲۱۷	۱/۱۲۱	۱/۴۶۶	۱/۱۱۲	۰/۲۹۹		حرکتی

جدول ۴-۱۵: مقایسه‌ی رعایت حریم های چهار گانه در فضای آشپزخانه با دیگر فضاها (نگارنده)

حمام	توالی	پذیرایی	نشیم	ورودی	اتاق فرزندان	اتاق والدین	آشپزخانه	
۰/۴۱۴	۰/۸۱۳	۶/۷۸۶	۴/۰۱۹	۷/۲۶۳	۱/۹۹۰		۱/۲۸۹	دیداری
۲/۹۷۶	۱/۲۰۷	۱۲/۹۸۷	۵/۷۸۰	۱۱/۷۶۴	۴/۹۲۶		۳/۹۶۸	شنیداری
۰/۴۰۰	۰/۱۴۲	۱/۴۷۹	۱/۰۸۳	۱/۷۹۷	۱/۵۶۰		۰/۲۰۶	بویایی
۰/۹۵۶	۲/۳۵۴	۷/۴۱۰	۳/۷۴۹	۴/۹۰۲	۳/۷۱۹		۳/۳۴۲	حرکتی

جدول ۴-۱۶: مقایسه‌ی رعایت حریم های چهار گانه در فضای اتاق والدین با دیگر فضاها (نگارنده)

	حمام	توالث	پذیرایی	نشیم	ورودی	اتاق فرزندان	اتاق والدین	آشپزخانه
دیداری	۰/۲۰۸	۰/۴۰۸	۳/۴۰۹	۲/۰۱۹	۳/۶۴۹		۰/۵۰۲	۰/۶۴۷
شنیداری	۰/۶۰۴	۰/۲۴۵	۲/۶۳۶	۱/۱۷۳	۲/۳۸۸		۰/۲۰۳	۰/۸۰۵
بویایی	۰/۲۵۶	۰/۰۹۱	۰/۹۴۷	۰/۶۹۴	۱/۱۵۱		۰/۶۴۰	۰/۱۳۲
حرکتی	۰/۲۵۷	۰/۷۰۶	۱/۹۹۲	۱/۰۰۷	۱/۳۱۷		۰/۲۶۸	۰/۸۹۸

جدول ۴-۱۷: مقایسه‌ی رعایت حریم های چهارگانه در فضای اتاق فرزندان با دیگر فضاها (نگارنده)

	حمام	توالث	پذیرایی	نشیم	ورودی	اتاق فرزندان	اتاق والدین	آشپزخانه
دیداری	۰/۰۵۷	۰/۱۱۱	۰/۹۳۴	۰/۵۵۳		۰/۲۷۴	۰/۱۳۷	۰/۱۷۷
شنیداری	۰/۲۵۲	۰/۱۰۲	۱/۱۰۳	۰/۴۹۱		۰/۴۱۸	۰/۰۸۵	۰/۳۳۷
بویایی	۰/۲۲۲	۰/۰۷۹	۰/۸۲۲	۰/۶۰۳		۰/۸۶۸	۰/۵۵۶	۰/۱۱۴
حرکتی	۰/۱۹۵	۰/۴۸۰	۱/۵۱۱	۰/۷۶۴		۰/۷۵۸	۰/۲۰۳	۰/۶۸۱

جدول ۴-۱۸: مقایسه‌ی رعایت حریم های چهارگانه در فضای اتاق ورودی با دیگر فضاها (نگارنده)

	حمام	توالث	پذیرایی	نشیم	ورودی	اتاق فرزندان	اتاق والدین	آشپزخانه
دیداری	۰/۱۰۳	۰/۲۰۲	۱/۶۸۸		۱/۸۰۷	۰/۴۹۵	۰/۲۴۸	۰/۳۲۰
شنیداری	۰/۵۱۴	۰/۲۰۸	۲/۲۴۶		۲/۰۳۵	۰/۸۵۲	۰/۱۷۳	۰/۶۸۶
بویایی	۰/۳۶۹	۰/۱۳۱	۱/۳۶۴		۱/۶۵۸	۱/۴۳۹	۰/۹۲۲	۰/۱۶۴
حرکتی	۰/۲۵۵	۰/۶۲۸	۱/۹۷۶		۱/۳۰۷	۰/۹۹۲	۰/۲۶۶	۰/۸۹۱

جدول ۴-۱۹: مقایسه‌ی رعایت حریم های چهارگانه در فضای اتاق نشیم با دیگر فضاها (نگارنده)

	حمام	توالث	پذیرایی	نشیم	ورودی	اتاق فرزندان	اتاق والدین	آشپزخانه
دیداری	۰/۰۶۱	۰/۱۱۹		۰/۵۹۲	۱/۰۷۰	۰/۲۹۳	۰/۱۴۷	۰/۱۹۰
شنیداری	۰/۲۲۹	۰/۰۹۲		۰/۴۴۵	۰/۹۰۵	۰/۳۷۹	۰/۰۷۷	۰/۳۰۵
بویایی	۰/۲۷۰	۰/۰۹۶		۰/۷۳۲	۱/۲۱۵	۱/۰۵۴	۰/۶۷۶	۰/۱۳۹
حرکتی	۰/۱۲۹	۰/۳۱۷		۰/۵۰۵	۰/۶۶۱	۰/۵۰۱	۰/۱۳۴	۰/۴۵۱

جدول ۴-۲۰: مقایسه‌ی رعایت حریم های چهارگانه در فضای پذیرایی با دیگر فضاها (نگارنده)

	حمام	توالث	پذیرایی	نشیم	ورودی	اتاق فرزندان	اتاق والدین	آشپزخانه
دیداری	۰/۵۰۹		۸/۳۴۴	۴/۹۴۱	۸/۹۲۹	۲/۴۴۷	۱/۲۲۹	۱/۵۸۵
شنیداری	۲/۴۶۴		۱۰/۷۵۳	۴/۷۸۶	۹/۷۴۱	۴/۰۷۸	۰/۸۲۸	۳/۲۸۵
بویایی	۲/۸۱۶		۱۰/۴۱۶	۷/۶۳۳	۱۲/۶۵۸	۱۰/۹۸۹	۷/۰۴۲	۱/۴۵۵
حرکتی	۰/۴۰۶		۳/۱۴۷	۱/۵۹۲	۲/۰۸۲	۱/۵۷۹	۰/۴۲۴	۱/۴۱۹

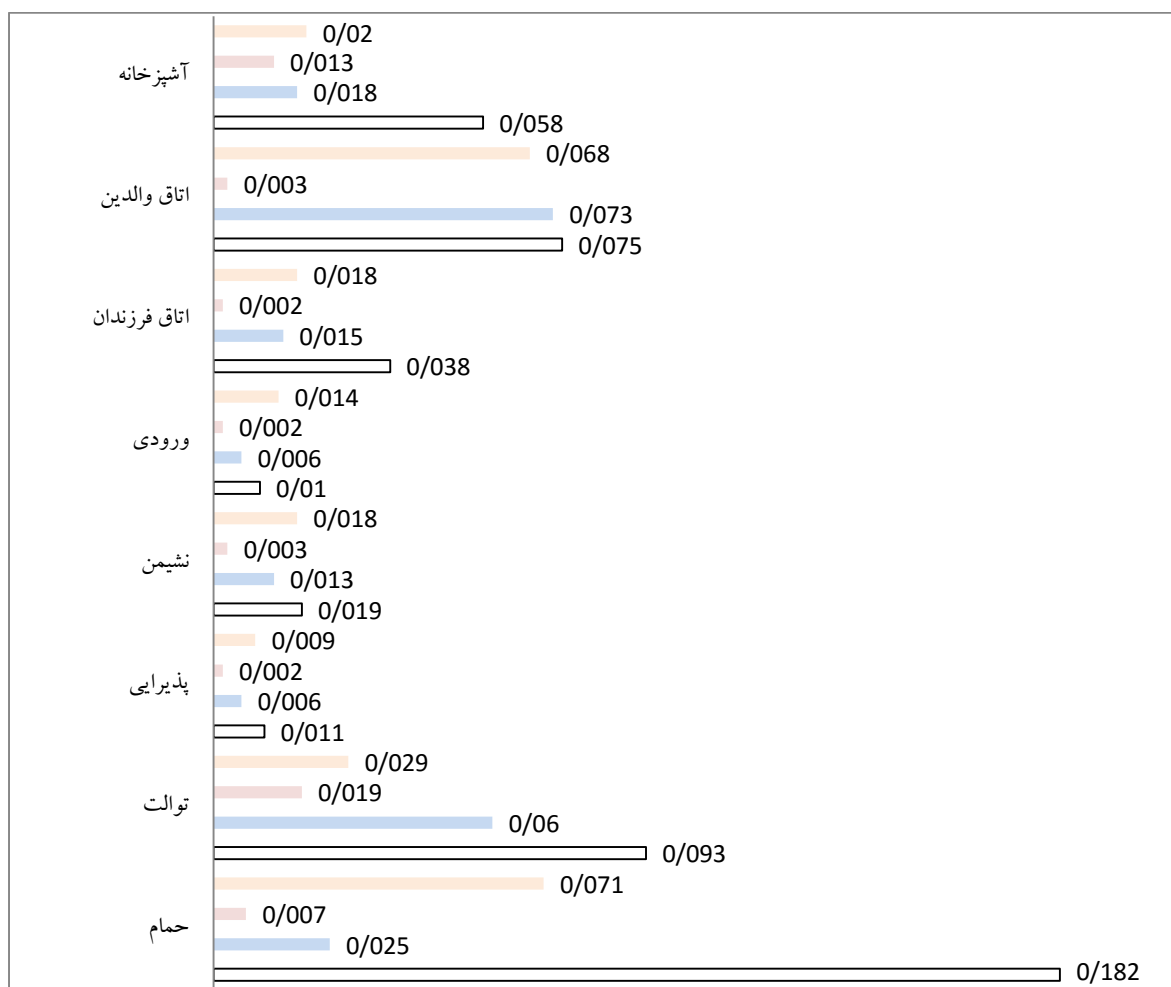
جدول ۴-۲۱: مقایسه‌ی رعایت حریم های چهارگانه در فضای توالث با دیگر فضاها (نگارنده)

	حمام	توال	پذیرایی	نشیمن	ورودی	اتاق فرزندان	اتاق والدین	آشپزخانه
دیداری		۱/۹۶۴	۱۶/۳۹۳	۹/۷۰۸	۱۷/۵۴۳	۴/۸۰۷	۲/۴۱۵	۳/۱۱۵
شنیداری		۰/۴۰۵	۴/۳۶۳	۱/۹۴۲	۳/۹۵۲	۱/۶۵۵	۰/۳۳۶	۱/۳۳۳
بویایی		۰/۳۵۵	۳/۶۹۷	۲/۷۰۹	۴/۴۹۳	۳/۹۰۱	۲/۵۰۰	۰/۵۱۶
حرکتی		۲/۴۶۳	۷/۷۵۱	۳/۹۲۱	۵/۱۲۸	۳/۸۹۱	۱/۰۴۶	۳/۴۹۶

جدول ۴-۲۲: مقایسه‌ی رعایت حریم‌های چهارگانه در فضای حمام با دیگر فضاها (نگارنده)

جدول وزن نهایی در مورد فضاهای داخلی با توجه به ضرایب اهمیت مؤلفه‌های اصلی (حریم‌های چهارگانه) بیانگر

تصمیم نهایی تعیین همجواری فضاها با یکدیگر است.

نمودار ۴-۱۵: وزن نهایی هر یک از فضاهای داخلی (نگارنده)

در جدول بالا چهار رنگ سفید (حریم دیداری)، آبی (حریم شنیداری)، صورتی (حریم بویایی)، نارنجی (حریم حرکتی)، مؤید حریم‌های چهارگانه مورد

بررسی در پژوهش است

همانطور که مشاهده شد، این بخش به انعطاف‌پذیری در مقیاس روابط میان فضاهای داخلی مسکن پرداخت و قابلیت

انعطاف‌پذیری خرد فضاها خود نیازمند بررسی است که در بخش آینده به آن پرداخته خواهد شد.

بخش دوم:

انطاف پذیری در مقیاس خرد

همانطور که در فصل ارزش‌های اسلامی بیان شد، اسلام در تعیین حدود و اندازه‌ی مسکن دارای تمهیداتی است که حتی در احادیث از طرف ائمه نیز تأکیدات ویژه‌ای را داشته است، همان‌گونه که خانه‌ی کوچک مذمت شده است؛ خانه‌های بزرگ و فخرفروشانه نیز نوعی اسراف تلقی شده و دوری و اجتناب از آن‌ها به مسلمانان گوشزد شده؛ پس طراحی در امر مسکن با رویکرد اسلامی دارای ظریف‌کاری‌های بسیار و نکته‌سنجی‌های بی‌شماری است.

در مبحث معماری اسلامی، ضرورت تحدیدکننده‌ی فضایی با رجوع به کیفیت فضایی دارای اهمیتی روزافزون است، در مسکن انعطاف‌پذیر اسلامی رویکرد حداقلی به فضاها با رویکرد معماری مدرن (غربی) متفاوت می‌باشد^{۱۶}؛ در معماری غربی فضاها با کارکرد و عملکرد آنها سنجیده می‌شوند، ولی در معماری اسلامی این کارکرد با عنصر دیگری به نام شأن انسان همراه است؛ زیرا که در مسکن اسلامی تنها برآورده ساختن نیازهای عملکردی مهم نیست، بلکه تأمین نیازهای روانی، راحتی و تداوم استفاده‌کننده از فضا در کنار مبانی ارزشی^{۱۷} آن مطرح است.

این بخش از پژوهش با هدف ارائه‌ی تعیین حدود در مقیاس خرد فضاها و قابلیت انعطاف‌پذیری آن‌ها، روش مدولار را پیشنهاد داده است که در ادامه با پاسخ به پرسش‌های زیر دنبال می‌گردد:

- ۴- علل استفاده از مدولار در تعیین حد و اندازه‌ی ریز فضاها چیست؟
- ۵- این روش چگونه می‌تواند به سازمان‌دهی مبانی حداقلی و حداکثری اندازه‌ی فضاها ختم گردد؟
- ۶- این روش چگونه دارای جامعیتی به منظور تجویز برای نوع دیگری از برداشت از فضاها می‌باشد؟

۴-۲-۱- انعطاف‌پذیری در مقیاس خرد

تعیین کیفیت فضایی در مسکن در وهله‌ی اول با طراحی خرد فضاها انجام می‌گردد و با استفاده از تکنیک‌های سلسله‌مراتب و چگونگی چینش آن‌ها با هم معنای کلی می‌گیرد، در حقیقت طراحی با روندی از جزئیات به کلیات در سامان‌بخشی فضایی دارای کیفیت می‌شود. بی‌اعتنایی به سامان‌بخشی فضایی مجموعه‌های مسکونی و عوامل کیفی آن‌ها، چه در مقیاس واحد مسکونی و چه در مقیاس مجموعه، عملاً به بهای بیش از حد اهمیت‌دادن به کمیت انجامیده است. حال آن‌که رضایت نهایی متقاضیان مسکن نه در کمیت بلکه در کیفیت نهفته است (اقبال و حصار، ۱۳۹۲، ص. ۶۷).

۱۱۶ - هم‌چنان که در کتاب اطلاعات معماری (نویفرت) بیان شده است.

۱۱۷ - همانطور که در فصل ارزش‌های اسلامی مشاهده نمودیم، شأن انسان در قالب تکریم انسان (خود) مطرح شد.

طراحی برای انعطاف پذیری در مقیاس خرد، با دو سطح کاری ذیل درگیر می شود: (بتلی و همکاران، ۱۳۹۱، ص.

۱۶۷)

- تنظیم اندازه و شکل اتاق ها در متن سازمان فضایی که از قبل در مورد آن تصمیم گیری شده است،
- طراحی جزئیات هر یک از اتاق ها.

۴-۲-۱-۱- اندازهی اتاق

اتاق های کوچک تعداد کمی از فعالیت ها را در خود جای می دهند، حال آن که اتاق های خیلی بزرگ قادرند پذیرای گستره ی وسیعی از فعالیت ها باشند، اما وقتی اندازه اتاق ها از یک مقدار مشخصی تجاوز کند، سیر صعودی افزایش فعالیت ها در فضا کاهش پیدا می کند و تطبیق فعالیت های بیشتر از اثرگذاری کمتری برخوردار می شود. این بدان معنی است که برای اندازه ی اتاق، یک حد بهینه ای وجود دارد: بیشترین درخواست برای خرید یک فضا، با معیار تعداد فعالیت هایی که می توان در یک سطح زیربنای معلوم جای داد، به فضاهایی تعلق می گیرد که با هزینه ای معلوم بالاترین قدرت انتخاب را عرضه دارد (بتلی و همکاران، ۱۳۹۱، ص. ۱۶۷).

۴-۲-۱-۲- شکل اتاق

شکل اتاق نیز بر تعداد فعالیت های تفاوتی که می تواند در سطح معلوم به وقوع بپیوندد تأثیر می گذارد، در این ارتباط اتاق های فشرده به اتاق های باریک و کشیده، ارجحیت دارند و قدرت انتخاب هایی که فراهم می نمایند، مقرون به صرفه تر است (همان، ص. ۱۶۸).

۴-۲-۱-۳- طراحی جزئیات اتاق

همانند اندازه و شکل اتاق، طراحی جزئیات نیز بر روی تعداد فعالیت هایی که می توان در آن جای داد اثر می گذارد. اگر با دقت ملاحظه گردد، عواملی نظیر محل درها، پنجره ها، خروجی کلید و پرزها و رادیاتورها می توانند هزینه اضافی تأثیر زیادی بر افزایش انعطاف پذیری داشته باشند (همان، ص. ۱۶۸).

۴-۲-۲- ماتریس افزایشی مدولار؛ روشی به منظور تعیین حدود فضاها

با توجه به این که انعطاف پذیری، قسمتی از قابلیت سازگاری با نیازهای افراد را با تغییرات فیزیکی فراهم می آورد، لازم است، این تغییرات که در طول زمان با مخاطبین گوناگون شکل می گیرد، قابلیت های بالقوه ای را در خود داشته باشند که در طول زمان از نظر اجرایی و هماهنگی با ساختار سازه ای نیز دارای تناقض نگردد، این وظیفه ی طراح است که روشی را در طراحی پیش رو بگیرد که بتواند نیازهای کاربران را در آینده تحت پوشش قرار داده و از تحمیل هزینه های بازسازی و تغییر بکاهد. در واقع مدولار، روشی برای هماهنگی ابعاد مربوط به عملیات ساختمانی است.

اصطلاح تناسبات کلیدی است و نشان دهنده‌ی آن است که طراحی مدولار شامل ترتیب اندازه‌ها و فاصله‌های متناسب اجرای سازه‌ای است. بنابراین استاندارد با ضروریات اندازه‌ای و هندسی در ارتباط است، سیستم مدولار روشی را برای طراحی و ساخت بوجود می‌آورد که سیستم تناسبات را به عنوان ابزار طراحی و اجرای پروژه‌های ساختمانی به کار می‌برد. یک سیستم تناسبات همیشه مربوط به یک موضوع معین می‌باشد (نویفرت، ۱۳۸۴، ص. ۳۴).

همین‌طور با توجه به این که در این بخش تعیین حدود و اندازه مطرح می‌باشد، بایستی روشی منطقی، هماهنگ و اثبات شده در نظر گرفته شود، در ادامه سیستمی طراحی بدین منظور معرفی می‌گردد که با استفاده از مدول پایه و مدول پایه‌ی معماری بنا شده است. از اهداف اصلی در استفاده از اصول سیستم، هماهنگی مدولار و اندازه‌های هماهنگ و هدایت ساختمان به سوی مجموعه‌ای استاندارد پایه است (نیکروان و ارفعی، ۱۳۸۱، ص. ۳۲)، یک جزء ساختمانی زمانی در شبکه سطوح مرجع با فواصل معمول شده قرار می‌گیرد که اندازه‌ی آن با مدول پایه یا ضرایب آن هم‌خوانی داشته باشد. مدول پایه برابر ۱۰۰ میلی‌متر و مدول معماری در ایران ۳۰۰ میلی‌متر است (همان، ص. ۸۵).

نمودار ۴-۱۶: دلایل پیشنهاد ماتریس افزایشی مدولار در تعیین حدود فضاها در مقیاس خرد انعطاف‌پذیری (نگارنده)

این سیستم اندازه‌ها و تغییرات عملکردی و تناسب نیازها را در قالب ماتریسی افزایشی به نمایش می‌گذارد. این ماتریس هر فضا را به صورتی جداگانه بررسی می‌نماید و روند طراحی آن با شرایط زیر است:

۴-۲-۱- شناخت کارفرما

به منظور درک سازگاری بین نیاز استفاده‌کننده و طراح ساختمان، باید رابطه‌ی بین کارفرما و طراح را شناخت. همین شناخت راجع به عدم سازگاری‌ها نیز ضرورت دارد (لنگ، ۱۳۹۳، ص. ۷)، ما طراحان نمی‌توانیم تمام حقایق راجع به جمعیت‌ها و سنت‌های سکونت را در دست داشته باشیم، ولی می‌توانیم اطلاعات بهتری به دست آوریم. همچنین باید ارتباط بهتری با استفاده‌کنندگان داشته باشیم. سؤالات را درست بپرسیم و شنوندگان خوبی باشیم. برای پرسیدن سؤالات خوب احتیاج داریم که درک درستی از ماهیت محیط ساخته شده، ویژگی‌های مردم (شامل خودمان) و روابط درونی بین

آنها داشته باشیم. ولی اغلب موارد، استفاده کنندگان از بنا در دسترس ما نیستند. فرآیند تصمیم‌گیری باید طوری باشد که این مشکل را حل کند. درک بهتری از مدل‌های جایگزین فرآیند طراحی و مدل‌های مختلف رابطه‌ی طراح-کارفرما مورد نیاز است. ما باید ماهیت رویه‌ی عملی رو به طراحی را درک کنیم (همان، ص. ۸-۹)، انعطاف‌پذیری با در نظرگیری احتمالات در آینده، به منظور مخاطبان غیر قابل پیش‌بینی در آینده راه‌حلی پایدار است.

۴-۲-۲-۲- تعیین مفروضات طراحی

- پیش‌فرض قراردادن مبلمان پیش‌بینی شده در فضا با ابعاد حاضر آن‌ها،
هر فضا را می‌توان به دو صورت طراحی نمود؛ با استفاده از مبلمان و بدون استفاده از مبلمان؛ که انتخاب یکی از این دو روش به شناخت طراح از کاربر خود بستگی دارد که در این جا روش با استفاده از مبلمان انجام شده است.

تعیین حداقل مبلمان برای هر فضا،

تعیین حداکثر مبلمان برای هر فضا،

- تعیین حداقل فاصله‌های کارکردی از کتاب اطلاعات معماری (نویفرت)،
- درب در فضاهایی که محصور هستند به مانند اتاق‌ها، سرویس‌ها و حمام به صورت باز شو به سمت داخل است.

۴-۲-۲-۳- تعیین مدول پایه

- استفاده از مدول پایه ۱۰ سانتی متری به منظور تدوین مدول معماری ۳۰ سانتی متری (طبق مدول اثبات شده در هر کشوری تعیین می‌شود، که در ایران ۳۰ سانتی متر است)،
- M مدول پایه برابر با ۱۰ سانتی متر است،

۴-۲-۲-۴- حرکت در ماتریس

- تعیین ضرایب ۳۰ سانتی متری در روند افزایشی در طول و عرض،
- بررسی قابلیت جانمایی مبلمان حداقلی (چیدمان حداقلی) در فضا برای شروع ماتریس،
- حرکت در طول و عرض به منظور افزایش نیاز فضایی و مطابق با حرکت اول،
- افزایش ماتریس تا اندازه‌ای که تمامی مبلمان پیش فرض در فضا استفاده گردد و نیازها برطرف شوند،
- در این ماتریس تغییرات در سطح لایه‌ی اول (شروع) می‌باشد (تغییرات اساسی ممنوع است)،
- تغییر در ماتریس در صورتی که بتواند در لایه‌های طولی و عرضی نیز با روند قبلی مطابقت داده شود قابل قبول خواهد بود،

- جدول اول (شروع) نباید خالی باشد،
- جدول انتهایی (پایان) می‌تواند خالی باشد،

- محدوده مناسب می‌تواند شامل کل ماتریس شود،
- تعداد عرضی و طولی ماتریس می‌تواند در هر تعداد باشد،
- n عددی از ضریب مدول معماری ۳۰ سانتی متری است،
- m عددی از ضریب مدول معماری ۳۰ سانتی متری است،
- n و m می‌تواند با هم برابر باشند.

۴-۲-۵- تعیین محدوده‌ی مناسب

- تعیین حداقلی مساحت و ابعاد هر فضا با توجه به حداقل تعریف شده از مفروضات برای هر فضا،
- تعیین حداکثری مساحت و ابعاد هر فضا با توجه به حداکثر تعریف شده از مفروضات برای هر فضا،

	W	1	2	3	4	5	6
L		nM	$(n+1)M$	$(n+2)M$	$(n+3)M$	$(n+4)M$	$(n+5)M$
A	mM	شروع					محدوده نامناسب
B	$(m+1)M$						
C	$(m+2)M$						
D	$(m+3)M$						محدوده مناسب
E	$(m+4)M$						
F	$(m+5)M$						پایان

جدول ۳-۲۳: ماتریس خام افزایشی اندازه‌ی فضا (نگارنده)

تذکر: لازم به ذکر است که هر طراح با توجه به مطالعات و شناخت از کاربر خود مفروضات را تعیین می‌نماید و تعیین حداقل و حداکثر استفاده از مفروضات بسته به تعریف او از مفروضات با طراح دیگر متفاوت است و در نتیجه محدوده‌ی حداقل و حداکثر اندازه‌ی فضاها نیز متفاوت خواهند بود.

۴-۲-۳- تعیین حدود فضاهای داخلی مسکن

در ادامه در طراحی مسکن، فضاهای زیر را با ماتریس افزایشی معماری از نظر نیاز، توان‌سنجی می‌نمایم.

اتاق خواب تک‌تخته، اتاق خواب دو تخته، اتاق خواب تخت‌دو بل، سرویس بهداشتی، حمام، آشپزخانه با چیدمان ال‌شکل، آشپزخانه با چیدمان یو‌شکل، آشپزخانه با چیدمان موازی، آشپزخانه با چیدمان یک‌طرفه، پذیرایی، ناهارخوری، اتاق تماشا (نشیمن، اتاق تلویزیون).

۴-۲-۳-۱- ماتریس معماری اتاق تک تخته

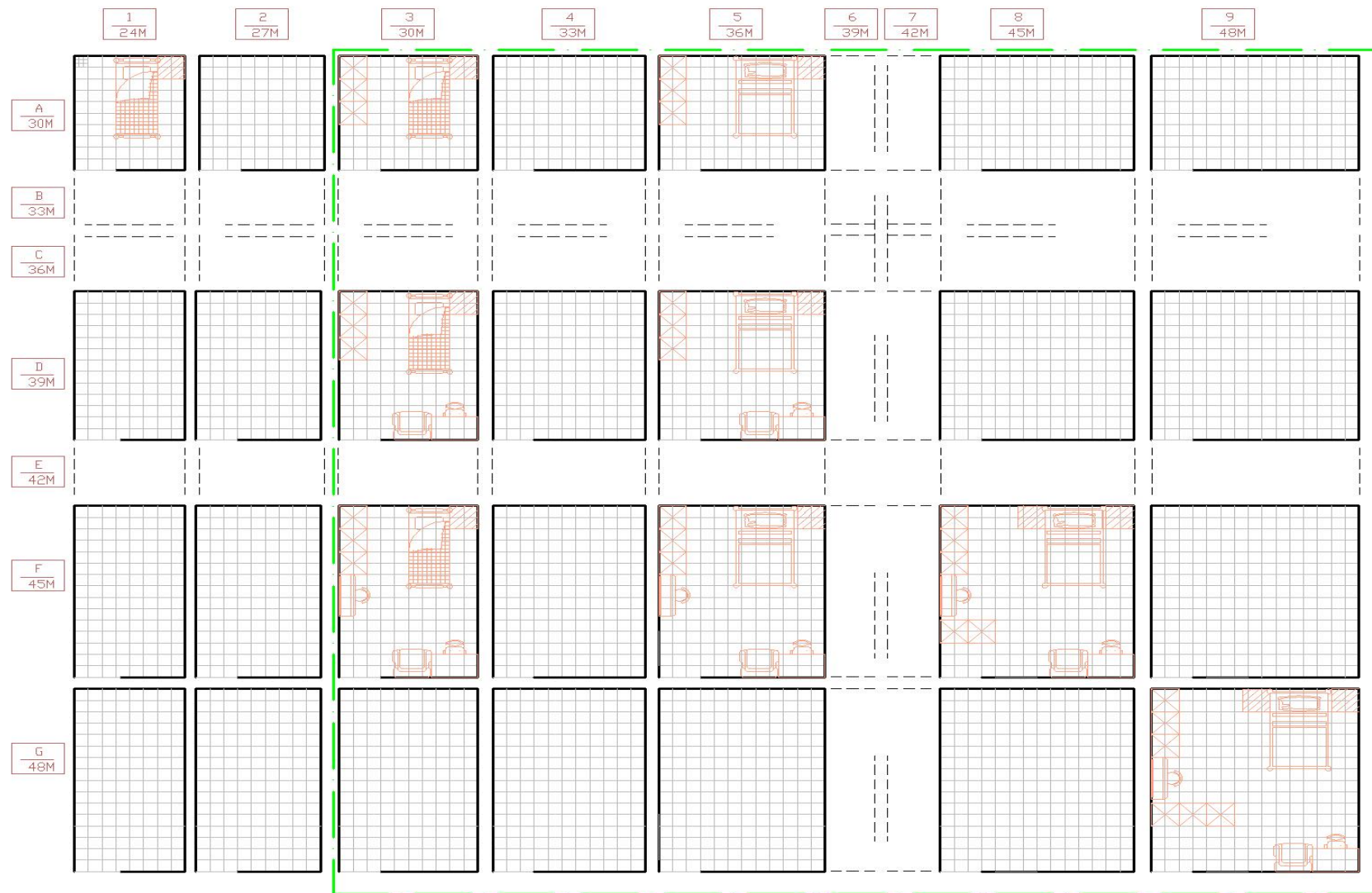
با توجه به لایه‌ی معماری اتاق خواب با تخت تک نفره که در صفحه‌ی بعد آمده است (LAY AR B- SB01) با پیش فرض قرار دادن مبلمان حداقلی و حداکثری مربوطه در طراحی، بازه‌ی قابل قبول در طراحی از اتاقی با عرض و طول ۳۰۰ میلی‌متر و ۳۰۰ میلی‌متر به صورت افزایشی تا ۴۸۰ میلی‌متر و ۴۸۰ میلی‌متر در نظر گرفته شد. این مساحت‌های قابل قبول با توجه به چیدمان مطلوب مورد نظر طراح و رعایت حداقل‌های فواصل با استفاده از اطلاعات معماری (نویفرت) تعیین شده است.

مفروضات مبلمان حداکثری که ابعاد آن در برگه‌ی طراحی آورده می‌شود (صفحه‌ی بعد)		
One beside tabale = BT	A medium single bed = MSB	A desk and chair = D
Two beside tabales = 2BT	A large single bed = LSB	A chest of drawer = CH
A wardrobe = W	One armchair = A	
مفروضات مبلمان حداقلی		
One beside tabale = BT وجود یک پا تختی به سمت دیوار	A medium single bed = MSB	A wardrobe = W برای هر نفر حدود یک متر گنج (نویفرت، ۱۳۸۴، ص. ۲۵۷)
مفروضات حداقل فواصل (نویفرت، ۱۳۸۴، ص. ۲۵۷)		
فاصله‌ی بین دو کمد به طور موازی = ۹۰ س		فاصله‌ی تخت از اطراف = ۶۰ - ۷۵ س

جدول ۴-۲۴: مفروضات پیشنهادی طراح به منظور طراحی اتاق تک تخته (نگارنده)

	W	1	2	3	4	5	6	7	8	9
L	nM	24M	27M	30M	33M	36M	39M	42M	45M	48M
A	30M	MSB& BT		MSB& BT&W		LSB& BT& W				
B	33M									
C	36M									
D	39M			MSB& BT&W &A&D		LSB& BT& W&A &D				
E	42M									
F	45M			MSB& BT&W &A&D &CH		LSB& BT& W&A &D& CH		LSB& 2BT&W &A&D& CH&W		
G	48M									LSB& 2BT&W& A&D&CH &W

جدول ۴-۲۵: تغییرات مدولار اتاق تک تخته (نگارنده)

نمودار ۴-۱۷: تغییرات مدولار اتاق تک تخته (نگارنده)

۴-۲-۳-۲- ماتریس معماری اتاق تخت دبل

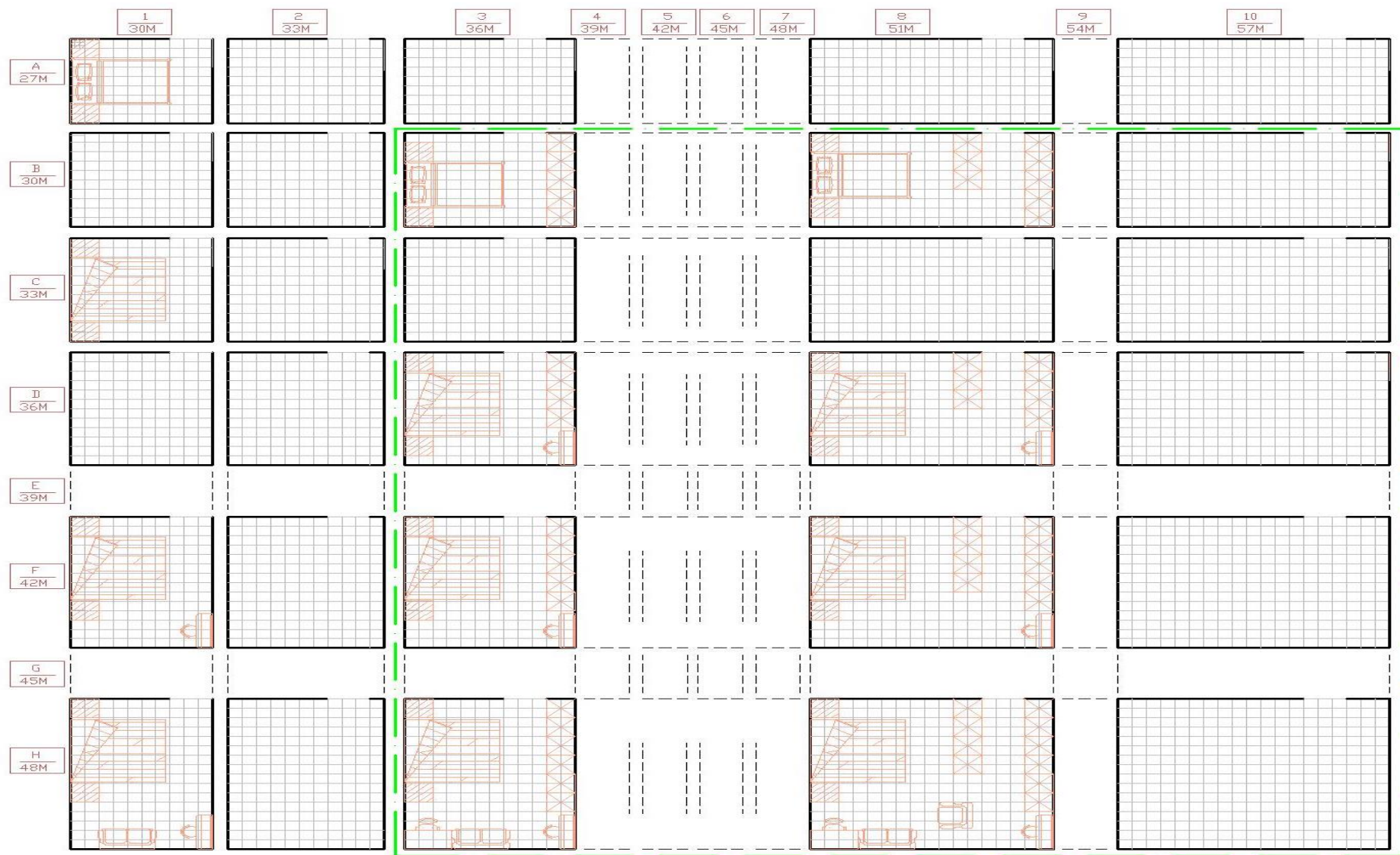
با توجه به لایه ی معماری اتاق تخت دبل که در صفحه ی بعد آمده است (LAY AR B- DB02) بازه ی قابل قبول در طراحی از اتاقی با عرض و طول ۳۶۰ میلیمتر و ۳۰۰ میلیمتر به صورت افزایشی تا ۵۷۰ میلیمتر و ۴۸۰ میلیمتر در نظر گرفته شد. این مساحت های قابل قبول با توجه به چیدمان مطلوب مورد نظر طراح و رعایت حداقل های فواصل با استفاده از اطلاعات معماری (نویفرت) تعیین شده است.

مفروضات مبلمان حداکثری که ابعاد آن در برگه ی طراحی آورده می شود (صفحه ی بعد)		
One beside tabale = BT	A medium single double bed = MDB	A desk and chair = D
Two beside tabales = 2BT	A large double bed = LDB	A chest of drawer = CH
A wardrobe = W	One armchair = A	Sofa = S
مفروضات مبلمان حداقلی		
Two beside tabales = 2BT وجود دو پا تختی به سمت دیوار	A medium single double bed = MDB	A wardrobe = W برای هر نفر حدود یک متر گنج (نویفرت، ۱۳۸۴، ص. ۲۵۷)
مفروضات حداقل فواصل (نویفرت، ۱۳۸۴، ص. ۲۵۷)		
فاصله ی بین دو کمد به طور موازی = ۹۰ س		فاصله ی تخت از اطراف = ۶۰ - ۷۵ س

جدول ۴-۲۶: مفروضات پیشنهادی طراح به منظور طراحی اتاق تک تخته (نگارنده)

	W	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
L	nM	30M	33M	36M	39M	42M	45M	48M	51M	54M	57M
A	27M	MDB & 2BT									
B	30M			MDB& 2BT&W					MDB& 2BT&W &W		
C	33M	LDB& 2BT									
D	36M			MLB& 2BT&W &CH					MLB& 2BT&W &W&CH		
E	39M										
F	42M	LDB& 2BT& CH		MLB& 2BT&W &CH					MLB& 2BT&W &W&CH		
G	45M										
H	48M	LDB& 2BT& CH&S		MLB& 2BT&W &CH&S &D					MLB& 2BT&W &W&CH &S&D& A		

جدول ۴-۲۷: تغییرات مدولار اتاق تخت دبل (نگارنده)

نمودار ۴-۱۸: تغییرات مدولار اتاق تخت دویل (نگارنده)

۴-۲-۳-۳- ماتریس معماری اتاق دو تخته

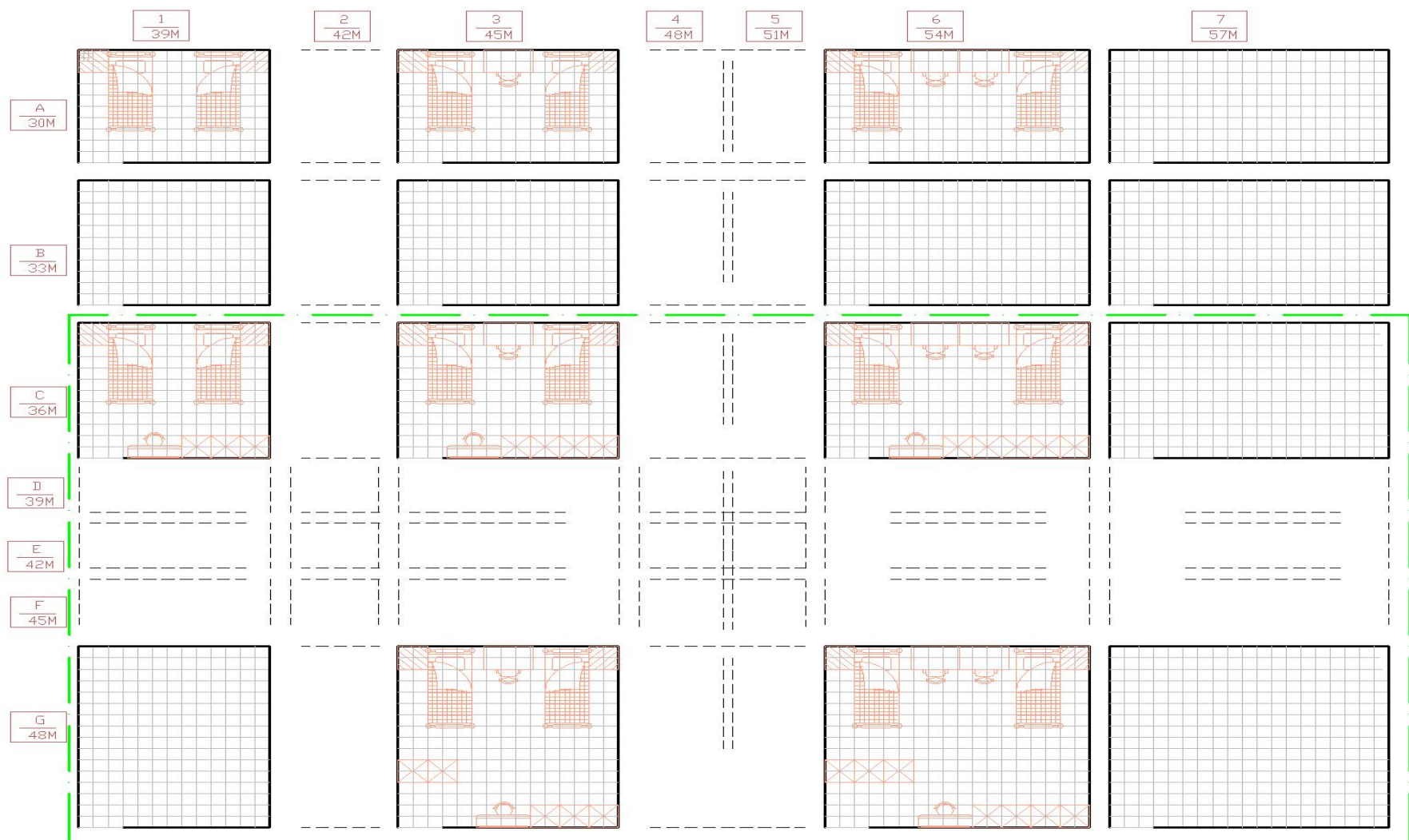
با توجه به لایه‌ی معماری اتاق خواب با دو تخت تک نفره که در صفحه‌ی بعد آمده است (LAY AR B- 2SB03) با پیش فرض قرار دادن مبلمان حداقلی و حداکثری مربوطه در طراحی، بازه‌ی قابل قبول در طراحی از اتاقی با عرض و طول ۳۹۰ میلی‌متر و ۳۶۰ میلی‌متر به صورت افزایشی تا ۵۷۰ میلی‌متر و ۴۸۰ میلی‌متر در نظر گرفته شد. این مساحت‌های قابل قبول با توجه به چیدمان مطلوب مورد نظر طراح و رعایت حداقل‌های فواصل با استفاده از اطلاعات معماری (نویفرت) تعیین شده است.

مفروضات مبلمان حداکثری که ابعاد آن در برگه‌ی طراحی آورده می‌شود (صفحه‌ی بعد)		
One beside tabale = BT	A medium single bed = MSB	A desk and chair = D
One armchair = A	Two desk and chair = 2 D	A chest of drawer = CH
A wardrobe = W	Two beside tabale = 2BT	
مفروضات مبلمان حداقلی		
One beside tabale = BT وجود یک پا تختی به سمت دیوار	A medium single bed = MSB	A wardrobe = W برای هر نفر حدود یک متر گنج (نویفرت، ۱۳۸۴، ص. ۲۵۷)
مفروضات حداقل فواصل (نویفرت، ۱۳۸۴، ص. ۲۵۷)		
فاصله‌ی بین دو کمد به طور موازی = ۹۰ س		فاصله‌ی تخت از اطراف = ۶۰ - ۷۵ س

جدول ۴-۲۸: مفروضات پیشنهادی طراح به منظور طراحی اتاق دو تخته (نگارنده)

	W	1	2	3	4	5	6	7
L	nM	39M	42M	45M	48M	51M	54M	57M
A	30M	2BT&2MSB		2BT&2MSB & D			2BT&2MSB& 2D	
B	33M							
C	36M	2BT&2MSB & W&CH		2BT&2MSB & W&CH& D			2BT&2MSB&W & CH& 2D	
D	39M							
E	42M							
F	45M							
G	48M			2BT&2MSB & W&CH& D			2BT&2MSB&W & CH& 2D	

جدول ۴-۲۹: تغییرات مدولار اتاق با دو تخت تک نفره (نگارنده)

نمودار ۴-۱۹: تغییرات مدولار اتاق با دو تخت تک نفره (نگارنده)

۴-۲-۳-۴- ماتریس معماری سرویس بهداشتی

با توجه به لایه‌ی معماری سرویس بهداشتی که در صفحه‌ی بعد آمده است (**LAY AR WC- 0۴**) با پیش فرض قرار دادن مبلمان حداقلی و حداکثری مربوطه در طراحی، بازه‌ی قابل قبول در طراحی با عرض و طول ۱۸۰ میلیمتر و ۱۵۰ میلیمتر به صورت افزایشی تا ۳۳۰ میلیمتر و ۲۱۰ میلیمتر در نظر گرفته شد. این مساحت‌های قابل قبول با توجه به چیدمان مطلوب مورد نظر طراح و رعایت حداقل‌های فواصل با استفاده از اطلاعات معماری (نویفرت) تعیین شده است.

مفروضات مبلمان حداکثری که ابعاد آن در برگه‌ی طراحی آورده می‌شود (صفحه‌ی بعد)		
A small washbasin = SW	A double washbasin = DW	A large washbasin = LW
A toilet = T	A Iranian toilet = IT	Wall = W
مفروضات مبلمان حداقلی		
A Iranian toilet = IT	A small washbasin = SW	
مفروضات حداقل فواصل (نویفرت، ۱۳۸۴، ص. ۲۶۳)		
فاصله‌ی تجهیزات از دیوار = ۲۵ سانتیمتر	فاصله حرکتی بین تجهیزات = ۷۵ سانتیمتر	فاصله‌ی تجهیزات از یکدیگر = ۱۵ سانتی متر

جدول ۴-۳۰: مفروضات پیشنهادی طراح به منظور طراحی سرویس بهداشتی (نگارنده)

	W		1	2	3	4	5	6
L	nM		18M	21M	24M	27M	30M	33M
A	15M		IT&SW	IT&LW	IT&LW&W	IT&LW&T	IT&LW&T&W	IT&DW&T&W
B	18M							
C	21M		IT&SW&T	IT&LW&T	IT&LW&W&T			

جدول ۴-۳۱: تغییرات مدولار سرویس بهداشتی (نگارنده)

نمودار ۴-۲۰: تغییرات مدولار سرویس بهداشتی (نگارنده)

۴-۲-۳-۵- ماتریس معماری حمام

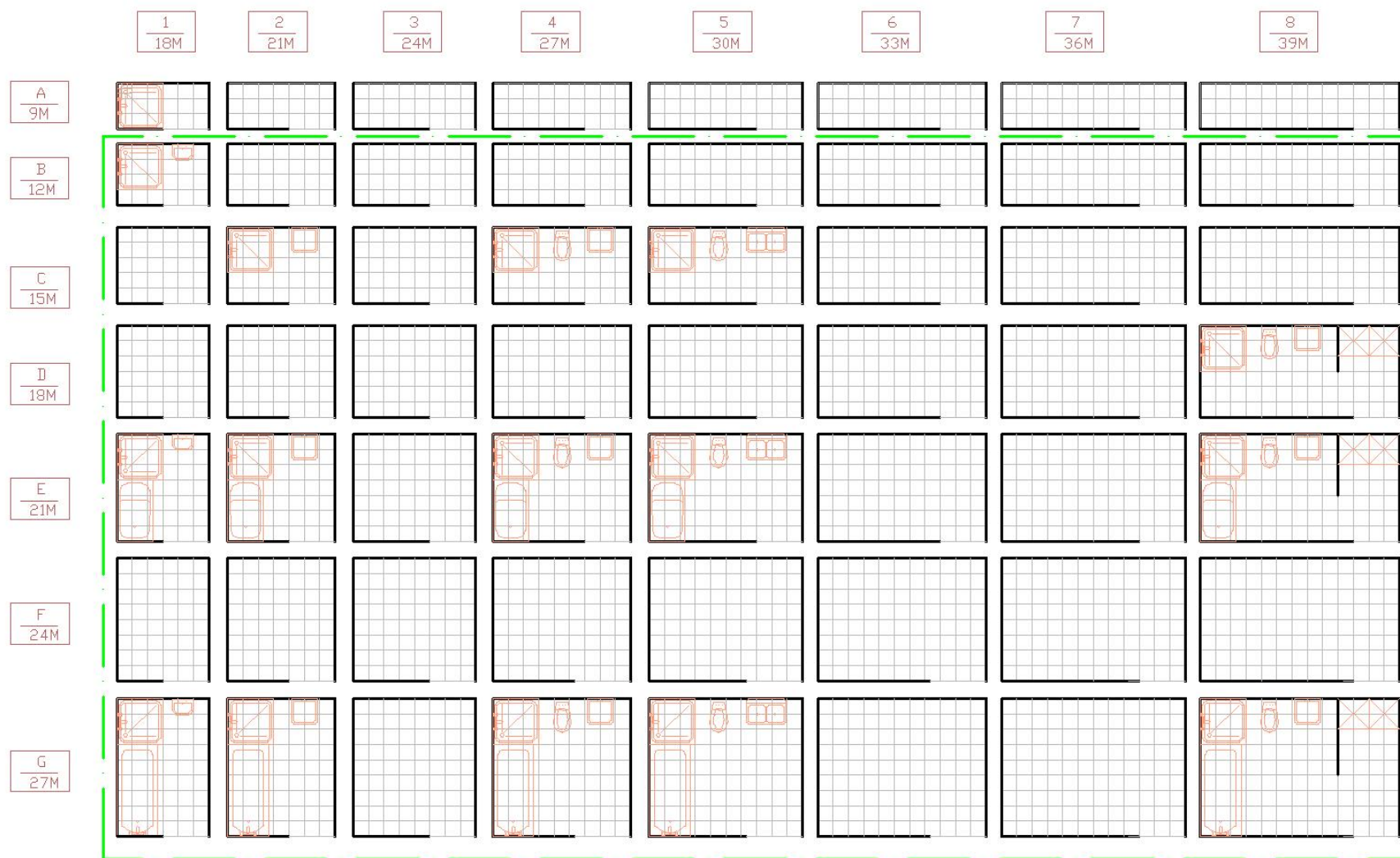
با توجه به لایه‌ی معماری حمام که در صفحه‌ی بعد آمده است (LAY AR BA- 05) با پیش فرض قرار دادن مبلمان حداقلی و حداکثری مربوطه در طراحی، بازه‌ی قابل قبول در طراحی با عرض و طول ۱۸۰ میلیمتر و ۱۲۰ میلیمتر به صورت افزایشی تا ۳۹۰ میلیمتر و ۲۷۰ میلیمتر در نظر گرفته شد. این مساحت‌های قابل قبول با توجه به چیدمان مطلوب مورد نظر طراح و رعایت حداقل‌های فواصل با استفاده از اطلاعات معماری (نویفرت) تعیین شده است.

مفروضات مبلمان حداکثری که ابعاد آن در برگه‌ی طراحی آورده می‌شود (صفحه‌ی بعد)		
A small washbasin = SW	A double washbasin = DW	A large washbasin = LW
A toilet = T	A shower = SH	Wall = W
A large bath = LB	A small bath = SB	A wardrobe = WR
مفروضات مبلمان حداقلی		
A shower = SH	A small washbasin = SW	
مفروضات حداقل فواصل (نویفرت، ۱۳۸۴، ص. ۲۶۳)		
فاصله‌ی تجهیزات از دیوار = ۲۵ سانتیمتر	فاصله حرکتی بین تجهیزات = ۷۵ سانتیمتر	فاصله‌ی تجهیزات از یکدیگر = ۱۵ سانتی متر

جدول ۴-۳۲: مفروضات پیشنهادی طراح به منظور طراحی حمام (نگارنده)

	W	1	2	3	4	5	6	7	8
L	nM	18M	21M	24M	27M	30M	33M	36M	39M
A	9M	SH							
B	12M	SH&SW							
C	15M		SH&LW		SH&LW&T	SH&DW&T			
D	18M								&SH LW&T&W&WR
E	21M	SH&SW&SB	SH&LW&SB		SH&LW&SB&T	SH&DW&SB&T			&SH LW&T&W&SB&WR
F	24M								
G	27M	SH&SW&LB	SH&LW&LB		SH&LW&LB&T	SH&DW&LB&T			&SH LW&T&W&LB&WR

جدول ۴-۳۳: تغییرات مدولار حمام (نگارنده)

نمودار ۴-۲۱: تغییرات مدولار حمام (نگارنده)

۴-۲-۳-۶- ماتریس معماری آشپزخانه با چیدمان ال (L) شکل

با توجه به لایه‌ی معماری آشپزخانه با چیدمان ال شکل که در صفحه‌ی بعد آمده است (LAY AR K- L06) با پیش فرض قرار دادن مبلمان حداقلی و حداکثری مربوطه در طراحی، بازه‌ی قابل قبول در طراحی با عرض و طول ۲۱۰ میلیمتر و ۲۴۰ میلیمتر به صورت افزایشی تا ۴۲۰ میلیمتر و ۴۵۰ میلیمتر در نظر گرفته شد. این مساحت‌های قابل قبول با توجه به چیدمان مطلوب مورد نظر طراح و رعایت حداقل‌های فواصل با استفاده از اطلاعات معماری (نویفرت) تعیین شده است.

مفروضات مبلمان حداکثری که ابعاد آن در برگه‌ی طراحی آورده می‌شود (صفحه‌ی بعد)		
A small hob = SH	A large hob = LH	A small fridge = SF
A large fridge = LF	A desk and chair ⁶ = D6	A washing machine = W
A small sink = SS	A large sink = LS	A dishwasher = D
A desk and chair ⁴ = D4		
مفروضات مبلمان حداقلی		
A small hob = SH	A small fridge = SF	A small sink = SS
مفروضات حداقل فواصل (نویفرت، ۱۳۸۴، ص. ۲۵۵-۲۵۴)		
فاصله‌ی تجهیزات از دیوار غیر از یخچال = ۶۰ سانتیمتر	فاصله حرکتی بین تجهیزات و دیوار = ۱۲۰ سانتیمتر	عمق تجهیزات = ۶۰ سانتی متر

جدول ۴-۳۴: مفروضات پیشنهادی طراح به منظور طراحی آشپزخانه با چیدمان ال شکل (نگارنده)

	W	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
L	nM	15M	18M	21M	24M	27M	30M	33M	36M	39M	42M
A	24M	SH&SS&SF		SH&SS&SF&W	SH&LS&SF&W		SH&LS&SF&W&D				
B	27M										
C	30M				LH&LS&LF&W		LH&LS&LF&W&D				
D	33M										
E	36M										
F	39M										LH&LS&LF&W&D&D4
G	42M										
H	45M										LH&LS&LF&W&D6

جدول ۴-۳۵: تغییرات مدولار آشپزخانه با چیدمان ال شکل (نگارنده)

۴-۲-۳-۷- ماتریس معماری آشپزخانه با چیدمان یو (U) شکل

با توجه به لایه‌ی معماری آشپزخانه با چیدمان یو شکل که در صفحه‌ی بعد آمده است (LAY AR K- U07) با پیش فرض قرار دادن مبلمان حداقلی و حداکثری مربوطه در طراحی، بازه‌ی قابل قبول در طراحی با عرض و طول ۳۰۰ میلیمتر و ۱۸۰ میلیمتر به صورت افزایشی تا ۵۱۰ میلیمتر و ۴۲۰ میلیمتر در نظر گرفته شد. این مساحت‌های قابل قبول با توجه به چیدمان مطلوب مورد نظر طراح و رعایت حداقل‌های فواصل با استفاده از اطلاعات معماری (نویفرت) تعیین شده است.

مفروضات مبلمان حداکثری که ابعاد آن در برگه‌ی طراحی آورده می‌شود (صفحه‌ی بعد)		
A small hob = SH	A large hob = LH	A small fridge = SF
A large fridge = LF	A desk and chair ⁶ = D6	A washing machine = W
A small sink = SS	A large sink = LS	A dishwasher = D
A desk and chair ⁴ = D4		
مفروضات مبلمان حداقلی		
A small hob = SH	A small fridge = SF	A small sink = SS
مفروضات حداقل فواصل (نویفرت، ۱۳۸۴، ص. ۲۵۵-۲۵۴)		
فاصله‌ی تجهیزات از دیوار غیر از یخچال = ۶۰ سانتیمتر	فاصله حرکتی بین تجهیزات و دیوار = ۱۲۰ سانتیمتر	عمق تجهیزات = ۶۰ سانتی متر

جدول ۴-۳۸: مفروضات پیشنهادی طراح به منظور طراحی آشپزخانه با چیدمان یو شکل (نگارنده)

	W	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
L	nM	24M	27M	30M	33M	36M	39M	42M	45M	48M	51M
A	15M	SH&SS&SF		SH&LS&SF							
B	18M	SH&SS&SF &W		SH&LS&SF &W&D							
C	21M										
D	24M			LH&LS&LF&D		LH&LS&LF &W&D					
E	27M										
F	30M										
G	33M										
H	36M										
I	39M										LH&LS&LF&W &D&D4
J	42M										LH&LS&LF&W&D6

جدول ۴-۳۶: تغییرات مدولار آشپزخانه یو شکل (نگارنده)

نمودار ۴-۲۳: تغییرات مدولار آشپزخانه یو شکل (نگارنده)

۴-۲-۳-۸- ماتریس معماری آشپزخانه با چیدمان موازی شکل (دوطرفه)

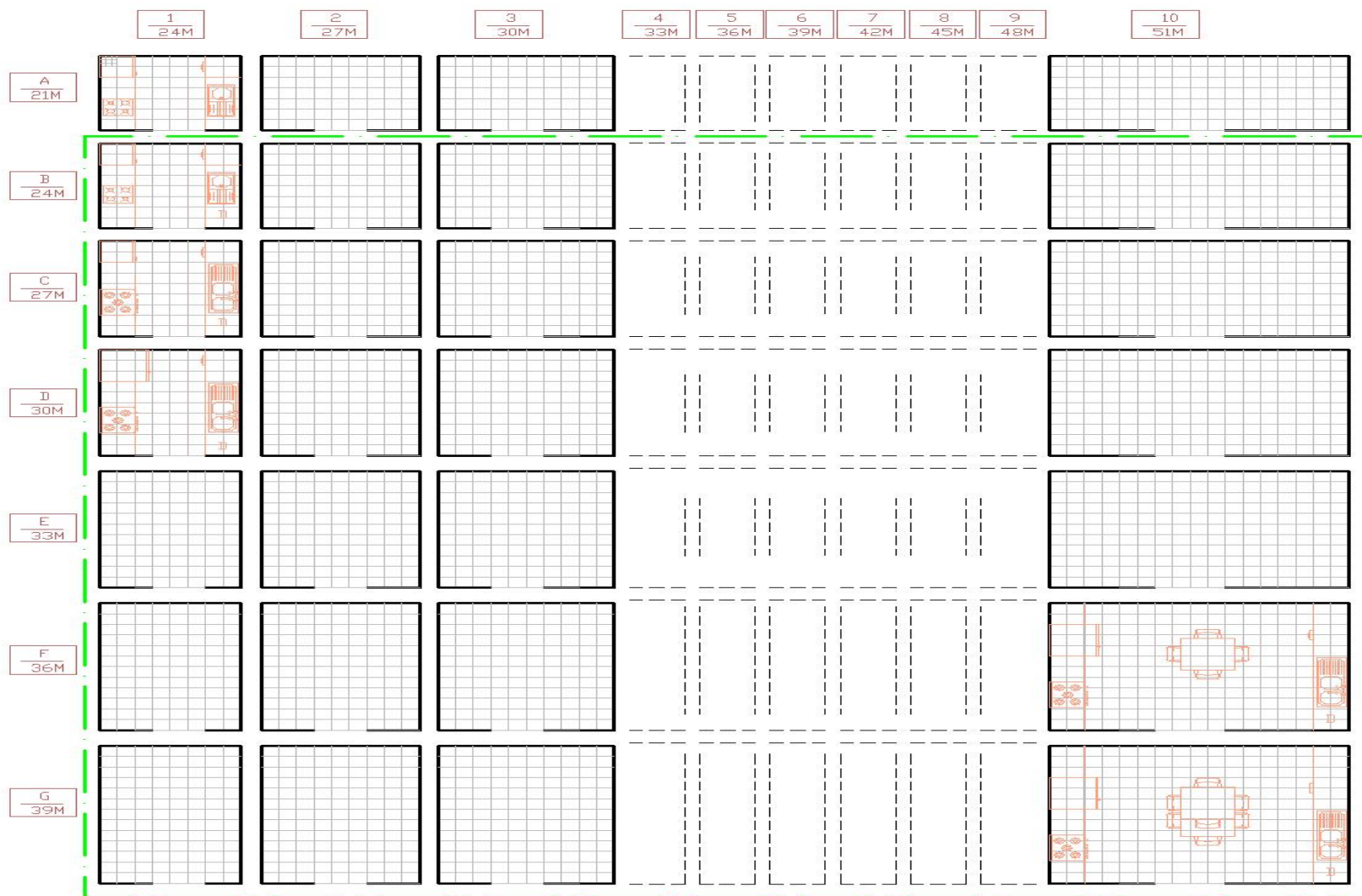
با توجه به لایه‌ی معماری آشپزخانه با چیدمان یو شکل که در صفحه‌ی بعد آمده است (LAY AR K- II08) با پیش فرض قرار دادن مبلمان حداقلی و حداکثری مربوطه در طراحی، بازه‌ی قابل قبول در طراحی با عرض و طول ۲۴۰ میلیمتر و ۲۴۰ میلیمتر به صورت افزایشی تا ۵۱۰ میلیمتر و ۳۹۰ میلیمتر در نظر گرفته شد. این مساحت‌های قابل قبول با توجه به چیدمان مطلوب مورد نظر طراح و رعایت حداقل‌های فواصل با استفاده از اطلاعات معماری (نویفرت) تعیین شده است.

مفروضات مبلمان حداکثری که ابعاد آن در برگه‌ی طراحی آورده می‌شود (صفحه‌ی بعد)		
A small hob = SH	A large hob = LH	A small fridge = SF
A large fridge = LF	A desk and chair6 = D6	A washing machine = W
A small sink = SS	A large sink = LS	A dishwasher = D
A desk and chair4 = D4		
مفروضات مبلمان حداقلی		
A small hob = SH	A small fridge = SF	A small sink = SS
مفروضات حداقل فواصل (نویفرت، ۱۳۸۴، ص. ۲۵۵-۲۵۴)		
فاصله‌ی تجهیزات از دیوار غیر از یخچال = ۶۰ سانتیمتر	فاصله حرکتی بین تجهیزات و دیوار = ۱۲۰ سانتیمتر	عمق تجهیزات = ۶۰ سانتی متر

جدول ۴-۳۷: مفروضات پیشنهادی طراح به منظور طراحی آشپزخانه با چیدمان موازی شکل (دوطرفه) (نگارنده)

	W	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
L	nM	24M	27M	30M	33M	36M	39M	42M	45M	48M	51M
A	21M	SH& SS&SF&W									
B	24M	SH& SS&SF&W& D									
C	27M	LH& LS&SF&W& D									
D	30M	LH& LS&LF&W& D									
E	33M										
F	36M										LH& LS&LF& W&D&D 4
G	39M										LH& LS&LF& W&D6

جدول ۴-۳۸: تغییرات مدولار آشپزخانه موازی شکل (دوطرفه) (نگارنده)

نمودار ۴-۲۴: تغییرات مدولار آشپزخانه موازی شکل (دوطرفه) (نگارنده)

۴-۲-۳-۹- ماتریس معماری آشپزخانه با چیدمان یکطرفه

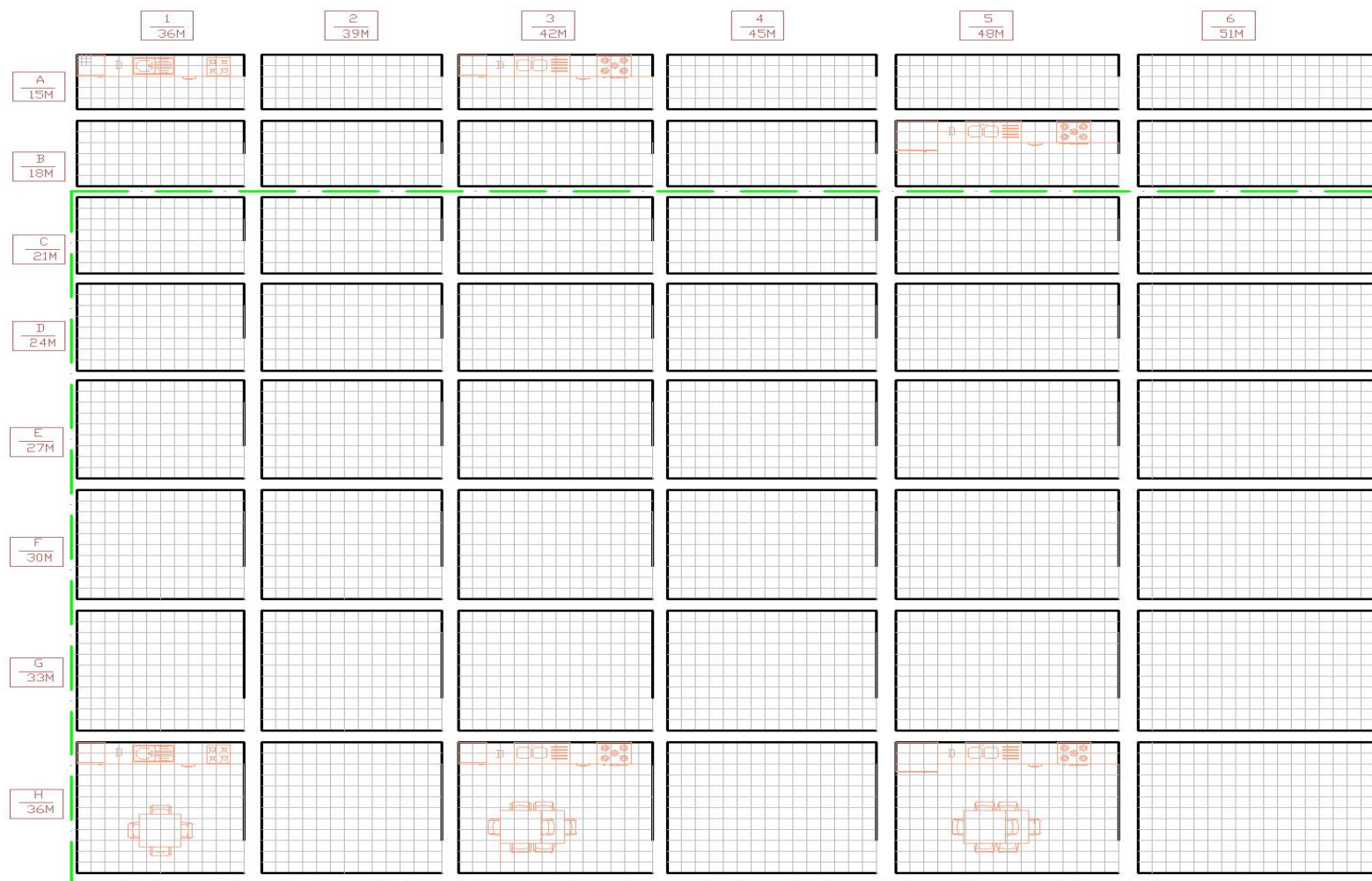
با توجه به لایه‌ی معماری آشپزخانه با چیدمان یک‌طرفه که در صفحه‌ی بعد آمده است (LAY AR K- I09) با پیش فرض قرار دادن مبلمان حداقلی و حداکثری مربوطه در طراحی، بازه‌ی قابل قبول در طراحی با عرض و طول ۳۶۰ میلیمتر و ۲۱۰ میلیمتر به صورت افزایشی تا ۵۱۰ میلیمتر و ۳۶۰ میلیمتر در نظر گرفته شد. این مساحت‌های قابل قبول با توجه به چیدمان مطلوب مورد نظر طراح و رعایت حداقل‌های فواصل با استفاده از اطلاعات معماری (نویفرت) تعیین شده است.

مفروضات مبلمان حداکثری که ابعاد آن در برگه‌ی طراحی آورده می‌شود (صفحه‌ی بعد)		
A small hob = SH	A large hob = LH	A small fridge = SF
A large fridge = LF	A desk and chair6 = D6	A washing machine = W
A small sink = SS	A large sink = LS	A dishwasher = D
A desk and chair4 = D4		
مفروضات مبلمان حداقلی		
A small hob = SH	A small fridge = SF	A small sink = SS
مفروضات حداقل فواصل (نویفرت، ۱۳۸۴، ص. ۲۵۵-۲۵۴)		
فاصله‌ی تجهیزات از دیوار غیر از یخچال = ۶۰ سانتیمتر	فاصله حرکتی بین تجهیزات و دیوار = ۱۲۰ سانتیمتر	عمق تجهیزات = ۶۰ سانتی متر

جدول ۴-۳۹: مفروضات پیشنهادی طراح به منظور طراحی آشپزخانه با چیدمان یک‌طرفه (نگارنده)

	W	1	2	3	4	5	6
L	nM	36M	39M	42M	45M	48M	51M
A	15M	SH&SS&SF&W&D		LH&LS&SF&W&D			
B	18M					LH&LS&LF&W&D	
C	21M						
D	24M						
E	27M						
F	30M						
G	33M						
H	36M	SH&SS&SF&W&D&D4		LH&LS&SF&W&D&D6		LH&LS&LF&W&D&D6	

جدول ۴-۴۰: تغییرات مدولار آشپزخانه یکطرفه (نگارنده)

نمودار ۴-۲۵: تغییرات مدولار آشپزخانه یکطرفه (نگارنده)

۴-۲-۳-۱۰- ماتریس معماری آشپزخانه پذیرایی

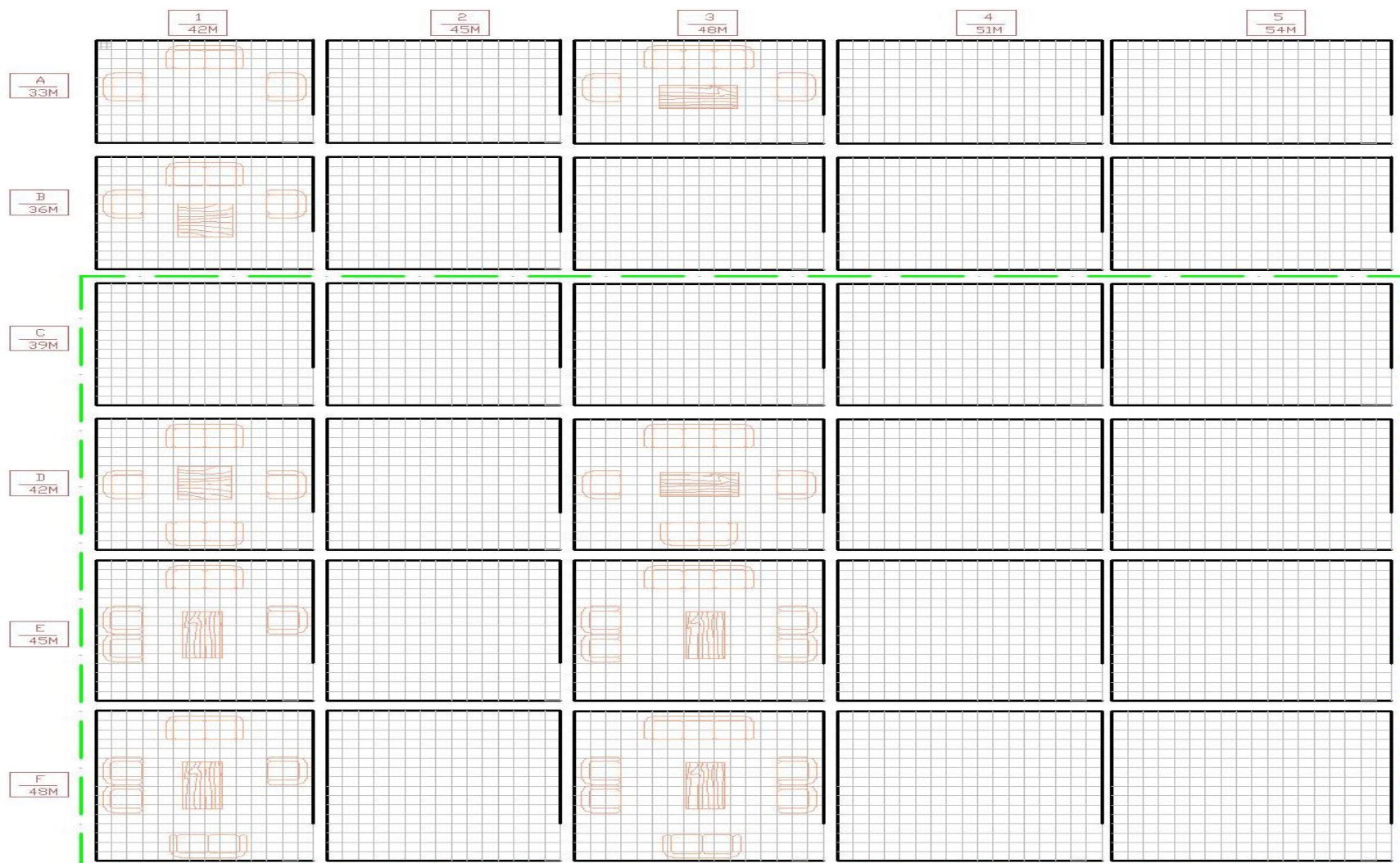
با توجه به لایه‌ی معماری پذیرایی که در صفحه‌ی بعد آمده است (LAY AR L- 1۰) با پیش فرض قرار دادن مبلمان حداقلی و حداکثری مربوطه در طراحی، بازه‌ی قابل قبول در طراحی با عرض و طول ۴۲۰ میلی‌متر و ۴۲۰ میلی‌متر به صورت افزایشی تا ۵۴۰ میلی‌متر و ۴۸۰ میلی‌متر در نظر گرفته شد. این مساحت‌های قابل قبول با توجه به چیدمان مطلوب مورد نظر طراح و رعایت حداقل‌های فواصل با استفاده از اطلاعات معماری (نویفرت) تعیین شده است.

مفروضات مبلمان حداکثری که ابعاد آن در برگه‌ی طراحی آورده می‌شود (صفحه‌ی بعد)		
A sofa2 = S2	A sofa3 = S3	A armchair = A
A table 4 = T4 میز مربع	A table 2 = T2 میز مستطیل	
مفروضات مبلمان حداقلی		
A sofa2 = S2	Two armchair = 2 A	A table = T
مفروضات حداقل فواصل		
	فاصله حرکتی بین تجهیزات و دیوار = ۱۲۰ سانتیمتر	فاصله‌ی میز از مبلمان = ۶۰ سانتیمتر

جدول ۴-۴۱: مفروضات پیشنهادی طراح به منظور طراحی پذیرایی (نگارنده)

	W	1	2	3	4	5
L	nM	42M	45M	48M	51M	54M
A	33M	2A&S2		S3&2A&T2		
B	36M	2A&S2&T4				
C	39M					
D	42M	2A&2S2&T4		S3&2A&S2&T2		
E	45M	3A&1S2&T2		S3&4A&T2		
F	48M	3A&2S2&T2		S3&4A&S2&T2		

جدول ۴-۴۲: تغییرات مدولار پذیرایی (نگارنده)

نمودار ۴-۲۶: تغییرات مدولار پذیرایی (نگارنده)

۴-۲-۳-۱۱- ماتریس معماری ناهارخوری

با توجه به لایه‌ی معماری ناهارخوری که در صفحه‌ی بعد آمده است (LAY AR D- 11) با پیش فرض قرار دادن مبلمان حداقلی و حداکثری مربوطه در طراحی، بازه‌ی قابل قبول در طراحی با عرض و طول ۲۷۰ میلیمتر و ۲۷۰ میلیمتر به صورت افزایشی تا ۵۴۰ میلیمتر و ۴۲۰ میلیمتر در نظر گرفته شد. این مساحت‌های قابل قبول با توجه به چیدمان مطلوب مورد نظر طراح و رعایت حداقل‌های فواصل با استفاده از اطلاعات معماری (نویفرت) تعیین شده است.

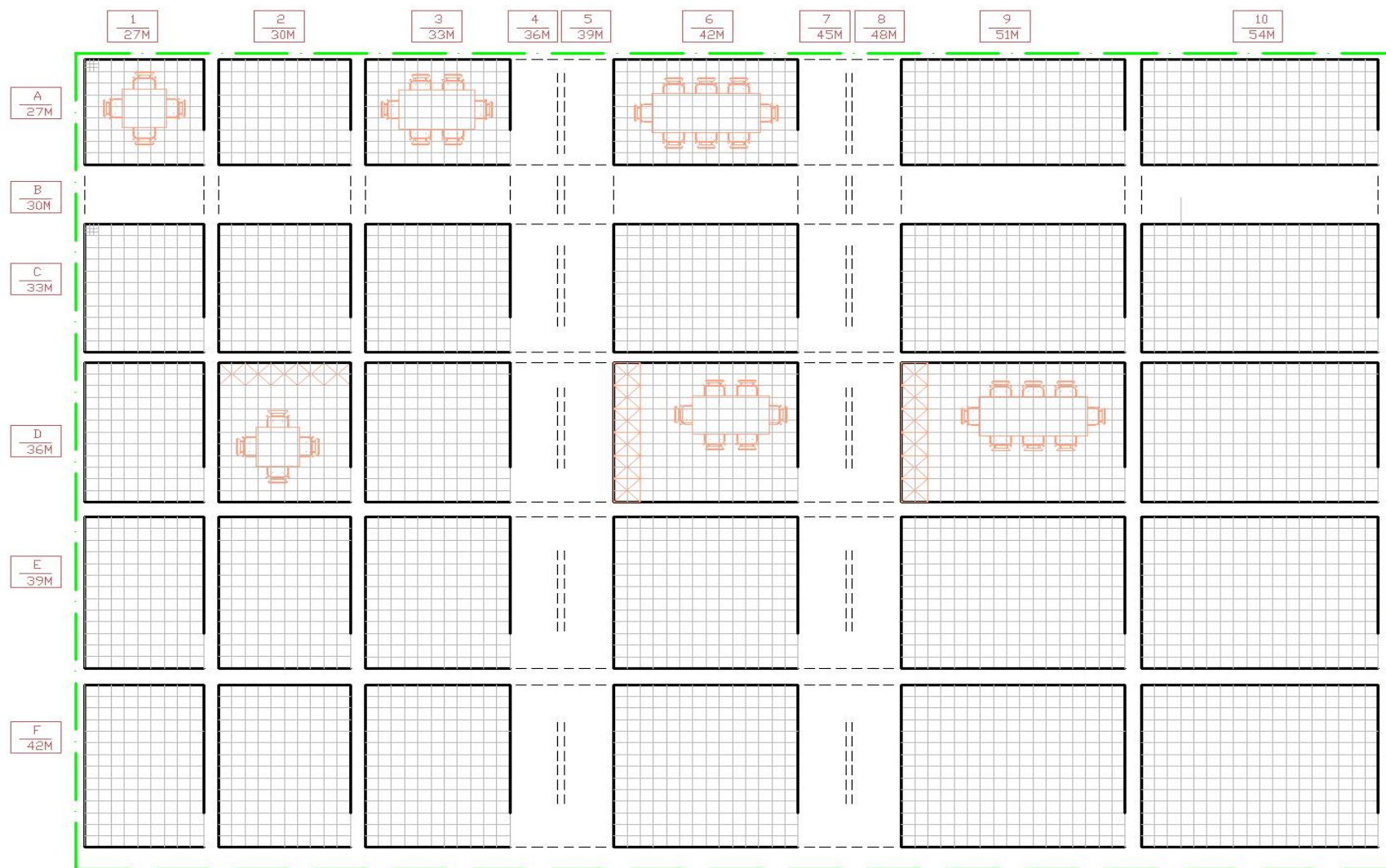
مفروضات مبلمان حداکثری که ابعاد آن در برگه‌ی طراحی آورده می‌شود (صفحه‌ی بعد)		
A desk and chair ₄ = D ₄	A desk and chair ₆ = D ₆	A desk and chair ₈ = D ₈
A wardrobe = W		
مفروضات مبلمان حداقلی		
A desk and chair ₄ = D ₄		
مفروضات حداقل فواصل (نویفرت، ۱۳۸۴، ص. ۲۵۶)		
	فاصله حرکتی بین صندلی و دیگر تجهیزات = ۵۵ سانتیمتر	فضای حرکت در چپ و راست میز = ۸۰ سانتیمتر

جدول ۴-۴۳: مفروضات پیشنهادی طراح به منظور طراحی ناهارخوری (نگارنده)

[illegible]

جدول ۴-۴۴: تغییرات مدولار ناهارخوری (نگارنده)

لازم به ذکر است که فضای ناهارخوری می‌تواند در ترکیب با دیگر فضاها قرار گیرد و به تنهایی محصور نباشد که در این صورت فواصل حرکتی بین تجهیزات، بین دو فضا تقسیم می‌گردد.

نمودار ۴-۲۷: تغییرات مدولار ناهارخوری (نگارنده)

۴-۲-۳-۱۲- ماتریس معماری اتاق تلویزیون

با توجه به لایه‌ی معماری اتاق تلویزیون که در صفحه‌ی بعد آمده است (L A Y A R T R- 1۲) با پیش فرض قرار دادن مبلمان حداقلی و حداکثری مربوطه در طراحی، بازه‌ی قابل قبول در طراحی با عرض و طول ۴۲۰ میلیمتر و ۳۶۰ میلیمتر به صورت افزایشی تا ۵۴۰ میلیمتر و ۴۵۰ میلیمتر در نظر گرفته شد. این مساحت‌های قابل قبول با توجه به چیدمان مطلوب مورد نظر طراح و رعایت حداقل‌های فواصل با استفاده از اطلاعات معماری (نویفرت) تعیین شده است.

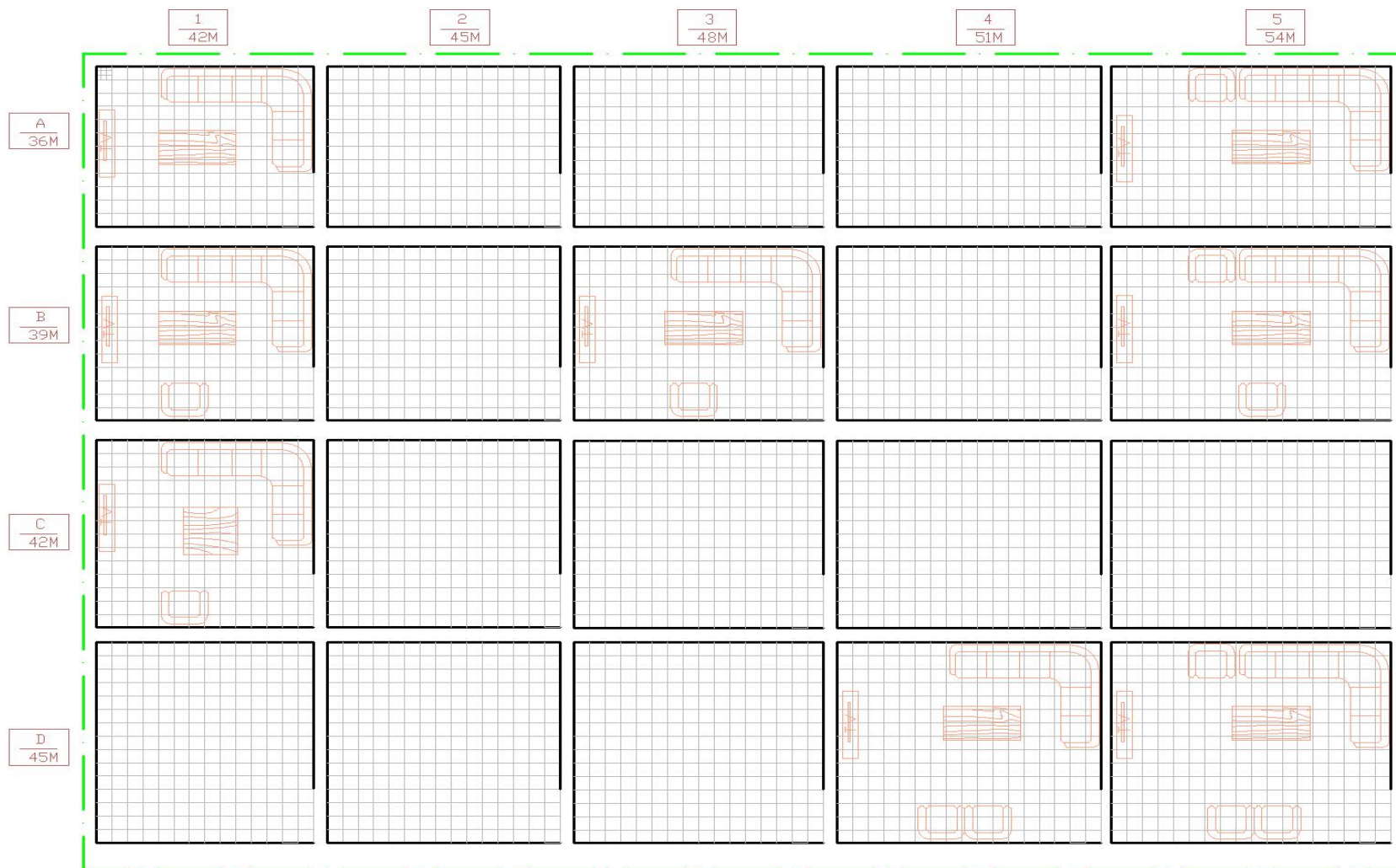
مفروضات مبلمان حداکثری که ابعاد آن در برگه‌ی طراحی آورده می‌شود (صفحه‌ی بعد)		
A sofa L = SL	A TV = TV	A armchair = A
A table 4 = T4 میز مربع	A table 2 = T2 میز مستطیل	
مفروضات مبلمان حداقلی		
A sofa L = SL	A TV = TV	A table = T
مفروضات حداقل فواصل (نویفرت، ۱۳۸۴، ص. ۲۵۶)		
فاصله‌ی تلویزیون تا مبلمان = ۲۷۰-۴۲۰ سانتی متر (ارفعی، ۱۳۸۱، ص ۱۸)	فاصله حرکتی بین تجهیزات و دیوار = ۱۲۰ سانتیمتر	فاصله‌ی میز از مبلمان = ۶۰ سانتیمتر

جدول ۴-۴۵: مفروضات پیشنهادی طراح به منظور طراحی اتاق تلویزیون (نگارنده)

	W	1	2	3	4	5
L	nM	42M	45M	48M	51M	54M
A	36M	TV&SL&T2				TV&SL&T2 &A
B	39M	TV&SL&A &T2		TV&SL&T2 &A		TV&SL&T2 &2A
C	42M	TV&SL&A &T4				
D	45M				TV&SL&T2 &2A	TV&SL&T2 &3A

جدول ۴-۴۶: تغییرات مدولار اتاق تلویزیون (نگارنده)

لازم به ذکر است که در منازل با متراژ پایین، ادغام فضای تماشا با پذیرایی یا نشیمن انجام می‌گردد.

نمودار ۴-۲۸: تغییرات مدولار اتاق تلویزیون (نگارنده)

۴-۲-۳-۱۳- ماتریس معماری اتاق نشیمن

با توجه به لایه‌ی معماری اتاق نشیمن که در صفحه‌ی بعد آمده است (LAY AR L1- 1۳) با پیش فرض قرار دادن مبلمان حداقلی و حداکثری مربوطه در طراحی، بازه‌ی قابل قبول در طراحی با عرض و طول ۳۳۰ میلیمتر و ۳۶۰ میلیمتر به صورت افزایشی تا ۴۵۰ میلیمتر و ۵۱۰ میلیمتر در نظر گرفته شد. این مساحت‌های قابل قبول با توجه به چیدمان مطلوب مورد نظر طراح و رعایت حداقل‌های فواصل با استفاده از اطلاعات معماری (نویفرت) تعیین شده است.

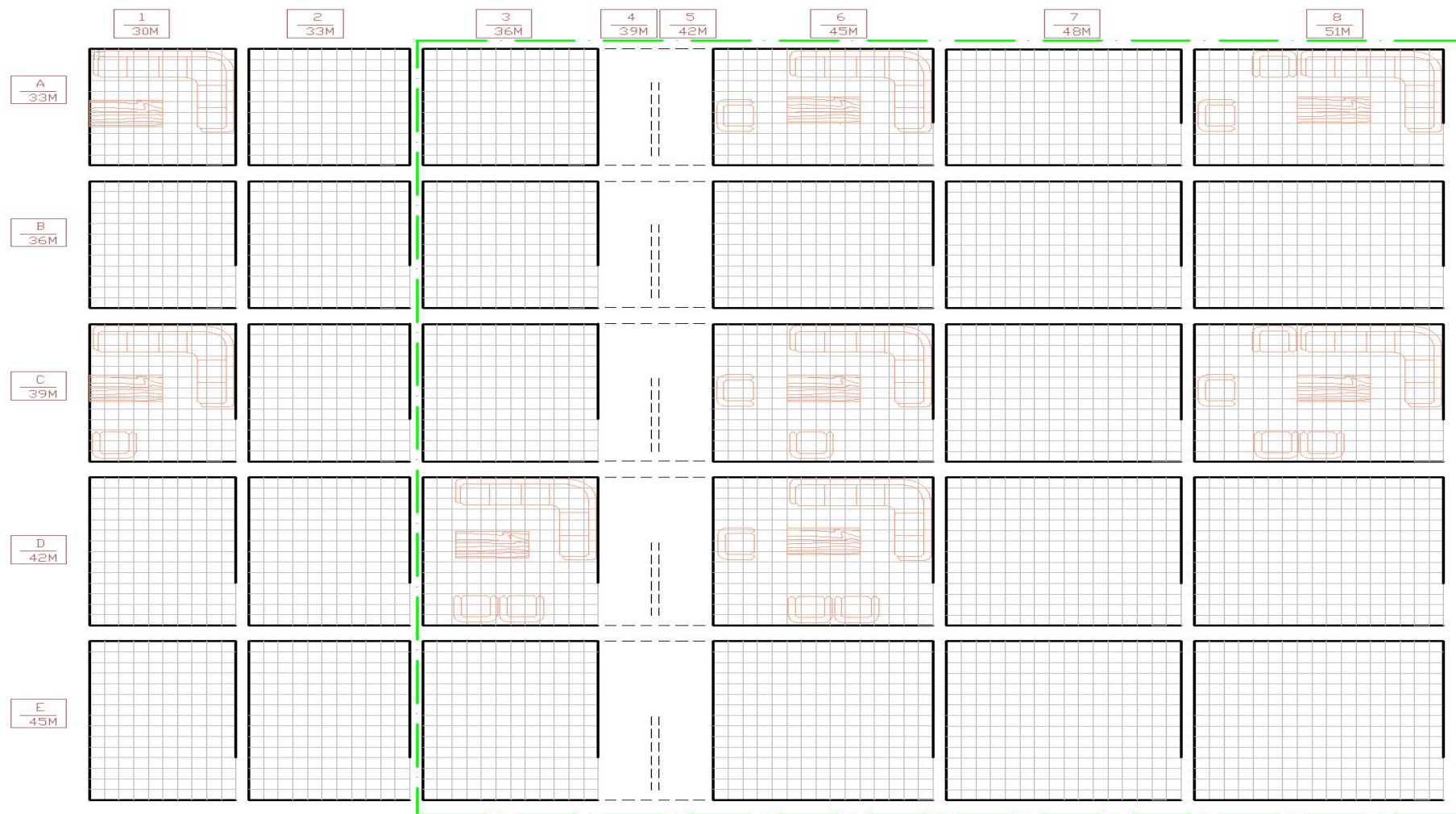
مفروضات مبلمان حداکثری که ابعاد آن در برگه‌ی طراحی آورده می‌شود (صفحه‌ی بعد)		
A sofa L = SL	A table 2 = T2 میز مستطیل	A armchair = A
مفروضات مبلمان حداقلی		
A sofa L = SL	A table = T	
مفروضات حداقل فواصل (نویفرت، ۱۳۸۴، ص. ۲۵۶)		
	فاصله حرکتی بین تجهیزات و دیوار = ۱۲۰ سانتیمتر	فاصله‌ی میز از مبلمان = ۶۰ سانتیمتر

جدول ۴-۴۷: مفروضات پیشنهادی طراح به منظور طراحی اتاق نشیمن (نگارنده)

	W	1	2	3	4	5	6	7	8
L	nM	30M	33M	36M	39M	42M	45M	48M	51M
A	33M	SL&T2					A&SL&T2		2A&SL&T2
B	36M								
C	39M	A&SL&T2					2A&SL&T2		4A&SL&T2
D	42M			2A&SL&T2			3A&SL&T2		
E	45M								

جدول ۴-۴۸: تغییرات مدولار اتاق نشیمن (نگارنده)

لازم به ذکر است که فضای نشیمن در فضاها و مترازهای پایین ضرورتی ندارد و بایستی متناسب با اندازه‌ی دیگر فضاها در نظر گرفته شود.

نمودار ۴-۲۹: تغییرات مدولار اتاق نشیمن (نگارنده)

۴-۲-۴- جمع بندی

استفاده از سیستم مدولار به دو صورت کلی باعث تقویت انعطاف پذیری در مقیاس خرد در فضاهای داخلی مسکن می گردد:

- تعیین استاندارد اندازه‌ی فضاها و محدوده‌ی قابل قبول با مفروضات طراح مورد نظر به منظور برآورد حداقل و حداکثر ابعاد فضاها با توجه به ارزش‌های اسلامی،
 - سهولت بخشی به تغییرات در مقوله‌ی انعطاف‌پذیری در آینده از بابت همسازی سازه با معماری و همچنین تقویت انتخاب‌های کاربر با برخورداری از قابلیت همپوشانی فضاها با یکدیگر،
- میزان مساحت یا فضایی که برای طراحی یک مسکن معلوم در نظر گرفته می‌شود، مهمترین عامل تأثیرگذار در انعطاف‌پذیری محسوب می‌گردد. بنابراین انعطاف‌پذیری به وسیله روند ساخت و ساز ارزان و سهل الوصول و تهیه فضاهای بیشتر با یک هزینه معلوم و به وسیله فرصت‌هایی برای گسترش کلی مسکن، پشتیبانی می‌گردد (بتلی و همکاران، ۱۳۹۱، ص. ۱۷۵).

در واقع در طراحی یک مسکن انعطاف‌پذیر، تعیین و محاسبه‌ی فضاهای بالقوه مانند تراس‌هایی قابلیت تجمع با فضاهای داخلی مسکن را دارد به همراه مساحت اولیه، مساحت نهایی مسکن را مطرح می‌نماید. به طور مثال فضایی با اندازه‌ی ۸۱ متر مربع^{۱۹} در نظرگیری ۱۸ متر مربع فضای بالقوه، ۹۹ متر مربع را در نهایت خود دارد. در حقیقت از ۸۱ تا ۹۹ متر مربع، مساحت‌های ضریب ۰,۰۹ متر مربع به مانند ۹۰ متر مربع می‌تواند یک مساحت قابل تغییر در این مسکن به صورت پیش بینی شده باشد.

در واقع ماتریس افزایشی معماری هر فضا، الگویی قابل تعمیم به چیدمان‌های مختلف با توجه به مبلمان‌های پیش فرض می‌باشد، یعنی هر طراح با توجه به خواست‌ها و نیازهای کاربر و مقدمات طراحی ویژه‌ی خود می‌تواند حداقل و حداکثر فضاها را دارای معنا کند. حداقل ابعاد با توجه به حداقل مفروضات مورد نیاز یک فضا و همچنین در نظرگیری شأن انسان؛ حداکثر ابعاد با توجه به بکارگیری حداکثر مفروضات طراح، جلوگیری از اسراف فضا و از بین رفتن خاصیت فضا تعیین می‌گردد.

این ماتریس معماری برای هر فضا می‌تواند زمینه‌ای باشد به منظور تغییرات گسترده در گستره‌ی زمان و درک دقیق تغییرات سیستمی و شبکه‌ای قابل درک برای کاربر، که برای چگونگی تغییرات تفهیم باشد. این روش تعاملات طراح و کاربر را افزایش داده و سیستم‌های اجرا را سهولت می‌بخشد.

۱۱۹- هر مدول ۳۰*۳۰ سانتی متر یک واحد مساحت ۰/۰۹ متر مربع را تشکیل می‌دهد، در واقع ۸۱ متر مربع ۹۰۰ عدد مساحت مدول را شامل می‌شود.

۱۲۰- ۱۸ متر مربع ۲۰۰ عدد مساحت مدول را شامل می‌شود.

مدولار نمودن همپوشانی فضاها را می توان به منظور راحتی بیشتر در اندازه و جایجایی فضاها در نظر گرفت.

	L	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
W	nM	27M	30M	33M	36M	39M	42M	45M	48M	51M	54M	57M
A	27M	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	
B	30M	D	D &S B	D &S B	L1&D &DB &SB	L1&D &DB &SB	L1&D &DB &SB	L1&D &DB &SB	L1&D &D &B &S B	L1&D &DB	D&DB	DB
C	33M	D	D &S B	D &S B	L1&D &DB &SB	L1&D &DB &SB	L1&D &DB &SB	L1&D &DB &SB	L1&D &D &B &S B	L1&D &DB	D&DB	DB
D	36M	D	D &S B	D &S B	L1&D &DB &SB	L1&D &2SB &DB &SB	L1&TR &D&2 SB&D B&SB	L1&T R&D &2SB &DB &SB	L1&TR &D&2 SB&DB &SB	L1&T R&D &2SB &DB	TR&D &2SB &DB	2SB &D B
E	39M	D	D &S B	D &S B	L1&D &DB &SB	L1&D &2SB &DB &SB	L1&TR &D&2 SB&D B&SB	L1&T R&D &2SB &DB &SB	L1&TR &D&2 SB&DB &SB	L1&T R&D &2SB &DB	TR&D &L&2 SB&D B	2SB &D B
F	42M	D	D &S B	D &S B	L1&D &DB &SB	L1&D &2SB &DB &SB	L1&TR &D&2 SB&D B&SB	L1&T R&D &2SB &DB &SB	L1&TR &D&2 SB&DB &SB	L1&T R&D &2SB &DB	TR&D &L&2 SB&D B	2SB &D B
G	45M		SB	SB	L1&D B&SB	L1&2 SB&D B&SB	L1&TR &D&2 SB&D B&SB	L1&T R&D &2SB &DB &SB	L1&TR &D&2 SB&DB &SB	L1&T R&L &2SB &DB	TR&L &2SB &DB	2SB &D B
H	48M		SB	SB	DB&S B	L&2S B&D B&SB	L&2SB &DB &SB	L&2S B&DB &SB	L&2 SB&DB &SB	L&2S B&D B	L&2S B&DB	2SB &D B

جدول ۴-۴۹: همپوشانی تغییرات مدولار فضاها (نگارنده)

اتاق تخت تک=۲۰۰	اتاق تخت تک= SB	نشیمن= L1	پذیرایی= L	اتاق تلویزیون = TR	ناهارخوری = D	اتاق تخت دوبل= DB
-----------------	-----------------	-----------	------------	--------------------	---------------	-------------------

فصل پنجم:

نتیجه گیری، بحث و پیشنهادها

۵-۱- بررسی تطبیقی نظام راهبردی طراحی مسکن انعطاف پذیر غرب و ایران

به طور خلاصه نقاط ضعف رویکرد انعطاف پذیری غرب در جامعه معاصر ایران به شرح زیر است:

- نابرابری اجتماعی؛

به دلایل هزینه های بالای طراحی اولیه مناسب هر قشری نیست، در حالی که کاهش هزینه های ارتقاء، مدیریت،
نوسازی و تغییرات در طول زمان را سبب می شود، در نتیجه نابرابری اجتماعی بوجود می آید؛

- عدم محدودیت در تغییرات پلانی بدون توجه به فرهنگ ایرانی؛

در واقع حریم در مسکن ایرانی را شاید بتوان مهمترین اصل تشکیل روابط فضایی دانست که با گونه شناسی غربی
می تواند منافاتی نداشته باشد ولی باید توجه داشت که تعداد انتخاب های کاربر را کاهش می دهد ولیکن ماندگاری
را افزایش داده و سبک زندگی را به منظور آموزش غیر مستقیم روابط جاری در مسکن برای نسل های آینده گوشزد
می نماید؛

- کاهش تقاضای مسکن؛

به دلیل کاهش جابجایی ها می تواند از نقاط ضعف دیگر باشد، زیرا خانواده ای که بتواند مسکنی را که تا چند سال
از بعد تغییرات فیزیکی خانواده آنها را تحت پوشش قرار دهد دیگر جابجایی را نخواهند داشت و این برای بازار
مسکن ایران که شغل قسمت اعظمی از افراد را تشکیل داده رکود را سبب می گردد.

در واقع برنامه ریزی در مورد مسکن در صورتی موفق خواهد بود که از واقعیات درکی روشن و دریافتی در ست داشته
باشیم و بتواند خود را در تماس دائمی با نیازهای واقعی جامعه بگذارد. پس در بررسی مسئله مسکن کنکاش در نکات زیر
ضروری است:

۱- از نقطه نظر زمانی: مسئله مسکن چون هر مسئله دیگری دارای گذشته، حال و آینده ای است. اگر بپذیریم که

گذشته در حال مستقر و آینده در حال مستتر بنابر این درک این مسیر، نیازی مبرم به شناخت وضع موجود مسکن دارد،

۲- از نقطه نظر مکانی: شرایط مکانی خود از ویژگی های عمده در مسئله مسکن است. نادیده گرفتن این مسئله

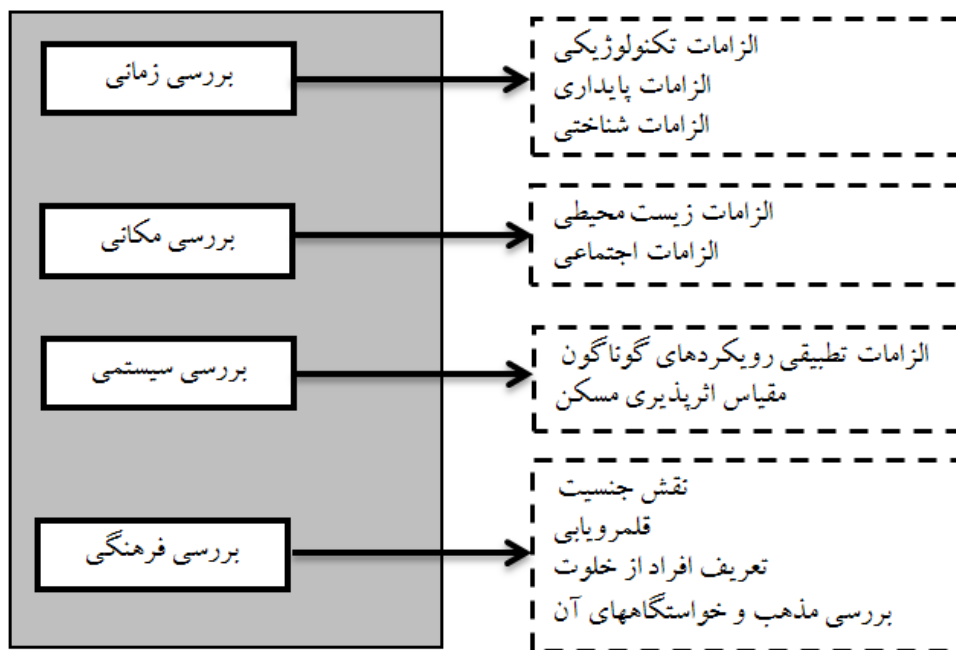
بی هویتی مساکنی را سبب می گردد که در آینده بر پا خواهد شد،

۳- از نقطه نظر سیستمی: مسئله مسکن تحت تأثیر عوامل متعددی است که همگی در دل نظامی قرار دارند که در

آن مقوله مسکن به مسئله تبدیل گردیده است، به بیانی دیگر مسئله مسکن گه گاه به نظامی فراتر از مسائل منطقه ای و ملی
وابسته است، پس لازم است که مسئله در دل این نظام مورد شناسایی و تحلیل قرار گیرد،

۴- از نقطه نظر فرهنگی: ابعاد فرهنگی و انسانی مسئله مسکن از عمده ترین عواملی می باشد که می باید مورد

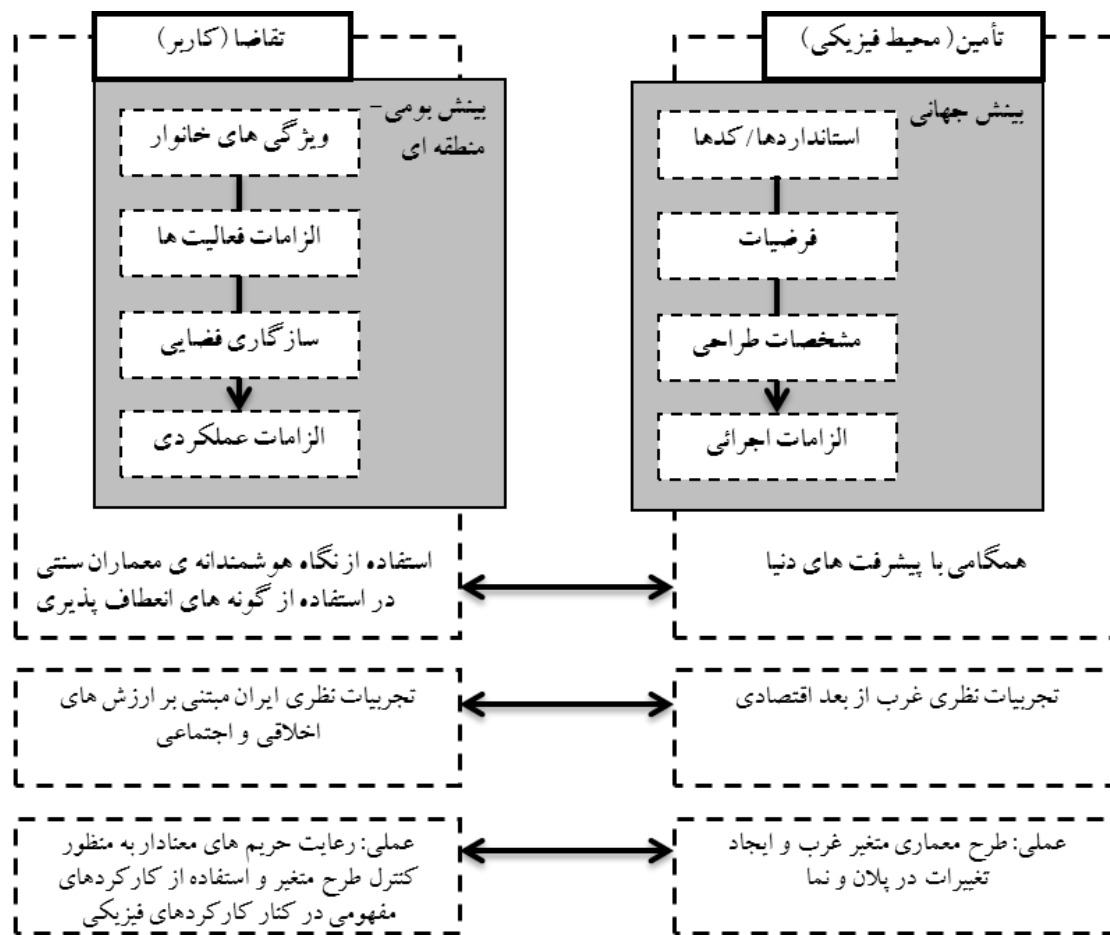
کنکاش گسترده قرار گیرد، چرا که شناخت این ویژگی ها برای حصول به مقصود نقشی تعیین کننده خواهد داشت.

نمودار ۵-۱: برنامه‌ریزی موفق مسکن در طراحی انعطاف‌پذیر (نگارنده)

معماری سازگار، توجه خاص به تغییرات اجتماعی را از طریق توانایی توسعه با توجه به نیازهای منحصر به فرد کاربران تأمین می‌نماید، که شروع راه‌های جدیدی است، اما نه به عنوان یک ایده جدید که باید به عنوان یک ابزار برای طراحی اقتصادی-اجتماعی و زیست محیطی باشد و به مانند غرب جنبه مادی بیشتر در نظر گرفته نشود، حريم به عنوان بخش مهمی در طرح مسکن انعطاف‌پذیر شاید قدرت مانور پلان‌ها را برای تغییرات کاهش دهد، اما قدرت ماندگاری در طول زمان را توسط کاربر ایرانی افزایش می‌دهد. پس محدودیت بخشی به امر تغییرات فیزیکی می‌تواند در مسکن معاصر ایرانی به عنوان تحدید کننده‌ی اصلی طرح معماری در کنار اصول الزام دهنده معماری ایرانی با توجه به پیشینه و برخورد مسکن سنتی راهگشا باشد.

در طراحی مسکن انعطاف‌پذیر ایران با توجه به عدم درک و توجه کافی به مشخصه‌های فرهنگی و اجتماعی از منظر مذهب، چارچوب زیر به عنوان مراحل طراحی مسکن معاصر پیشنهاد می‌گردد، در واقع این نمودار بیانگر نوعی تعریف طولی از استفاده‌ی مبانی‌های دو عرصه است. در این بررسی تقاضا (کاربر) بایستی کاملاً با مشخصه‌های هر بوم و منطقه همخوانی داشته باشد و در تنها در راستای تأمین (فیزیکی) از تجربیات غرب استفاده کند. معماری معاصر ایران نیازمند نوعی بررسی مفهومی با توجه به ارزش‌های اخلاقی برگرفته از جامعه است که خود تعیین‌کننده راهی روشن در رسیدن به هدفی پایدار می‌باشد.

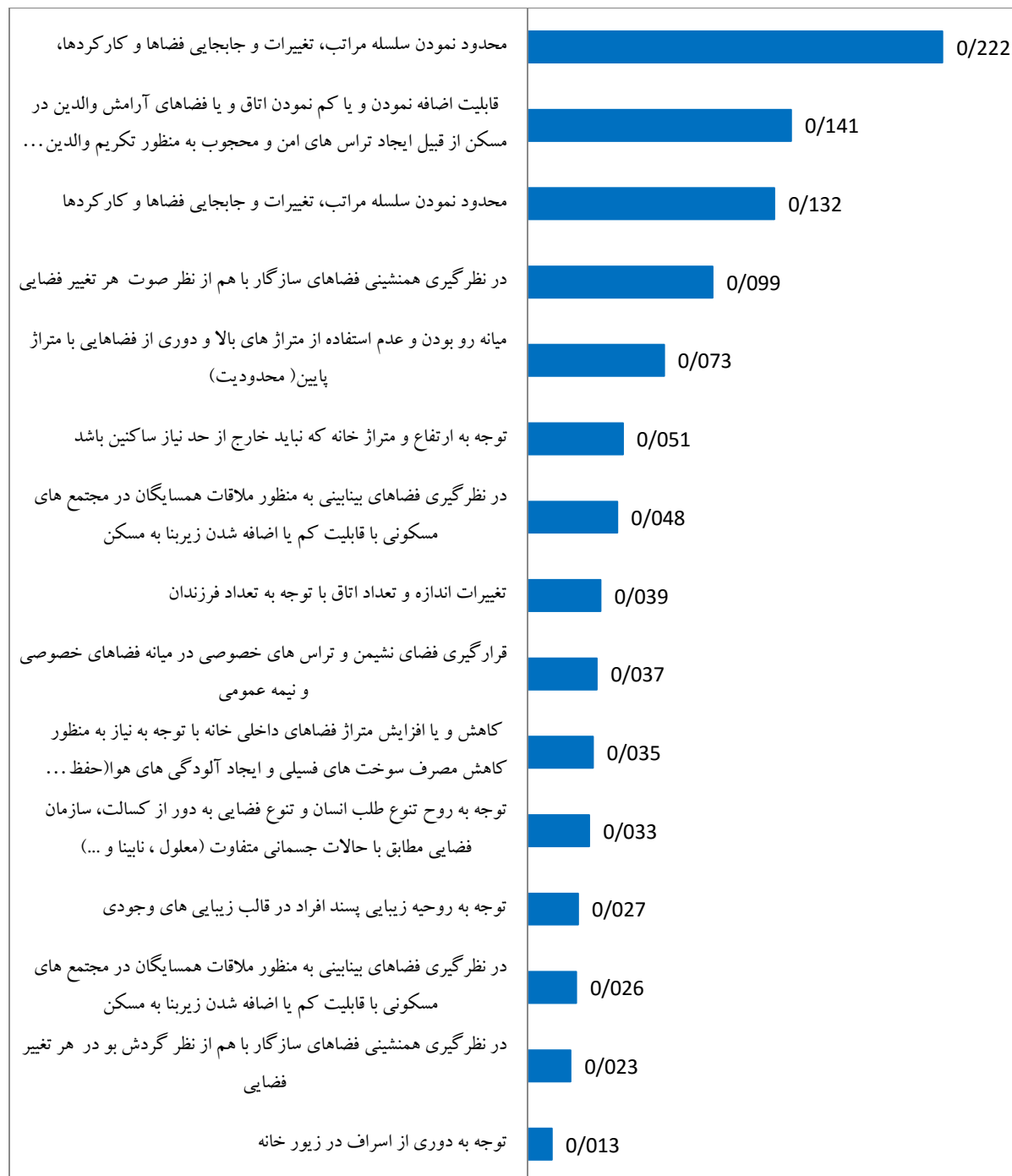

نمودار ۵-۲: چارچوب نظری پیشنهادی معماری معاصر ایران با اضافه شدن به به چارچوب انعطاف پذیری غرب (نگارنده)

۵-۲- جایگاه ارزش های اسلامی در مبانی انعطاف پذیری خانه های معاصر

در وهله ی اول در طراحی مسکن انعطاف پذیر از دید اسلام شاید تفاوتی با انعطاف پذیری در غرب دیده نشود، اما با بررسی های انجام شده در میان پنج ارزش اخلاقی - اسلامی (حریم، تذکر، تأکید بر جمع گرایی، زیبایی، تکریم) توصیه شده با نظر کارشناسان مربوطه، همانطور که انتظار می رفت، حریم به عنوان اولین اولویت انتخابی به منظور رعایت در مسکن توصیه شد که با توجه به ضریب اهمیت این ارزش که فاصله ی آن با اولویت دوم حتی نزدیک به دو برابر می باشد، اهمیت خود را نشان داد. با توجه به طرح معماری در عناصر سازنده نمونه های غربی، تغییرات پلانی و همجواری انواع فضاها بدون هیچ مانعی انجام می شود و دیگر قلمروهای داخلی مسکن در اولویت رعایت نیستند، بلکه سازگاری با نیازهای ساکنین و ساختار خانواده مهم است؛ اما با رعایت حریم این موضوع دیگر به آزادی عمل طراحی غربی پایان می دهد، مقوله حریم در باب محدود کننده، تغییرات بدون حد را رد نموده و سلسله مراتبی پیش بینی شده را در ابتدای مرحله طراحی گوشزد می نماید، زیرا که از نظر اسلام خانه مکانی برای آسایش، آرامش و عبادت است، پس باید از هنجارهای اسلام نیز که خود توصیه هایی در مورد مسکن داشته استفاده شود، در خانه ایرانی معاصر با این که

جهانی سازی تا حد زیادی تمهیداتی غربی را دارای اشتراک گذاشته است ولی نمی توان قشر عظیم پایبند به هنجارها را نادیده گرفت. در ادامه نموداری به عنوان الگوی ساماندهی ارزش های اخلاقی در مسکن انعطاف پذیر ارائه شده است که اولویت های اجرایی در آن به ترتیب زیر است.

نمودار ۵-۳: اولویت متدهای مسکن انعطاف پذیر با توجه به اولویت بندی ارزش های اسلامی (نگارنده)

در این بخش حریم به عنوان اولین اولویت انتخابی کارشناسان اسلامی و همچنین بیشترین مشکل در مسکن معاصر ایرانی چه در حالت منعطف و چه در حالت معمول، موجه بودن بررسی این ارزش را در ادامه سبب می‌گردد. اولویت‌های ارزش‌های اخلاقی بعدی نیز نیازمند بررسی می‌باشند که در پژوهش آتی می‌تواند این موضوع مورد تحقیق واقع گردد.

نمونه‌های غربی	نمونه‌های ایرانی
در اولویت قرار گرفتن تأمین نیازهای ساختار خانوار (جسمانی) نسبت به نیازهای روانی کاربر	وجود ارزش‌های اخلاقی-اسلامی در هنجارهای جامعه
	اولویت انتخابی در میان ارزش‌های مورد بررسی
	دور شدن از هنجارهای جاری در خانه‌های سنتی
	بزرگترین مشکل روابط داخلی در مسکن معاصر ایران

جدول ۵-۱: دلایل نیاز به بررسی حریم در مسکن منعطف (نگارنده)

۵-۳- انعطاف‌پذیری در مقیاس روابط فضاهای داخلی مسکن

حریم با بیان چگونگی روابط بین فضاهای داخلی مسکن در بوجود آوردن سبکی از زندگی صحیح می‌تواند باعث تقویت حریم روانی افراد گردد و شأن انسان را با توجه به نیازهای انسانی در گستره‌ای از باید ها و نبایدهای فرهنگی و اجتماعی سامان دهد و باعث پایداری شود. حریم‌های چهارگانه پس از تعیین قلمروهای موجود، شاخصه‌های همجواری را مشخص می‌نمایند، در واقع به منظور چیش نهایی فضاها در جهت انعطاف‌پذیری، روندی از کل به جزء در این مشخصه بروز می‌نماید.

حریم دیداری = مصونیت بصری: در واقع اهمیت حریم دیداری برای یک فضا، یعنی این فضا باید از دیگر فضاها از نظر دیداری مصون نگه داشته شود، این فضا می‌تواند تولید کننده بو و صدا باشد.

حریم شنیداری = مصونیت شنوایی: در واقع اهمیت حریم شنیداری برای یک فضا، یعنی این فضا باید دیگر فضاها را از نظر شنیداری مصون نگه دارد، این فضا تولید کننده صدا است.

حریم بویایی = مصونیت بویایی: در واقع اهمیت حریم بویایی برای یک فضا، یعنی این فضا باید دیگر فضاها را از نظر بویایی مصون نگه دارد، این فضا تولید کننده بو است.

حریم حرکتی = مصونیت دسترسی: در واقع اهمیت حریم حرکتی برای یک فضا، یعنی این فضا باید از دیگر فضاها از نظر حرکتی مصون نگه داشته شود، این فضا می‌تواند تولید کننده بو و صدا باشد.

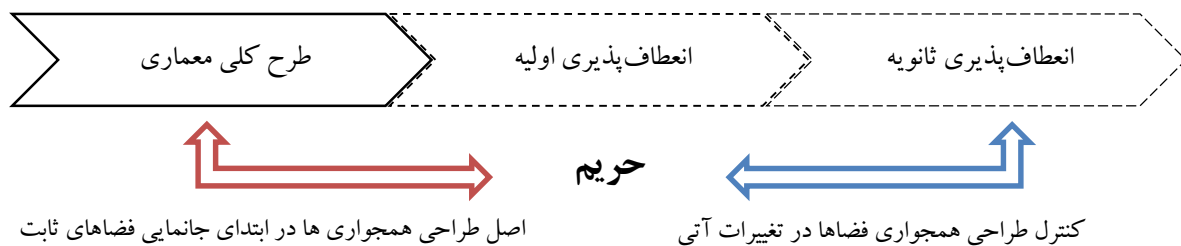
در واقع، روش سلسله مراتبی نوعی ابزار به منظور تبیین باید ها و نبایدهای حضور حریم‌های چهارگانه را در مسکن اسلامی با روشی کمی است، اعداد بیان شده در این بخش در طرح معماری داخلی از روابط بین فضاها در دو حالت تعیین کننده است:

۱- اصل طراحی در انعطاف پذیری اولیه

در حقیقت، در ابتدا به منظور تعیین روابط صحیح در طراحی مسکن اسلامی به طور کلی، حریم تعیین کننده‌ی شکل صحیح همجواری فضاها است، پس از طرح سازه و جانمایی فضاهای ثابت مانند فضاهای خدمات؛ دیگر فضاهایی که می‌توانند عملکرد مشخصی نداشته باشند باید با اصول حریم تدوین گردند و دقت نظر به احتمال تغییرات در آینده نیز مطرح می‌گردد، در این حالت انعطاف پذیری اولیه شکل می‌گیرد.

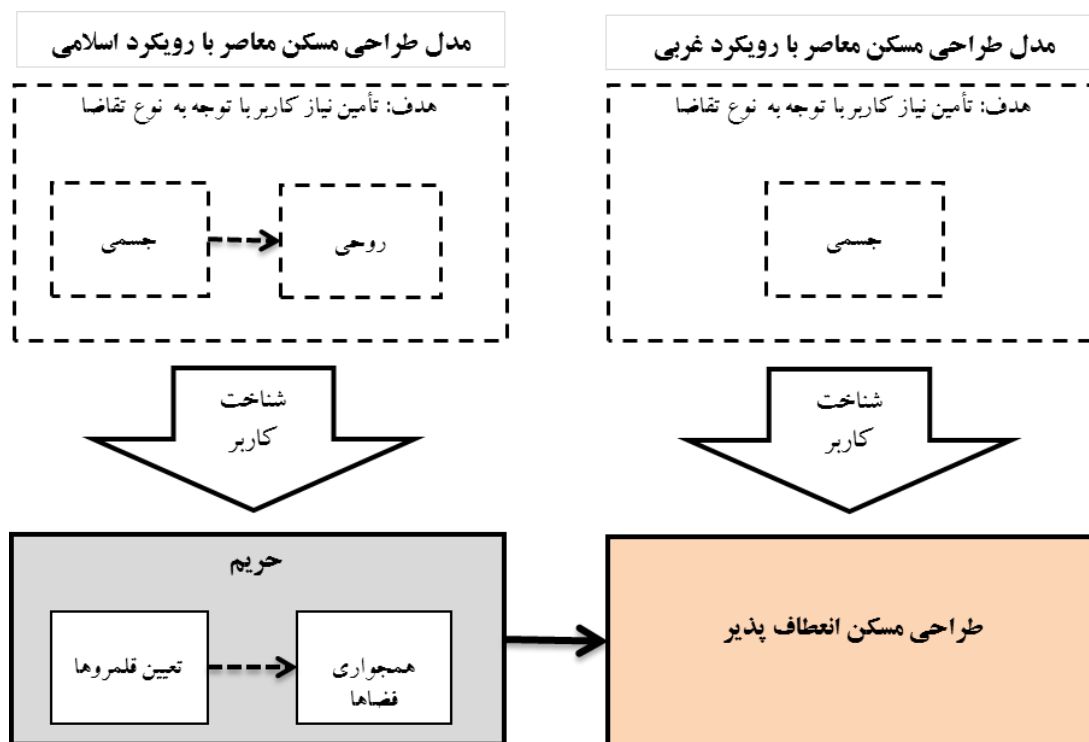
۲- کنترل طراحی در انعطاف پذیری ثانویه

تغییرات احتمالی در آینده، با توجه به فضاهای بالقوه و قابلیت های جابجایی فضاها باهم در نمود تطبیق پذیری باید روشی کنترلی داشته باشد تا تغییرات در طرح معماری از ارزش ها و هنجارهای اسلامی تعریف شده در ابتدای طراحی دور نگردد، در این حالت حریم به عنوان کنترل طرح معماری به روش کمی، که در این بخش بیان شد، به کمک طراح می‌آید. در حقیقت قابلیت انعطاف در زمان های گوناگون شکل جدیدی از پلان ها را مطرح می نماید که دقت در رعایت حریم ها در هر فضا می تواند با جداول این بخش بررسی گردد.

نمودار ۵-۳: نقش حریم در انعطاف پذیری مسکن (نگارنده)

در واقع با توجه به نتیجه گیری فصل پیشین، غرب در طرح معماری انعطاف پذیر خود تقاضای کاربر را در اولویت تأمین جسمی قرار می‌دهد و شناخت کاربر را با این اولویت شکل می‌دهد و به طراحی دست پیدا می‌کند، اما در معماری مسکن معاصر با رویکرد اسلامی مرحله‌ای دیگر وارد می‌شود و آن نیز رعایت حریم هاست. البته این بدین منظور نیست که در غرب قلمرویی در مسکن انجام نمی‌گردد؛ اما بدلیل هدف قراردادن تأمین نیازهای جسمانی کاربر قلمرو معنی خود را از دست داده و پلان باز بدون محدودیت روش قرار می‌گیرد. در مدل اسلامی توجه به روحیات افراد عمل موفقیت به رسیدن به تأمین جسمی است (شأن انسانی)، در حقیقت ابتدا روح و سپس جسم به پشوانه‌ی روح تأمین نیاز می‌گردد.

نمودار ۵-۴: مقایسه‌ی مدل طراحی مسکن انعطاف‌پذیر غربی و ایرانی با دخالت حریم (نگارنده)

با توجه به تحلیل‌های ذکر شده، اولویت بندی حریم های چهارگانه با توجه به اوزان نهایی در مورد فضاهای داخلی به شرح زیر است، که می‌توان با توجه به اهمیت هر معیار، الزام رعایت آن را در طراحی انعطاف‌پذیری اولیه و کنترل ثانویه در نظر گرفت، البته باید این موضوع را نیز در نظر داشت که قلمروهای داخلی در مرحله‌ی قبل از تعیین همجواری فضاها در اولویت توجه است، زیرا که قلمرو و همجواری فضاها دو عامل تعیین کننده حریم هستند، قلمرو کلیت همجواری‌ها را معین می‌کند.

	آشپزخانه	اتاق والدین	اتاق فرزندان	ورودی	نشیمن	پذیرایی	توالت	حمام
حریم دیداری	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
حریم شنیداری	۳	۲	۲	۲	۳	۳	۲	۳
حریم بویایی	۴	۴	۴	۳	۴	۴	۴	۴
حریم حرکتی	۲	۳	۳	۴	۲	۲	۳	۲

جدول ۵-۲: اولویت بندی رعایت حریم های چهارگانه با توجه به اوزان نهایی در مورد فضاهای داخلی (نگارنده)

به طور کلی رعایت اصول بالا می‌تواند به چهار حالت امتیازی در مسکن تبدیل شود:

نامطلوب	متوسط	مطلوب	عالی
---------	-------	-------	------

۴	۳	۲	۱	امتیاز طراحی
---	---	---	---	--------------

جدول ۵-۳: چهار حالت امتیازی در مسکن بر حسب رعایت حریم (نگارنده)

طراحی مسکن با استفاده از حریم به صورت زیر می‌تواند زیر مجموعه های پایداری را تقویت نماید:

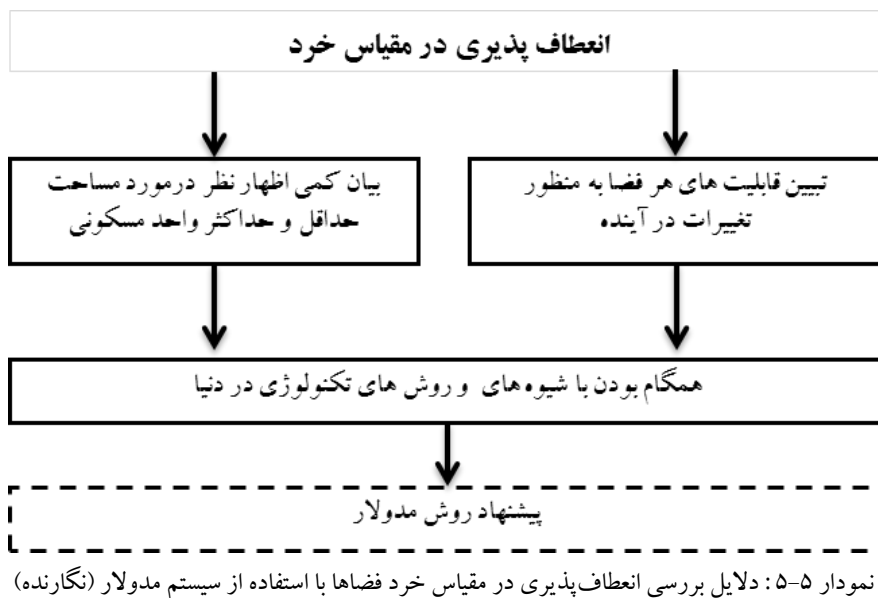
پایداری اجتماعی	پایداری اقتصادی	پایداری زیست محیطی
از طریق گوشزد نمودن هنجارها و باید های و نباید های ارزش های اسلامی در مسکن به صورت غیر مستقیم به وسیله حریم؛ آموزش سبک صحیح زندگی به کاربران توسط طراح؛ ثبات و ماندگاری هنجارهای جامعه	کاهش احتمال تغییراتی که از بابت نارضایتی ساکنین از روابط بین فضاها می‌باشد؛ کاهش هزینه های تعمیرات و جابجایی‌ها به منظور تغییر مسکن؛ کاهش تغییر مکان که به نوبه ی خود هزینه بر است.	کاهش جابجایی ها و در نتیجه کاهش آلودگی های زیست محیطی در شهرها.

جدول ۵-۴: تقویت زیر مجموعه های پایداری با رعایت حریم در مسکن (نگارنده)

۵-۴- انعطاف پذیری در مقیاس خرد

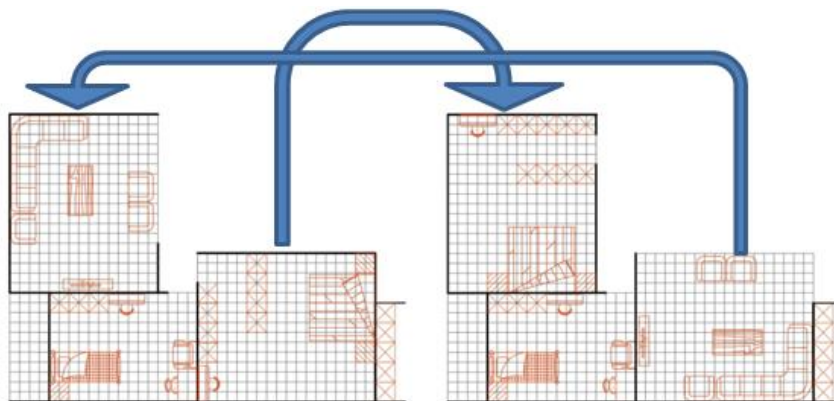
با توجه به بیان مسأله و پاسخ به سؤال پژوهش، نیاز به تعیین اندازه‌ی فضاها، سیستم مستند و اثبات شده‌ی مدولار در قالب ماتریس افزایشی پیشنهاد گردید، زیرا که در این بخش اندازه‌ی فضاها باید دارای یک روند قابل پذیرش برای عام باشند، نظر به این که نحوه‌ی چیدمان پیشنهادی یک طراح با طراح دیگر با توجه به خواست های کاربر، اندازه های متفاوتی را ارائه می‌دهد که شاید از حداقل و حداکثر های بیان شده در این فصل بیشتر و یا کمتر گردد، در این جا مسئله‌ای که مطرح است نوع و روش برخورد با فضاها و نحوه‌ی همپوشانی ها در راستای تقویت عوامل انعطاف پذیری است، در تعیین این موضوع که آیا با توجه به تعیین حداقل و حداکثر اندازه‌ی فضاها می‌توان حداقل و حداکثر مساحت یک واحد مسکونی را در مسکن انعطاف پذیر تعیین نمود؛ این گونه بیان می‌شود که، با تدوین هدف اولیه‌ی انعطاف پذیری که تغییرات در اولویت آن می‌باشد و دیکته‌ی یک ثبات را رد می‌نماید و همچنین با توجه به این که استفاده کننده از فضاها از نظر نوع و نیاز با هم متفاوت هستند و این یعنی تعیین قلمروهای متنوع^{۱۲}، مساحت فضاها با توجه به این قلمروها و شیوه‌ی تدوین آنها نمی‌تواند قابل عرضه به صورت مستقیم باشد به طوری که تمامی طراحان همان را پیشنهاد دهند، در حقیقت فضاها ی ارتباطی با نقش عمده‌ی خود در تعیین الگوهای رعایت حریم (مانع، مرتبه،

فاصله و حلقه) حریم را می‌توانند سامان داده و در الگوی طرح معماری هر طراح نحوه‌ی تغییرات اولیه و ثانویه را تعیین نماید. ارائه‌ی روشی کمی به منظور تعیین اندازه و تبیین قابلیت‌های هر فضا (خرد فضاها) به منظور تغییرات در آینده با همپوشانی فضاها با استفاده از سیستم مدولار می‌تواند در تقویت گونه‌های انعطاف‌پذیری همگام با روش‌ها و تکنیک‌های تکنولوژیک دنیا همراه باشد.

• تقویت تطبیق‌پذیری:

جابجایی مستقیم فضاها با هم بدون اضافه یا کم نمودن به آن؛ در صورتی که دو فضا کاملاً برابر هم باشند،

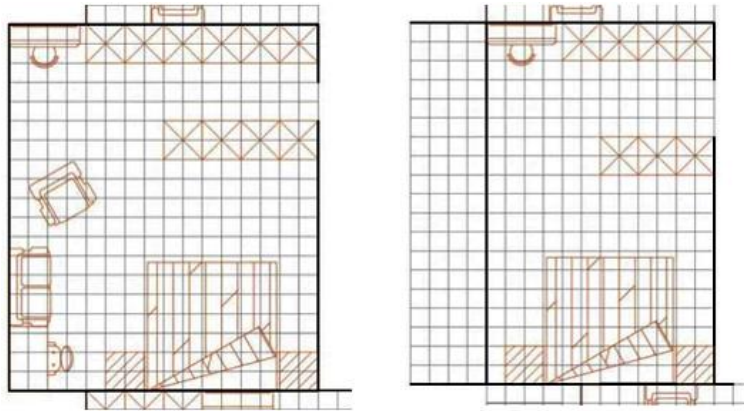
تصویر ۵-۱: تقویت تطبیق‌پذیری با استفاده از سیستم مدولار (نگارنده)

• تقویت تنوع‌پذیری:

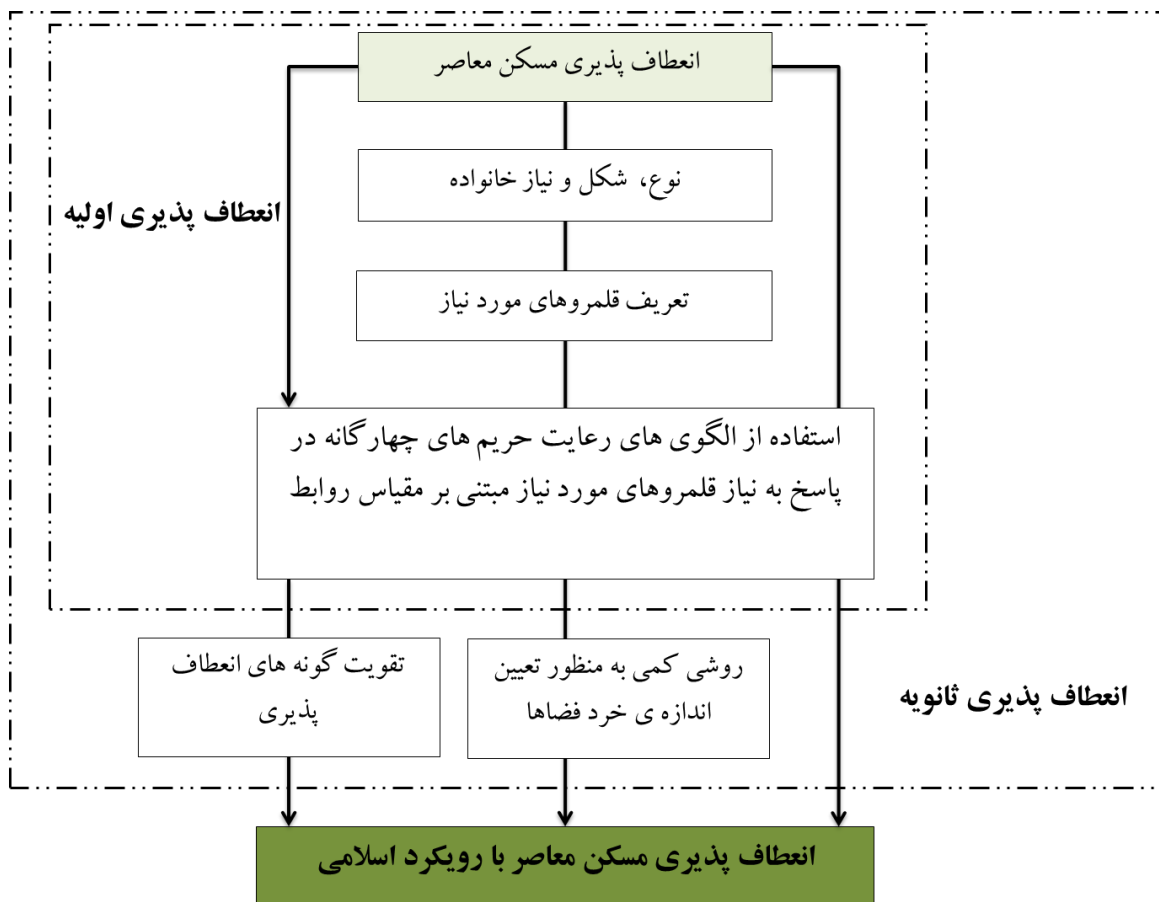
امکان تفکیک و ترکیب فضاها با هم و ایجاد فضایی بزرگتر که قابلیت تنوع‌پذیری بیشتری دارد،

• تقویت تغییرپذیری:

امکان در نظرگیری فضاهای بالقوه به منظور استفاده در آینده، مانند تراس ها که می توانند زمانی شامل یک اتاق باشند و زمانی کاربری خاص خود را داشته باشد،

تصویر ۵-۲: تقویت تغییرپذیری با استفاده از سیستم مدولار (نگارنده)

نمودار ۵-۵: مراحل انعطاف پذیری در مسکن با رویکرد اسلامی (نگارنده)

این پژوهش در کلیتی سعی بر شکل دهی روشی برای بررسی انعطاف پذیری به منظور ارائه در زمان معاصر است که البته نمی توان ادعا نمود که تمامی ابعاد این موضوع را در بر گرفته است، اما سعی نموده است با توجه به هدف و چگونگی بیان مسأله موضوعات را پوشش دهد، در ادامه می توان، پژوهش های زیر را در این راستا و تکمیل کننده، عنوان نمود:

- بررسی الزامات تغییرات نما در ساختمان های مسکونی انعطاف پذیر با رویکرد اسلامی؛
- چگونگی تعامل انعطاف پذیری داخلی و خارجی بنا از دیدگاه اسلام؛
- بررسی سیستم های دیگر در راستای تقویت انعطاف پذیری؛
- بررسی هر یک از چهار ارزش اخلاقی بیان شده، پس از حریم در مسکن انعطاف پذیر.

منابع و مآخذ

کتاب:

- قرآن کریم (۱۳۷۹). ترجمه مهدی الهی قمشه ای. قم: انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی.
- امام علی (ع) (۱۳۶۸). *نهج البلاغه*. جعفر شهیدی. تهران: آموزش انقلاب اسلامی.
- آذر، عادل و رجب‌زاده، علی (۱۳۸۹). *تصمیم‌گیری کاربردی رویکرد MADM*. تهران: انتشارات نگاه دانش
- آشتیانی، جلال الدین (۱۳۷۵). *شرح مقدمه قیصری بر فصوص الحکم*. قم: دفتر تبلیغات اسلامی.
- آمدی، عبدالواحد بن محمد (۱۳۶۶). *شرح محقق بارع جمال الدین محمد خوانساری بر غرر الحکم و درر الکلم*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران. جلد چهارم.
- ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۸۷). *من لا یحضره الفقیه*. محمدجواد غفاری. تهران: موسسه تحقیقات و نشر معارف اهل البیت (ع) و انتشارات دارالکتب الاسلامیه.
- ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۷۷). *خصال شیخ صدوق*. محمدباقر کمره‌ای. تهران: انتشارات کتابچی.
- ابن منظور (بیتا). *لسان العرب*. قم: انتشارات صدرا.
- ارفع، کاظم (۱۳۶۸). *شرح دعای مکارم/اخلاق*. تهران: انتشارات فیض کاشانی.
- بهادری نژاد، مهدی و یعقوبی، محمود (۱۳۸۵). *تهویه و سرمایه‌ش در ساختمانهای سنتی ایران*. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- باقری، خسرو (۱۳۷۷). *مبانی شیوه‌های تربیت اخلاقی*. تهران: انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی.
- بنتلی، ای‌ین و همکاران (۱۳۹۱). *محیط‌های پاسخده*. مصطفی بهزادفر. تهران: انتشارات دانشگاه علم و صنعت.
- پاینده، ابوالقاسم (۱۳۸۲). *نهج الفصاحه: مجموعه کلمات قصار حضرت رسول (ص)*. تهران: انتشارات علمی.
- پولادی، کمال (۱۳۸۷). *جهانی‌شدن*. تهران: دانشنامه مدیریت شهری و روستایی.
- تافلر، آلون (۱۳۷۴). *شوکت آینده*. حشمت‌ا... کامرانی. تهران: انتشارات سیمرخ.
- تاج‌دینی، علی (۱۳۶۹). *اهتزاز روح (مباحثی در زمینه‌ی زیبایی‌شناسی هنر)*. تهران: انتشارات حوزه‌ی هنری.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۴). *حماسه و عرفان*. محمد صفائی. قم: انتشارات صدرا.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۵). *سیره رسول اکرم (ص) در قرآن*. ج ۸. حسین شفیعی. قم: انتشارات صدرا.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۸ الف). *ادب فنای مقربان*. ج ۳. محمد صفائی. قم: انتشارات صدرا.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۸ ب). *تسним*. جلد ۷. حسن واعظی محمدی. قم: انتشارات صدرا.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۸ ج). *اسلام و محیط زیست*. عباس رحیمیان. قم: انتشارات صدرا.

- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۹ الف). تسنیم. ج ۲. علی اسلامی. قم: انتشارات صدرا.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۹ ب). تسنیم. جلد ۵. احمد قدسی. قم: انتشارات صدرا.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۹ ج). تسنیم. جلد ۱۸. حسین اشرفی و روح ا.. رزقی. قم: انتشارات صدرا.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۹ د). تسنیم. جلد ۴. احمد قدسی. قم: انتشارات صدرا.
- جوادی آملی، عبدالله (بی تا). تسنیم. جلد ۲۳. قم: انتشارات صدرا.
- حائری مازندرانی (۱۳۸۸). خانه، فرهنگ، طبیعت. تهران: مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.
- حبیبی، سید محسن و همکاران (۱۳۶۷). مسکن حد اقل. تهران: مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن.
- حر عاملی، محمد بن حسن (۱۳۸۷). وسائل الشیعه. محمدرضا ضمیری. قم: موسسه فرهنگی و اطلاع رسانی تبیان.
- حویزی، عبد علی بن جمعه العروسی (۱۳۸۳ ق). تفسیر نور الثقلین. قم: انتشارات مطبعه العلمیه.
- خاتمی، محمود (۱۳۹۰). فلسفه‌ای برای هنر ایرانی. تهران: فرهنگستان هنر.
- ری شهری، محمد (۱۳۸۱). میزان الحکمه. حمیدرضا شیخی. قم: انتشارات دارالحديث.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۷). لغتنامه دهخدا. تهران: روزنه..
- سبزواری، حاج ملاهادی (۱۳۶۳). اسرار الحکم. تهران: کتابفروشی اسلامیه.
- سعیدی، عباس (۱۳۸۷). فضا و انواع آن. تهران: دانشنامه مدیریت شهری و روستایی.
- سعیدی، عباس (۱۳۸۷ الف). جهانی شدن و روستا. تهران: دانشنامه مدیریت شهری و روستایی.
- سعیدی، عباس (۱۳۸۷ ب). منطقه. تهران: دانشنامه مدیریت شهری و روستایی.
- شهید ثانی، زین الدین بن علی (۱۳۸۰). مسکن الفواد. اسماعیل مجدالادباء خراسانی. قم: انتشارات کتابخانه بصیرتی.
- فیض کاشانی، محمد بن مرتضی (۱۴۰۶ ق). علم‌الیقین. قم: انتشارات بیدار.
- صالح، صبحی (۱۳۷۰). فرهنگ نهج البلاغه. مصطفی رحیمی نیا. تهران: انتشارات اسلامی.
- طباطبائی، سید محمد حسین (۱۳۸۶). المیزان فی تفسیر القرآن. سید محمد باقر موسوی همدانی. قم: اسلامی.
- طبرسی، حسن بن فضل (۱۳۸۲). مکارم الاخلاق. ابراهیم میرباقری. قم: انتشارات شریف رضی.
- طریحی (بی تا). مجمع البحرین. قم: انتشارات صدرا.
- عمید، حسن (۱۳۶۱). فرهنگ فارسی عمید. تهران: ابن سینا.
- کاستلز، مانوئل (۱۳۸۰). عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ (تریولوژی ظهور جامعه شبکه ای، قدرت هویت و پایان هزاره). احمد عقیلیان و دیگران. تهران: انتشارات طرح نو.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۸۸ ق). الاصول من الکافی. علی اکبر غفاری. تهران: دار الکتب الاسلامیه.
- گروتر، یورگ (۱۳۸۹). زیبایی شناسی در معماری. ترجمه مجتبی دولتخواه و سولماز همنی. تهران: نشر دولتمند.

گل محمدی، احمد (۱۳۸۱). *جهانی شدن: فرهنگ و هویت*. تهران: انتشارات نی.

گیدنز، آنتونی (۱۳۷۸). *تجدد و تشخیص: جامعه و هویت شخصی در عصر جدید*. ناصر موفقیان. تهران: انتشارات نی.

لنگ، جان (۱۳۹۳). *آفرینش نظریه معماری (نقش علوم رفتاری در طراحی محیط)*. علیرضا عینی فر. تهران: دانشگاه تهران.

مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی (۱۴۰۳ ق). *بحار الأنوار (ط - بیروت)*. بیروت: انتشارات دار احیاء التراث العربی.

مصباح، محمد تقی (۱۳۷۳). *دروس فلسفه اخلاق*. تهران: انتشارات مؤسسه اطلاعات.

مصباح، مجتبی (۱۳۸۱). *فلسفه اخلاق*. تهران: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.

معماریان، غلامحسین (۱۳۷۵). *آشنایی با معماری مسکونی ایرانی (گونه شناسی درونگرا)*. تهران: انتشارات دانشگاه علم و صنعت ایران.

مزینی، منوچهر (۱۳۹۰). *از زمان و معماری*. تهران: مرکز مطالعات شهرسازی و معماری ایران.

معین، محمد (۱۳۷۱). *فرهنگ فارسی*. تهران: سپهر.

مومنی، منصور و شریفی سلیم، علیرضا (۱۳۹۰). *مدل ها و نرم افزارهای چند شاخصه*. تهران: مولفین.

نراقی، محمد مهدی (۱۳۷۵). *جامع السعادات*، سید جلال الدین مجتبی. تهران: حکمت.

نصر، حسین (۱۳۷۹). *نیاز به علم مقدس*. حسن میان داری. قم: انتشارات طه.

نویفرت، ارنست و نویفرت، پیتر (۱۳۸۴). *نویفرت اطلاعات معماری*. حسین ترشیزی. تهران: آزاده. ویرایش سوم

نیکروان مفرد، مژگان و ارفع، شهاب الدین (۱۳۸۱). *ضوابط طراحی معماری بر اساس اصل انطباق شبکه های مدولار در سیستم های تولید ساختمان*. تهران: مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن.

واترز، مالکوم (۱۳۷۹). *جهانی شدن*. اسماعیل مردانی و دیگران. تهران: انتشارات سازمان مدیریت صنعتی.

هابراکن، جان و دیگران (۱۳۶۷). *گونه گونیه در خانه سازی*. ترجمه گل آرا فریدیان و ناصر یزد خواستی. تهران: مرکز نشر دانشگاهی

مقالات:

احمدی، سید جواد (۱۳۹۲). *عدالت اصطلاح شناسی و پیوند آن با مفاهیم همسو در آموزه های نهج البلاغه*. نشریه معرفت اخلاقی، (ش ۱)، ۳۷-۵۳

اخوت، هانیه (۱۳۹۲). *بررسی تطبیقی ابعاد حریم در مسکن سنتی و معاصر با استفاده از مدل تحلیلی BDSR*. نشریه مسکن و محیط روستا، (ش ۱۴۲)، ۹۷-۱۱۲

- افشار نادری، کامران (۱۳۷۸). *از کاربری تا مکان*. نشریه معمار، (ش ۶)، ۴-۷
- اقبال، سید رحمان و حصاری، پدram (۱۳۹۲). *رویکرد مدولار و پیش ساختگی در مسکن انعطاف پذیر*. نشریه مسکن و محیط روستا، (ش ۱۴۳)، ۵۳-۶۸
- بایزیدی، قادر و دیگران (۱۳۹۲). *جستاری بر تبیین دیدگاه های منطقه گرایی و سیر تحول آنها در معماری معاصر*، نقش جهان (ش ۴): ۷-۱۸
- دهقان، مهدی (۱۳۸۲). *ابعاد اکولوژیکی مسکن سنتی در مناطق گرم و خشک ایران*. مجله مسکن و انقلاب، (ش ۱۰۲)، ۶۶-۷۵
- رفیع زاده، ندا (۱۳۸۲). *طراحی مناسب برای سالمندان*. نشریه صفه، (ش ۳۷)، ۱۱۱-۱۱۷
- زندیه، مهدی و پروردی نژاد، سمیرا (۱۳۸۹). *توسعه پایدار و مفاهیم آن در معماری مسکونی ایران*. نشریه مسکن و محیط روستا (ش ۱۳۰)، ۲۱-۲
- سعیدی، عباس (۱۳۸۹). *محیط، فضا و توسعه بحثی در ضرورت توسعه یکپارچه روستایی- شهری*. مسکن و محیط روستا، (ش ۱۳۱)، ۱۲-۳
- عینی فر، علیرضا (۱۳۸۲). *الگویی برای تحلیل انعطاف پذیری در مسکن ایران*. نشریه هنرهای زیبا، (ش ۱۳)، ۷۷-۶۴
- مسائلی، صدیقه (۱۳۸۸). *نقشه ی پنهان به مثابه دست آورد باورهای دینی در مسکن سنتی کویری ایران*. نشریه هنرهای زیبا، (ش ۳۷)، ۲۷-۳۸
- مهدوی پور، حسین (۱۳۷۷). *مقدمه ای بر تأثیر فرهنگ در معماری*. نشریه مسکن و انقلاب، (ش ۸۴)، ۵۲-۶۰
- هاشم نژاد، حسین (۱۳۸۵). *درآمدی بر فلسفه هنر از دیدگاه فیلسوفان بزرگ اسلامی*. قبسات، (سال یازدهم)، ۳۳۲-۳۱۳

پایان نامه:

- حصاری، پدram (۱۳۹۰). *مسکن انعطاف پذیر (مجمع مسکونی)- منطقه یک تهران*، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)، قزوین
- شایان، حمیدرضا (۱۳۸۷). *معماری در زمینه ی بیگانه تحلیل نظریه ی منطقه گرایی تعاملی در تجارب دهه های ۶۶ تا ۹۶ میلادی معماران غیر بومی در کشورهای حوزه ی خلیج فارس*. پایان نامه دکتری معماری، دانشکده هنرهای زیبا، دانشگاه تهران

علوی، تکتم (۱۳۹۲). *الگویابی فضاها و عناصر معماری در خانه‌ی ایرانی*، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد

منابع لاتین:

Agyefi-Mensah, S.(۲۰۱۳). *Functionality and adaptability of design solutions for public apartment buildings in Ghana :Towards evidence-based design for sustainable lifespan building performance,doctor of thesis* . School of Architecture, Ghana University.

Albostan, D.(2009). *Flexibility in multi-residential housing project: three innovative cases from turkey*. A thesis submitted to the graduate school. Natural and sciences of middle east technical university.

Bowen, William M. (۱۹۹۰). *Subjective judgments and data environment analysis in site election*, computer, Environment and Urban Systems(14): 133-1۴۴.

Cimren, E, B & Cathay. E, Budak. (۲۰۰۷). *Development of a machine tool selection system using AHP*. International Journal of Advanced.

Danko, Micaela R . (۲۰۱۳). *Designing Affordable Housing for Adaptability:Principles, Practices, & Application*, Pitzer College, Claremont, California.

Friedman, Avi.(۱۹۹۲). *Design for Growth and Adaptability in Affordable Housing. Affordable Homes Program*, School of Architecture, McGill University.

Friedman, Avi. (۲۰۰۲). *The Adaptable House: Designing Homes for Change*. McGraw-Hill Professional.

Galfetti, G. (۲۰۰۳) .*Dwelling: architecture And Modernity* .87-102.

Kendall, Stephen, and Jonathan Teicher. (2011). *Residential Open Building*. Taylor & Francis
Manewa, A, and Pasquire, Ch and Gibb, A and Schmidt R III.(۲۰۰۹). *Towards Economic Sustainability Through Adaptable Buildings*. Delft, Netherlands
<http://adaptablefutures.com/wp-content/uploads/2011/11/Manewa-et-al.-2۰۰۹.pdf>.

Ngai, E.W.T.(۲۰۰۳). *Selection of web sites for online advertising using the AHP*, Information & Management (40): ۲۳۳-۲۴۲.

Santo, Y, and John H. Frazer, and Drogemuller.R.(۲۰۱۱). *Active building: What can we do about buildings that simply stand still?*. Proceedings of the 16th International

Conference on Computer-Aided Architectural Design Research in Asia CAADRIA
Hong Kong.

Schmidt III, R, and Eguchi, T and Austin, S and Gibb. A.(۲۰۱۰).*What Is the Meaning of Adaptability in the Building Industry?* Bilbao, Spain.

Schneider, T, and Till. J.(۲۰۰۶). *A Few Thoughts: Flexible Housing*. Taylor & Francis.

Schneider, Tatjana., & Till, Jeremy. (2005). *Flexible Housing: Opportunities And Limits* . ۹
(2):157-166.

Schneider, Tatjana., & Till, Jeremy. (۲۰۰۷). *Flexible Housing*. Oxford, United Kingdom:
Architectural Press.

سایت های اینترنتی:

www.habraken.com

www.idex.is

www.syston.com

www.google.com

پیوست الف:

پرسشنامه فقهی

دو نمونه پرسشنامه حاضر، به منظور اولویت بندی ارزش های اسلامی در مسکن، در صدد این است تا رجحان یک فضیلت نیک را بر دیگری روشن نماید و با مقایسه ای عددی از نظر کمی، تأثیر موارد زیر را در طراحی مسکن اسلامی بارز نماید. از شما کارشناسان محترم خواهشمندیم با توجه به مطالعات خود از منابع و مراجع اسلامی که متشکل از احادیث، روایات و ... تاکید اسلام را بر موارد زیر امتیاز بندی نمایید.

- حرمت (احترام به) را در زیر مجموعه های زیر از ۱ تا ۵ اولویت بندی نمایید. (ارزش بیشتر با عدد بالاتر نمایش داده شود).
- والدین: تاکید اسلام بر احترام و نگهداری از والدین در سالمندی و ...
- فرزندان: تاکید اسلام بر تکریم فرزندان در سطوح سنی متفاوت و ...
- همسایه: تاکید اسلام بر تکریم همسایه مبتنی بر احترام و حق همسایه در دنیا و آخرت و ...
- طبیعت: تاکید اسلام بر حفظ طبیعت و توجه به خلقت و طبیعت و درس از آن و ...
- خود: تاکید اسلام بر انسان مداری و احترام به جسم و روح و ...

فرزندان	والدین	طبیعت	همسایه	خود

- رعایت حریم را در زیر مجموعه های زیر از ۱ تا ۴ اولویت بندی نمایید. (ارزش بیشتر با عدد بالاتر نمایش داده شود).

- بویایی: تاکید اسلام بر حریم های بویایی به مانند نرسیدن بوی غذا به مشام گرسنگان و ... به بیرون از خانه و درون خانه
- حرکتی: تاکید اسلام بر نداشتن اجازه ورود به هر مکانی برای هر شخصی و ...
- شنیداری: تاکید اسلام بر اجتناب از استراق سمع و ...
- دیداری: تاکید اسلام بر کنترل دید افراد به یکدیگر و مخصوصاً نامحرمان...

بویایی	دیداری	شنیداری	حرکتی

- تذکر (یادآوری ارزش های نیک انسانی) را در زیر مجموعه های زیر از ۱ تا ۲ اولویت بندی نمایید. (ارزش بیشتر با عدد بالاتر نمایش داده شود).

- عدل (تعادل و مساوات): تاکید اسلام بر اجتناب از اسراف و رعایت تعادل و مساوات و ...
- پرهیز از مظاهر دنیا: تاکید اسلام بر جلوگیری از فخر فروشی افراد متمکن به افراد فقیر و جلب توجه

عدل (تعادل و مساوات)	پرهیز از مظاهر دنیا

- زیبایی را در زیر مجموعه های زیر از ۱ تا ۲ اولویت بندی نمایید. (ارزش بیشتر با عدد بالاتر نمایش داده شود).

- تجمل: تاکید اسلام بر حسن و جمال

- سادگی: تاکید اسلام بر سادگی و بی پیرایگی

تجمل	سادگی

- تاکید بر جمع گرایی را در زیر مجموعه های زیر از ۱ تا ۲ اولویت بندی نمایید. (ارزش بیشتر با عدد بالاتر نمایش داده شود).

- خانواده: تاکید اسلام بر همنشینی اعضای خانواده و گذراندن وقت فرزندان با والدین

- همسایگان: تاکید اسلام بر تعامل بین همسایگان و صله ارحام

خانواده	همسایگان

- با توجه به در نظر گرفتن اولویت ارزش‌های اسلامی در مسکن موارد زیر را از ۱ تا ۵ اولویت بندی نمایید. (ارزش بیشتر با عدد بالاتر نمایش داده شود.)

رعایت حریم	حرمت (احترام به)	تذکر (یاد آوری ارزش‌های نیک انسانی)	زیبایی	تاکید بر جمع گرایی

در موارد زیر مقایسه به صورت دودویی انجام می‌گردد که به طور مثال در اولویت دهی به رعایت حریم در مقایسه با تکریم، اگر رعایت حریم دارای برتری زیاد نسبت به تکریم باشد عدد ۵ که به سمت رعایت حریم می‌باشد پر می‌شود و بقیه نیز به همین ترتیب تکمیل می‌گردد.

معیارهای اصلی	الغاده زیاد برتری فوق	برتری بسیار زیاد	برتری زیاد	برتری متوسط	اهمیت یکسان	برتری متوسط	برتری زیاد	برتری بسیار زیاد	الغاده زیاد برتری فوق	معیارهای اصلی
رعایت حریم	۹	۷	۵	۳	۱	۳	۵	۷	۹	تکریم
تذکر	۹	۷	۵	۳	۱	۳	۵	۷	۹	تکریم
زیبایی	۹	۷	۵	۳	۱	۳	۵	۷	۹	تکریم
جمع گرایی	۹	۷	۵	۳	۱	۳	۵	۷	۹	تکریم
تذکر	۹	۷	۵	۳	۱	۳	۵	۷	۹	رعایت حریم
زیبایی	۹	۷	۵	۳	۱	۳	۵	۷	۹	رعایت حریم
جمع گرایی	۹	۷	۵	۳	۱	۳	۵	۷	۹	رعایت حریم
زیبایی	۹	۷	۵	۳	۱	۳	۵	۷	۹	تذکر
جمع گرایی	۹	۷	۵	۳	۱	۳	۵	۷	۹	تذکر
جمع گرایی	۹	۷	۵	۳	۱	۳	۵	۷	۹	زیبایی

زیر معیار تکریم	الغاده زیاد برتری فوق	برتری بسیار زیاد	برتری زیاد	برتری متوسط	اهمیت یکسان	برتری متوسط	برتری زیاد	برتری بسیار زیاد	الغاده زیاد برتری فوق	زیر معیار تکریم
فرزندان	۹	۷	۵	۳	۱	۳	۵	۷	۹	والدین
همسایه	۹	۷	۵	۳	۱	۳	۵	۷	۹	والدین
طبیعت	۹	۷	۵	۳	۱	۳	۵	۷	۹	والدین
خود	۹	۷	۵	۳	۱	۳	۵	۷	۹	والدین
همسایه	۹	۷	۵	۳	۱	۳	۵	۷	۹	فرزندان
طبیعت	۹	۷	۵	۳	۱	۳	۵	۷	۹	فرزندان
خود	۹	۷	۵	۳	۱	۳	۵	۷	۹	فرزندان
طبیعت	۹	۷	۵	۳	۱	۳	۵	۷	۹	همسایه
خود	۹	۷	۵	۳	۱	۳	۵	۷	۹	همسایه
خود	۹	۷	۵	۳	۱	۳	۵	۷	۹	طبیعت

زیر معیار رعایت حریم	برتری فوق العاده زیاد	برتری بسیار زیاد	برتری زیاد	برتری متوسط	اهمیت یکسان	برتری متوسط	برتری زیاد	برتری بسیار زیاد	برتری فوق العاده زیاد	زیر معیار رعایت حریم
حرکتی	۹	۷	۵	۴	۱	۴	۵	۷	۹	حرکتی
شنیداری	۹	۷	۵	۴	۱	۴	۵	۷	۹	شنیداری
دیداری	۹	۷	۵	۴	۱	۴	۵	۷	۹	دیداری
شنیداری	۹	۷	۵	۴	۱	۴	۵	۷	۹	شنیداری
دیداری	۹	۷	۵	۴	۱	۴	۵	۷	۹	دیداری
دیداری	۹	۷	۵	۴	۱	۴	۵	۷	۹	دیداری

زیر معیار تذکر	برتری فوق العاده زیاد	برتری بسیار زیاد	برتری زیاد	برتری متوسط	اهمیت یکسان	برتری متوسط	برتری زیاد	برتری بسیار زیاد	برتری فوق العاده زیاد	زیر معیار تذکر
عدل (تعادل و مساوات)	۹	۷	۵	۴	۱	۴	۵	۷	۹	پرهیز از مظاهر دنیا

زیر معیار زیبایی	برتری فوق العاده زیاد	برتری بسیار زیاد	برتری زیاد	برتری متوسط	اهمیت یکسان	برتری متوسط	برتری زیاد	برتری بسیار زیاد	برتری فوق العاده زیاد	زیر معیار زیبایی
تجمل	۹	۷	۵	۴	۱	۴	۵	۷	۹	سادگی

زیر معیار جمع گرایی	برتری فوق العاده زیاد	برتری بسیار زیاد	برتری زیاد	برتری متوسط	اهمیت یکسان	برتری متوسط	برتری زیاد	برتری بسیار زیاد	برتری فوق العاده زیاد	زیر معیار جمع گرایی
همسایگان	۹	۷	۵	۴	۱	۴	۵	۷	۹	خانواده

پیوست ب:

پرسشنامه معماری

کارشناس محترم پرسشنامه حاضر، به منظور اولویت بندی رعایت حریم در فضاهای داخلی مسکن، در صدد این است تا رجحان رعایت زیر مجموعه های حریم (حریم دیداری، حریم شنیداری، حریم بویایی، حریم حرکتی) را در یک فضا بر فضای دیگر روشن نماید و با مقایسه ای عددی از نظر کمی، تأثیر موارد زیر را در طراحی مسکن اسلامی بارز نماید. از شما کارشناس محترم خواهشمندیم با توجه به مطالعات خود از منابع و مراجع اسلامی که متشکل از احادیث، روایات و ... تاکید اسلام را بر موارد زیر امتیاز بندی نمایید.

حریم دیداری	فضایی که جانمایی آن در مسکن از نظر رعایت حریم دیداری دارای ارزش باشد، این فضاها <u>شاید</u> قابل دسترسی از نظر حرکتی نباشند.
حریم شنیداری	فضایی که جانمایی آن در مسکن از نظر رعایت حریم شنیداری دارای ارزش باشد، این فضاها <u>شاید</u> قابل دسترسی از نظر حرکتی و دیداری نباشند.
حریم بویایی	فضایی که جانمایی آن در مسکن از نظر رعایت حریم بویایی دارای ارزش باشد، این فضاها <u>شاید</u> قابل دسترسی از نظر حرکتی و دیداری نباشند.
حریم حرکتی	فضایی که جانمایی آن در مسکن از نظر رعایت حریم حرکتی (دسترسی) دارای ارزش باشد.

فضا	برتری فوق العاده زیاد	برتری بسیار زیاد	برتری زیاد	برتری متوسط	اهمیت یکسان	برتری متوسط	برتری زیاد	برتری بسیار زیاد	برتری فوق العاده زیاد	فضا
آشپزخانه										اتاق والدین
آشپزخانه										اتاق فرزندان
آشپزخانه										ورودی
آشپزخانه										نشیمن
آشپزخانه										پذیرایی
آشپزخانه										توالت
آشپزخانه										حمام
اتاق والدین										اتاق فرزندان
اتاق والدین										ورودی
اتاق والدین										نشیمن
اتاق والدین										پذیرایی

اتاق والدین										توالث
اتاق والدین										حمام
اتاق فرزندان										ورودی
اتاق فرزندان										نشیمین
اتاق فرزندان										پذیرایی
اتاق فرزندان										توالث
اتاق فرزندان										حمام
ورودی										نشیمین
ورودی										پذیرایی
ورودی										توالث
ورودی										حمام
نشیمین										پذیرایی
نشیمین										توالث
نشیمین										حمام
پذیرایی										توالث
پذیرایی										حمام
توالث										حمام

پیوست ج:

جهانی شدن

جهانی شدن از نظر صاحب نظران دارای ابعاد گوناگونی می باشد که دارای مضامینی با اشتراکات بالایی است، پولادی اصطلاح جهانی شدن را به طور معمول برای مجموعه ای از پدیده ها به شرح زیر به کار می برد:

- همسو کردن بازارهای ملی با بازارهای جهانی در انطباق با اصول بازار آزاد و اقتصاد کلاسیک؛
- جهان گیر شدن روز افزون شیوه های زندگی اقتصاد و فرهنگ برآمده از تجدد غرب؛
- گسترش فناوری های نوین اطلاعاتی و
- گسترش دامنه شرکت های فراملیتی و سیطره ی آن ها بر بازار کالا و سرمایه جهانی (پولادی، ۱۳۸۷).

جهانی شدن و تبعات آن

جهانی شدن دارای تبعاتی می باشد که تغییر در رویکرد های نگرشی را، از جمله در معماری سبب می گردد:

جهانی شدن و تغییر در مکان

مکان محصولی مادی است که با سایر محصولات مادی ارتباط دارد و این محصولات با یکدیگر در روابط اجتماعی که محصول تاریخ است وارد می شوند و شکل، کارکرد معنایی اجتماعی به مکان می بخشند. در حقیقت مکان تکیه گاه عملکردهای اجتماعی است که در یک زمان انجام می گیرند، یعنی مکان عملکردهایی را که در زمان مشترک انجام می شود؛ گرد هم می آورد. تحقق مادی این همزمانی است که به مکان در برابر جامعه معنا می بخشد (کاستلز، ۱۳۸۰، ص. ۴۷۶)، مکان بخشی از فضای طبیعی یا ساخته شده است که به لحاظ مفهومی یا مادی دارای محدوده ای مشخص با شد و نتیجه رابطه متقابل و عکس العمل بین سه عامل رفتار انسانی، مفاهیم و مشخصات مربوط به آن است (افشار نادری، ۱۳۷۸، ص. ۴). اما این تعاریف در برابر جهانی سازی چیزی را که از دست می دهند روند تکاملی تشکیل مکان است، زیرا که چیزی که در عصر امروز نمایان است تغییرات مفاهیم زمان است، زیرا که زمان دارای چنان فشردگی ای شده است که دیگر روابط اجتماعی آن چنان مانند قبل قابل پیگیری نیستند.

جهانی شدن پیوستگی و وابستگی متقابل دامنه دار مکان ها در مقیاس جهانی است که به صورت فشردگی زمان و فضا تجلی می یابد (سعیدی، ۱۳۸۷ الف) و فضا عینیتی حاصل از نقش پذیری اثرگذاری افراد و گروه های انسانی در مکان و یا به سخنی دیگر پیامد عملکرد های متعامل محیط اجتماعی- اقتصادی و طبیعی است. از این رو فضا را می توان نوعی تولید اجتماعی در مکان به شمار آورد. (سعیدی، ۱۳۸۷ ب).

فرایند تحول و دگرگونی فضایی را می توان در قالب زنجیره ای از تعامل عوامل و نیروها، به صورت ساده شده زیر ترسیم کرد:

- دگرگونی در نحوه برخورد با ارزش ها، یعنی ارزیابی ارزش هایی که گروه های اجتماعی براساس آن ویژگی های محیطی و اجتماعی - اقتصادی را به سنجش می گیرند، ممکن است کمابیش به سرعت تغییر پذیرند؛ بدینسان،
- عملکردهای اجتماعی - اقتصادی در معرض تغییر و تحول قرار دارند که خود می تواند:
- روندهای اجتماعی - اقتصادی تازه ای را مطرح کند که به نوبه خود بتواند پس از گذشت زمانی معین:
- به الگوهای پایداری منجر شود که به علت وجود آنها،
- روندهای مکانی - فضایی تحت تأثیر قرار گرفته، در نهایت،
- ساختارهای مکانی - فضایی یا فضاهای جدید پدیدار شوند (سعیدی، ۱۳۸۷).

فضا از لحاظ معرفت شناسی از طریق درک ذهنی یا تجرید دامنه و مرزهای واحد مکانی و به واسطه تبیین عرصه های خاص کنش- واکنش انسانی؛ یعنی توان برخورد گروه های اجتماعی در مکان تشخیص داده می شود (سعیدی، ۱۳۸۹، ص. ۸).

نوع محصول	قابلیت تولید	نوع روند	شالوده
مادی	غیر منفرد	فشردگی زمانی	فضای حاصل از برخورد گروه های اجتماعی

جدول ج- ۱: جهانی شدن و تغییر در مکان (نگارنده)

جهانی شدن و تحولات فرهنگی

کاستلر به نقل از نیل بستمین می گوید: از آنجا که انتقال و جریان یافتن فرهنگ از طریق ارتباطات انجام می شود، خود فرهنگ ها یعنی نظام های عقاید و رفتار ما که ساخته تاریخ اند، با سیستم تکنولوژیک جدید دستخوش دگرگونی های بنیادین می شوند و این امر با گذشت زمان تشدید می شود (کاستلر، ۱۳۸۰، ص. ۳۸۳).

واترز در تشریح تحول و دگرگونی فرهنگی به سه دوره مشخص اشاره کرده است که این سه دوره به صورت زیر می باشد:

دوره قبیله ای: متکی بر تکنولوژی زبان گفتاری و چرخ چاه متکی بود. در این فرهنگ شفاهی تجارب بشری لزوما فوری، سریع و اشتراکی، اجتماعی و همچنین ظریف، حساس و کامل بود.

دوران صنعتی: متکی بر تکنولوژی های نوشتاری و ماشینی بود. در این فرهنگ نوشتاری، تجارب بشری به صورت پراکنده و خصوص در می آید. فرهنگ نوشتاری موجب شکل گیری افکار بر مبنای خطوط متوالی و مرتبط به هم می شود و به جوامع اجازه می دهد که در جهت عقلانیت و صنعتی شدن حرکت کنند.

دوران فرا صنعتی: متکی بر ظهور رسانه های الکترونیکی و تکنولوژی های اطلاعاتی، ارتباطی است. فرهنگ الکترونیکی جایگزین رسانه صنعتی می شود. مهمترین ویژگی این فرهنگ سرعت آن است، چون ارتباطات الکترونیکی در واقع آنی است و حوادث و مکانها را به یکدیگر مرتبط و آنها را کاملاً به یکدیگر وابسته می سازد. این سلسله اعصاب به ما این امکان را می دهد که جهان را همچون یک کل درک و تجربه کنیم (واترز، ۱۳۷۹).

فرهنگ به منظور تولید خصیصه هویت فردی دارای ارزش است. هویت شخصی نوعی خصیصه متمایز، یا حتی مجموعه ای از خصیصه های متمایز نیست که در اختیار فرد قرار گرفته باشد، هویت شخصی در حقیقت همان خود است که شخص آن را به عنوان بازتابی از زندگی نامه اش می پذیرد. در اینجا نیز هویت به معنای تداوم فرد در زمان و مکان است، ولی هویت شخصی عبارت است از همین تداوم اما به صورت بازتاب تصویری که شخص از آن به عمل آورده است (گیدنز، ۱۳۷۸، ص. ۸۲). اما با تغییرات فرهنگی دیگر هویت ها نیز در حال یکپارچگی هستند، که موجبات تغییر دیدگاه ها را در هزاره سوم لازم می داند که این موضوع در ادامه آورده می شود.

ظهور وسایل جهانی ارتباط جمعی

رواج فرهنگ مصرف گرایی

در نظام جهانی، مصرف همیشه نوعی مصرف معطوف به هویت است و بازسازی فرهنگی خویشتن به واسطه امکان هایی که بازار سرمایه داری عرضه می کند، نهادینه می شود. فرهنگ مصرفی باعث می شود تا فرد به جای این که از طریق روابط اقتصادی یا پیوندهای سیاسی هویت پیدا کند، با شیوه زندگی هویت پیدا کند (گل محمدی، ۱۳۸۱، ص. ۱۰۷).

جهانی شدن اقتصادی :

جهانی شدن تجارت،

ظهور و حضور شرکت های جهانی،

شبکه انتظام جهانی.

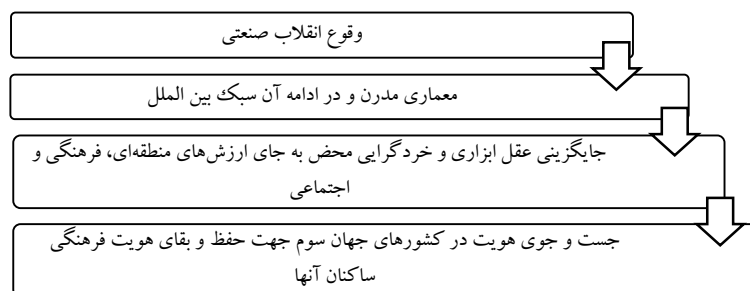
جهانی شدن اقتصاد که تأثیر آن بر اقتصاد و جامعه شهری و روستایی پیوسته رو به گسترش دارد. مردم در صد دند که محصولات خود را به بازارهای جهانی برسانند. در این صورت اتفاقی که خواهد افتاد به وجود آمدن جریان سرمایه پس از فروش محصولات و شاید تغییر مشاغل از کشاورزی به مشاغل دیگر در روستاها و تغییرات شیوه های زندگی و خواست های انسانی در شهرها و روستاها خواهد بود.

هزاره سوم دوره تغییر دیدگاه های معماری

در حالی که دهه های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ میلادی شاهد روی آوری بسیاری از کشورها، به ویژه کشورهای صنعتی به نوعی برنامه ریزی فضایی بود، دهه ۱۹۸۰ به طور کلی با نوعی منطقه گرایی، گریز از برنامه های راهبردی و در عوض، گرایش به برنامه ریزی شهری و منطقه ای همراه شد (سعیدی، ۱۳۸۹، ص. ۴). در واقع این دوران شروعی برای سرعت بخشی به واقعیت های خارج از مناطق با جغرافیای مشخص می نماید و معماری را درگیر با این موضوع حس می نماید و با منطقه گرایی راهکار را ارائه می دهد.

زیر فشارهای حاصل از دگرگونی ها و تحولات فنی و اقتصادی، زمان و فضا چنان بهم ریخته شده است که چگونگی رویایی با احساس فشرده‌گی شدید دنیاهای فضایی و زمان به صورت ضرورتی گریزناپذیر در آمده است، به بیان دیگر؛ تجربه انسان از زمان و فضا بسیار متغیر و سیال شده است. (گل محمدی، ۱۳۸۱) جهانی شدن تمام عیار فرهنگ شامل یک میدان عمومی اما نامتناجس و ناهمگن از فرصت های ارزشی، سلیقه ها و شیوه های زندگی خواهد بود که بدون محدودیت و به منظور ابراز وجود یا مصرف در دسترس هر فرد قرار دارد (واترز، ۱۳۷۹، ص. ۱۸۵) در همین ارتباط، عنصر اصلی تحول در فضا، قابلیت های محیط فرهنگی (به مفهوم عام) و عوامل و نیروهای مادی و معنوی دخیل در آن است (سعیدی، ۱۳۸۹، ص. ۸).

در واقع چیزی که می توان در این بین انتظار داشت این است که این دسترسی بی حد و مرز، خواست های بی مکان و بی توجه به هنجارهای اجتماعی را پدید می آورد که در صدد مطابقت با معیارهای جهانی است. معماری به عنوان یک عضو برآمده از نیازهای انسانی با تکیه بر فرهنگ منطقه ای می تواند این تغییرات را تبدیل به الگویی خوانا و مطابق با هر منطقه ای خاص نماید.

نمودار ج ۱- دلایل نقد معماری از دیدگاه جهانی سازی (نگارنده)

از میان رویکردها منطقه گرایی با به عاریه گرفتن شکل های سنتی جهت تامین اهداف کارکردی بستر مناسبی را جهت بحث تعامل معماری و بستر فرهنگی به ویژه با نگرش به معماری مدرن فراهم آورده است (شایان، ۱۳۸۷) .

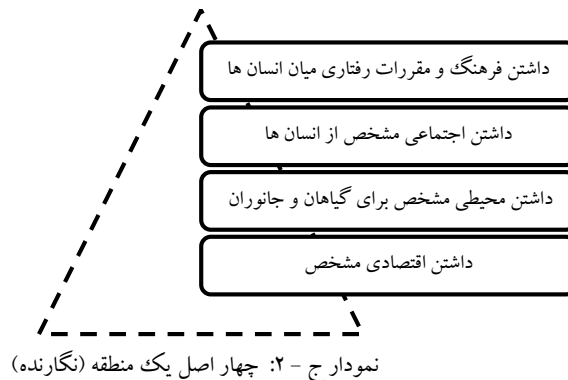
آنچه به عنوان هدف در بین همه آنها مشترک است، ترغیب برای اتخاذ نوعی منطق فضایی سازگارتر با محیط برای مدیریت کاربری اراضی، حفاظت از منابع و سرمایه گذاری در احیای منابع و زیرساختها در قالب برنامه ریزی های فضایی است. بدین سان، برنامه ریزی فضایی طیف بسیار گسترده تری را نسبت به برنامه های آمایشی پیشین در برمی گیرد. این رویکرد جدید می کوشد تا اتخاذ سیاست های مؤثرتر و پیوندهای نزدیکتری بین برنامه ریزی راهبردی و برنامه ریزی محلی- ناحیه ای برقرار کند (سعیدی، ۱۳۸۹، ص. ۴-۵).

منطقه گرایی

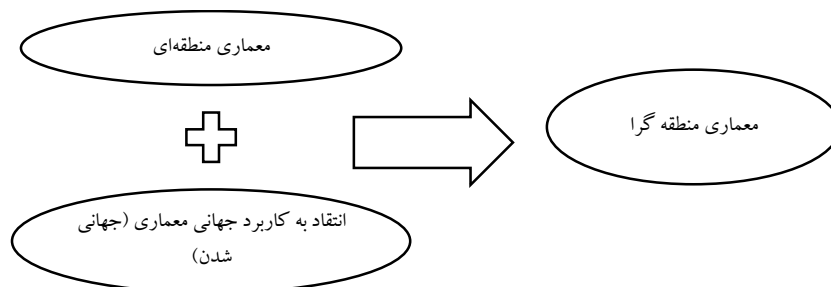
واژه منطقه گرایی از اواخر قرن هجدهم به یکی از نظریه های اصلی نقد معماری تبدیل گشت. مطابق این دیدگاه معماری باید براساس فعالیت های ناحیه ای ویژه که بر اقلیم، جغرافیا، مصالح و سنت های فرهنگی بومی، بنا شده اند، شکل گیرد (بایزیدی، ۱۳۹۲، ص. ۸). به طور کلی محدوده ای مشخص از سطح زمین با یک چند عارضه یا ویژگی معین (طبیعی یا انسان - ساخت) که به آن نوعی یکپارچگی دهد و آن را از محدوده های پیرامونی متمایز سازد، بر این رو بر اساس نحوه طبقه بندی فضایی می توان از منطقه طبیعی، منطقه فرهنگی، منطقه سیاسی یا منطقه اقتصادی یاد کرد (سعیدی، ۱۳۸۷ ب).

یک منطقه حوزه وسیعی است که با معیارهای فرهنگی و طبیعی مشخص می شود؛ مرسوم ترین این معیارها: اقلیم، عوارض زمین، محدوده های فرهنگی، نظیر روش های خاص زندگی، الگوهای بهره گیری از زمین و سازماندهی، اقتصاد و بازار، زبان و شیوه گفتگو، شیوه مصالح مورد استفاده در ساختمان سازی و سبک های معماری (بایزیدی، ۱۳۹۲، ص. ۹). به صورتی که برنامه ریزی زندگی بر اساس بازتاب های محلی و جهانی، رفته رفته به صورت طرح مرکزی ساختار هویت شخصی در می آید (گیدنز، ۱۳۷۸، ص. ۲۱).

از دیدگاه لوئیس مامفورد، می توان منطقه را از پایین به بالا، از کوچکتری واحد اسکان انسانی، حسب کارکرد ها، فعالیت ها و منافع و یا عمدتاً از بالا به پایین بر حسب شکل زمین، اقلیم، نباتات و حیات جانوری که باعث تمایز میان مناطق می شود، تقسیم بندی نمود با اضافه شدن انسان به این تصویر و مؤلفه های تمایز آفرینی نظیر قوانین و آئین ها و شیوه های الگوی زندگی اجتماعی و اشکال معماری، تفاوت ها ظریف تر و متعدد می شود (بایزیدی، ۱۳۹۲، ص. ۹).

ظهور جریان های به ظاهر مخالف جهانی شدن، مانند ملی گرایی، قوم گرایی و بنیاد گرایی که در جهت تقویت جایگاه دولت ها عمل می کند. این جریانها که در شکل ظاهری با جهانی شدن نا همخوان هستند در مضمون نه تنها در مقابل جریان جهانی شدن قرار نمی گیرند، بلکه به خاطر برگردان جریان عام جهانی شدن به زبان ملی و بومی، در عمل شرایط پذیرش آن را در عرصه های خاص یعنی عرصه های ملی و بومی فراهم می کند (پولادی، ۱۳۸۷). این عرصه خاص همان فضای منطقه ای است که مجموعه های شهری و روستایی را در بر می گیرد و تعامل بین افراد، گروهها و سکونتگاهها در آن ابعاد دامنه دار تری را شامل می شود، این گونه فضاها برای محیط های کوچک شهری و روستایی فضای اثرپذیری خوانده می شود (سعیدی، ۱۳۸۷ ب). این حقیقت که فضای اثرپذیری دارای حوزه های متفاوت فرهنگی است، مطابقت دادن این حوزه با ایجاد اشتراکاتی عمومی می تواند ادامه مسیر معماری بومی باشد.

نمودار ج-۳: نسبت معماری منطقه ای با معماری منطقه گرا (نگارنده)

علل ناموفق بودن دیدگاه هایی چون منطقه گرایی

علل ناموفق بودن دیدگاه هایی چون منطقه گرایی در شهرها و روستاها با نگاهی به تبعات جهانی شدن را می توان در الگوهای زیر دانست که شناخت و تفکر سیاست گذاری به منظور به موفقیت ختم شدن رویکردهای نوین معماری را در تبیین صحیح و تصحیح آن ها می توان عنوان کرد:

مصرف گرایی ناخلف ترین فرزند جهانی سازی

یکی از بزرگترین و فاجعه بارترین تبعات جهانی سازی تبعیت از الگوی مصرف جهانی است. الگوهای مصرف به نوبه خود شاهد کاهش زمان بوده است. اگر ذائقه تنها عامل تعیین کننده سودمندی باشد، در این صورت این سودمندی ناپایدار و تابع هوا و هوس خواهد بود (واترز، ۱۳۷۹، ص. ۸۸).

الف: مصرف گرایی فرهنگ اجتماعی

رواج ذائقه (مدگرایی) به عنوان عامل تعیین کننده سودمندی در میان مردم ایران متأسفانه در حال اوج گرفتن است. یکی از نتایج ناخوشایند این روند، جهانی شدن ارزش ها و به سخن دیگر، یکسان سازی ارزش ها بر مبنای ارزشهای رایج غربی، مستقل از تفاوت های فرهنگی و سنتی در سرزمین های دیگر است (زندیه و حصاری، ۱۳۹۱، ص. ۶۶).

مدگرایی دارای ارزشی لحظه ای بوده که در تأثیر آن بر ارزش های زندگی روستایی و بالاحص کالبد شهر و روستا در بعد منفی آن دارای تبعات دراز مدت است. زیرا که یک مد دچار از رواج افتادگی می شود و مفهوم از رواج افتادگی برای کسانی که با آرمان های ثبات و پایداری تربیت شده اند ناراحت کننده است و هنگامی که این اندیشه در برنامه ریزی اقتصادی گنجانده شود، موجب آشفتنگی و ناراحتی بسیار خواهد شد (تافلر، ۱۳۷۴، ص. ۶۷).

ب: مصرف گرایی فرهنگ فنی

از تأثیر پذیری فرهنگی در توسعه تبلیغاتی است که می‌توان در زمینه‌ی محصولات ساختمان سازی و همچنین سهولت و سرعت در اجرا توسط فروشندگان مطرح می‌گردد، زیرا روش این دستگاه‌ها را کسانی می‌پذیرند که ضرورت کوتاه‌تر شدن حیات کالاها را روز بروز بیشتر درک می‌کنند. خط فاصل بین مد و محصولات عادی به طور روز افزونی مبهم تر و محوتر می‌شود. ما بسرعت به سمت محصولات موقت که با روش‌های موقت و به قصد رفع نیازهای موقت تولید می‌رود، گام می‌گذاریم (تافلر، ۱۳۷۴، ص. ۷۲). این در حالی است که حیات و تداوم زندگی در زمینه کالبدی نیازمند تفکر بلند مدت و سازمان یافته برای آینده است و زمان حال برای رفع نیازهای بلندمدت دارای اهمیت است.

ج: مصرف گرایی فرهنگ اقتصادی

سرمایه‌داری مبتنی بر مصرف، با تلاش‌هایی که برای که برای یکنواخت کردن مصرف و شکل دادن به ذوق و سلیقه افراد از طریق آگهی‌های تجاری انجام می‌دهد، نقش اساس در پیشبرد خودشیفتگی ایفا می‌کند. (گیدنز، ۱۳۷۸، ص. ۲۴۳) چه بهتر که رسانه‌های داخلی با تمهیدات آگاهانه ترویج شیوه‌های زندگی و فرآیندهای جهانی را با پیشینه‌ی مرتبط با ایران بومی گردانند.

دسترسی به حجم عظیم اطلاعات مدرن بدون پیش زمینه

فوری و یکبار مصرف ترین محصولات تصاویری است که از رسانه‌های گروهی پخش می‌شوند و به محض پخش به مصرف می‌رسند. چون این تصاویر نه دارای گذشته و نه دارای آینده هستند (واترز، ۱۳۷۹، ص. ۸۸) در این خصوص فراهم آوردن اطلاعات به عنوان پیش زمینه‌های شناختی از فن ساخت گرفته تا شیوه‌های زندگی می‌تواند این اثرات را کم رنگ نماید.

Abstract

Flexible housing presents strategies in designing in order to meet the constantly changing demands of human beings. In Islam, these needs within the framework of Islamic values resulted from heavenly names and Islamic morals form positive and negative attributes in order to define the theoretical mechanism of this approach. By overlapping Islamic values in general with the approach of flexibility, the present study tries to show that how Islamic values can be reflected in the principles of housing flexibility and determine a correct connection with the principles of Islamic architecture. In this direction, with a descriptive and meta-analytical method using library and field-study ,the Islamic values effective in housing(territory, dignification, emphasis on gathering , beauty and remembrance)that are among the most remembrances in Islam from mythical and ethical resources were prioritized with AHP systematic analysis, with the help of Expert choice software and the questionnaire of Islamic science experts. In fact the quantitative values of the criteria and sub-criteria ,determine the sensitivity of presence of each value accompanied with its sub-criteria as well as in general. At the end it was revealed that territory holds the highest criteria and sub-criteria significance and determining the hierarchy and apposition of spaces with the goal of limiting future changes has to be placed in the first place of the principles of flexible housing.

Keywords: Islamic values, Flexibility, Housing, Morality.

Imam Reza international university

MA Thesis

Faculty of Arts & Islamic Architecture

(Department of Arts)

Islamic Architecture

A Comparative Study of the Concept of Flexibility and its Role in Housing With Islamic Approach

Supervisor:

Dr. Mahdi hamzenejad

By:

Arezoo mohtasham

September 2015

